Avontuurtjes

Carry van Bruggen

bron
Carry van Bruggen, *Avontuurtjes*. Em. Querido, Amsterdam 1922

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/brug004avon01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

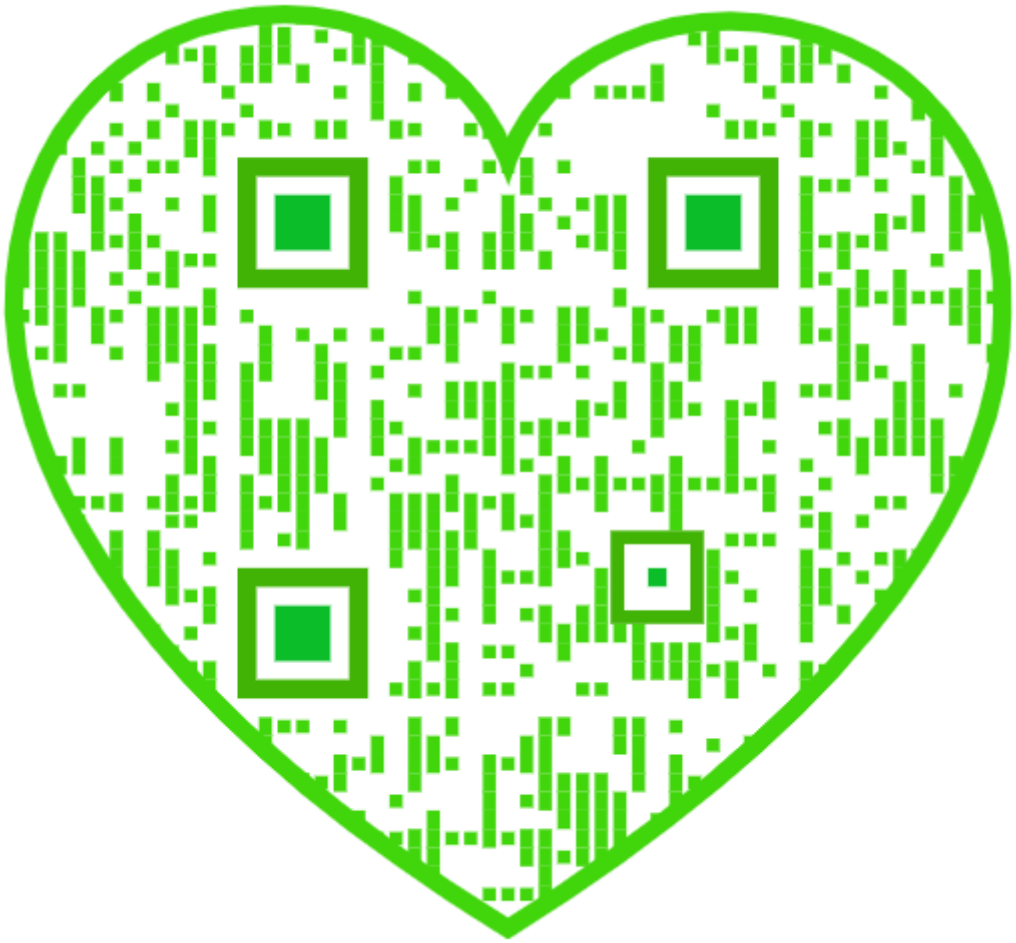

VOOR MIJN VADER

Winterwanhoop

Hoog over de aarde hijgt als opgejaagd en verdoold een rauwe, woeste wind, de donkere boomen krommen zich kreunend, takken knallen en tuimelen af, boven het zwarte duister is de hemel verloren, geen ster duidt zijn bestaan en als uit een kolk van ledigheid stort de driftige regen zijn geweld tegen de donkere aarde aan. Kreunen en gillen, jouwen en joelen, fluiten om hoeken, als werd daar gedanst, dompe ploffen van dichtslaande poorten, ijzige geluiden, die nergens vandaan schijnen te komen vervullen, in een onzichtbaar gedrang, het rusteloos avonduur, laag aan de aarde waart een schemering: lantaarnlichten bibberend en bleek in hun bedropen kooien, uit winkelramen kwijnende schijn over de natte steenen, mat doorgloorde gordijnen voor woonvensters aan de straat.... Het is maar goed dat er nog vrij wat menschen gaan, of ze kon het wel elk oogenblik op een loopen zetten, de nagels in de palmen geklampt, als de slag van een toevallende poort, met gerink van klinken, vlak bij, haar flutterende hart aan het hameren zet, als over een muurtje een heksenstem schiet naar haar uit, die sissend zich boort tot diep in het oor en schril-schaterend weer vlucht, de lucht in, waar de windspoken losgebroken zijn, die de takken knakken in de wildbewogen boomen en ze knetterend aftuimelen doen. Maar telkens als ze zal gaan loopen, komen haar menschen achterop, gaan haar menschen voorbij en aan het geluid van hun stemmen, vechtend tegen den wind, maar onbekommerd, van hun plitsende schoenen en

slobberende klompen, breekt de zwellende spanning in haar borst, en niet langer lijkt het dan als waren de stemmen en de geruchten met boosaardige, donkere bedoeling op haar alleen gericht.... De menschen zijn gelukkig onveranderd, maar de donkere gebouwen, in den avond onbewoond en onverlicht, kantoren en scholen, die schijnen bespookt. Ze gaat langs haar eigen school, en durft naar de zwarte, naakte ramen haast niet kijken, hooge boomen bezoomen de speelplaats, hoor hoe het nu waait, als vlak boven haar hoofd.... het is als aanvangende donder, het is als het dreunen van de spoorbrug, wanneer er een trein over gaat, 's avonds uit de verte, het is als muziek in een benauwden droom, een lage klank als van koperen instrumenten, gelijkmatig en zwaar, doch dat duurt maar even en het geluid schiet uit, het stijgt hooger, het stijgt zooals een vuurpijl stijgt, en het breekt ook zoo uiteen, in een veelheid van geruchten naar alle kanten, in hoogvalsch fluiten en gluiperig joelen met knakken van takken, en dan is het weer even gedaan en krijgt het rustiger regengeluid de overhand....

Het is bang en bijna-heerlijk te zamen, want wind in donker maakt de wereld groot, maakt de wereld wonderbaar, zoodat het een andere wereld lijkt, waar wel geen bloei en geen stilte in zon meer schijnt te kunnen wezen, maar ook niets dat klein is en benauwd -, als niet te bar de angst haar hart doet slaan, dan gaat ze als opgetild, haar eigen ongeluk vergeten, want ook daar waait de wind zoo hoog over heen en jaagt het als in stukken naar alle kanten weg.

Nu is ze gauw aan haar doel, een zwiepend boompje bestrijkt met zijn schaduwen een lichtplas over de

straat, het staat naast de winkeldeur en haar natte hand klemt in den natten mantelzak het warm-klamme papiertje, dat om haar geld gewonden zit. Ze is als zwaar van nat en haar kleeren lijken aaneen gekleefd, door den regen die ze zogen, tot een klamme, dikke schil, die nu eens lauw en dan weer ijzig wasemt tegen haar lijf, maar haar lijf is droog.... het zit binnen in haar kleeren en ze denkt eraan en ze voelt het.... en ze verbaast zich dat ze er anders nooit aan denkt en het nooit voelt. Het lijf van een mensch is in zijn kleeren als een pit in een vrucht, het lijf zonder kleeren is eigenlijk het echte van een mensch en toch zie je het nooit en denkt er ook niet aan, want denk je aan menschen, dan denk je aan kleeren, niet aan lijven, ook aan je eigen lijf denk je niet, en nu ineens voelt ze het in haar kleeren afzonderlijk, en als het echte van haar, wit en warm in het klamme en donkere....

Nu duwt ze de winkeldeur open en nu tuimelt ze ineens uit het donkere en uit het geluiden-gedrang het warme, lichte en stille in, dat is zoo vreemd dat ze blijft staan en de deur achter zich open laat. Van de lage, glimmende zoldering hangt de lamp, het lijkt zoo vreemd, dat hij niet beweegt, omdat buiten alles beweegt. Op de bruine toonbank staat een kacheltje, heel klein, dat als een naaimachine snort, achterin zit een heer, die schrijft en een lange juffrouw met een spits gezicht en een schaar aan haar schort komt achter de toonbank vandaan en sluit de deur die zij openliet en nu is het nog stiller, nu zuigt de stilte uit haar ooren het windgeweld weg en vult ze met zijn eigen suizen, ze wordt er bijna duizelig van.... Vreemd, maar het lijkt wel of de zoldering lager komt, of de wanden achter de twee lage

bruine toonbanken, de wanden van knoopendoozen, groote en kleine, en op elke doos een groote of kleine knoop genaaid, het lijkt wel, of die wanden naar elkaar komen.... en zij staat tusschen de twee toonbanken in, haar hoofd in een doezel, zoodat het is alsof het schudt, en de winkel wordt om haar al kleiner, het wordt een speelgoedwinkel.... een buitengewoon prachtige speelgoedwinkel, niet heel breed, maar diep, en alles is er echt en achterin zit een heer die schrijft, en zijn handen bewegen. In de lamp brandt een levende vlam, wezenlijk vuur ligt in de kachel en de juffertjes bewegen, loopen en zoeken, wat echt, de rollen stof op de toonbank zul je stellig open vouwen en uitmeten kunnen.... wat een geld moet zoo een winkel waar alles echt is, wel kosten. Bij Spoel achter het Raadhuis heeft met Sint-Nicolaas een winkel in de etalage gestaan en de menschen drongen zich tot een klomp voor het raam, een kruidenierswinkel was het, maar nog lang niet zoo mooi, want de juffrouwen stonden stil en de knecht liep alleen als hij opgewonden was, ook waren de rijst en de erwten en de pruimen in de bakken niet echt.... hier is alles echt en hier kan alles bewegen en ze staat er zelf midden in. Een heerlijk Sint-Nicolaasgevoel is over haar gekomen, maar de juffrouw heeft haar het pakje met de stopsajet gegeven, zij voor haar de warm-klamme centen uit het papiertje gepeld, en nu moet ze weer weg.

Maar nu ze in donker komt.... dat is vreemd, en heerlijk vooral.... ze heeft den winkel om zich heen mee naar buiten genomen.... ze loopt in het lichte, stille, warme over straat.... de glimmende zoldering is boven haar.... aan weerszijden naast haar de gladde toonbanken, de wanden van knoopendoozen, ze

gaat ermee door het donker.... en het blijft om haar heen..., maar het wordt wel al dunner en vluchtiger.... de wanden laten den avond door, en de regen breekt door de zoldering.... de juffertjes en de schrijvende heer vervlogen al in het zwart, warmte en licht blijven achter haar, als een stroom die haar eigen lijf ontvloeit en nu ze zichzelf weer open en bloot voelt komen, ziet ze voor zich uit als tegen een hoogen, zwarten muur, tegen haar eigen ellende aan.... en ineens als met een bons, slaat het volle besef in haar neer, benauwdheid grijpt haar bij de keel, het beeld van thuis komt voor haar oogen.... het zorgenvolle, vale, dat ze even vergat.... Vader is ziek.... tien grauwe dagen al ligt Vader in het alcoof te bed en wordt nog maar niet beter.... en kan nu niet voor hen werken en kan nu niet voor hen zorgen en kan nu niet hen beschermen.... o hoe zal hun leven worden als dit nog langer duurt, dat Vader niets weten en nergens bij zijn mag....

Vader doet alles, kan alles, zorgt voor alles. Soms heeft Moeder geen geld, Vader zorgt dat er toch eten komt.... de belasting is niet betaald.... er zijn briefjes gekomen, een boos woord staat er op: Verwittigen. ‘Zoo verwittig ik u.’ Wie verwittigd is, mag wel gauw betalen, of er wachten hem nog erger dingen. Vader zorgt dat die erge dingen niet gebeuren. Wat Moeder niet weet, en de broers niet weten en Vader-zelf natuurlijk evenmin: het spookt soms in huis, op den zolder spookt het, in den winter tegen den avond, als er sneeuw ligt, het ergst.... slaat nu Vader zijn hand maar om den knop van de deur, dan zijn de spoken al weg. Nooit hadden ze gedacht dat Vader ziek-worden kan. Andere menschen

werden ziek, Moeder werd ziek, maar was al gauw weer beter. Als moeder ziek is, wordt het leven kaal en koud, binnenshuis loopt alles verkeerd.... maar nu Vader ziek in bed ligt, nu zet rondom hun leven het gevaar op als de zee om de kust wanneer het stormt, want Vader is de dijk, die alles keert en waar alles op breekt, wat ze kwaad kan doen.... En nu mag Vader er zelfs geen woord over hooren. Al meer dan een week zijn ze 'verwittigd', en zonder dat Vader het weet! Wat Gerrit Mol, de schoenmaker, durft en doet, nooit zou hij het hart ertoe hebben, was Vader niet ziek, hoewel hij natuurlijk recht heeft op zijn geld. Hij zal ook gerust zijn geld wel krijgen, Vader betaalt iedereen, altijd! Maar ze weet het wel, en ze wist er al van, vóór moeder het vertelde: hij is kwaad, Gerrit Mol, want door Vader mocht hij niet langer met dat Joodsche meisje gaan, want Vader heeft er zijn vader over onderhouden, dat het goddeloos is, en de oude Johannes Mol heeft naar Vader geluisterd en zijn zoon verboden en het is uitgeraakt en jufffrouw Mol was kwaad, omdat Gerrit er verdriet van had, en nu is de goede, oude Mol gestorven, die nooit met kwitanties stuurde aan de deur, omdat hij wel wist dat Vader altijd iedereen betaalt, zoodra Vader weer geld ontvangt en nu zijn de juffrouw en Gerrit de baas.... en alle dagen.... alle dagen nu al, sinds Vader in bed ligt.... komt het knechtje met de kwitantie en hij zegt, zijn baas houdt niet op, voor de laatste cent is betaald, en hij fluit als hij komt, hij lacht als hij gaat.... moeder trekt de straatdeur achter zich dicht en staat in de kou en den regen met hem te praten dat Vader niets merken zal en geeft hem soms wat uit haar beurs en zij-tweeën staan voor het raam

in de voorkamer, waar nu geen lamp en geen kachel meer brandt en ze vegen den wasem weg om te zien en ze houden zich, om te luisteren, zóó stil, dat ze Vader hooren slapen in het alcoof. Dit leek het ergste, wat komen kon, tot voor een dag of drie. Toen is er ineens iets gebeurde.... maar wat weten ze niet.... wat er van komen zal.... weten ze ook niet.... er iets van merken, doen ze evenmin.... uit moeders woorden en uit haar huilen alleen begrepen ze, dat het een onheil moet zijn.... omdat ze zoo smeekten, heeft moeder ze gezegd, wat het is, maar ze begrepen het niet.... Maar de duistere woorden staan wel scherp in ze geprent: er is '*een wissel vervallen*'. Eergister en gister en vandaag alweer, op weg naar school en naar huis, hebben ze die woorden van alle kanten bekeken -, wat elk beteekent, weten ze goed, maar niet hoe ze tezamen en juist voor hen, onheil en gevaar beduiden kunnen. Een wissel is iets van den trein, maar dat kan het niet wezen, hoewel er gevaar genoeg uit wissels voortkomen kan. En ook 'vervallen' is een verdriet, maar als een mensch vervalt, of als een huis vervalt, dat gaat toch maar niet ineens. Trouwens, het is geen mensch, geen huis, het is een wissel en het gebeurde wèl ineens, verleden week Donderdag! Het moet een van die duistere zaken zijn, zooals je op huizen ziet staan of in de krant, die je niet begrijpt, en die ze je niet uitleggen kunnen: 'Registratie', 'Koop met Recht van Wederinkoop,' 'Middelen ter voorkoming van Groote Gezinnen.' Maar alle dagen staan ze op en gaan ze slapen met door de angst en het verdriet om Vader heen, een vrees, dat er dien dag iets van het onheil van dien vervallen wissel over ze losbreken zal. Tot nu toe niet....

Het heeft met regenen opgehouden, maar hoog in het zwart, waar de boomtoppen kreunen, onzichtbaar, waait altijd door de wind.... telkens lijkt het of hij aftrekken zal, naar de verte toe, den polder in, zoo sterft elken keer zijn dreunig grommen,.... en dan komt hij toch weer langs een anderen kant terug en het lage, metalige zingen als muziek in een droom, gaat weer door de hooge boomen naar de donkere verten toe.

Maar wie komt daar voor haar uit den stoep af van ‘De Hoop’? Heidaar, ben jij het....? Hij is het en wat drukt hij in zijn krommen arm tegen de natte jas? Dat kleine, grauwe zakje.... het zal toch zeker geen suiker zijn....? Het is wèl suiker.... moeder heeft naar ‘De Hoop’ - niet naar hun gewonen winkel - om een ons suiker gestuurd, moeder die altijd zegt dat suiker bij het ons zoo armoedig staat en nooit minder dan een halfpond tegelijk laat koopen.... Verslagen gaan ze naast elkaar: nu zijn ze héél arm.... nu is het héél ver met ze gekomen.... Er zijn veel halfponden en ponden suiker noodig in huis voor den citroenendrank die de booze ziekte, tot nu onbekend, in de zieken verslaan en van de gezonden afkeeren moet.... moeder zorgt ervoor dat de ronde, witte kom bij dag en bij nacht gevuld op tafel in de voorkamer staat en ze mogen drinken zooveel ze willen -, ‘in het fatsoenlijke’, zei moeder, want ze kon natuurlijk óók niet denken hoe ze die weelde walgen zou. Zagen ze het niet met eigen oogen, ze zouden nooit gelooven dat deze drank geen andere is, dan die waarvan den afgeloopen zomer een glas voor hen samen zeldzame tractatie was.... de lucht alleen staat ze al tegen, maar de dokter schrijft het voor en moeder volgt alles op wat de dokter zegt.

Was de dokter er maar, als ze thuiskwamen....! Ben jij allang van huis....? Neen, hij hoefde alleen naar ‘De Hoop’, zij heeft van tamelijk ver erwten voor soep en stopsajet gehaald.... en jammer, de dokter kwam juist in dien tusschentijd.... Ze zal hem dus vandaag niet zien. Hij is aardig, hij is goed, de dokter, alle dagen zegt hij, dat hij Vader beter maken zal.... met zijn komen dringen warmte en licht in huis.... alleen, hij blijft maar zoo kort, want er zijn zooveel zieken.... en hij vraagt ze nu niet als van 't voorjaar toen ze mazelen hadden van vreemde en moeilijke woorden de beteekenis en het tegenovergestelde - weet je nog wel, van ‘langdradig’, en dat we allebei tegelijk zeiden ‘beknopt’? - hij praat nu niet met Vader en Moeder over hun familie en waar ze gewoond hebben en aan welke ziekten ze gestorven zijn.... hij heeft het te druk, je merkt het aan alles, hij noemt ze telkens bij een anderen en altijd bij een verkeerden naam! Vandaag ook? Ja, vandaag zei hij ‘Gerard’, ook nogal gek als je Jo heet!

Zoo, nu stil zijn, nu liefst op de teenen gaan, dat Vader hun stappen niet aankomen hoort en voorzichtig ook met de deur, de bel tegenhouden in je hand.... Stil brandt het lampje tegen den gelen wand in de gang, de deur naar de achterkamer staat open, de lampevlam is daar laaggedraaid, je ziet het aan het schijnsel.... sst nu.... sst.... niet stommelen bij de kapstok, niet stooten tegen den bak.... dompigzacht komt Moeders praten uit het alcoof.... hooren ze niet ook Vader....? Ja, een enkel woordje,.... kort-uitgestooten.... hoe moeielijk schijnt het geluid te komen, en met wat drogen, heeschen klank.... Ze mogen nooit ongeroepen naar Vaders bed....

maar als Moeder daar komt, zullen ze dadelijk vragen.... En denk nu eens.... denk nu eens.... dat Moeder nu, na zooveel dagen, zooveel keeren ‘hetzelfde’ eindelijk ‘een beetje beter’ zei.... zou het niet wezen als laatst dien dag, toen het kindje van Schols was weggeloopen en ze allemaal mee-zochten, alle kanten uit en het kwam maar niet terug.... en het werd al avond.... en eindelijk.... eindelijk hoorden ze tegemoet zich roepen: ‘hij is al thuis gebracht, hij is terecht....’

Zoo staan ze te fluisteren bij de tafel in den rossigen schijn van de laaggedraaide lamp; buiten de afgedekte ramen in het donker lijkt de wind naar de verten teruggeweken, het zachte rammelen van de vensters doet aan klappertanden denken, de deur naar de keuken sluit niet goed als het waait, daardoor hooren ze nu telkens het taaie druppen in den gootsteen uit de lekke kraan. Domper nog dan daareven gaat Moeders praten in het alcoof, en Vaders stem dook onder -, zeker heeft Vader de medicijn genomen en dekt Moeder hem nu toe. Dadelijk komt Moeder, dan mag de lamp misschien hooger en krijgen ze brood. De regen snelt, met zotte hooge gilletjes, uit de gootpijpen in de ton, het geluid van het vallende water lijkt soms ineens dat van iemand die onfatsoenlijk over zijn eten smakt. Van den straatkant werd gefloten.... het ging voorbij.... doch joeg ze allebei den schrik op het lijf.... en beiden tegelijk vragen ze elkaar: is hij er vandaag geweest, de bleeke loopjongen met zijn groezele treitersnoet, die fluitende komt en lachende gaat, moest Moeder vandaag weer naar de keuken vluchten om uit te huilen, dat Vader niet hooren zou? Nee.... hij kwam nog niet, hij kwam nog niet vandaag.... Sst.... Sst....

daar is Moeder.... niets vragen vóór ze zonder geluid de deuren sloot, vóór ze vlak bij hen is.... Moeder, hoe is het.... hoe is het?.... Hetzelfde.... nog hetzelfde.... altijd hetzelfde.... het lijkt al eindeloos lang, en of het nu nooit anders meer worden kan. 'Maar Moeder, de jongen van Mol, met de kwitantie.... was die er niet vandaag?' 'En wat kan van dat hij wegbleef de reden zijn?' Misschien is hij wel zelf ziek, denkt Moeder en ze gaat naar de kast en haalt het brood en terwijl buigen zij zich om te fluisteren naar elkander over.... Kan het niet evengoed zijn dat Mol een kwaden droom heeft gehad, een 'Golem' zooals de ouderwetsche menschen zeggen, en dat hij nu ze niet meer kwellen durft....? Ze zijn van de tafel weggegaan, daar Moeder klaarzetten moet, ze zwijgen na hun laatste woorden, kijken mijmerend naar Moeder, hoe ze door het weeke, blanke brood het broodmes drijft. Met broodmessen gebeuren wel moorden.... broodmes is bijna een griezelig woord.... God.... wat is er.... wat heeft Moeder gehoord of gezien dat ze plotseling ophoudt? Omdat ze aan moorden en aan golems dacht, vergat ze den jongen met de kwitantie.... maar nu duikt ook voor haar duidelijk uit het donkere buiten op, wat Moeder al hoorde en wat haar zoo schrikken doet.... hij komt eraan, ze kennen allen al zijn deuntjes en dit is er één van, ze kennen zijn stap.... en die komt nu naar hun huis.... nog even.... en de bel zal overgaan.... en Vader zal wakker schrikken.... maar Moeder is de kamer al uit.... is de gang al door.... rukte de deur naar binnen open, en zij beiden, achter haar aan, loopen de voorkamer in, en naar het raam, om te hooren en te zien. Hij is er nog niet.... hij praat met een jon-

gen.... en hij lacht.... hij zal toch niet met dien wild-vreemde over hun kwitantie spreken....? Ze kunnen niets verstaan.... ze hooren Moeders voeten heel zacht schuifelen in de gang.... zeker kijkt ze voorzichtig om de deur, waar hij toch wel blijven mag. Ze wachten, luisteren, huiveren.... Als een nat laken gooit zich de klamme ijzigheid op je lijf, zoodra je binnenkomt, er is al zoo lang niet gestookt.... door het dikke, grijze dampbeslag, dat over de ruiten als uitgespannen staat, dringt van de straatlanlaarn buiten wat troebele, vale schijn en op tafel glimt flauw de buiging van den ronden witten kom, waaruit de citroenlucht opkomt, die in de heele kamer is.... je ziet je adem.... en dit doet haar altijd tot een kleine walging aan.... je moest die dampen binnen uit de menschen niet merken, van je-zelf niet en van anderen niet. Wit-wolkende adem van paarden op straat jaagt niet die rilling als rimpeling licht door haar heen, enkel zichtbare menschenadem.... Ze wachten luisterend aan het raam, huiveren in de ijzige schemering. En juist aan deze kamer is herinnering van feestelijk eten, van gezellig bezoek, van verjaardagen, want dat alles wordt hier gevierd, bij de warmte-stralende kachel, rond de goud-gloedende lamp.... nu staat de kachel daar star, stug, als verbitterd en van de lamp geloof je nauwelijks meer dat hij ooit licht gegeven heeft. De jongen staat voor de stoep en ze zien zijn gezicht, naar moeder op, zijn bleeke treiter-smoel. Aan dezen kant hoor je den wind veel luider, ze verstaan van het praten dus niets, ze kijken alleen, bij de klamme ramen hun gezichten, maar toch niet te dicht, want hij mag ze niet ontdekken. Wat een gierende vlaag schoot daar ineens om den hoek....

o, en die bons.... de deur sloeg uit moeders hand.... de deur sloeg dicht met een smak tusschen den jongen en Moeder, en Moeders pantoffels klappen nu zacht en vlug, met een geluid als renden muizen over de zoldering, door de gang naar het alcoof.... Moeder vergeet den jongen buiten, denkt alleen aan Vader, of hij heenslaapt door dat ijzig rumoer.... als de jongen het maar begrijpt, niet meent dat Moeder met opzet hem de deur dichtsloeg voor den neus.... Fluisterend overleggen ze.... zullen ze tegen de ruiten tikken.... zullen ze het raam openschuiven....? Dan staan ze verstard en leven alleen nog in hen de razend opgejaagde harten.... hij luidt den bel als was er brand in den nacht, hij luidt de bel dat het gilt en galmt door het huis.... O, daar slaapt Vader niet doorheen.... hij rukt en rammelt aan den knop, ze hooren het ijzerdraad als woedend schuren en schuiven door het gat en de deur schudt ervan.... O Moeder.... Moeder.... kom nu, eer hij erger doet.... Ze zijn Vader vergeten, ze rennen de kamer uit en roepen om Moeder en vergeten hun stappen te stillen, hun stemmen te dempen.... Geef hem toch gauw al het geld dat in huis is, Moeder, laat hem toch weggaan.... ophouden dat afgrijselijk bellen.... Ze huilen luid uit, even maar, want Moeders gezicht beduidt ze op slag tot stilte.... Wat hebben ze gedaan....? Vader moet volkomen rust, en ze schreeuwden als gekken.... maar nu drukken ze zich verkrimpend de handen voor den mond, nu zullen ze geen geluid meer geven. Stil.... wat gebeurt daar in de alcoof? Moeder ging naar de deur.... ze hooren rinkelen van zilvergeld.... goddank, nu gaat hij weg.... laat Moeder hem maar gerust alles geven.... laten ze maar liever niet eten.... Maar waar komt dat stom-

melen vandaan.... van wie is die stem? Dat kan Vaders stem niet zijn, zoo luid, zoo hol, zoo wild.... Vader mag niet roepen.... Vader moet slapen! ‘Vader.... U mag niet roepen.... de jongen gaat al weg.... Moeder gaf al het geld uit haar beurs....’ Ze staan in de deur, hun kaken schokken, zooals hun tanden klepperen van angst en kou. Vader kijkt hen aan en schijnt hen niet te kennen.... met zijn heele bovenlijf hangt hij uit bed en roept naar Moeder.... en roept haar bij haar vollen naam.... ‘Judith’.... ‘Judith’.... en anders zegt Vader altijd ‘Moeder,’ net als zij! ‘O, Vader, U mag niet roepen, U moet stil zijn....’ ‘Is het niet waar, Moeder, dat de jongen al weg gaat....?’ ‘Laat Vader nu gauw weer onder de dekens gaan....’ Ach kijk, Vaders bleeke gezicht, Vaders bloote hals, zoo mager, vol donkere schaduwen, griezelig om naar te kijken, griezelig en oneerbiedig tegelijk.... Moeder huilt.... ze moet nu wel vertellen.... wat zoo lang geheim gehouden werd.... het lange papier met de vele getallen trilt in haar hand.... hoe komt ze eraan.... dat neemt toch anders altijd de jongen weer mee? Moeder hield het bij ongeluk en geeft het haar nu.... ‘Gauw, loop hem na.... geef het hem terug....’ Te laat.... hij belt alweer dat het huis ervan dreunt.... Vader wou juist weer gaan liggen.... nu schiet zijn lijf in een wilde vaart nog verder dan zooeven over den rand van het bed.... wat wil Vader eigenlijk hebben.... waarheen dwingt zijn wenkende, zijn bevend-gebiedende hand? Hun oogen vragen elkaar om raad, wanhopig, wat wil Vader? Over de stoel hangen zijn kleeren.... hij heeft nog verder zijn lichaam uit bed gereikt en daar niemand zijn wil begreep, zijn bovenbroek gegrepen, van de stoel gerukt en bij zich in bed gehaald. Nu zit Va-

der rechtop.... en de broek, op de dekens, siddert en schokt als een levend wezen, als een angstig, gevangen dier onder Vaders tastende handen, en de leege pijpen zwaaien heen en weer, kronkelen als slangen.... wat wil vader toch....? Moeder komt van de deur terug en haar oogen staan plotseling groot en vreemd-glanzig van schrik.... Hoor toch hoe Vader zucht en steunt.... maar wat nu....? En ze wijken terug.... een handvol geld vloog uit het bed langs ze heen over den grond en nog een handvol.... en nu nog een paar losse centen achterna.... Wat moeten ze.... het oprapen.... het opvangen.... ernaar grabbelen.... Wat zegt Vader?

Moeder buigt zich over het bed. In doffe stooten komen de woorden. ‘Betalen....! Betalen.... alles betalen.... tot de laatste cent betalen’ en de donkere broek ligt op de schemerige dekens, kronkelt en schokt als een levend dier, want aldoor grabbelen Vaders jachtige handen in de zakken en vinden nu niets meer.... en nu laten Vaders handen af en de broek komt tot rust, de plooien zinken in als afgetobd.... slap bengelen de leege pijpen af over den rand van het bed.... Maar bij dat diepe, afgematte steunen houden ze het niet uit en ze vluchten, het alcoof uit en door de woonkamer naar de keuken.... maar in de keuken is nog warmte, is nog lucht van eten en koffie.... ze willen niet wezen waar nog warmte en koffiereuk is, en de achterdeur uit, vluchten ze samen over het plaatsje, door een zwarten regenplens, het stik-duistere duffe schuurtje in....

De nieuwe school

De lente is dit jaar niet langzaam-aan gekomen, maar onverwacht als door een open raam, de wereld ingesprongen. Langs alle takken, aan alle boomen, door alle kronkels in alle heggen scheurden als tegelijk de vochte schorsen open, het groen kwam bloot en vrij de zuivere ruimten in en ligt nu overal over als een dons. Eerst neusden ze dagen lang in het platte gras om-niet naar de eerste madelief, nu ligt een overvloed, als wit-en-goud-gesternte, als dik gestippelte, want ongesteeld nog, tegen de aarde aan. En kijk je schuin-uit langs de glooiïng van den dijk, het lijkt zoo dik, als kon je erin liggen, maar het is bedrog, je ziet nog overal den vochten, zwarten grond....

Het is nu morgen vroeg, ze zitten aan hun boterham voor het open raam. De dag is jong en frisch.... er gaat nog niets.... de vogels zijn de menschen voor en keuvelen droomerige geluidjes, en roeren zoetjes zich in het groen.... De dag is niet als andere dagen, hij ligt, met gisteren, zwaarder tusschen lichtere dagen in.... ze gaan vandaag voor het eerst naar de nieuwe school en gisteren was op de oude de laatste dag.... Eerst vlood de morgen en ze kwamen nog weer thuis, toen alles open ging in het middaguur, en keerden eenmaal nog eens heen, dat was de allerlaatste keer.... en elk ding dat gebeurde was voor het laatst.... In 't speeluur deden jongens haasje-over, zij keek erbij en voelde langs zich heen het glijden van den tijd en trilde in den stroom. De achterramen staarden als verslagen oogen, haar

oogen werden plotseling nat en toch was het niet haar schuld, ze is eenvoudig naar de nieuwe school verplaatst. Het boschje aan den Zuider-zijmuur liet zijn pasgeboren groen in blijde bogen zwieren door het licht en hief weer glinstering naar het blauwe veld en sprenkelde weer schaduw op den grond, heel ijl en dun en als verguld... die zal nu dagelijks zwaarder, zwarter worden en in den zomer is er koelte van de bloeiende jasmijn en in den herfst zit je eronder op de hurken in den zachten, lossen grond en gaart er bladeren van verleden jaar en vindt in massa's van verminkten en slijmerig verteerden een enkel droog en gaaf.... het loof vervloog tot vocht, tot lucht, tot niets, de nerven bleven in den taaien rand gehecht, een kantwerk, goudig bruin, een kantwerk, dat zichzelf daar langzaam spon, waardoor je dan je hand, je blauwe schrift, je rose vloei kunt laten schemeren, tooverachtig mooi....

Toen kwam het laatste uur en slonk en ging voorbij...., ze gaven alles wat de school behoort terug, ze namen alles dat van hen is mee, ze zijn de deur uit en de stoep af en nog weer op en weer erin en stilletjes naar hun klas en bank en eindelijk, voor altijd, weggegaan....

Maar gisteravond nog eens weer erlangs en zeiden het elkaar: nu hebben ze geen school, de oude die van jaren eigen was, zoo eigen als het eigen huis, daar zullen ze nu nooit meer binnenkomen, dat zouden ze niet eens meer mogen, die was vanmorgen nog, maar nu niet meer: hun school - de nieuwe ging nog nooit, voor niemand open....

De oude school staat midden in een straat, met huizen aan weerszij en tegenover, en boomen zijn

er, karren rijden, menschen gaan voorbij.... de nieuwe school ligt rakelings tegen het land, als lichte banen snijden straten in het groen, maar zijn dat straten, waar geen huizen staan en dus geen menschen, ook geen boomen, maar zijn dat straten, al die bloote, breede reepen vlechtwerk, wit en rood.... Daar staat de school, groot, nieuw, alleen, en rondom leege vlakken straat, als lage dijken die de wei in poldertjes verdeelen, met rondom zon en rondom blauw....

Ze staan er voor.... de deur is als een poort, stroef, koel en trotsch, want boven op een hooge stoep en diep in een portiek.... nu weet je eensklaps wat: 'teruggetrokken' is.... diep-glanzend nieuw van zware groene verf, toegesloten.... de ramen spiegelen, groot en koud.... en hekken naar de speelplaats, ook nog dicht.... een doode school....

Hoe groot.... hoe wijd.... door smalten, en dan ineens een breede, bleeke zee, die blikkert naar het blauw, de leege speelplaats, die ze voor het allereerst, en vreemd en schuw, betreden.... je wordt haast duizelig van het blank, waar midden in je staat, een weeke golving om je heen, van malsch en mollig grint als basterdsuiker dik gestrooid....

Twee zijden zijn besloten in de achterkanten van de school en verder bloot en open naar het land... een hek.... een lage groenbekrooste sloot.... en weiden, weiden, weiden, waar je ziet....

Ramen in rijen, groot, koud-blikkerend, dood.... grijze gordijnen, allemaal even hoog, deuren, zoo trotsch met en zonder portiek, maar glanzend diep en nieuw van zware, groene verf, toegesloten.... en alles nieuw, nieuw, nieuw en star, dat is de nieuwe

school. De oude heeft geen achterdeuren, de voordeur is er breed en bruin en afgeschilferd en bekrast en maar twee treedjes hooger dan de straat....

De voeten treden weekten in het dikke grint, dat sliffend uitwijkt of het glibberig is, je zou hier niet hard kunnen loopen, maar niemand denkt eraan... de plaats is vol.... en altijd komen links en rechts vandaan nog meer.... uit de engten op.... maar niemand die aan spelen denkt. Ze staan en wachten, kijken, wijzen, staren door de ramen, de leege klassen in.... nooit zijn er kinderen in die school geweest, zoo vreemd.... zoo vreemd.... je ziet het witte schimmeren van een wand.... en platen hangen klaar... een doode school... een school die slaapt.... die zelfs niet wacht.... dat doet de oude als het vacantie is, maar deze weet van niets.... En alles nieuw.... de wind is nieuw, want hij komt uit het land, geluiden nieuw, je weet nog niet van waar.... Terzij langs de oude gaat het grintpad van den kweek, je kende elken stap die langs kwam, wist hoe laat en wie, je kende elke kar en alle stemmen in de straat, van veraf floot de trein.... hier weet je niets, hier ken je niets, en nieuw is elke uitkijk.... elk geluid....

De kleinen links.... de grooten rechts.... de deuren sloegen open, de voeten woelen, krioelen en allemaal rennen ze de stoepen op.... de school wordt wakker, wordt een school, van dood, gesloten ding het was....

Het blanke buitenlicht dringt in de gangen, zoo ver het kan, ze zien ze, grijs en wit, de vloeren sneeuwig blank en uitgevrozen blauw in groote blokken, die naar ver verschieten en door elkaar, je wordt er duizelig van, en hooge ramen die hun klaarten gieten.... daar moet je door, daar moet je overheen.... maar

nu nog niet. De vreemde meester houdt ze aan den drempel tegen, de stoepetreden staan tot onder vol, de wijde gangen blijven leeg, in klaarten van de hooge ramen, in blank en blauw van blokken op den vloer. Alleen hun oogen dringen binnen, zijn erin.... Waar moet je zijn....? Hoe is je naam....? Van welke school....? Voor welke klas....? Hij laat je los.... je loopt.... je zoekt.... hoe vindt je hier den weg.... van waar komt al dat licht.... en wat klinkt alles hol... en wat is alles groot.... een trap, waarlangs het zilveren licht in stroomen vloeit, van boven af, de treden over, een blauwe trap in muren-wit gevat.... en vochte, vreemde reuken.... kilte, tocht.... waar ramen openflappen met geluid als korte donderslag....

De nieuwe klas.... de nieuwe meester.... het nieuwe uitzicht uit de nieuwe ramen.... de nieuwe kinderen in de nieuwe banken, en ook wel oude van de oude school, dievoel je of het familie is.... de nieuwe school, vol nieuw geluid.... en dan ineens van hoog een bel, nooit ging een bel in de oude school.... en eensklaps is het stil.... je hoort de nieuwe stemmen van het nieuwe buiten binnenkomen....

Het leven roert nu in de nieuwe school.... die pas geboren is.... die eigenlijk nog niet leeft.... maar nu op het punt.... ze wacht.... de meester zal het eerste woord gaan spreken....

Ze denkt aan de oude school.... die ook éénmaal toch nieuw moet zijn geweest, waarin het leven ééns voor het eerst begon.... als hier.... als nu.... En alle scholen.... de oudste huizen zijn eens nieuw geweest.... En nooit heeft zij er eerder aan gedacht....

Hyacinthen

Wie had kunnen denken dat ze haar leven ooit over de twee groote Pésach-dagen heen naar den eersten der tusschendagen verlangen zou! Ze heeft ze wel altijd in hun bijzonderen smaak genoten: ze zijn niet heilig en gewijd als de hooge Joum-Touwiem, ze zijn ook zonder dien overvloed, maar ze houden je daarvoor dan ook niet buiten het medeleven met anderen gebannen, je moogt spelen en werken en bewaart toch altijd in je een zoet dat geen vreemde weten kan, omdat thuis de tafels stralen van wit, omdat dit toch bijzondere dagen zijn. Maar nu heeft ze over de groote dagen heen naar dezen verlangd, want den Eersten Tusschendag van het Pésach-feest worden alle jaren de dunne, fijne Matsos - moeder zoekt zorgvuldig uit die met gave, onver-brokkelde randen uit de doozen kwamen - in witten doek gespeld, op het blanke, teenen boodschapmandje behoedzaam neergelegd, naar het huis van den dokter gebracht. Elk jaar is dat een feest van blijden hoogmoed -, want wat is heerlijker dan dat je iets moogt gaan geven aan menschen die zóóveel rijker zijn, waarvoor je ook niets terug wilt nemen, iets dat ze zelf niet zouden kunnen koopen, dat ze nooit zouden hebben zonder hen.... ja, het is een trotsch gevoel, aan rijkeren te kunnen brengen, waar ze blij mee zijn, maar ditmaal roofde een ander gevoel, zwaarder, voller, al-vervullend, den trots zijn oude plaats: dankbaarheid. O, nooit eerder voor nu heeft ze geweten de heerlijkheid van de dankbaarheid.... bijna-pijn, jubel en geschrei, vlijmende....

een zuchten als wentelen in jezelf.... want hoe kun je.... hoe zul je.... wat moet je....? Op straat... dat gaat niet.... je spreekt toch maar niet zoo den dokter aan op straat.... je bent wel heel gelukkig, wanneer je hem tegen komt.... je voelt als ging er warm water over je lijf als hij staan blijft en je aanspreekt.... hij herkent je gezicht, maar weet nooit recht hoe je heet.... en zijn oogen komen als uit de verte.... maar dan vraagt hij naar Vader en of Vader gezond bleef na het langzaam herstel.... dan aait hij even rond haar kin met zijn vingertoppen, die zijn koel en droog.... en al voortloopend zingt zijn ‘dag,’ want er is een zingen in zijn stem, naar haar uit en maait opnieuw zijn stok door de lucht en zijn oogen zijn dan alweer van haar af.... en nog niet.... nog niet weet hij.... hoe binnen in haar de dankbaarheid haar al te vol maakt van een gelukkige benauwenis....

En nu vandaag is het de dag, de vaste dag, die één keer komt elk jaar, na de twee groote Pésach-dagen - want eerder màg er zelfs geen matsos uit huis gegeven worden! - en zoo dadelijk gaat zij met het mandje, door de zon, door de zoelte van de zomersche lente, naar het huis van den dokter toe. Ze staat tegenover Moeder, elk aan een kant van de witte tafel, en Moeder heeft de matsos voorzichtig een voor een uit de doos en midden op de doek getild - het zijn Tientjes, fijner, en duurder ook, dan de gewone voor het daagsche eten, waarvan er acht gaan in een pond.... aan de randen ontbreekt geen schilfertje.... dat de bruine blaasjes luchtig als bloesempjes gestrooid liggen over het witte kleed, daar kun je niet voor, die zitten zoo los.... ze liggen midden op den doek en hun wit is roomig naast dat van den doek en nu tilt Moeder er

de vier punten overheen.... de speld is nog tusschen Moeders lippen, daardoor trekt Moeder een gek gezicht maar toch zie je duidelijk dat Moeder in zichzelve lachte.... Tusschen Moeder en haar gaat de witte tip van het tafellaken op en neer als in ademhaling.... het raam staat ook open.... het heele huis staat open.... en drinkt met ramen en deuren de lichte, zoete lente in.... en de huisdeuren staan ook open.... het huis is lauw en zoet doorstroomd.... en de witte kleeden ademen op en neer, zachtjes, zachtjes, omdat het lente en Pésach is.... Moeder en zij zijn alleen in huis en van hen beiden komt geen geluid.... maar buiten tintelen de geruchten en die komen met licht en met zoetheid de ramen in en tot in zijn hart is het huis ervan vervuld en alzoo met de lente één.... Het zijn de driftig-tjilpende vogels.... ze moeten wel denken dat ze al een stuk van het voorjaar versliepen.... het zijn de kukkelende kippen.... het is de smederij, waar het aambeeld zingt.... het zijn uit de verte hanen, galmend tegen elkander in als deden ze om 't mooist en vlak langs de open deur een kokkerend karretje en de klompjes van buurvrouws kleinen Hein en zijn zeurderig zingen, dat telkens het wijsje glippen laat.... hij is nog maar heel klein...., het zijn de eerste fluisteringen van de blaadjes die eigenlijk nog niet meer dan propjes en frommeltjes zijn.... en daarbij-in mengt het huis de geluiden van zichzelf.... den winter door stond het gesloten, verkleumd en stram, en nu, zooals een mensch wakker wordt uit lekkeren slaap, de armen en beenen rekt, zoo rekt het huis zich, nu in de lente.... het knettert en kraakt in zijn gebinten....

Ze mocht, voor het eerst van het jaar, haar zomerhoed van vorigen Pinkster weer op, die heeft een

rand van strooien kant, die maakt zonnefiguurtjes op je wangen; als je neerkijkt langs je neus kun je ze zien.... ze zijn zilverig wit, de zonnefiguurtjes, en hebben rozige zoompjes, de jongens zeggen: dat is je bloed!

Achter het mandje dat moeder haar reikte van het stoepje af, dat ze gevat houdt in de rondgebogen armen, klopt haar hart, omdat ze trotsch en dankbaar is, omdat ze door de zon in een luchtigheid van ritselingen gaat en lichten wind, omdat ze voorzichtig wezen moet en in geen geval spelen of vechten of zelfs op jouwen en roepen antwoorden mag, daar matsos licht en dadelijk breken.... van dat alles samen klopt haar hart, en de zorgelijke oplettendheid om haar kostbaren last, en het denken aan het nu dichtbije doel geeft haar een voelen als was ze alleen.... ze ziet wel de menschen, maar als door wazig vensterglas.

Stil fleurt het leven in de zon. De boomen, waar je doorheen kijkt naar het licht, lijken nog leeg en kaal, als was het winter, de blaadjes niets dan ribbelingetjes aan weerszijden langs de takken verspringend, precies een breipatroontje, maar die de zon achter zich hebben, werpen schaduw voor zich uit en naar die schaduwen moet je eens kijken, dat lijkt dan al aardig wat.... want in den winter kan een boom bijna geen schaduw geven!

Het slaat van den toren, twaalf. De slagen zweven over het water, tusschen de masten door, die van hun tippen de wimpels uitwaaien doen; de kade en de schepen komen open en bloot te zien tusschen den hoedenwinkel en den koekwinkel, een vroolijke prent. Er soppen riemen, er schiet een jol tusschen de schepen door.... in den hoedenwinkel ligt versch en fleu-

rig voor den zomer uitgestalde.... van den koekwinkel is het heele hoekraam uitgeruimd voor de paasch-eieren, roze en wit. Paasch-eieren zijn dingen die je niet kunt begeeren, omdat je ze toch niet zoudt krijgen; naar chocolade-letters verlang je, want je weet den smaak van chocola, ‘marsepein’ is een woord dat je nieuwsgierig maakt, hoe het toch wel zou zijn, maar je zult er wel niet achter komen, maar als je paasch-eieren ziet, roze en witte, die zijn groote, volle bloemen, ze hebben van veel te groote eieren den vorm, ze zijn van suiker gemaakt en toch doen ze je niet aan eten denken.... ze liggen in rijen, om en om, één roze en één wit en de roze zien er zoo broos, de witte zoo doorschijnend uit.... en nu is er met den zomer een aanvang gemaakt! Want je wist het wel vooraf.... maar hebben is hebben.

Dat zeggen ook de witte hoeden, de gele strikken, de veel sterker dan echte glanzende roode en zwarte kersen; de margrieten en korenaren hollen op den tijd vooruit.... de heele zomer ligt in den hoedenwinkel al gereed. En intusschen staat de toren gloedend in de zon, achter het water met de schepen en de jollen, de wijzerplaat fonkelt op zijn hooge plek, de wijzers liggen nog op elkaar, want het heeft juist twaalf geslagen. Tegen kwart-na-twaalf moeten ze bij den dokter zijn, dan is hij meestal wel thuis, soms ziet ze hem, nog een paar minuten vroeger, op weg van school, juist met de sleutel zijn deur binnengaan. Hij heeft een mooi huis, maar het staat vlak aan de straat, niet in een tuin, zooals de andere heerenhuizen, achter is wel een tuin, als de meid je in het wachtkamertje laat, en de deur staat open, zie je even de boomen.

De dokter is heel rijk, dat heeft ze wel altijd be-

grepen, maar laatst op een visite zei een juffrouw tegen Moeder dat hij rijk is door zijn vrouw.... met dokter-zijn kan hij niet rijk worden, hij vraagt de menschen te weinig geld. Ze vinden hem ook, zei diezelfde juffrouw, ‘een beetje vreemd.’ Waar toch dat vreemde wel in mag bestaan. Gelukkig dat Moeder er ook niets van begreep.

De ijzeren appel hangt precies iets te hoog voor den reik van haar hand, en is niet makkelijk te pakken, als je voor je mandje zorgen moet, er dansten heete speldepuntjes over haar rug, stroef schuurde de ijzeren spijl, en er volgde niet meer dan één enkele tink, maar de gang is breed en hoog, tusschen de marmeren platen en de tegelen wanden dijde het geluid tot een zachten galm, en in die heldere siddering van geluid staat ze nu al zelf, want de meid trok de glimmende, bruine deur voor haar oogen weg, de reuk van het doktershuis woei naar haar uit en haar voeten voelen de koelte van de marmeren platen.

De dokter is nog niet thuis gekomen, ze weet het al voor de meid het zegt, want is hij thuis, dan hoor je hem ook, zingend praten, neuriën, loopen heen en weer, met dompe doffen van deuren. Mevrouw is er wel.... maar ze hoeft toch niet juist.... ze kan haar het mandje toch wel geven? Zeker zullen het de Joden-paaschbrooden zijn? Ja, ze hoorde al ervan, van de jongejuffrouw, vanmorgen. Er vliegt een lachje over de lippen van de meid, de ‘jongejuffrouw’ is de dochter, een dame, die op een muziekschool gaat in de groote stad en nu zeker met vacantie over is.

Het meisje liet haar alleen en ze zette haar mandje op de bruine bank, maar zelf bleef ze staan op de marmerplaten, die zijn als zacht-smeltende sneeuw. Het is heel stil, van het loopen door de zon was ze

warm geworden, nu glipt van overal een koelte om haar heen, je kunt bijna niet gelooven dat het nog maar Paschen is.

De deur naar den tuin staat half open, de bovenhelft is van bonte glasfiguren gemaakt, die gooien hun schijnselen een heel eind van zich af de gang in, licht en dun liggen ze over het wit als waren de vormen verwrongen en uitgerekt. Schaduwen ijlen er vliegensvlug overheen, even weet ze niet vanwaar die komen, maar gauw al wel: in den tuin vliegen vogels, vlak achter-langs de deur, ze vliegen in driftige zwenkingen, heen en terug en weer heen, scherpe schreeuwtjes laten ze onder het vliegen door, als zonder opzet, het zullen zwaluwen zijn die nestje-bouwen, daar ging weer een schaduw over het kleuren-waas.... je telt nog geen tel of het is alweer weg en even bliksemkort schalt van hun schreeuwtje iets naar binnen, als ze juist vliegen voorbij de opening.

Over de trapleuning komt het gezicht van het dienstmeisje, halfweg tusschen beneden en boven. Als ze bepaald de paaschbrooden zelf wil geven, zal ze moeten wachten, op het oogenblik kan mevrouw niet komen, maar in den tuin schijnt de zon en achterin staat een bank.

Ze is nog nooit in dien tuin geweest. Ze staat op het bovenste treedje, plotseling in de zon. De tuin ligt laag, hij is bijna vierkant en niet heel groot, ze vat hem heelemaal ineens in haar oogen, tusschen de schuttingen, ze ziet de bouquetten in de hoeken, waar de bloemheesters staan, wier blaadjes bloemetjes lijken, zoo ijl en zoo fijn, ze laten nog het bruine gekronkel van de takken door en de bloemtrosjes hangen af, in elken tint van rozigheid, het bleekste

bijna-wit en het paarsige als van zomersche rozen en alles wat daartusschen maar roze en rozerood heeten kan. In een grooten, blinkenden witten ring - want zoo lijkt het ronde kiezelpad - is middenin een fonkelplek van gras besloten, die rijst een weinig naar het midden toe en boven-op staan hyacinthen als op hoogen troon, in de volle zon, heel veel bijeen, witte, paarse, gele, roode, maar elk op zichzelf, kaarsrecht, onbewegelijk.

Ze gaat de trappen af en ze is in den tuin, hoog om haar heen zijn de schuttingen, ze steken ver boven haar uit. Ze kijkt nog hooger.... en nooit leek de hemel zoo ontzaglijk hoog en zoo zilvertintelend blauw.... de wereld is achter schuttingen opgeborgen, tusschen den stralenden hemel en het fonkelende gras is nu niets dan de schallende schreeuwtjes van de vogels die nestjes bouwen en de hyacinthengeur.... en zelf loopt ze erin en ertusschen, met haar handen op den rug. Geweldig zwelt de reuk, nu ze het grasperk nadert, ze staat aan den rand en buigt het hoofd er naar toe en voelt het dichtgaan van haar oogen.... nu is er ter wereld niets meer dan de geur van de hyacinthen.

Maar wat gebeurt er toch in een mensch die met zijn oogen toe over zwaar-geurende hyacinthen gebogen staat? Een los en luchtig denken, dat ook geen denken is, aan wat lang geledén gebeurde.... of misschien gebeurde.... of heelemaal niet gebeurde.... een zwevend, nevelig voelen van allerhande geluk.... een schemerig zien van dingen die er eens waren.... of hadden kunnen zijn.... of die er bij waren toen er iets anders gebeurde.... wapperingen van wit in zingende winden.... zoetheden.... vochtigheden.... zonnigheden.... blinkingen blauw van vlietend water

en toch ook weer wat anders en toch ook weer niet.... het gaat door je heen en is weer weg, het raakt je even en laat je weer los.... nu wordt het alles doffer..... nu wordt het mijmeren een troebel soezen.... je ruikt ook niet meer, je rook te lang achtereen.

Ze doet de oogen open.... nu lijkt ze zelf wel zoo'n tulp op een hoogen steel, die kunnen ook zoo staan wiebelen en zwieren dat het ze wel duizelig maken moet, ze had wel zoo op het gras kunnen ploffen.... de hyacinthen ruikt ze nu nauwelijks, omdat het te veel was.

Ze is naar den versten hoek gegaan en heeft, in den teederen druk van haar hand, de willige takjes neergebogen, dat het zijig kietelde binnen in den palm, ze heeft den kleinen, fijnen reuk in open mond gedronken.... en altijddoor aan de hyacinthen gedacht en naar hun geur terug verlangd. Ze kan niets nu meer van wat haar een oogenblik geleden zoo overweldigend bevloog, hervoelen, herdenken.... zal het dadelijk weer komen? Ze gaat naar het glooiend vlak van fonkelgroen gras.... buigt zich over en sluit de oogen en dit is toovenarij.... het vloeit haar weer zoet van alle kanten toe, de zalige herdenkingen aan wat nooit is geweest, de ijle mijmerijen over wat ze niet kent.... het nevelige voelen van allerhande geluk, geluiden, die lijken tegelijk zoet te smaken, wapperende geuren, blinkingen.... uit blauwe wijdten.... deiningen als van een hemelsche tevredenheid, die haar lijf vervullen en op de voeten het wankelen doen. Maar er was een gerucht dat haar opschrikken deed en opkijken naar de bovenramen in den achtergevel, daar flikkerde een glasdeur, daar verdween iets naar binnen dat vlug en licht was en lachte en terwijl ze nog kijkt, ineens verstijfd, terugspeurend op wat ze

deed of het misschien belachelijk was, breekt de gesloten dubbeldeur achter de benedenveranda plotseling middendoor, de helften wijken naar binnen, mevrouw komt ertusschen door en wenkt haar uit den tuin. De dokter is thuisgekomen, en de meid heeft haar mandje al binnengebracht, het staat op tafel, midden in een ronde plas van fonkelend rood, de zon op het fluweelen kleed.... Ze neemt het eraf en mevrouw reikt er de handen naar, maar neen.... het is voor den dokter.... zoo lang heeft ze zich verheugd op het oogenblik dat ze het zelf zou mogen geven, zoo vast is dat gebaar met haar voornemen vergroeid.... nu wendde ze zonder denken het mandje van mevrouws uitgestoken handen af. Er vliegt een lachje over mevrouws gezicht dat een gloeiend rood uit het hare doet slaan.... maar dadelijk vergeet ze.... en let op wat de dokter doet en kijkt hoe zijn groote, witte, zachte handen bezig zijn.... hij praat in zichzelf, met een halfluide, zingende stem.... dat doet hij ook wel op straat en terwijl laat hij dan zijn stok in de rondte als een molen zwiepen.... vinden hem daarom misschien de menschen ‘een beetje vreemd’?

Wat lijken ze nu kostbaar en mooi, hier waar er geen andere zijn, haar matsos, hun matsos! Thuis hebben ze kisten vol, mondkost voor acht lange dagen.... maar zie ze hier nu liggen, op den opengeslagen witten doek.... een voor een tilde de dokter er de punten af en het leek een bloem die openging en nu staan ze er over heen gebogen, de dokter en mevrouw en zij-zelf, en de dokter tipt een der licht-bruine schilfertjes die bloesemblaadjes lijken op zijn vingertop en brengt het naar zijn mond....

Nu komt zachtjes de groote dochter binnen, die op haar moeder lijkt, die hetzelfde blonde, blanke,

zachte gezicht heeft, alleen niet zoo vol, maar wel even zulke groote, prachtige tanden, ze heeft op een blad vier kopjes chocolade.... het zijn gebloemde kopjes en op de chocola schommelt het wollig schuim, waarin regenboogkleurtjes fijntjes fonkelen.... het ziet er lekker uit.... het ruikt lekker.... wat zal het lekker zijn.... nu komt het blaadje naar haar toe, er staan nog twee kopjes op, en haar hand gaat omhoog en haar lippen springen open.... maar haar hand valt terug in een schrik, deinst juist bijtijds.... zij mag dit immers niet drinken.... het is gomets, het is gedeesemd, het is 'ongeoorloofd' zoolang de Pésach duurt. 'Hou je niet van chocola?' De stem klinkt als over een afstand, ze is alleen, ze is ver van ze vandaan. Ze durft haar brandend-rood gezicht niet naar hen op te heffen. 'Chocola is toch niet onrein.'

Hoe hard klinkt het woord 'onrein', hard het woord, koel de stem.... daareven zoo warm. In haar keel schrijnen de ongeschreide tranen. Ze wil het beven van haar mond bedwingen, want ze moet het zeggen.... 'Niet onrein.... alleen maar gedeesemd.' 'Gedeesemd....?' Nu is er vluchtige lach in de stem, niet onvriendelijk toch, een hapering die ineens het woord vreemd en leeg door deze kamer doet klinken, ze voelt het wel: gedeesemd is geen woord van hier, het is een woord van thuis.... Toch niet: de dokter heeft het begrepen, hij hief de bovenste matso omhoog, er vielen op de andere schilfers met een ruischinkje als van regen en hij zegt, juist zooals Vader thuis, maar natuurlijk niet in Hebreeuwsch: 'Dit is het ongezuurde brood' en daarachter, tot haar alleen 'ongezuurd of ongedeesemd, nietwaar?' En hij legt zijn hand op haar schouder en zoo loopen ze de serre in, waar de deuren half open staan, daar

zitten ze nu op rieten stoelen, en de kopjes chocola zijn heelemaal weg, ze staan ook niet meer op tafel. ‘En ze bakten hun brooddeeg op heete steenen.’ En of ze dat deden! Ze knikt en lacht -, want daar weet ze alles van. ‘En ze trokken door de Roode Zee.... en ze ontvingen de Wet op den Sinaïe.’ De dokter zegt ‘Sinaïe’, zij heeft ‘Sinaj’ geleerd. Maar vreemd, dat hij die dingen weet.... het kan toch niet zijn dat hij ooit op een Joodsche school is geweest?.... ‘De Sinaïe is een mooie berg, een zeer mooie en indrukwekkende berg.’ Wat nu, wat is dat nu? Het klinkt precies alsof de dokter zei ‘Mozes is een heel aardige man.’ Ze durft wel nauwelijks, maar moet het vragen, eer hij verder spreekt.... ‘Leeft de berg Sinaj dan nog?’ Nu lachen mevrouw en haar dochter allebei.... dat komt doordat ze niet begrijpen.... Ze vraagt nu anders. ‘Bestaat de berg Sinaj dan werkelijk?’.... maar het eerste was beter. Mozes en de Berg Sinaj.... en Mozes is toch óók al vele duizenden jaren dood! ‘En de Roode Zee.... en Egypte....?’ Egypte, waar de Nijl is!

Ach ja, natuurlijk.... maar de Roode Zee? De dokter heeft zelf de Roode Zee gezien.... die is niet rood.... en van een groot schip af, heeft hij ook den Berg Sinaï gezien.... Hoor, hoe hij vertelt! De lucht was blauw, de zon was goud, het zand was geel, het water blauw.... en daarna kwamen ze in een Kanaal, en het schip voer toen tusschen vlakke zanden. En er waren.... ja, raad eens water waren.... er kwam een man aan boord, in een haven, die heette Port-Saïd.... weet je wat hij droeg in zijn hand? Zij natuurlijk niet, maar mevrouw en de dochter gaan raden.... Waren het struisveeren? Waren het edelsteenen? Waren het zijden doeken? Neen, het

waren hyacinthen.... Dat hebben ze nooit geweten, dat heeft hij ze nooit verteld. Hij heeft er ook nooit aan gedacht; maar nu ze hier bloeien en nu hij ze ruikt en tegelijkertijd over Sinaï spreekt en de Roode Zee.... Hij is opgestaan en rukte de deuren wijd open naar zich toe.... en de reuk, nog sterker, geweldiger dan zooeven, stort naar binnen, stort over haar heen.... in een ruisching van zacht-vroolijk lentegerucht, in een schal van dol-blijde vogels.... en ze sluit de oogen.

Alle drie, de dokter en mevrouw en hun dochter, staan nu in de open deuren, kijken neer op het perk omlaag, daardoor zit zij nu als heel alleen. ‘Waren het juist zulke hyacinthen....?’ ‘Juist zulke, paarse, witte en rose, een heele bos ervan had die man in zijn hand.... ze groeien in die zanden langs het Kanaal, overvloedig als hier....’ Ver, ver weg, waar de berg Sinaj is.... lucht en water blauw.... de zon goud.... het zand geel.... Haar lijf is doortrokken van den lentereuk der hyacinthen.... en weer is er het nevelig voelen van allerhande geluk.... de herdenkingen, die ook verlangens zouden kunnen zijn, zoete smachtingen, hemelsche mijmerijen.... door-glansd nu van geel en goud en blauw, rondom het beeld van een Berg, de Sinaj bij de Roode Zee, die ze in dit Pésach-feest herdenken.... de Berg die tot nu ze nooit zich anders droomde dan ontzagwekkend somber, in donkerten van fronsende onweerswolken, omzwalkt van offerwalm, in flitsingen van bliksem, de Berg, die ze met Mozes tezamen van de aarde verdwenen dacht.... herleefd, verrezen in tintelende, zonnige wijdten.... geel zand, blauwe lucht, gouden zon en hyacinthen-geur....

Menschen en menschen

In vroeger jaren al, toen Kleij nog niet zooveel grond had als nu, nog met de groentekar langs de menschen ging, nog Kleij de groenteman heette, - nu zegt Moeder altijd Kleij de tuinier - mochten ze elken Donderdag de peterselie en de selderie voor de soep van Vrijdagavond bij hem uit de kweekerij komen halen. Die werden dan, voor een stuiver van elk, waar ze bij stonden, versch gesneden, want uit peterselie en selderie gaat, zegt Moeder, door het hotsen en schudden op de kar, het aroma verloren en voor de Sjabbossoep kan niets te goed en te geurig zijn. Nu hebben ze groente van schelen Muis, want Kleij komt niet langer met de kar, hij heeft geld geërfd en een mooi huis laten bouwen, bij zijn kweekerij, dat ‘Eben Haëzer’ heet: Kleij is fijn -, maar ze komen nog wekelijks voor de soepgroente, beurt om beurt, en wie van de twee thuis blijft helpt Moeder de lepels en vorken poetsen, dat ze als echt zilver zullen glimmen naast de borden, Vrijdagavond, onder de Sjabboslamp.

Het is allebei prettig en het weer maakt uit wat het prettigst is, want Kleij woont een heel eind weg, in een buurt waar ze zelden komen, omdat er hun scholen en winkels niet staan en ze er geen bekenden hebben, zoodat het bijna lijkt, alsof ze op reis gaan naar een vreemde stad of dorp. Zij treft het vandaag met haar beurt, want het is zomerweer.... Het is ook al Mei, en de dagen worden langer. Dinsdagavond raakte de rand van de zon juist aan de aarde, toen ze om zeven uur thuis kwamen uit het Joodsche school -, en nu is het al weer twee dagen verder, en het is

ook meer dan twee uur vroeger -, de heele marktplaats ligt nog in de volle zon.

In de gouden zon, breed en leeg en toch heel anders dan andere dagen, want vandaag is het markt geweest en de markt is nauwelijks afgeloopen.... zooeven is ze nog de dikke hoedenvrouw, die altijd schreeuwt en grappen maakt - een aardig mensch, maar je durft niet goed naar haar kijken, want haar eene oog is troebel en dof, een melkoog noemen ze dat - tegengekomen, haar pak op den rug, het reikte nog hooger dan haar hoofd en is zoo geweldig groot en zwaar, dat ze zich bijna niet roeren kon. Ze was heesch van het schreeuwen en maakte toch nog grappen met den boeken-man. Hier stonden ze, over den slager, naast elkaar. Nu ze even in de zon op de leege markt blijft staan is het precies alsof ze ze allemaal nog ziet.... de hoeden-vrouw en de boeken-man en de lintjes-juffrouw en het oude kereltje met potten en pannen.... allemaal zijn den heelen dag aan het grappen-maken en zingend roepen.... en de boeren, die niet lachen en schreeuwen, maar binnensmonds mompelen en halfluid fluiten en pruimen en spuwen voor zich uit, en de bloemen-mannen, die je halfboeren zou kunnen noemen, want ze dragen geen klompen en jasjes over hun boezeroens, maar petten weer wèl en geen halfhemdjes.... je ziet ze allemaal nog staan, ofschoon ze er niet meer zijn, dat komt omdat het nog zoo kort geleden is dat je ze werkelijk zag, een paar uur nog maar.... in het middaguur, allemaal bij elkaar. Het zag eruit, alsof het zoo hoorde en altijd zoo blijven zou.... en nu zijn ze weg, de paarden voor wagentjes weggedraafd.... de koeien met nieuwe meesters naar vreemde stallen gegaan.... nu is elk een kant uit, ze weten misschien niet eens

van elkaar waar ze wonen en zoo gaat het elke week.... Over de marktplaats gaat ze iederen dag, en ook verderop, tot voorbij de sluis, zijn weg en huizen en winkels goed bekend, maar verder dan de bocht komt ze maar zelden en daar kent ze de menschen ook niet. De straat is breed, maar niet mooi, eigenlijk meer een weg, met maar aan één kant huizen in onafgebroken rij en daarvan de meeste kleine houten woningen, een enkel maar grooter en van steen en in een tuin -, aan den overkant, in het zachte, staan scheefgezakte boomen, de huizen hoogstens met twee of drie bijeen en telkens ertusschen weer een zijpad dat het land in gaat. Ieder dier paden kan ze kiezen, en overal schijnt de zon. Er bloeien nog tulpen; die verdorren niet, maar de blaadjes beginnen al meer op rimpelig satijn te lijken en eindelijk tuimelen ze een voor een ruggelings van het randje om het kale knobbeltje af en dat staat dan, in zijn eentje boven op de lange gladde steel, beteuterd rond te kijken. Het hooge gras houdt de gevallen bladen tegen, er liggen er witte, rose en rood-met-geel gevlamde, als schuitjes in een groene zee, sommige gekanteld en sommige over den kop geslagen.

Van de zijpaden gaat ze èèn het liefst, dat om den hoek van de groote Roomsche Kerk begint en ‘Kloosterstraat’ heet, maar dat je altijd ‘'t Roomsche pad’ hoort noemen. Het wonderlijke is, dat er zoo weinig kinderen, en zooveel oude vrouwtjes wonen, bijna huis aan huis, en nu zitten ze buiten in de zon, de voeten op een stoof en de meesten in grijze enschotsche en bonte sjaals, de armen daaronder stijf over elkaar, en de bovendeurtjes van hun huisjes staan open, die hebben kleine, blauwe portaaltjes, geen echte gang, zooals thuis. Maar wel veel bloemen in

potten en ook tuintjes en overal schijnt de zon. Alle oude vrouwtjes knikken haar tegemoet en lachen met mummelmondjes en zeggen soms iets dat ze niet verstaat en hun hoofden gaan met haar loopen mee -, ze babbelen maar met zichzelf, want met elkander babbelen kunnen ze niet, hun stemmetjes zijn te zwak. De huisjes zijn aan den eenen kant, en haagjes aan den overkant, van dichtgevlochten groene palm; ze lijken allemaal even hoog, maar aan de schaduwen op den grond zie je de verschillen. In het midden is de Roomsche School en het huis waar de 'zusters' wonen, maar je ziet niet veel ervan, want de gebouwen, groot, mooi, nieuw, staan rondom een plein achter een poort en die poort is maar heel zelden open, nu juist wel, en het plein is één-en-al zon, een groote ronde zee van zon, met een eiland van groen in het midden, dat zijn de hooge seringenboomen, maar er loopt geen mensch. Ze blijft even staan voor de halfopen steenen poort -, je ziet door de opening de onderkanten der gebouwen, het is héél stil, er fluiten vogels. De 'zusters' zijn geweldig knap in handwerken, nuttig en fraai, zij naaien alles, ook het fijnste, met de hand, op den draad, steekje-voorsteekje, stikken en rolzoom en Engelsche naad, ze stoppen tafellakens op het patroon, al zijn ook de moeilijkste bloemen erin geweven.... Moeder weet ervan mee te praten, want als meisje woonde Moeder in een dorp, waar bijna niets dan Roomschen en drie echte kloosters waren, in één er van woonden mannen, die hun gansche leven niet spreken mochten en elk groef zich zijn graf met zijn eigen handen. Op de naaischool waren ook een paar Protestantsche meisjes, daar hadden de Roomsche meisjes een liedje op gemaakt: Protestantsche katten,

zitten op de latten, en als de latten brekken, staan ze in de hel te kwekken'.... dat doet haar altijd denken aan heel dunne latten, griezelig gespannen boven een breede, diepe, grauwe kuil, die de aarde ingaat, tot héél beneden, tot de Hel! Maar de Protestanten hadden ook hun liedje: 'Roomsche papen, liggen te gapen, in de kist, daar het Roomsche brood in is, maar ze denken niet aan God, wel aan den rand van den....' Dat zegt Moeder niet, maar je kunt het natuurlijk wel raden! Bij dat liedje zie je diepe kisten, in elke kist een mensch met zijn oogen dicht en zijn mond open, met aan elken kant naast zich een brood; dat ze niet denken aan God, maar wel aan dat andere, kun je onmogelijk aan ze zien.... het is immers juist dikwijls zoo veilig, dat niemand aan je gezicht kan zien, wat je denkt.

Binnen de poort fluiten de vogels, ze hebben hun wonen op het groene eiland, midden in de groote goudgele zee; ze staat in de zon, die schijnt in haar nek, maar ineens niet meer, er komt een koelte naar haar toe, haar schaduw, die vóór haar uit ligt tot in de poort, lijkt te bewegen, te veranderen, te groeien, en is nu haar eigen schaduw niet meer, maar van een ander, die achter haar kwam - ze draait zich schielijk om en kijkt op en ze ziet, diep in de schaduw van een witten koker, waarover aan weerszijden de zwarte sluier hangt, een zacht-lachend gezicht, van een egale bleek-gele kleur, waarin groote donkere oogen als vochtig glanzen onder wenkbrauwen als boogjes in een teekening zoo zuiver en scherp.... Ze bleef even, zonder groeten, zonder uit den weg te gaan, staren in dien witten koker, naar dat zacht-lachende gezicht, tot ze begreep dat de 'zuster' hier wezen moest, de poort in en dat zij den ingang ver-

sperde.... toen week ze gauw opzij, en haar schaduw kwam weer los en klom op tegen den rooden steen en de non ging door de poort, maar keek nog even om en haar hart begon te kloppen: en wat houdt ze nu ineens van die non....

Verderop, een zijpad in, staan vijf huizen vlak naast elkaar, die wel bijna boerderijen lijken, nergens is het gras als op die vijf bleekjes, zoo donker en dicht, zoo sappig en zoo glanzend, zoo vol madelieven, als margrieten groot en star, en nog boven de hoogste sprieten uit. Als je over het laagste hekje hangt, kun je het ruiken. Het groen lijkt nog donkerder, doordat ze uit de zon kwam en dit heele padje in de schaduw ligt, de madelieven zou je niet kunnen tellen, de achterdeuren staan open, die springen uit den zijkant van het huis, de klompen staan op de smalle klinkerpaadjes. En nu komt ze opnieuw in de zon, maar heeft het prettigste van den weg gehad.... dwars over het einde van het lange smalle pad, geen handbreed hooger dan de sloot, zonder steenen, waar je glibbert in den modder als het geregend heeft, staat het mooie roode huis, dat ‘Eben Haëzer’ heet, dat Kleij heeft laten bouwen, eigenlijk veel te mooi voor dit armelijk achterpad.... maar eer ze daar is, moet ze het oude, grauwe krot voorbij, dat eenmaal een smederij is geweest, en daar staat het schrikding op het dak! Het is een schoorsteenpijp, kort, grauw-zwart, verzakt en scheefgezegen, en een vreemd, krullig ding erop dat toen hij recht stond, naar boven gericht was, wijst nu naar den horizon, ver, ver over het land, als gebeurde daar altijd-door iets dat gruwelijk en wonderlijk is.... nooit heeft ze graag naar die schoorsteenpijp gekeken, noch de richting uit, die het krulding wijst, maar sinds den

nacht, dat het in haar droom is geweest, twee dagen na den onweersdag, durft ze er niet meer naar kijken, durft ze er nauwelijks langs te gaan. Dien middag wees het zóó dwingend, dat ze, tegen zichzelf, wel kijken moest en wat ze zag was ver weg over de velden, waar de koeien angstig liepen te hoop, onder lage kleigrauwe wolken, een lucht die somberen kopergloed straalde en waartegen molentjes, klein, scherp-zwart, als dol van angst, te wieken stonden. En al de lange slooten kaatsten dat koper en het groen was bang en wild en vaal en er was overal een suizen en grommelen, als kwam het onder de aarde vandaan. Het onweer dreef af.... maar 's nachts kwam het ding in haar droom. Er was schemering, een schemering zooals je in werkelijkheid nimmer ziet -, ze liep het stadje door en zocht haar broertje, die verloren was, ze liep al harder, want hij was telkens voor haar uit, haar loopen werd zweven - want het is hollen of stilstaan in een droom en soms lijk je van lood en kunt geen voet verzetten! - maar ze kwam toch niet dichter bij hem.... het was haar stadje en ook weer niet, want ze herkende wel huizen, maar ze waren het toch niet echt, ze waren als hielden ze zich maar zoo en overal hoeken, gangen, dwarswegen, kronkelingen, altijd nieuwe en telkens verdween, op even grooten afstand voor haar uit, haar broertje om zoo'n hoek, in zoo'n gang, achter zoo'n kronkeling, zoodat ze hem nooit inhalen, nooit grijpen, nooit krijgen kon, en ook geen geluid kon ze geven.... toen waren ze ineens tusschen de huizen vandaan aan de haven, waar de lange platte en de korte hooge bruggetjes in een wijden krans over het water en over de balkenvlotten liggen.... Zoo was het ook in den droom,

maar er waren geen schepen, geen lucht, geen boormen, enkel die gele schemering.... en ze rende, zooals je in werkelijkheid nooit zou durven over de lange platte en de korte hooge bruggetjes, omdat ze maar één leuning hebben en altijd zag ze haar broertje voor zich uit.... en hij zweefde nu werkelijk, ze zag zijn beenen niet.... toen hielden ineens de bruggetjes op, het laatste was een hoog, en verder en rondom niets meer dan water, dat gelig schemerde, en waar geen eind aan was, ze vloog bij het laatste bruggetje op, en haar broertje was verdwenen.... en bovenop stond het schrikding van het dak van de smederij en de krul wees het water in, als een groote, kromme vinger wees het neer, maar het water was gesloten en stil, niets roerde, niets repte, ook geen geluid.... en toen kwam ineens, ver over het water, uit de kim, zooals de zon opgaat.... maar het was niet de zon.... het was een groot, bleek, gruwelijk gezicht....

Sinds durft ze zelfs niet meer naar het schrikding kijken, maar daarom voelt ze wel in het langs loopen hoe het kijkt naar haar, want stellig weet het dat het in haar droom is geweest.... en dan gaat het heet en koud door haar heen en haar beenen voelt ze als zwellen en machteloos worden, en als ze ergens ooit in de modder uit zou glippen, dan daar.... het pad is ook zoo stil, zoo achteraf, zoo verlaten.... zijn er maar menschen, dan is dadelijk de angst veel minder.... soms roeit er een boer met een melkschuit voorbij.... soms staat er een jongen te visschen.... en vandaag, o geluk, zit er juist tegenover aan den kant van den weg een oude man, die gras snijdt en bergt in een grauwen zak. Hij is oud en heeft een mummelmondje en lijkt op de vrouwtjes van het

‘Roomsche pad’, hij houdt met snijden op, nu hij haar ziet komen, zijn witte haar waait onder zijn petje uit, hij wijst naar den zak ‘voor de k'naintjes’ en hij knikt naar haar op.... o, wat houdt ze nu van dien ouden man.

Nu wordt het huis, dwars over het eind van het pad, al grooter, het heeft zich al in ramen en deur verdeeld, en altijd hier, bij den knotwilg, die boven in de holte van zijn korten stam als in een mand een bleekveldje in het klein met allerhande bloemetjes draagt, springt de dikke zwarte streep boven de deur in stukjes en elk stukje wordt een letter: ‘Eben Haëzer.’ Het is een mooi huis, want het is nieuw en je kunt zien dat het veel geld heeft gekost, maar het is geen lief huis.... anders zou het haar wel uit de verte tegen het schrikding helpen.... sommige huizen zijn als vriendelijke gezichten, maar dit niet. Nu leest ze het duidelijk: ‘Eben Haëzer’, want Kleij is fijn, zelfs van die heele fijne is hij, die ‘doleerend’ heeten. Sommigen zeggen dat ‘afgescheiden’ hetzelfde, anderen dat dat nog weer iets anders is. Kleij is ook wat hoogs in de Kerk, want Zondags komt hij er deftig vandaan, met zwarte jas en hoogen hoed, en hij is toch al zoo lang en die maakt hem dan nog langer en soms zie je hem loopen met den dominee! Kleij en juffrouw Kleij zijn ‘welgestelde menschen’. Naar wat je zoo hoort om je heen, bestaan er zes soorten van menschen: schatrijke, rijke, welgestelde, menschen die goed hun brood hebben, menschen die hun brood hebben, fatsoenlijke arme menschen en ‘tuig’ -, die heeten in het Joodsch gatheisiem en in het Fransch rapalje. Schatrijk is mijnheer Leendertz, in het hooge huis met den vijver die de witte beelden spiegelt, rijk is de dokter, wel-

gesteld is Kleij, goed hun brood hebben ze bijvoorbeeld bij De Korte, die met zijn eigen beurtschip vaart, zij-zelf hebben hun brood, een fatsoenlijk-arm-mensch is vrouw Doek, de sjabbos-vrouw, eigenlijk noemt iedereen haar Griet Klapmuts, maar dat mogen zij niet zeggen -, fatsoenlijke arme menschen zijn er ook in de Joodsche kille, zelfs veel, maar geen ‘tuig’, want ‘tuig’ drinkt en vloekt en loopt 's avonds laat op straat te zingen, dat doen toch geen Joden!

Ze gaat den weg langs het huis, aan den smallen schaduwkant, die even hoog is als de sloot en vlak erbij en daardoor altijd vochtig, en is dan meteen in de kweekerij, daar vindt ze meestal Kleij, met zijn ouden en zijn jongen knecht, want Kleij is zoo vlijtig als een man uit een boek, hij werkt den heelen dag. De tuin ligt in de zon en ziet er heerlijk uit, er is een breed middenpad en aan weerszijden groene vakken, achterin kassen en dan weer bloote vakken tot de heg toe, die geen echte heg is, omdat hij niet leeft, maar een vlechtwerk van taaie takken, waar doorheen je de dwarssloot blinken ziet. Aan den anderen kant daarvan is het land met de koeien en op de glooiïng zie je nauwelijks gras, zoo wemelt het daar van blinkende boterbloem en groote madelieven. Ze weet precies waar de soepgroente staat en loopt er rechtstreeks heen, langs de jonge sla, waarvan de blaadjes tegelijk zoo teeder zijn en zoo stevig staan.... langs de donkerder en grover spinazie, langs het fijne wortelloof, dat zoo lekker ruikt.... de tuinboonen bloeien ook al, maar aan dien bloesem is geen geur.... Warm en droog voelt het vastgetreden pad, na den vochten modder van daareven, het waait van wijd-uit om haar heen, tuingeur en weidereuk en ze rilt in de zon van de heerlijkheid. Waar Kleij

mag zijn.... ze ziet hem nog niet, blijft staan en kijkt eens om.... er zitten menschen in de veranda aan den achterkant van het huis, boven het kleine bloementuintje, er is visite, misschien iemand jarig? Ze kijkt gauw weer voor zich uit, want Kleij komt langs het pad, haar achter-op. Ja, er is stellig iemand jarig, want hij heeft zijn gewone broek niet aan, ook niet zijn Zondagsche, maar evenmin zijn daagsche. Zelden ziet ze hem hooger dan zijn horlogeketting, bijna nooit kijkt ze hem aan, ze is een beetje bang voor hem.... Prrt.... daar vloog een zwaluw boven haar hoofd, het land in, zie hoe hij glanst.... en je hoort hem nog ver, want o, het is zoo stil.... hier ben je ook heelemaal buiten, midden-in het land. Wat zou het nu heerlijk zijn, als Kleij eens wat zei, of als je eens wat vragen dorst, zoodat je te weten kwam, waarom de peterselie juist hier staat en de spinazie juist daar, en waaraan je ziet of de worteltjes groot genoeg zijn.... maar hij zegt nooit een woord.... en nu ook, nu hoor je alleen zijn mes, dat door de gladde steeltjes roeft, terwijl zijn groote, roode hand de blaadjes bij elkaar gevangen houdt.... die bewegen daardoor nog in het mandje, alsof ze leven, tot ze weer los en uitelkaar gesprongen zijn. Nu de selderie.... je ruikt onmiddellijk het verschil.... en ze denkt ineens aan thuis en aan de soep.... Er tjirpen overal vogels, die je niet ziet....

Achter Kleij loopt ze nu het tuinpad weer over en naar het huis, dat donker lijkt, zoo uit de zon gezien, kijk, een mooiere jas dan anders heeft hij ook aan! Ze gaf een gulden, want Moeder had geen ander geld, en ze moet nu wachten, terwijl hij wisselen gaat. Er zitten drie juffrouwen en een heer in de veranda, en op de tafel staan glazen.... en advocaat.... en

limonade.... en koekjes.... schuimpjes, wit en rose, hoog boven het trommeltje uit.... Kleij zei vlug een paar woorden, terwijl hij de veranda door naar binnen ging en ze kijken naar haar, ze merkt het wel, al doet ze alsof ze niet kijkt naar hen. Ze ziet alles.... in de limonade drijven week-rose propjes.... het is eigengemaakte frambozen-limonade.... wat treft ze het.... o, wat treft ze het! En schuimpjes.... haar mond wordt vochtig.... zou ze er twee krijgen of maar een.... zou ze een rood kiezen of een wit.... zouden ze haar een vol glas of een half van de limonade geven? Moeder schenkt ook wel eens de glazen halfvol als ze met veel ineens komen invallen, op sjabbos-middag, anders is er te kort....

Wat heerlijk dat Moeder geen kleingeld had.... en als Kleij nu maar niet te gauw met het wisselen klaar is, want al doet ze alsof ze enkel naar de viooltjes kijkt, ze ziet heel goed, dat nog geen van de drie juffrouwen haar handen uit haar schoot genomen heeft.... wat wachten ze lang met presenteeren! ‘Kom eens even hier, jij.’ Ha, eindelijk - en nu is ook meteen dat kijken en fluisteren gedaan.... ze is de trapjes al op, tot vlak bij den heer, of eigenlijk is het maar een heerachtige man, die haar riep en ze ziet nu nog beter de limonade, en de schuimpjes boven het trommeltje uit. En elk heeft er nog naast zijn glas op het schoteltje liggen ook!

‘Kom je hier elke week....?’ Ze knikt: ‘ja, meneer!’ ‘Dan weet je zeker ook wel wat de naam van dit huis beteekent?’ En of, en daarvoor hoefde ze niet hier te komen, dat heeft ze wel geleerd op het Joodsche School. ‘Eben Haëzer,’ ‘Steen der Hulpe.’ De vrouw het dichtstbij trekt een mond en kijkt naar die naast haar zit, en die haalt de schouders op. Ze

krijgt een gloeiende kleur. Zou het out zijn? En ze weet zeker dat het goed is! Ze hebben het nog maar kort geleden geleerd, bij de geschiedenis van Samuel. Nu praat de man: ‘Eben Haëzer’, ‘Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen,’ - en de vrouwen knikken, alsof hij het weet en zij een stommerik is! ‘Tot hiertoe heeft ons de Heere geholpen’.... goed en wel, dat dachten ze erbij, of misschien zeiden ze het erbij, maar dat beteekent het niet. ‘Eben’ is steen en ‘Eben Haëzer’ is ‘Steen-der-Hulpe.’ Ze zegt het niet, ze denkt het alleen, ze hoort maar half wat de man nu verder tegen haar zegt, ze moet aldoor naar de limonade kijken en naar de koekjes en naar de handen van de juffrouwen, maar die blijven in haar schoot. Ha..., daar gaat eindelijk een paarse arm - er is een paarse, een bruine, en een groene juffrouw - naar de tafel toe, maar ach.... de arm gaat niet naar een der leege glazen, en ook niet naar de flesch, en ook niet naar het trommeltje, maar naar haar eigen glas.... en ze neemt het op en ze drinkt er een héél klein slokje uit en zet het weer neer en de paarse arm gaat weer terug naar de paarse schoot en de gele hand ligt weer stil over de andere gele hand.... De man, die haar overhoord heeft, wenkt nu met zijn hand: ze moet de trapjes weer af, ze keert zich om en haar rug wordt ineens gloeiend warm, omdat ze voelt dat ze zoo kijken.

Ze moet haar mandje neerzetten en haar twee handen ophouden, onder de eene van Kleij; onder den zwaren stroom van heete centen en halfstuivers breken ze bijna van elkaar.... gauw haar rok in de hoogte, in haar onderzak ermee.... hij is niet erg schoon.... ze hebben twee maal dropwater gemaakt van de week.... en juist vandaag draagt ze hem voor't laatst,

eer hij in de wasch gaat. Ze wil nu heelemaal niet meer opkijken naar de menschen in de veranda en gaat maar gauw en zonder groeten weg, gauw den tuin uit, gauw het huis langs.... ze voelt een branden overal in zich van teleurstelling en schaamte en akeligheid.... hoe had ze kunnen denken, dat ze haar niets, niets-niemendal zouden geven....! Iemand die er bij staat, laten toe-kijken.... waar werd het ooit vertoond? Hoe krijg je het in je hoofd.... je zoudt het niet gelooven, als je het las in een boek.... nu ja, je leest wel erger, maar dan van slechte menschen, van wat je ‘misdadigers’ noemt....

Ze holde het schrikding zonder erg voorbij en is het Roomsche pad al op.... schaamte en teleurstelling trekken uit haar weg.... maar het andere blijft.... de verbazing dat zulke dingen bestaan, dat er werkelijk menschen leven in de wereld, geen ‘misdadigers,’ maar gewone menschen, nette menschen, welgestelde menschen, menschen met mooie kleeren en broches en horloges.... die bij een volle tafel zitten en een ander laten toe-zien, heelemaal laten toe-zien. Ze zal er een eed op moeten doen, eer ze haar thuis gelooven, maar het is eigenlijk te akelig om er met anderen over te praten....

Het nieuwe park

In alle huizen aan den eenen kant van de straat staan de dakraampjes open als een lange rij van gapende monden en steken lange, dunne tongen, de vlaggestokken uit. De allerlangsten duwen het rood van de vlaggen het boomengroen binnen, het fonkelt tusschen de bladeren en lijkt er nog vuriger door. De vlaggen hangen zonder plooi of kreuk, omdat ze zoo zwaar en vol van den regen zijn, die na het onweer vallen bleef, den heelen nacht door, dat was een klaaglijk zingen en suizen in de duisternis. Het leek of de dag bederven moest, maar met den vroegen morgenstond ontwaakte een machtige wind, hij duwde alvast in het Oosten wat wolken opzij, en maakte ruim baan voor de zon. Die kwam in het open gat voor den dag en plotseling leefde de heele wereld van schittering in licht, en rilde van zilver, van goud en van groen, het leek of de regen ervan schrok, zoo wonderlijk ineenen, met een schok, hield hij op en het werd zoo gek-stil, je hoorde elken verdwaalden droppel vallen. Maar de wind bleef aan het werk, geweldige opruiming hield hij aan den hemel, hij bezemde zoo gauw, je kon niet zien waar de wolken bleven, al maar meer zuiver donker blauw kwam open en bloot, en op school mochten ze zingenzoo hard ze wilden ‘Ho-jo, Ho-jo, de wind steekt op....!’ en half-overeind staan in de banken en elkaar de groote wolken wijzen die in een vaart hals-over-kop naar beneden kwamen tuimelen, zóó als de wind ze op de hielen zat, en dat gebeurde allemaal in het reken-uur, maar het is ook geen gewone dag vandaag....

Het Park wordt geopend, vandaag voor het eerst, om drie uur vanmiddag en iedereen mag er dan in, want het hoort van iedereen, omdat mijnheer Westerling het aan iedereen gegeven heeft. En gelukkig beleeft hij nu ook zelf, dat het geopend wordt. Hij is heel oud en beloofde het al toen hij zijn gouden bruiloft vierde, lang geleden in Januari. Hij is de oudste en de rijkste mijnheer Westerling en iedereen noemt hem Kees. In de groote eerepoort tegenover zijn huis, met de hooge bordessen en de ruiter-beelden staat het zoo-maar 'Leve Kees.' En dat mag! En zoo vreemd doen nu soms de groote menschen! De armste mannen op straat noem je nog behoorlijk bij hun achternaam, die maar een beetje fatsoenlijk is, heet al mijnheer, althans in zijn Zondagsche jas en de rijke heeren Westerling hoor je bij hun voornaam noemen. Iedereen doet het, het mag, ze weten het zelf heel goed, zegt Vader, en worden er niet kwaad om! Ze heeten Kees, Geert-Jan en Siem, zelfs geen mooie of deftige namen hebben ze en zijn toch heel voornaam en wonen in de allermooiste huizen, de haven hoort van ze, en al het hout hoort van ze en als je eens even probeert te denken dat ze er heelemaal niet zouden zijn, dat er geen Westerlingen aan den Breeden-weg zouden wonen, dan voel je pas hoe onmogelijk dat is....

Er is ook een oude dame, de zuster van Kees, Geert-Jan en Siem, die noemen ze maar gewoonweg Ma, dat is een ouderwetsche afkorting voor Marie, maar de meiden uit den polder willen niet eens meer zoo heeten, je moet Marie of Mie tegen ze zeggen! Kees is de oudste, Geert-Jan de deftigste - een mooie heer met groote snorren en prachtige witte boorden om! - Siem de vriendelijkste en 'Ma' de vroolijk-

ste, ze is een ‘oude vrijster,’ ze woont in een laag, lang huis waar een zilveren visch zwemt in zilver water, boven de deur, ‘De zilveren Zeelt’ en heeft een équipage, Kees en Geert-Jan hebben elk twee équipages, één met twee paarden en een met één, Siem heeft er een, net als Ma, - ze heeft een stem als een man en lacht en praat heel luid over straat en laat haar hoed, een groote zwarte, met paarse bloemen en zwarte linten, aan haar arm bungelen, niemand draagt zoo'n hoed en niemand die zoo doet - de menschen zeggen dat ze in den tuin op klompen loopt! - maar niemand lacht haar uit, niemand zou daaraan denken.

In alle straten bijna hangen vlaggen, ze strijken uit de dakramen langs de huizen neer, uit lage huizen reiken ze tot vlak boven den grond, breed-uit hangen ze tusschen het huis en den boom ervoor en ze maken meteen van zoo'n boom een prachtige, groene versiering, het lijkt ineens alsof de boomen er niet altijd stonden, maar pas neergezet zijn, toen de vlaggen werden uitgehangen. De menschen zijn mooi gekleed en loopen door de straten en zullen straks allemaal naar het Park gaan. Zij ook, ze moet alleen maar even schortebont halen, en nog allen tijd, haar nette jurk heeft ze immers al aan. De Duitsche muzikanten zijn er ook, en het is niet eens hun dag, hoe zouden die menschen te weten zijn gekomen dat vandaag het Park geopend wordt....? Alles is heerlijk en feestelijk, anders dan Zondag, want Zondag is saai, anders dan kermis, want met kermis wordt gevochten, anders dan de schutterij, want wie zou daar nu voor vlaggen! In de zij-straat zonder boomen waar de winkel is lijken de vlaggen veel minder mooi....

De juffrouw moest het schortebont nog laten halen, uit het magazijn, maar het is vlak-bij en ze wil best

even wachten, in de open deur. Deze straat is wel kaal zonder boomen en ook te breed voor de kleine, lage huizen, het waren er vroeger twee met een water ertusschen dat nu is gedempt, en het is er altijd een beetje Zondag-achtig en de menschen kijken of ze uit de kerk komen, maar hij loopt uit in den Breeden-weg, juist waar de stalhouderij inspringt tusschen de andere huizen. En daar is een drukte en een fonkeling in de zon! Een komen en gaan van rijtuigen, voortdurend. Weer een draaft aan, zwenkt het gele pleintje op, nu komt het oogenblik dat het plotseling aan alle kanten vuurschiet en bliksemt.... nu stort het zich in donker en dooft uit. Er is iets dat vreemd is en niet heelemaal prettig aan het uit-elkaar-nemen van paard en rijtuig. Dravend op straat lijken ze samen één ding, dat je liever in elkaar zoudt moeten laten. Het paard stapt weg, hoog naast den kleinen man, de blauwe arm lijkt tegen den opgeheven bruinen kop te rusten, de lange boomen nikken naar de straat, de vigelante is ineens een ander ding, het leefde en is nu dood. Hoog uit den gevel, boven de poort, staart de paardekop neer op alles wat gebeurt, met groote oogen....

Nu eens kijken naar den anderen kant. De naaste buren hebben een prachtige groote vlag, zoo zie je geen tweede in de heele straat, die oploopt en vol zon staat in de verte.... het huis is geel met hoekraam en poort en boven voor het venster zitten kinderen trotsch te kijken naar hun vlag.... De lucht ruikt naar vanilje telkens als de wind wat sterker wordt, die komt van den overkant, waar heliotroop onderlangs een hekje groeit.... de straat is breed, toch zie je het bleeke, teere paars.... nu ruik je het niet.... en nu weer wel.... je proeft het tot diep in je keel, zoo

zoet. Korte, knallende geluiden maakt de vlag, een breede roode zoom flapt om en zit als vastgeplakt, veel minder vurig dan het enkele is het dubbele rood. En zie, nu rijst de heele vlag de hoogte in, langzaam vaart hij op en het wit komt naar voren gebold tusschen het rood en het blauw, de roode zoom raakt los en rolt weer uit, de donkere klad is weg en al het rood straalt ongeschonden vurig.... Dat doet nu allemaal de wind, hij is achter de vlag en beurt hem als met twee handen onder het rood en blauw de hoogte in en blaast terwijl als uit een mond middenin tegen het wit, dat het zoetjes naar voren bolt.... het gaat niet licht, het moet wel moeite kosten, de vlag is ook zoo volgezogen, zwaar van nat, dat je glinsteren ziet, maar hij rijst toch al hooger en hangt half schuin, de zon schijnt er door.... Blauw is het mooist in de schaduw, rood in de zon. Moet je nu eigenlijk altijd maar blijven zeggen, dat de wind onzichtbaar is? Je ziet hem nu toch duidelijk de vlag in de hoogte beuren.... Zie je nu enkel een vlag of zie je ook wind? De kinderen aan het raam hebben pret, een oude bleeke dame is bij ze komen staan, die kijkt over hun hoofden naar de vlag, ze ziet hem in de hoogte varen.... ze is in huis en kan den wind niet voelen, ze zou niet kunnen weten dat het waait.... maar ze ziet het, dus.... ze ziet den wind.... en kijk.... dan kun je toch ook niet zeggen dat de wind onzichtbaar is...! De vlag is niet hooger gekomen, bleef even roerloos, en zakt nu weer, het wit kruipt tusschen het rood en blauw terug, vlak hangt de vlag, en recht naar beneden. De kinderen lachen, wijzen, praten met de oude dame. Zeggen ze misschien hetzelfde dat zij denkt? Dat zoete in haar keel is nu niet van de heliotroop alleen, het is er altijd

als ze voor moeilijke vragen een antwoord vond.... Hoor in de verte de muzikanten! ‘Lang zal hij leven’ - spelen ze en de menschen zingen mee! Er gebeurt toch niet iets waar zij niet bij zou zijn? Hollen op een draf, den hoek om, en ze ziet het voor zich uit. Wimpels wapperen, alle kleuren tegen het blauw, bijna rechtstandig de hoogte in.... de muzikanten spelen en de menschen zingen rondom en ònder de hooge eerepoort.... ze zijn al aan het ‘hiep-hiep-hoera....’ gauw-gauw.... als je je voorstelt dat je aan het hoepelen bent - want je hoepel trekt je mee! - kun je dadelijk veel harder loopen!

Haar hart hamert als met rukken, het doet bijna pijn en water welt onder haar tong. Zooals ze ook rende -, in niets, in een oogenblik, dien heelen afstand, verwonderd kijkt ze even om, daarginds was ze zooeven en nu staat ze hier!

Midden in den tuin blinkt het vierkante, witte huis. Altijd is het in den zomer boven deuren en ramen, met een kleurigen breeden band als rondom omwonden, dat zijn de balkons die bonte bloemen dragen, maar nu is het voorbalkon nog apart versierd, er hangen fleurige slingers af, die schommelen zacht en heeten bloemfestoenen en ‘bloemfestoenen’ is een mooi, een heerlijk, bont, een zoet en zonnig woord. Op behangselpapier heb je ze soms, bloemfestoenen, zoodat je dan plotseling in den winter den zomer voelt. Tegen den rand staan ‘Kees’ en Mevrouw en hij zwaait met zijn gelen hoed, wat lijkt die midden in de lucht toch klein, hij is nu niet in het grijs, maar heelemaal in het zwart.

Gaan ze weg, de muzikanten en de menschen, kwam ze nu toch net te laat? Er is beweging van onzekerheid, schuifelen, kijken, zachtjes lachen. De mu-

zikanten weten ook niet rechte.... en lachen ook zoo'n beetje onder elkaar, maar brengen dan toch de stralende trompetten, de zwarte, zilver-beslagen fluiten weer naar den mond en stellen zich stevig op de beenen, de gezichten heel ernstig weer ineens. Daar staat zij in een groot gedruisch van muziek en gezang.... ‘Lang zullen ze leven....’ ze wil meezingen, maar er komt geen geluid, rillingen ritsen over haar hoofd en haar oogen zijn ineens vol tranen....

Ze gaan, met Vader. Moeder kan niet mee, ze heeft het te druk, ze moet het bontgoed verstellen. Moeder houdt ook niet van volte op straat, liever gaat ze aanstaande Sjabbos na sjoel-tijd met Vader alleen. Zeg, is het niet grappig dat we iets dat we nog nooit van ons leven zagen, telkens in het klein voor onze oogen zien, precies en precies zooals het is? Dat komt door de teekening in het Woensdagsche krantje die Vader lang geleden uitknipte en zorgvuldig bewaarde, want die teekening kennen ze uit hun hoofd, ze hoeven hun oogen maar dicht te knijpen en alles staat erop, het heele park, de Oost-poort en de West-poort en het ‘heuveltje’ en de ‘muziektent’ en het ‘paviljoen’ en de ‘vijver’ en dat zullen ze dadelijk allemaal zien in het echt, en het Park is ontzaglijk groot, het is een H.A., en al die grond hoorde van ‘Kees’ Westerling, die heeft het gegeven, aan allemaal samen, met de boomen en de bloemen en het gras en alles....

De klok heeft nog geen drie geslagen, de groote hekken zijn nog dicht, de spijlen mooi met drie-kleurlint omwonden. Zij staan met heel velen voor de Oost-poort, verderop zie je de menschen voor de West-poort staan, die staan aan den kant van het spoor, zij aan den kant van het water. Zooals zij naar

die menschen kijken, kijken die menschen nu stellig ook naar hen en herkennen hier geen gezichten, maar daarginds van elkander wèl, net als zij van elkander hier. Er zijn er veel die ze kennen; van de menschen hier tot aan de menschen ginds zie je rijen, rijen ijzeren spijlen, zoo lang is het hek, zoo groot is het Park. Alle menschen zijn ongeduldig, alle menschen verlangen, alle menschen kijken naar de klok. Wat komt het goed uit dat de toren vlak bij is en dat de zon juist op de wijzerplaat schijnt. Je moest eens zooveel geduld hebben om tien minuten lang te blijven kijken, dat je den grooten wijzer ziet loopen naar de twaalf! Zullen ze het eens probeeren? Maar Vader trekt ze bij de hand, ze moeten zeker ergens anders naar kijken. Achter het hek, in het Park, over de nieuwe witte paden, loopen plotseling menschen, die waren er zooeven niet, die komen uit het Paviljoen, het is blinkend bruin met veranda's rondom en het staat midden op een plein van grint, dat lijkt wel haast sneeuw, zoo nieuw.... het zijn ‘Geert-Jan’ en ‘Siem’ en de mevrouwen, en ‘Ma’ en de dochters van Geert-Jan en van Siem en de getrouwde zonen ook, dat zijn zelf al groote heeren.... die twee jongens in witte pakken zijn kleinzonen van ‘Kees,’ die wonen hier niet.... De menschen rondom wijzen naar binnen, de meesten kennen ze wel, zij-zelf ook, maar toch niet allemaal.... wat doen ze nu al in het Park, Vader? Er is een ‘feestmaaltijd’ geweest in het Paviljoen, en zij zijn de ‘genoodigden.’ Hoe zou dat wel voelen, om ‘genoodigde’ te zijn? Het is net alsof je ineens nog meer verlangt, nu je al die anderen, die genoodigden, daar lachend en pratend en kijkend ziet loopen. Je voelt een prikkeligheid en telkens gaat het zoo raar door je hoofd en over je rug....

het duurt wel lang, maar het zal en moet toch gauw gebeuren. Eer het ‘vanavond’ is, eer je weer een boterham eet, eer je weer thuis bij moeder bent, eer er iets anders, wat ook, gebeurt, zijn de hekken open gegaan en ben je erin geweest, het gebeurt van alles wat er verder in je leven gebeuren zal, het allereerst! Al maar meer menschen, hier en ginds; die van den spoorkant kwamen, blijven aan de Oostpoort staan, maar zij met Vader wachten voor de Westpoort, bij het breede, blauwe water, want over de brug zijn ze gekomen.

Daar komt een heer.... je hoort zijn voeten over het witte grint.... hij loopt vlug naar het hek.... en van den toren komt tegelijk de eerste slag, hij is bij het hek en wacht met de hand aan de drie-kleur-strik en lacht naar de menschen die binnen zijn, de ‘genoodigden,’ de tweede slag.... de derde slag.... de strik is los, de linten zijn eraf.... wijd wijken de helften van het hooge hek vaneen, ze mogen in het Park... ze zijn in het Park.... door het andere hek zie je gelijktijdig de menschen verdwijnen. Wat ruikt het dadelijk veel lekkerder in het Park dan buiten op den weg. Theerozen.... meloen.... je zoudt het niet kunnen zeggen, het is fijn en zoet.

Ze willen wel dadelijk de teekening herkennen, maar dat kan niet, het Park is zoo ontzaglijk groot. Ja, als je nu, zegt Vader, met een luchtballon er boven kon zweven, dan ging het wel, dan zou je het heele Park zien als de teekening in de krant en veel mooier, in wit en groen en vijverblauw. Dan waren de bloemperken bonte vlekken en keek je op het dak van het Paviljoen, daar verloor je bij! En daarom is het dan ook maar goed dat ze niet in een luchtballon zitten -, daar heeft Vader gelijk in. Ze willen nu eerst het

Paviljoen bekijken.... Boven tusschen de bruine spijlen van de veranda is het hout als kant zoo fijn besneden en uitgeschulpt in bogen en van elken boog hangt een rotsachtig mandje vol bloemen en groene sprieten af.... Zou dat versiering zijn, Vader, of zou dat blijven? Dat blijft.... maar de dikke slingers tusschen de spijlen, van sparregroen met versche rozen bestoken, dat is versiering, dat gaat weg. Kijk.... een gedekte tafel binnen in de groote schemerige ruimte.... er loopen knechten.... je hoort gerinkel.... daar is de ‘feestmaaltijd’ van de ‘genoodigden’ geweest en een heerlijke reuk van meloenen komt naar buiten. Verleden jaar was dit alles nog weiland, met koeien erin! Kunnen ze dan die grindpaden zoo maar maken.... kunnen ze dan zoo 'n heel park maar maken? De banken zien er zoo glimmend uit, je kunt haast niet gelooven dat ze droog zijn.... de menschen voelen met hun vingers, eer ze durven zitten gaan, maar ze geven niet af. Straks gaan ze ook zitten, maar eerst willen ze alles zien.

Ze kennen het Park en ze kennen het toch weer niet. Ze kennen het klein van een prentje, ze kennen het al lang, en wonderlijk.... wonderlijk.... nu is het alles zoo geworden en zien ze het in het groot en het echt, elk ding precies op zijn plaats, elk ding nieuw en bekend.... Drie banken in een boog staan boven-op het ‘heuveltje’ en je kijkt neer in een dal van gras en op den bodem van dat dal bloeit een perk van de allermooiste rozen, een groene kom vol rozengeur is het dal.... en dal is ook een heel mooi woord: ‘Omhoog, omlaag, langs berg en dal ben ik in de hand des Heeren.’

Waar dient een muziektent eigenlijk voor, Vader? Ja, dat wil ze óók wel eens weten. Er zullen concer-

ten in gegeven worden, er komen stoelen en lessenaars voor de muzikanten. Wat je nu hoort, zou je ook voor muziek kunnen houden, als je hier vreemd was en niet beter wist.... het lijkt op het zingen van een heel groote waterketel, maar muziek-achtiger, en het is de houtzagerij, die staat over de sloot en de sloot is zoo vlak achter het park dat het hek erover heen schijnt te liggen. Dan kon je zoo naar den anderen kant!

Licht-bruine balken liggen boven-op de sloot, zoodat je niet veel van den hemel erin ziet en daardoor ruikt het bijna net als aan de haven.... niet heelemaal.... land met koeien en bloemen heeft een eigen reuk. Al die balken worden tot planken gezaagd en wat er zoo zingt zijn de zagen, het zijn, zegt Vader, machinale zagen.... de planken zijn prachtig blank, hooge stapels liggen er onder de loodsen en overal staan de loodsen en de koeien loopen er tusschen in en er zijn bruine schuiten, maar er is enkel dat eene geluid.... ginds van een molen, die fel zwart en heel hoog lijkt tegen het groen en blauw wappert rechtop uit den kap een kleine vlag, die molen hoort van ‘Kees’ en het land en de loodsen en de balken en de slooten, alles, tot den ronden spoordijk toe, maar die koeien hooren van boeren.

Ze hebben naar dat allemaal door het achterhek staan kijken en ernstig staan praten, maar nu moeten ze alles verder zien in het Park.

Wat hebben ze midden op dat grasveld tusschen heuveltje en paviljoen toch een klein, nietig boompje gezet. Vader lacht.... dat boompje is een bruine beuk en bruine beuken worden groot, eenmaal zal daar een hooge, dikke boom staan in het gras, met een zwaren stam en takken naar alle kanten en daar weer

kleinere en kleinste twijgen aan en groote, sterke bladeren, die het gras eronder donker van schaduw zullen maken, wijd-rondom. En hoe lang zal dat duren, Vader? Ja.... hoelang....? Ze staan op het grindpad dat in een boog om het grasveld gaat, ze staan met hun voeten vlak voor het gras, niet erop natuurlijk, naast Vaders linkerschoen bloeien bijna op dezelfde plek een paardebloem en een madelief. Ja.... hoelang? Een dertig jaar, denkt Vader, zal dat duren.... dan zal dat boompje, 't lijkt een dikke tak in het gras vandaag, een hooge boom geworden zijn, een dichte kroon van zware takken boven op een sterken stam!

Voeten schuifelen over het grind, achter ze langs, het Park is vol van menschen, je hoort en ziet ze overal, en toch is het alsof ze ineens alleen met Vader zijn en of er nu iets gebeurt.... Zou dat kunnen, Vader dat wijzelf dan ook hier stonden, met ons drieën, net als nu? Vader lacht erom.... dan zijn jullie veertig jaar en Vader over de tachtig.... Ze lachten ook.... en toch is het om te rillen zoo vreemd.... Zij beiden veertig.... groote menschen, oude menschen al.... want veertig is al oud.... Vader over de tachtig.... ouder dan nu de Opperrabbijn is.... met spierwit haar, met witten baard.... kan Vader zoo worden en is het dan Vader nog? En Moeder..,.? Dat is toch makkelijk uit te rekenen, Vader en moeder schelen precies tien jaar, dan is moeder dus over de zeventig.... Zoo zal het allemaal wezen, als dat boompje een groote boom geworden is. En natuurlijk gebeurt er in dien tijd nog veel, veel meer.... En wat dan, Vader, wat dan....? Daar kun je toch vooruit niets van weten. Ja, het gebeurt, je moet het wel gelooven, het zal met je-zelf en met de heele wereld gebeuren, vanzelf gebeuren. Het is altijd door gebeurd. Als je op een huis ‘1685’

ziet staan, dan weet je toch ook dat al die jaren voorbij dat huis gegaan zijn, en dat huis staat er nog, het is oud.... maar eenmaal werd het gebouwd! Daar heb je nooit aan gedacht. Ze komen naar je toe, al die jaren.... en ze gaan door je heen.... en ze gaan weer van je af.... en eenmaal zullen ze veertig jaar zijn, en Moeder zeventig en Vader tachtig....

Waar neemt Vader ze nu ineens mee naar toe? En waar haasten zich alle menschen plotseling heen? In de muziektent zal een heer een redevoering houden! Gauw erbij, de meesten zijn er al. Je hoort nu plotseling geen voeten en geen stemmen meer, je hoort den wind die over de kleine blaadjes gaat, je hoort ineens de vogels, je hoort de muziek van de houtzagerij....

Vader zegt dat de heer heel mooi heeft gesproken. Zij hebben niet zoo heel goed geluisterd en niet zoo heel veel verstaan -; tusschen de lijven en beenen van groote menschen zag je grappige grindfiguren. Nu is het tijd om naar huis te gaan, door het andere hek, dan waardoor ze kwamen. Kijk, het boompje....! De teere blaadjes ritselen in den wind, glinsteren in de zon als waren ze dun met zilver bestreken of overstrooid. Is het niet net alsof ze iets met het boompje te maken hebben? Ze zullen groot en oud worden met het boompje gelijk.... En zullen ze dan over dertig jaar weer hier met Vader staan?

Te voet naar de groote stad

De zomerdag wil maar geen einde nemen. Hoe lang geleden lijkt de morgen nu -, als over een hoogen boog van uren zie je er naar terug.... Het loof bewoog, het licht bewoog.... luchtig lag goud gestrooid.... het loof werd stil, het licht werd hel, de hitte zwol, het was de volheid van het middaguur.... toen werd het witte licht weer goud, een gloeiend middaggoud, maar het loof bleef nog stil tot den avond toe.... toen ineens leefde het op, in lispeling en ritseling, in koele rillingen woei de hitte weg, er kwam weer ruimte om in te ademen.... en in het Westen had zich al het goud vergaard, alsof de zon versmeltend, in heete stroomen uit elkander liep, toen koelde het goud, het rood verschoot, het rose bleekte en eindelijk sloot zich de hemel dicht...., een blanke schemering bleef.... maar de nacht daagde op.... zijn zwart doordrong het blank, het scheen nu langzaam, dan weer gauw te gaan.... het leek soms al avond en soms nog schemering, tot de sterren de hemel uit sprongen. Maar nog wil de dag geen einde nemen, het licht werd hem ontroofd, hij leeft in stemmen en geluiden verder. De koele avondwind die in het donker lispend waart, is de laatste adem van den zomerdag. Hij gaat heel hoog, hij vangt de verre stemmen, hij gaart de verre geluiden, hij brengt ze bij de menschen, die met open oogen wakker liggen in hun bed. Zij ligt met open oogen wakker in haar bed, want ze kan niet slapen. Het kleine raam, hoog in den muur, was toen ze in bed kwam, schemerblauw, toen werd het inktig en nu is het zwart, zonder sterren zwart, want het raamp-

je kijkt niet naar den hemel, het kijkt bij de buren in de steeg. Hun voordeur is aan de straat, hun zijdeur is in de steeg, daar zitten ze buiten met stoelen en stoven, ze praten, hun stemmen zijn donker en dommelig. Wijd open staat het raampje, het is hoog in den muur, toch voelt ze den wind, als een koelen, lichten adem, telkens even over haar voorhoofd heen. Hij voert als gewikkeld in ruischingen van boomen, dichtbije en verre, het zoete loeien van een koe in nachtelijke wei, wie weet vanwaar.... hij voert een nauwelijks hoorbaar blaffen, van bij een duister huis, ergens heel ver in het veld, door kleine zwarte opening bij haar de bedstee in, het valt met zachte bonzen op haar borst, het kruipt om haar keel, alsof ze huilen wou.... en de groote gedachte, die haar wakker houdt, drukt het naar onderen, maar niet uit haar weg: Morgen is de dag! Morgen is de dag, omdat het morgen drie maanden is geleden, dat Vader het heeft beloofd. Toen was het April.... April is pril: prille jeugd! Pril is kil, kil is kaal, kleine blaadjes, weinig schaduw tegen de zon, weinig schut tegen den wind, weinig vastheid in het weer: Aprilleke zoet, geeft soms nog wel een witten hoed. Laat er maar sneeuw vallen in April, de crocusjes zijn al voorbij, de hyacinthen in bloei, de tulpen op komst. Tienmaal liever wind en moddersneeuw in April, dan ‘lekker vriezend weer’ in Januari....

Dien dag zijn ze op de wandeling verder dan ooit gekomen.... en hebben van den dijk af over het water de torens van de groote stad gezien.... en hebben een heelen tijd ernaar gekeken en over allerlei gepraat en hebben voor het eerst van hun leven erover gesproken of je daarheen te voet zou kunnen komen en hebben het, thuiskomend, vader gevraagd

en of Vader dan, als het kon, o alsjeblieft.... alsjeblieft.... met hen een keer zou willen wandelen naar de groote stad. En boos, verdrietig zijn ze de kamer uitgeloopen, om wat vader zei: vandaag over drie maanden gaan we te voet naar de groote stad. Want klonk ‘over drie maanden’ niet precies als ‘nooit’ of, zooals Vader zegt, wanneer hij plagen wil: ‘in drieën’, dat is, nu niet, dan niet, nooit niet....?

Het klonk hetzelfde, maar het beteekende niet hetzelfde. Een week ging om en op de wandeling zeiden ze het elkaar: die week was de eerste week van de drie maanden geweest, en ze begrepen het ineens, het zou duren.... duren.... duren.... drie maanden eindelooze tijd, maar eenmaal zou het voorbijgaan.... En nu.... het ging voorbij.... alle voorjaarsbloemen kwamen en stierven... seringen en meidoorns knopten, loken open, hun geur was overal, maar is nu nergens meer, ze welkten weer weg, vielen weer af, nu komen ze in lang, lang, lang niet meer terug.... leeuwenbekken en winde volgden doovenetel en speenkruid in het gras onder de dijken, waar ze wandelden.... elke week, en elke week was één.... totdat ze dagen tellen konden, die sprongen langs ze weg, een voor een, als de minuten op de klok bij het station en morgen is de dag. Met Vader gaan ze morgen te voet naar de stad, ze gaan al vroeg, want warm zal het stellig zijn en de weg leidt door polders waar geen boomen groeien.... daarom heeft Moeder ze tijdig naar bed gestuurd.... en Vader en Moeder zijn ook zelf eerder dan anders gegaan.... en de wind die het donkere huis binnenschuifelt en naar geluiden zoekt om met de andere te vergaren, vangt geen geluid meer op bij hen, maar zij kan niet slapen, omdat het morgen de dag is, en omdat ze

aldoor denken moet aan het voorbijgaan van die drie maanden en ook het ruischend zuchten van de boomen houdt haar wakker en ook de stemmen in de steeg.

Maar de buren lijken nu eindelijk te gaan slapen.... je hoort ze opstaan.... het kluw van dommelige, doffe stemmen is losgeraakt.... sommige wandelen het steegje uit, die zijn het eerste weg, de andere gaan het huis in.... en trekken wel dieper, maar blijven toch hoorbaar.... stoelen stommelen.... die worden nu op hun plaats geschoven.... de lamp laten ze zeker maar uit.... elk vindt wel weg in zijn eigen huis al is het donker.... nu hoor je enkel nog maar mompelen.... zoo gaat het ook, wanneer de trein al verder en verder gaat.... dat slinken van geluid.... en zoo slinkt ook een zomerwolk, onder je kijken, zoo smelt hij gaandeweg in het blauw.... een verre trein is soms precies een mug dichtbij.... maar als je het weet, hoor je het verschil, dan lijkt het niets meer op een mug.... en bonzen dichtbij lijkt soms op blaffen veraf.... totdat je het weet.... dan lijkt het niemendal....

Ze slaat de oogen op.... zon! Een nieuwe dag, die over de wereld kwam. Ze zit overeind en uit de roezigheid springt het besef als uit het voorspel de melodie, vandaag! Er kraait een haan, een ander antwoordt, die veel verder is: vandaag! Het is vandaag! Weer kraait een haan en ineens bemerkt ze, hoe stil het nog overigens is, enkel de hanen kraaien, al meer, een wijde boog van helder haangekraai, rondom haar heen, rondom het huis, maar verder geen geluid. Hoe laat mag het zijn? Ze is er al uit en al bij den klok en zóó vlug, dat ze omkijkt naar haar verwoelde bed: hoe kwam ze zoo gauw eruit?

Half vier. Haar voorhoofd voelt ze kleverig-klam, het huis bewaarde de hitte van gisteren, gauw wasschen, gauw naar buiten. Als je onderwijl aan wat anders denkt, ben je klaar eer je het weet, nu duurt het lang.... Ze slapen nog allemaal, de afspraak was half vijf elkaar te wekken.... Ze sluipt op haar teenen, wrikt de grendels, voorzichtig, hun kokertjes in.... het huis is open.... O.... is zóó de morgenstond....? Zoo stil en licht.... zoo zonnig en koel.... de vogels zijn nog zelfs niet wakker.... de wind is nog niet op zijn post. Ze gaat het stoepje af.... wandelt het straatje op.... hun huis voorbij.... de gele gordijnen hangen neer.... en de deur staat open.... overal hangen de gordijnen neer, overal zijn de deuren dicht. Daar, boven de huizen van het overpad.... daar staat de zon, de jonge zon, de jonge zon in het blauw.... de lucht heeft smaak.... de lucht is drinken.... Weer kraait een haan.... veel andere geven antwoord.... elkeen heeft toch zijn eigen stem.... die zooeven begon, komt nu achter aan, en telkens meer lijken wakker te worden.... sommige kraaien kort en schor, andere met uithalen als wapperden linten en wimpels in bogen door het gouden blauw. Zij is de eerste in huis die wakker is, de eerste van het pad, de eerste mensch in het heele stadje.... als ze eens de eenige wakkere op de heele wereld was.... de eenige mensch die dit nu allemaal ziet.... en proeft en ruikt.... Wat een gedachte, dat alle dagen, terwijl iedereen slaapt, ditzelfde buiten de huizen gebeurt.... wat de menschen vroeg-in-den-morgen noemen, is goed-beschouwd al laat op den dag! Nu loopt ze weer terug.... voetje voor voetje.... ze kan haar geluk niet op.... ze kwam uit een schaduwbaan in de zon en moet nu even blijven staan.... rondkijken.... diep

ademen.... een groene boomkroon vlak bij.... daar was zooeven nog alles stil.... daar roert het zich nu, diep in het gebladerte.... een vogel tjirpt.... de eerste.... de eenige, die met haar wakker is! Nu gaat ze weer hun eigen huis voorbij, en de zon valt op de houten stoep, maar heeft den drempel nog niet beklommen.... het gangetje loopt als een schemerige koker naar achter toe.... ze slapen.... ze gaat den anderen kant nu op.... gelukkig dat de varkensslagerij gesloten is, dat je vieze grauwe en zwarte worsten niet ziet.... vlak daarnaast woont Brons, hij is een vriendelijke, oude weduwnaar, en aan zijn lange dochters is alles rood, rood haar, roode wimpers, roode wenkbrauwen.... maar nu slapen ze.... ze blijft staan luisteren vlak onder het raam, de zon schijnt tegen haar en tegen de gele plankengevel aan.... is er wel iets zoo stil als een huis waar alle menschen slapen? Ja, misschien een huis waar heel geen menschen wonen, maar daar luister je dan ook niet. De witte roosjes geuren, die groeien in den overtuin, zij alleen van alle buren hebben een overtuin.... ze zou er nu best even in kunnen gaan.... Nog geen vier uur in den morgen.... geen tuin die nu al op bezoek van menschen rekent.... ze moet er zelf om lachen.... Alles is vochtig, alles blinkt maar niets beweegt.... het is precies een groote tuin in het klein, zooveel perkjes en smalle slingerpaadjes.... waar komt toch al dat blinkend nat vandaan? De schutting is van buiten bruin maar je ziet er niets van aan den binnenkant, het is een behangsel.... het is een versiering.... nu begrijp je ineens dat de heele buurt die witte roosjes ruikt.... het zijn er honderden, misschien wel duizenden. En hoe anders weer is hun sterk en glimmend groen dan het teere grijs waartusschen

vlak aan haar voeten de kleine witte anjers staan.... Zoo sneeuwig-teer de fijn-gekartelde blaadjes en 't roode streepenboogje over elk vormt juist in het rond een kring.... de dauw is saamgezonken tot een klaren bollen drop, die lijkt gezwollen uit het hart, ja, water gaat naar de laagste plaats, tenminste als het kan.... de rozenblaadjes houden het vast, de blaadjes en de roosjes flonkeren.... er schieten overal kleurtjes uit.... dat doet de zon.... ‘de zon drinkt dauw’.... je komt dat wel in het leesboek tegen, je denkt dan aan echt drinken niet.... maar waarom zou een mensch geen dauw kunnen drinken.... Haar heele gezicht is al nat, voordat haar lippen een roosje vatten.... voorzichtig, als je stoot valt alles langs je kin eruit.... ze is haar handen, op haar rug, geheel vergeten.... je moet ook uit een roos niet als uit een kopje drinken.... haar lippen tuiten tastend.... nu is het gelukt, nu haalde ze voorzichtig.... nu kwam het in haar mond.... dauw uit een witte roos.... daar kan toch water uit den kraan niet bij halen.... haar heele mond is koel van den dauw, is zoet van den geur, tot in haar keel.

Hoe toch die kleine bloemetjes wel zouden heeten. als schelpjes gebogen en zoo wonder teer gekleurd? Wat hebben ze bij Brons veel verschillende bloemen.... hun heele tuin is één bloemennest, blinkend van nat. Nu heeft ze dauw gedronken.... juist als de zon.... ze is ook opgestaan bijna gelijk met de zon. Ze stond over de bloempjes die als schelpjes zijn gebogen en richt zich nu plotseling op.... een doffe klap.... of was 't een schot?.... een zachte galm zong door de lucht.... wat mag dat zijn? Het blijft nog even stil.... en ze hoort nu ineens van allen kant de ontwaakte vogels joelen.... wat mag het zijn ge-

weest....? Daar ratelt ineens een kar over de straatsteenen van het overpad.... dat is de kar van de bakkerij.... die werd daareven dichtgeslagen. Hoe alles nu opeens veranderd is! De straat ontwaakt, de wereld ontwaakt.... ze is niet langer meer alleen... Het is de dag, een zomerdag als gisteren was, het lijkt als had de zon een andere kleur.... een anderen klank het haangekraai.... Een ongeduld neemt haar in bezit.... en jaagt haar op.... een ongeduld en een verlangen.... gauw naar huis.... zien of de anderen wakker zijn, het is de dag van de groote tocht....

De straatdeur staat nog open, zooals ze hem liet, de zon is over den drempel gekropen, een eindweegs het gangetje in.... ze loopt op de teenen. Achter de beschotten gaat stommelen en mompelen om.... die komen nu pas uit hun bed, die hebben den dag niet gezien, zooals geen mensch hem ziet, die hebben geen dauw gedronken....!

Half vijf.... er gaan er twee met hun hengels voorbij, die ze niet kennen.... er ratelt weer een kar, nu verder weg.... de hanen houden met kraaien niet op, ze schijnen van moe-worden niet te weten.... maar hoe anders is alles dan het daareven was. Was het zoo heel anders of vertelt ze maar wat? Dat zal hij zelf wel merken als hij ooit om half vier buitenkomt! Brood zonder trek naar binnen te werken.... dat is een kurk te willen duwen in een te nauwe hals.... maar de groote menschen begrijpen van veel dingen het onmogelijke niet....

De wereld die zij voor de anderen zag bestaat niet meer.... maar dit is ook een heerlijke wereld, waarin ze nu buitenkomen, dit heet ‘heel vroeg’ voor ieder die niet beter weet. De zon is hooger gekomen en stort warmte af en alles zuigt zich met die warmte vol en

geeft dan zelf weer warmte af. Ze hebben afscheid genomen en lieten Moeder op de stoep.... ze gaan.... ze zijn op weg.... En een diepe adem rijst uit haar op, vliet in eene rilling weg, ze keert als door een blauwe ruimte over een groote leegte terug naar dien dag in April, toen ze thuiskwamen en Vader beloofde... zooals een vogel voorbijroeft door de lucht, zoo ijlt ze vliegensvlug weer naar dien dag en keert zich om en komt weerom, en nu is nu....

Slapende huizen en slapende tuintjes, in hun eigen straatje nog geen mensch die roert.... maar verderop, een man in blauwe boezeroen, in het groene bleekje naast zijn huis waar geen zon nog kwam, over den breeden, grauwen regenbak zóó ver gebogen, dat zijn galgen spannen over zijn rug.... de aker plompt klukkend af in het donker diep.... ze zijn er al weer langs.... een vrouw in muts en jak.... die schuift haar gordijntje open en een lichtje komt bloot.... op een groen hek, in de zon, boven goudsbloemkronen, zit een jongen nog zonder hes, hij timmert, de hamer zwijgt, zoolang zij langs hem gaan. Dit is allemaal wel anders dan anders, maar het is niet nieuw, het nieuwe hebben ze nog allemaal tegoed. Over de brug en op den dijk, daar is ineens de geur van het land, van koolzaad en koeien, van zon die dauw gedronken heeft, een slapend schaduwstraatje buigt de laagte in, aan 't eind is water, zon en groen. Halt voor den trein.... de lange, starre boomen dalen traag en talmend neer, ze strijken langs het hemelblauw, ze maaien langs het huisjesdak, ze rinkelen in het nederkomen.... het waarschuwklokje zingt, bij de zon en bij den zomer hoort dat geluid, en de wachteres met rood-en-zwarten hoed, met rood-en-zwarten schoudermantel komt haar huisje uit, ze staat naast

de klok en leunt op haar vlag en ze kijkt den trein tegemoet. De vrouw alleen staat binnen en zij drieën alleen staan buiten. Ver weg aan den eenen kant zie je de brug, luchtig en hoog in de zon, veel minder ver aan den anderen kant zie je het station, laag en donkergrauw in schaduw, menschjes wippen nog gauw even over en je hoort daar ook de waarschuwklok, veel doffer.... Vader zegt, dat die klokken met elkaar onder den grond verbonden zijn.... Het is wonderlijk, maar ze kunnen toch niet luisteren.... een uit de verte aankomende trein, die daar dadelijk langs je heen zal gaan.... dan kan je aan niets denken.

Wat is hij al dicht-bij, je kijkt precies tegen zijn buik en die groeit terwijl je kijkt, die dijt in het vierkant uit, omdat de trein al nader komt.... Denk nu eens even dat je midden op die rails stond vastgebonden.... hè, het schokt door je heen.... maar neen, je staat veilig, naast Vader, achter de boomen, die gesloten zijn, je wil toch wel Vaders hand een beetje stijver knijpen.... Denk nu eens even dat de trein van de rails afsprong, ineens, dat noemen ze dirreljeeren, het is een woord van verschrikking vol, een woord om benauwd van te droomen.

Onder de seinpaal en de bocht vloog hij al door, even was hij weg, nu zie je hem ineens veel grooter en heelemaal in de zon, een woest, trotsch, sterk dier, dat aangerend komt de kop omhoog, de buik vooruit.... hoor het donderen, het rammelen, al het geweld.... hij komt.... hij is er nog niet.... is er nog niet.... is er nog niet.... Je zegt dat al harder, in je zelf en je moet er van slikken, zoo klopt je hart.... hij is er.... hij ging vlak langs je oogen, maar boven je oogen bliksemend en zwart en rukte de rammelende wagens voort en alles trilt en beeft.... je kijkt hem na

en ziet in 't rookend stof een vierkant dat duizelsnel verkrimpt.... ze hebben toch gauw zijn naam gelezen: hij heet ‘Pygmalion.’ Naar wie of wat zou die locomotief zoo heeten? Ze vragen het elkaar en Vader in het verder gaan. Er zijn er met namen van dieren: Schorpioen, Muis, Egel -, er zijn er met namen van admiraals: Olivier van Noort, Michiel de Ruijter, het staat in gouden letters op elke zij, en gouden randen zijn erom.... maar wat zou ‘Pygmalion’ wezen? Zou het mensch zijn, Vader, of een dier? Een dier, denkt Vader, een ‘mythologisch’ dier, een dier uit de fabelwereld.

De vogel Rok, de visch die Leviathan heet, die rondom de aarde ligt, met zijn staart in den bek.... het dier Pygmalion.... Ze ziet het ineens, het loopt op lage pooten, veel meer dan vier en heeft een snavel die lang, maar niet puntig is! Wat weet Vader toch veel -, zou er eigenlijk wel iets zijn dat Vader niet weet?

Maar kijk.... er is een groot, nieuw schip de haven binnengekomen.... het is er geen met hout.... het is er een met rijst. Het heeft nog niet gelost, het is er misschien nog geen uur, het ligt heelemaal midden in de zon. Ze houden Vader bij de hand terug.... er dobbert een heel klein schuitje naast die steile hemelhooge boot, er klauteren mannetjes naar omlaag, die komen naar den kant, die moeten ze eerst even zien, dat zullen Indische bruintjes zijn. Ze blijven wachtend staan, verwachtend kijken.... tusschen de balkenvlotten ligt het water stil, hoe vochtig geurt het versche hout, een zilte vreemde reuk, die bij de haven hoort en die aan donkere verre bosschen doet denken. Houtschepen komen altijd uit Noorwegen.... Het woord ‘Noorwegen’ ruikt naar de balken, die

aan vlotten in het water liggen. En ruik je nu koolzaad tegelijk, dat is zoo frisch en zoet, dat is van je zelf, dat hoort bij thuis, dat hoort bij den zomer en de vacantie, bij de neuriënde gouden draden, die hangen gespannen en loopen naar verten onder de blauwe lucht.... en kijk je dan, terwijl je de balken ruikt en het koolzaad ruikt, en het houtschip ziet en het water ziet, naar een groot, grijs Indisch schip, dat blinkt in de morgenzon en waarlangs in de schuinte mannetjes klein als muizen dalen.... dan vloeit alles in je door elkaar.... en er gaat een zweving binnen in je lijf.... de reuk van Noorwegen, door het hout.... je eigen koolzaad, je eigen water en wat je voelt, wanneer je aan 'Indië' denkt.... heet, vreemd, ver, weken ver over zeeën weg. En toch is dat schip naar hier gekomen.... het is zelfs uit Achter-Indië gekomen.... en Achter-Indië klinkt, door dat 'Achter' duizelingwekkend ver. En al de mannetjes zijn meegekomen en nu zijn ze hier, hier in de haven, met hun schip en nu dalen ze langs het licht en blinkend grijs van dat geweldig hooge schip, dat ligt nu vast als een huis, en kijk.... hoe grappig.... ze klauteren zoo vlug, het is als rollen ze langs een schuingelegde plank naar onderen, ze rollen één voor één het jolletje in.... en de jol is vol,... en nu komen ze. Hoor hun lachen over het water, hoor hun vreemde, drukke praten, dat is als ver gejoel.... kijk ze duiken uit het wazige in het zonnige, hun tanden zijn wit in hun bruine gezichten.... ze komen van zoo ver.... van uit zoo vreemde streken.... verre streken. 'O volg mij dan ook naar verre streken, daar ginder naar, ja, naar het Moorenland.' Dat is een liedje van Moeder.... de jol is nu al heel dichtbij.... ze staan overeind.... er zijn er tien.... neen elf - neen twaalf....

ze wijzen over het water.... waar wijzen ze naar?.... naar den dijk - naar het bierhuis achter de boompjes.... ze hebben bruine gezichten, bloote voeten, en toch lachen ze als gewone menschen. Nu springen ze, al roepend en lachend, één voor één aan wal, over een breede strook van water en riet, ze wachten op elkaar, één blijft er in de jol en de jol roeit terug en ze gaan, met kleine, vlugge stapjes, die je bijna niet hoort, den kant uit, dien zij-zelf gekomen zijn. Wat zouden ze nu gaan doen? Allereerst, denkt Vader, zich een beetje vertreden....

Ze loopen verder en worden stil -, het wordt om ze heen ook weer stiller. De haven zijn ze nu voorbij, en een voor een de genummerde palen tot vier en twintig toe, die zijn voor schepen om aan te leggen, maar er leggen nooit schepen aan, ze lijken uit het lange gras gegroeid. Voorbij die palen liggen geen schepen meer, en ook geen balkenvlotten meer, het water is open, breed, kaal blauw. Hier heet het ‘polder-zeven’ en de jongens komen er zwemmen, maar het mag niet, omdat het gevaarlijk is. Waar de palen ophouden, houdt ook de laan van jonge boompjes op, daar voorbij zie je ook geen huizen meer, en de spoordijk is een heel eind van den weg teruggeweken, de bloemen in het gras, die je kent en die je niet kent, ruiken zuiverder en sterker, tot hiertoe waait de houtreuk niet. Ze spreken niet meer.... met elken stap komt het nieuwe dichtbij.... licht stijgt de weg en wordt wat breeder en kromt zich rond en plotseling staan ze vlak voor het water, en boven het water, en aan hun voeten ligt de breede, leege pont, de kleine zandjes schitteren in de zon. Ze staan stil. Nu zijn ze, tot waar ze al eerder waren, maar verder kwamen ze nooit, hier hield het op,

maar vandaag zullen ze overvaren en dan veel verder gaan. Je merkt ineens, hoe vroeg het in den morgen is. De veerman slaapt, hij is althans niet buiten, en geen geluid, zelfs geen gekraai van hanen.... Maar nu ze stilstaan, en zelfs geen geluid meer met hun kleeren en hun voeten maken, nu dringt ineens een fijn en hoog geschal hun ooren binnen. Het komt het water over, het zullen leeuwerikken zijn.... Ja, Vader? Ja.... boven den polder hangt de lucht vol leeuwerikken.... die je hoort.... maar niet ziet.... die je wel telkens meent te zien... Maar je kunt in dat blinkend ruim, in dat schitterend blauw zoo lang niet kijken of er springen overal zwarte pikkels rond, die houd je dan voor leeuwerikken....

De veerman komt, zijn klompen klossen, ze dalen achter hem naar de pont, ze houden Vader elk bij een hand en niemand zegt een woord. Dof dompen de planken. Nog sluit over den wal de opstaande rand.... en nog.... en nog.... nu splijten wal en pont vaneen en het water komt al breeder bloot.... ze gaan.... ze varen naar den overkant. Midden op het water nu.... overal rondom water nu.... dat springt met smakkende geluidjes tegen de kanten op, en parelt schuimend voor den breeden rand. De kabel spant.... je ziet hem trillen, en vochtig blinken in de zon..., met het vreemde houten ding in zijn hand haalt de veerman krom-gebogen den overkant naar zich toe. Zoo klein als de watergeluidjes lijken.... je hoort nu toch de leeuwerikken niet. De overkant komt naar ze toe, donker en hoog rijst de dijk in het naderkomen, je ziet aan de glooiïng de ronde keien glimmen.... De pont legt aan. Ze staan hoog op den dijk en kijken over het water terug.... ze staan nu zelf waar zoo vaak ze heengekeken hebben en ze kijken naar waar ze

zoo vaak hebben gestaan. Het is er zonnig en leeg daar over het water, klein lijkt de groote bel, onder het dakje met de witte plakkaten.... verder weg zie je den toren, die merk je altijd het eerst.... dan den Roomschen toren.... vooraan de schepen.... het boomenlaantje.... vlak bij het veermanshuisje buigt zich de witte weg en keert naar huis.... Ze halen diep adem en kijken naar den anderen kant, den polder over.... naar de groote stad! Die hebben ze vaak van den anderen kant gezien, maar wat een onderscheid, zoodra je over het water bent gekomen. De stad lijkt grooter, lijkt al dichterbij.... dat komt, omdat hij nu bereikbaar is.... ze hebben er nu maar heen te loopen. Het is een lange weg, je ziet nog geen straten, je ziet nog geen huizen, je ziet één groote blauwe geslotenheid, met donkere spitsen er boven uit, maar ze gaan loopen, tot ze er zijn, ze zullen er loopende komen, ze willen niet langer blijven staan en dalen van den dijk den polder in.

Hoe zou het komen dat het zooveel stiller en warmer is? Ze loopen nu, zegt Vader, in een groote diepe kom, hier woei geen warmte over het water weg, hier broeit de hitte van gisteren nog! Ze gaan over het smalle witte pad, tusschen de velden, groen en laag en vlak en ver, ze gaan in zoetheid, in vreugde-licht en in fijne muziek, koolzaad, zon en leeuwerikken, ze gaan over het witte pad naar de groote stad, ver weg, tusschen het groen van de velden en het blauw van den hemel lijken speelgoedhekjes opgezet, maar het lijkt zoo alleen, het zijn lange rijen van kleine boomen, lanen die door nog verdere polders gaan.

Hoor, hoor, de trein....! Ja, zoover is de dijk niet weg, of je kunt hem nog wel flauwtjes hooren, en zoover

is het water niet of je hoort misschien ook straks wel de boot. Ze loopen in de laagte in de groene, wijde kom vol zon tusschen den dijk van het water en den dijk van het spoor, ze loopen tusschen de boot en den trein, ze loopen op hun beenen tusschen de menschen die varen en die rijden naar de stad, ze lachen al die luie varkens uit! Vader denkt dat ze moe zullen worden, veel onderweg zullen willen rusten, maar dat zal Vader wel beter zien.

Ze loopen over den blinkend witten weg. Ze merkt ineens haar eigen loopen, het loopen wordt er anders door. Ze ziet zichzelf weer in den tuin van Brons, vanmorgen vroeg, de witte zon bescheen den gesloten gelen gevel, de wereld sliep.... daar was ze toen en nu is ze hier. Ze ziet den verren dag, toen Vader beloofde, wat ze nu bezig zijn te doen.... Hoe keken ze naar dezen dag, die was in de verte, nu kijkt ze naar dien anderen dag en nu is die in de verte.... het is juist als zooeven na het overvaren.... de dagen daartusschen bestaan niet meer.... de weg over het water wel, je zoudt terug kunnen gaan.... tusschen nu, nu ze doen waar ze toen over spraken, is een leegte, blauw, maar die je meten kunt. Haar heele lijf tot hoog in haar keel is vol van een wondergevoel, dat telkens komt en dan weer gaat. En toch is alles heel gewoon....

Ze weten aldoor niet, waar ze het best op letten zullen. Achter de lanen die hekjes lijken halen je oogen als ze langer kijken nog verdere lanen, die nog verdere hekjes lijken, uit het waas voor den dag, die verre en die dichtbije hekjes schuiven door elkander heen. Hoe zou dat eigenlijk komen, Vader?

Dat komt omdat het dichtbije veel gauwer van plaats verandert voor je oog! Kijk nu bijvoorbeeld die roode zuringsteel aan den kant van den weg....

nu gaan ze er heen.... en nu erlangs.... en nu er voorbij.... alles tezamen in één oogenblik. Maar hoe lang zie je al niet daar in de verte dat grazende paard op dezelfde plaats? Ja, en een mooi paard is het ook.... maar daar nu niet op letten....

Dus daarom schoven die boomen-hekjes zoo grappig door elkaar? Ja, en daardoor lijkt het of de maan met je meeloopt, aan den hemel 's avonds....

Wat is het warm! Ze loopen aldoor in de zon, hun schoenen zijn grijs van het stof, dat ook over het gras en de bloemen aan de wegkant ligt. Moe zijn ze niet, maar o, als ze hier den waterkraan eens hadden! Ze zullen het Vader niet laten merken, er is toch geen water in de buurt.

Waarom blijft Vader nu staan, wat zoekt Vader ineens in zijn achterzakken? Er blinkt oranje in Vaders hand.... het is.... een sinaasappel, en Vader kijkt heel ernstig, bijna boos, maar dat is voor de grap, dat is Vaders verrassingen-gezicht! Ze keken elkaar aan, o, wat moesten ze allebei ineens lachen, o, wat voelden hun monden droog en vochtig tegelijk.... en in het even dat ze niet keken, zijn er nog twee voor den dag gekomen! Hoe vurig ze blinken onder het blauw. Toch niet waar.... dat elk een heele krijgt? Dat is voor het eerst in hun heele leven! Koel en zwaar rollen de sinaasappels in hun opgehouden handen, ze koelen lippen en wangen alvast, ze zullen dadelijk de heete dorst verslaan.

Maar hoe heeft Vader ze, zonder dat ze iets merkten, in den zak gestoken? En weet Moeder ervan? En is het opzet of toeval, dat Vader ze juist hier te voorschijn haalde, waar in de hoogte dat meidoorn-boschje staat? Nu moeten ze even zitten, ze loopend op te eten zou zonde zijn. Wat zie je toch dadelijk

van zoo'n hoogtetje veel verder, veel dieper en wijder den groenen zonnigen polder in. De stad komt al wel dichter bij.... en is niet meer alleen het effen, verre blauw, donkerder en lichter plekken zijn losgebroken. Dat vooraan, dat hoog en zwart en ingekarteld is, dat is de gasfabriek.... torens beduiden kerken, pijpen fabrieken... die ronde, lange streep, als een groote donkere rug, dat zou het station wel kunnen zijn, misschien....

Stil Vader.... stil.... zeg nu niets meer.... maar luister... luister alleen! Er is klokkespel in de lucht.... zilveren klokkespel, heel fijn en heel ver.... maar het is toch duidelijk.... hoort u het wel?.... Het is in de stad, het is een geluid van de stad, het is het eerste geluid van de stad, het komt uit de stad door de zon naar ze toe, van zóó ver.... O, nu is het, alsof ze er al zijn.... maar nu willen ze ook niet langer blijven zitten....

Hier stijgt de weg of gaan ineens de voeten zwaarder, of zou het beide zijn? Het wordt ook aldoor warmer, het is niet meer zoo vroeg. Meer en meer menschen kwamen ze tegen, paarden voor wagens draven door den polder, van overal af en overal heen.... en hengelaars duiden waar slooten zijn.... één sloeg er een blinkende visch omhoog.... de huisjes en hoevetjes hebben deuren en ramen wijd-open, de mannen werken rechtop in het land of liggen geknield in de groentetuintjes, het is de volle dag.

Maar ze weten nu wel waarop ze letten willen, er is nog maar één enkel ding.... de stad die aldoor nader komt, en aldoor meer geluid doet hooren, en aldoor wijder open gaat. Ze zullen hem bereiken, ze zullen hem binnentrekken.... ze naderen langs den witten weg, stappend naast Vader, elk aan een hand.

Binnentrekken.... dat hoort bij veroveren, en ineens voelt ze het: zoo ga je naar een stad, die je veroveren wilt, ze gaan er naar op, want de weg stijgt nu merkbaar.... wat ligt het stof er mollig en dik, veel dikker dan straks, je voeten sloffen er onder weg en sliffen er in uit. Het is bijna gebeurd.... het is bijna gekomen.... en weer ijlt haar denken door het niet-zijn der vervlogen dagen naar die eene in April en weer is er het wonder-gevoel. Haar hart klopt zwaar, haar mond is droog, haar hand ligt koud in die van Vader -, je zou haast zeggen, ze is bang, - maar waarvoor zou ze bang moeten zijn? Wat geeft zoo'n stad een geluid van zich af -, het komt je een heel eind weegs tegemoet op den witten weg en haalt je naar zich toe en neemt je in zich op.... wat is zoo'n stad ook ontzaglijk en machtig groot, dit huizenblok leek van ver een losgeraakte kruimel, weggerold in het tuintjesgroen en zie nu eens wat een ramen, wat een deuren, wat een menschen wonen daar! Die kijken, als ze willen, allemaal den polder in.

Eerst was de stad een blauwe geslotenheid - ze stonden op den dijk, pas over het water -, toen bouwden zich vormen en kleuren barstten open -, zooeven was het geluid een zware, zwellende murmeling, die heeft zich nu ook verdeeld in wat je afzonderlijk kunt hooren, rommelen en dreunen van treinen, ratelen van wagens, bellen en roepen....

Het mulle pad houdt op, de straatweg doet hun stappen klinken, wat rust voor de voeten is dat, als werden ze eensklaps opgetild, van onderen heerlijk gesteund, ze waren op het punt om moe te worden, nu zouden ze nog uren kunnen gaan! Tusschen de losse blokken blinkt tuintjesgroen.... een herberg met een

speeltuin, geiten, kippenhok.... nog altijd niet de echte stad, maar bijna toch.... in elk geval de zekerheid.... en eindelijk, het eerste bordje waar de naam op staat.... een korte, wijde straat.... een man die gele komkommers vent en schreeuwend het hoofd keert naar links en rechts, en opkijkt tegen de huizen aan, tot aan de hoogste ramen.... en vrouwen die naar buiten schieten, in bollen rok en schommelend jak... en dwars over straat naar de kar toe gaan, zes, zeven tegelijk, in een oogenblik.... en open deuren, waaruit kinderen hollen, hun moeders na, tot bij de kar... de stad! Ze hebben het bereikt, ze hebben het volbracht, ze zijn van hun eigen stad en huis te voet den langen weg gekomen, ze zijn de stad binnengetrokken, ze loopen nu in de stad, die ze eerder nooit dan met boot of spoor bereikten en dan hoe zelden nog! Ze hebben wel geweten dat je er heen loopen kon, maar nooit gedacht dat dit voor hen was weggelegd -, nu is het toch gebeurd, ze zijn te voet gekomen! Ze kijken links en rechts, naar de hooge huizen op, de open deuren in, langs de steile, gele trappen naar boven....

Hoe donker is het hier. De witte weg is in haar oog geprent, ze blijft hem zien en voelt hem ook, achter zich, als een blinkend kronkelen tusschen groen naar het blauwe water terug, als een lange staart aan haar voet. Als je omkijkt zie je nog groen en het helle licht hangt als een gordijn gespannen tusschen de laatste grijze, hooge huizen van de straat... Maar nu niet meer, ze sloegen een hoek om en zien nu niets dan huizen en zien de straten al voller en fleuriger worden. Het is de stad, en toch nog niet volkomen.... eerst moeten ze in de mooie straten zijn, de zachtbevloerde, en waar elk huis een winkel vol

wonderen is, de straten, waar je gaat wanneer je aankomt met boot of spoor.... Zijn ze daar nu gauw? Ja, langs dien weg, die rond, mee met het water loopt, waar jonge, groene boomen staan en schepen rusten van het varen in de zon. Hoe mooi is alles wat ze zien, hoe vreemd is alles wat met ze gebeurt. Of is het niet vreemd dat ze nu loopen midden-in wat daar straks als een blauwe geslotenheid lag voor hun oogen en toen al meer en wijder voor ze open brak....?

Klokken spelen, klokken beieren in de zon, spitsen blinken, wijzerplaten spatten rood-goud vuur.... zooveel torens, zooveel klokken, zilverig zingend tegen elkaar in. En welke nu.... welke nu van alle zou de toren zijn, die ze het eerste geluid zond uit de stad, toen ze op het hoogtetje zaten en sinaasappels aten....? Het was als zilver.... maar allemaal zingen ze zilverig, slaan ze goud uit de lucht.... Ze zullen die ééne wel niet herkennen, ze zullen er wel niet achter komen.... Een steegje door.... en hun voeten voelen het zachtbevloerde, dat warm en mollig is.... daar loopen ze tusschen de winkels, nu zijn ze in de allerechtste stad. En ineens hebben ze het gevoel, als kwamen ze van den anderen kant, van den waterkant, met de boot van negenen aangekomen. Maar de boot van negenen gaat zelfs nog lang niet uit hun stadje weg....

De verloren wedstrijd

Ze zitten op de houten stoep, die bont is van schaduw en zon, de straat is ook bont van schaduw en zon en de open doos met de gekleurde papiertjes tusschen hen in en het stijfselbergje op het schoteltje, waarin de kleurige snippers zitten gekleefd als in sneeuw, en zij-zelf, hun kleeren en hun handen, alles is bont van schaduw en zon. Onbewegelijk lijkt het bont patroon, maar zit je stil en kijk je scherp op je handen neer, dan zie je het zachtjes schommelen, zou er in een zoo grooten boom als de olm voor hun huis dan altijd beweging wezen? Grappig is het op je handen te letten wanneer je ze brengt naar de doos en naar de stijfsel toe, dan glijden de patronen erover heen, zonder dat je er iets van voelt. Al te lang erop letten moet je niet, dan kom je niet verder, ze hebben het druk, ze willen op het mooist hun tollen versieren, want vanmiddag is er wedstrijd in tollen op de koeienmarkt. Ze hebben er eerst de oude snippers afgekrabd, daar zaten er drie, vier lagen van tot een korst in elkaar gegroeid, ze hebben, bij wat ze nog hadden, gezameld wat ze maar bemachtigen konden, van moeder de stijfsel afgevleid en op den drempel, tusschen hen in, alles plezierig uitgestald en gezellig ingericht.

Het is nog altijd vacantie, de vacantie is nog zelfs niet tot den top gestegen. De vacantie zie je als een berg, met een top, ook de dag is een berg met een top, twaalfuur is de top van den dag, - op den vacantieberg klim je elken dag hooger, de top is precies op de helft -, zoolang je daar nog niet bent,

zie je alleen de vacantie zelf, maar voorbij den top moet je wel kijken naar de school, of je wilt of niet. Elken dag zie je hem dan duidelijker, elken dag kom je er dichter bij. Ze zijn nog niet aan den top en denken nog niet aan de school. De dagen zijn glad en lang, de dikke brokken van het schoolgaan, die ook de rest in afgepaste eindjes sneden, zijn eruit genomen, de vrije tijd van elken dag vloeide met de vacantie-vrijheid ineen tot een overvloed van uren, waarin je je heerlijk-weelderig beweegt, waar je door heen glijdt, naar den avond toe en den anderen dag weer even zoo. Je moet er soms van zuchten, zoo prettig als je je voelt. Vandaag vooral, nu alles bont is van schaduw en zon, nu ze vanmiddag tollen-wedstrijd houden. Drie prijzen zijn er, van twee-en-een-half, van anderhalf en van een cent, ze hebben met hun tienen elk een halfje bijgelegd en Klaas, hij is de grootste, heeft ze ingewisseld, ze spraken af hoe lang de zweep, hoe lang het touw mocht wezen en dadelijk na het eten gaan ze weg! Maar hoe vind-je het, dat we juist vandaag toevallig gort met pruimen eten? Alle heerlijks loopt bij elkaar, het pruttelen en de reuk komt naar ze toe van achter in huis, waar Moeder staat te koken.

Bont van zon-en-schaduw is ook de open doos met de gekleurde strookjes. Rood in schaduw is eigenlijk een heel andere kleur dan rood in zon. Het rood is het mooist, zacht en glad, verblindend glanzig; wat zacht en glad is voelt ook altijd koel al is de heele wereld heet, ze hebben ook geel en groen dat zacht en glad is en verblindend glanzig, die snippers kregen ze van boekbinder Koets, hij gaf ze aan allen tezamen en Klaas heeft ze eerlijk verdeeld. De andere hebben ze zelf gezameld. Een zwarte rand om

een wit biljet vandaan lijkt apart veel breeder en veel zwarter, die groene rondjes stonden als stippen op een oud plakkaat, dat hing naast de school op een muur, één boven een i en één aan het eind, het waren ‘leesteekens’ nu zijn het groene rondjes, ze lijken wel zes keer zoo groot, en je ziet pas nu de mooie zware kleur. Wat werd ook dat rose blaadje eensklaps anders met de andere in de doos, in Vaders zakboek leek het vaal en dof.... maar het wonderlijkst is die bruine strook. Er lag een krant op het kastje, die vergeten werd, een krant van wel zes weken geleden. Een reep stak over den rand en alle dagen kwam de zon om den hoek van het raam, scheen op die reep en ging weer verder.... ze zagen ineens die krant, toen ze kleurpapier zamelden.... de rand was bruin verbrand, maar bleef toch in je weten een witte rand van een witte krant. Ze knipten hem af.... en nu is het ineens bruin papier.... dat de zon het maakte van wit.... wie het niet wist zou het nooit raden.... het is bruin papier, je moet het voor bruin gebruiken, leg het naast wit, het lijkt er niet meer op....

Hun doos is mooi, ze kan er niet genoeg van krijgen, als je hem zachtjes heen en weer beweegt, glijdt bont van zon en schaduw over rood en geel en blauw.... witte blinkingen dooven en leven weer op.... ‘Maak toch wat voort, je komt niet klaar....!’

Ja, ze zijn al zoo lang aan den gang, naar het moet altijd mooier wezen dan het worden wil en telkens moet wat zat weer afgepulkt, haar vingers staan van de stijfsel zoo stram dat het is of ze aan elk een duimelot en een vingerhoed draagt, één en den duim hielden ze allebei schoon of het zou in de doos een kleefboel worden. Nog weer eens allebei opnieuw be-

ginnen en dan laten zitten wat zit? Ja, want het moet dicht bij etenstijd zijn. Haar hart klukt plotseling zachtjes op, ze heeft een prachtig plan, lange reepen van alle kleuren kruiswijs overeen geplakt, dat geeft vanzelf een ster! En jij? Groene en roode pikkels op glimmend wit, ook mooi! Vanmiddag zal ze kijken wat het mooiste staat....

Wat zitten er een pruimen in de gort vandaag, wat zijn ze zacht en bol en vochtig opgezwollen, je mag in elkaars bord de pruimen niet tellen, maar je ziet ineens hoeveel ieder heeft, dat is geen tellen. Je mag in Sjoel de mannen niet tellen - het is verboden, omdat er geschreven staat 'Jacobs kroost zult gij niet tellen' - maar toch moet je weten of er tien voor Minjan zijn. Hoe doe je dat dan? Dat zie je, zegt Vader, in één oogopslag, dat mag, dat is geen tellen. Zoo zie je, hoeveel pruimen elk heeft, in één oogopslag, je telt ze niet. Zou moeder als ze deelt ze tellen of het ook met oog-opslagen doen? Meestal heeft elk er even veel. Je kunt van alles ermee doen. Je kunt ze allemaal tot het laatst bewaren, dan heb je straks volop genot, maar eerst een bordvol kale gort, je kunt ze, als Vader, dadelijk moezen en mengen door je gort, dan heb je nooit je kale gort, maar nooit volop genot, je kunt er een nemen bij elken derden hap, dan duurt het wachten niet zoo lang, dan heb je nasmaak, voorsmaak, smaak.... zoo doet ze zelf!

De afspraak is bij het hek van Hart, drie staan er al, als ze zelf de koemarkt overkomen, ze hebben lekker veel gegeten en de wedstrijd begint zoo-meteen. Elk heeft zijn tol in zijn zak en zijn zweep in zijn hand, nu staan ze met vijf en kijken door de spijlen. Er is geen zon in den tuin bij Hart, in het schaduw-

gras gloeien de roode geraniums, vlak achter het hek en als je naar ze kijkt, lijken ze terug te kijken. Eens hebben hier gele tulpen gestaan, die zwierden stijf en statig voorbij de spijlen, want het woei, en ze gaven een zwakken, zoeten reuk.... de hemel was bewolkt, ze zijn weg.... ze zijn dood.... de roode geraniums komen na de tulpen, dan is alles vervuld, dan is de zomer vol.... lang geleden is de lente, lang geleden is die dag, dat de hemel bewolkt was, dat het zachtjes drupte en zoetjes woei en dat ze hier stond en naar de zwierende gele tulpen keek en hun vreemde, zoete lucht in haar keel voelde komen met het regenvocht....

Maar daar is Klaas, met de prijzen. Hij haalt ze uit zijn zak en laat ze zien.... hij heeft ze stijf in zilverpapier gepakt, leeuwen en letters dringen er door, het lijken zilveren munten, gulden, halve gulden, kwartje, dubbeltje! Ze gaan tollen om zilveren prijzen.... ze kan het goed.... ze zal misschien de gulden winnen. Een rilling doorvaart haar, ze kijkt niet meer in den tuin, wat beginnen gaat lijkt haar ineens veel grooter, veel echter.... ze zullen om zilveren prijzen tollen.

Haar vingers beven en worden plotseling kil; nu ze het touwtje in de gleuf wilde winden, glijdt het er tweemaal in groote, open krullen weer uit, maar met winden moeten ze op elkaar wachten, pas als elk met zijn duim zijn tol tegen den zweep houdt gedrukt, telt Klaas tot drie, dan wordt er niet meer gewacht, dan gaat het om het langste voor een prijs! Ze kan het goed en is weer kalm, haar vingers droog en bijna warm, ze staat al klaar, het eene been vooruit. Andere kinderen, groote jongens, volwassen menschen zelfs blijven staan kijken, het wordt een

kring om ze heen, een wijde kring, want ze moeten de ruimte hebben, zachtjes achteruit loopend, verwijden ze den kring. Ze kwamen allemaal klaar.... en stonden heel stil.... en Klaas telde tot drie, toen hoorde je niets.... en toen ineens hoorde je de tollen vallen en de zweepen petsen, vlug, vlug, de eerste oogenblikken zoo vlug als je kunt, om ze op gang te krijgen. Hebben ze eenmaal vaart in, dan is kalmte de zaak, en flink te durven slaan, niet bang zijn dat je hem uitslaan zult, van je zweep sekuur zijn en raak te klappen, daar komt het op aan. Hij springt wel op van den grond, maar komt op zijn pootjes terecht en draait weer door en draait al harder, tot hij kaarsrecht over de steenen vliegt. Sla zoo hard je maar kunt, sla lenig en stevig, houd hem in je buurt, dat hij niet uitgaat eer je bij hem bent, blijf erop ranselen, zoolang er nog leven in is, het is gebeurd dat een tol weer prachtig kwam te staan, terwijl hij al waggelde als een dronkeman, al schuin hing over zijn eenen kant.... Rietje is af.... pèts.... Kees is af, Meindert is af.... ze staan in den kring tusschen de menschen en de kinderen, hun zweepen in de hand, en ze kijken met spijtige gezichten, voor hen zijn de zilveren prijzen niet... Ai, wat een sprong... achteruit daar alsjeblieft, we hebben de ruimte noodig.... wat is het heerlijk, je tol te laten springen waar hij wil, en hem toch baas te blijven, hem op een afstand in het oog te houden, hem te beheerschen met je zweep. Heb je durf, dan laat je hem draaien zonder hem aan te raken tot hij wankelt en geeft hem dan met éénen zweep zijn volle vaart terug; zij heeft dien durf, ze doet dat nu al voor den tweeden keer, en terwijl ze stilstaat, hoort ze haar hart. Scherp in het oog houden en nu weer slaan, geen seconde te

laat, geen seconde te vroeg. Christientje is af.... ze sloeg eenmaal ernaast, ze sloeg tweemaal ernaast, ze raakte den kluts kwijt en het hout van de zweep schuurde over de steenen.... toen sloeg ze wildweg, en raakte niet meer, geen enkele maal, de tol begon te slingeren, de tol begon te waggelen, al dichter naar den grond, maar bleef nog draaien, zoolang de rand niet aan de steenen raakte, ging eindelijk over stag, rolde opzij en lag als dood.... Christientje is af. Arie is af.... zij allebei zijn er nog bij.... al grooter wordt hun kans op een zilveren prijs; ze gaan langs elkaar en lachen tegen elkaar, hun tollen staan allebei even mooi, ze springen gezweept omhoog, komen luchtigjes neer op de punt en huppelen rechtop verder, ze hebben een vaart in, één lenigen slag nu en dan is genoeg, je zorgt alleen met groote stappen bij te blijven. Heerlijk gaat het, heerlijk heersch je over je tol. Je kunt best eens even blijven staan, je zweep laten zakken, je voorhoofd afvegen.... maar hem geen seconde uit je oog laten gaan. Een vreemde jongen keek naar haar, wees met zijn hoofd naar haar tol, of ze hem niet vergeet.... ze lacht.... geen nood.... ze heeft hem vast met haar oogen, zoo, even een lenig klapje met de zweep, en daar huppelt hij weer, en ze huppelt nu zelf ook, de tol achterna, zoo heerlijk als dat gaat.

Vijf draaien er nog, ze zijn er alle twee bij, o als ze eens allebei met een prijs gingen strijken.... zij de eerste en hij de tweede.... of andersom,... bijna blijft het gelijk, maar liefst toch zou ze zelf de eerste winnen.... De steenen zijn bont van schaduw en zon, de tollen vliegen er doorheen, erin en eruit, in de zon, in de schaduw, in de zon.... Zoo was vanmorgen hun stoep en de straat, zoo zaten ze in het bonte van

schaduw en zon hun tollen te versieren.... ze bewoog de doos door schaduw en zon en het bonte verschoof over de kleurtjes heen.... het schoof over de groene rondjes en over de bruine strook.... ze versierden de tollen.... zij had een ster van alle kleuren.... ai, bijna vergat ze te slaan, nu was de wenk van den vreemden jongen niet overbodig.... Vlak voor haar voeten draait de tol.... maar waar is de ster van alle kleuren.... er is er geen.... er is niets dan een draaiend vlak van wit.... de heele ster van kleuren is wit.... is niets dan wit.... is effen wit! En zijn tol, de spikkels rood en groen op blinkend wit.... waar is hij.... waar is hij? Ook wit, ook niets dan wit.... dan effen wit. Waarom is haar ster van kleuren, waarom zijn zijn roode-en-groene spikkels wit, waardoor werden ze wit.... waar bleven de kleuren.... waar gingen ze heen.... waarom gaan de kleuren weg.... waarom heeft ze er nooit eerder opgelet....? ‘Heé, je tol.... je tol....’ Dat riep de vreemde jongen uit den kring, ze springt een slag om, zoo vlug dat ze duizelt.... toch te laat. Ze sloeg, maar de zweep tikte tegen de steenen, het touwtje kronkelde machteloos en slap.... er sprong geen kracht uit om haar tol tot leven op te zweepen.... hij trilt, hij schommelt, hij waggelt, hij valt.... en zie, in het al langzamer waggelen breken de kleuren weer voor den dag en het wit is weg.... en nu hij stil ligt blinkt de ster in alle kleuren. Af.... ze is af.... ze moet naar den kant, ze krijgt geen zilveren prijs. Ze raapt haar tol van den grond en gaat bij Christientje staan. Even denkt ze dat het eigenlijk niet mag gelden, omdat ze haar tol vergat doordat ze aan wat anders dacht.... maar de anderen zullen het toch niet willen, omdat je zoo wel aan den gang blijven kunt. En goed-beschouwd, eerlijk is

eerlijk.... had ze dan maar niet aan de ster en de spikkels gedacht! Al dien tijd dat ze tolde kwam het niet in haar op.... toen ineens.... en het is toch ook wonderlijk, want waar gingen de kleuren heen, want waar kwam dat wit ineens vandaan....? Ze kijkt naar de tol in haar hand.... geen snippertje wit zit erop.... en toen hij draaide was er niets dan wit.... en die nu nog draaien zijn ook wit, de eene blanker wit, de andere grijziger wit, maar van de heldere kleuren zie je niets. Wonderlijk is het wel.... nog wonderlijker is het, dat ze er vandaag pas voor het eerst op heeft gelet. Maar jammer.... Want de zilveren prijs is ze kwijt!

Vaders boek

Is Vader niet thuis? Komt Vader niet aan tafel? Neen.... Vader is naar de groote Stad. Dat gebeurt wel meer, maar vandaag is er een bijzondere reden voor; ze zien het, ze voelen het.... Is het prettig of naar? Moeder hoeft al niets meer te zeggen, ze kennen moeders gezicht al zoo lang. Zij kijken elkaar aan en moeten dan ineens hardop lachen: als je over iets verbaasd bent, of over iets nadenkt, trek je altijd zoo'n mal-suffe snoet, dat zie je niet van jezelf, maar wel van een ander, nu zagen ze het van elkaar, precies op hetzelfde oogenblik.

Om een prettige reden dus is Vader naar de stad. Er liggen in de verte veel prettige dingen: kijk je over de dagen naar het eind van de maand, dan zie je de kermis, kijk je achter langs de kermis om dan zie je een groote week verder, 'Rousj Hasjono', maar dat lijkt veel verder, want ertusschen ligt de scheiding tusschen zomer en herfst, altijd, al valt het nog zoo vroeg. Vader zal toch niet nu al om vijgen en dadels en rozijnen en amandelen te koopen naar de stad zijn gegaan? Neen, Moeders gezicht blijft naar lachen staan. Weer denken.... Maar heeft het dan.... en ze opperen het aarzelend, want ze begrijpen zelf niet hoe het zou zijn.... heeft het dan misschien iets te maken met wat de laatste maanden in huis is gebeurd en wat ze niet weten mochten? Avond-aan-avond zat Vader alleen in de voorkamer, van dadelijk na broodeten, tot donker toe.... ze mochten niet binnenkomen, niet storen.... maar toch hebben ze, buiten spelend, menigmaal door het raam gezien hoe Vader bij de tafel zat en altijd door op groote vellen

schreef.... en een paar keer hebben ze Moeder zien binnenkomen en naar Vader gaan en over Vaders schouder in de papieren kijken, dan praatte Vader achterom naar Moeder op.... Ook hebben ze Vader eens de papieren weg zien bergen, ze gingen in een groot, glad bruin pak.... maar sinds een week, heeft Vader niet meer 's avonds in de voorkamer gezeten en op de vellen papier geschreven. Is dat niet allemaal zoo, Moeder....? Ja, dat is allemaal zoo en het heeft er óók mee te maken dat Vader vandaag naar de stad is gegaan, dat voelen ze, dat zien ze aan Moeders gezicht. Maar hoe....? Wat is het....? Hoe zit het aan elkaar....?

Vader heeft.... Wat zei Moeder daar nu? Heeft Vader een Boek geschreven? Een echt boek, een boek dat je lezen kunt? Op die groote, witte vellen papier....? Ja, en verleden week was het af.... en toen heeft Vader het in het bruine papier gepakt.... en naar de stad gestuurd.... En vanmorgen kwam er een brief, juist toen zij naar school waren, en Vader is met de boot van tienen weggegaan en komt vanmiddag met de boot van halfzes terug....

O, wat willen ze nu ineens veel vragen, hun borst zit plotseling vol vragen, een dikke prop van vragen, maar juist als wanneer je soms allemaal het eerst de smalle deur in dringen wilt van 't Joodsche school - je duwt elkaar opzij, en niemand komt erin.... en zoo ook nu.... omdat ze alles tegelijk zouden willen vragen, vragen ze niets.... staan stokstijf stil en kijken elkaar aan.

Vader heeft een Boek geschreven.... Dat Vader ontzaglijk knap is, dat wisten ze wel - zou Vader anders vier beroepen kunnen hebben? - maar een Boek, een Boek.... En wat voor boek, Moeder -?

En komt het hier in huis en mogen we het lezen....? Ja, elke week komt er een stuk van in huis, in het ‘Joodsche Familieblad’, want het is een feuilleton.... O, een feuilleton.... En staat er dan ook telkens ‘Wordt Vervolgd’ onder? Ja, en Vader zal de feuilletons uitknippen en dan hebben ze het heele boek. Hoe heet het boek? Staat Vaders naam erop? En mogen de andere menschen het weten? Ze vragen beurt om beurt en voelen toch dat ze het rechte nog niet vragen.... want de prop blijft precies even dik in hun borst. Weet Moeder wat er in staat? Heeft Moeder het gelezen?

Ja, en het is prachtig, Moeder heeft erom gehuild. Is het dan zoo droevig? Neen, maar het is ‘aangrijpend.’ En hoe heet het, Moeder, hoe heet het? Zoo, nu wordt gaandeweg de prop iets minder dik en benauwend.... hoe heet het toch, Moeder? Moeder weet eigenlijk niet of ze dat wel zeggen mag, of ze er zelfs wel zooveel van vertellen mag. Ach toe, alsjeblieft, laat Moeder het toch maar doen. Hun harten trillen, het wordt ineens stil in de kamer.... Vaders boek heet ‘Christenhaat en Jodenwraak.’ O, en Moeder, och toe alsjeblieft, waar is het over? Het is.... och, neen, onmogelijk, dat Moeder dat allemaal zoo maar vertellen kan. Iets dan tenminste, een klein beetje toch maar.... Nu dan.... de hoofdzaak is dit, dat er een trotsch, voornaam heer, een Christen-heer in voorkomt, en die wil niet dat zijn zoon met de dochter van Rebbe Salomon ben Adazja trouwt.... Maar dat mag toch ook niet, dat zou toch precies zoo zijn, als de zoon van Mol, en dat wou Vader toen zelf niet hebben! Ja, maar Alonzo had Jood willen worden en zelfs Rabbijn, en hij las in den Talmud alle avonden met Rebbe Salomon, maar

Rebbe Salomon las den Talmud tot diep in den nacht. Dan was de heele wereld stil.... en zoo heeft hij de roovers verstaan, die fluisterden in de donkere straat, achter zijn woning, hij heeft gehoord dat ze den Vader van Alonzo willen overvallen en plunderen en vermoorden... en... die vader van Alonzo.... was zijn verbitterde vijand.... die had Rebbe Salomon bij het Gerecht aangeklaagd.... en zijn leven was in gevaar en ook van zijn vrouw, en Rebecca zou haar verdere dagen in een klooster moeten slijten.... en Rebbe Salomon wist dat allemaal... want Alonzo had hem ervoor gewaarschuwd.... en hij.... hij is uit zijn huis geslopen.... en op straat gegaan.... waar de roovers liepen.... naar het huis.... en heeft den Edelman gewekt.... het was juist bijtijds.... want de roovers waren al in aantocht, langs een korteren weg.... en ze hebben de roovers gevangen genomen en die zijn toen allemaal.... Ja, naar Alonzo? Mocht hij daarna Jood worden? Mocht hij met Rebecca trouwen? Werden Rebbe Salomon en de Edelman later goede vrienden? Ja, alles kwam in orde maar de trotsche Moeder kon het niet verkroppen.... en ze stierf weldra van woede en spijt. Net goed! En staat dat allemaal in Vaders boek? Nog veel meer, dat moeder zoo gauw niet kon vertellen, dat Moeder ook zoo precies niet meer weet. En is het echt gebeurd? Ja, heel lang geleden, in den ouden tijd. Hoe kan dat nu, daar kan Vader dan toch niet bij zijn geweest! Natuurlijk niet -, maar Vader heeft zich in den ouden tijd verplaatst. O, kan dat, kan iemand zichzelf verplaatsen? Dus het is heel lang geleden? Dan dragen de menschen ook zeker gewaden in plaats van kleeren? Ja, prachtige gewaden draagt vooral de Edelman en hij woont in een paleis-achtig

huis, met een plat dak en een tuin waar granaatappelen en dadelpalmen bloeien.... Maar, Moeder, waar is dat dan allemaal? In Spanje.... in een stad die Zaragossa heet.... O, hoe mooi, hoe prachtig klinkt dat.... Zaragossa! Heeft Vader zich dan ook naar die stad verplaatst?

Ze zijn weer stil en slikken, en ademen diep.... de prop zit er nog, als moesten ze met vragen nog bijna beginnen en toch zit hun hoofd al vol van alles wat moeder ze heeft verteld. Er is wel even een zoete zinking.... Staat dat nu allemaal op die groote vellen, Moeder, in het bruine pak? En wat gebeurt er dan verder, hoe wordt dat dan een feuilleton in het 'Joodsch Familieblad.'? Vader heeft het toch immers naar den Uitgever gestuurd! Een úitgever.... Is dat ook al een apart beroep? En kun je dan nog wat anders uitgeven dan geld? Hè, waarom zou dat nu zoo moeilijk om uit te leggen zijn? Laat Moeder het maar eens probeeren, ze zullen goed luisteren en best alles begrijpen.... Wat is een uitgever? Dat is de mijnheer, waar de krant van hoort.... De Uitgever van het Joodsch Familieblad heet mijnheer.... Moeder kan ineens op den naam niet komen.... Wacht maar even, wacht maar even.... waar is de krant van verleden week.... het staat er altijd bovenop.... kijk.... hier: 'Rosenstein en Van Gelder', het zijn er wel twee, Moeder! Neen, dat is de Firma. Hè...? Toch maar weer niet vragen, liever doen of ze alles begrijpen wat Moeder zegt. De Firma, juist! Stil, moeder weet het al, de uitgever heet mijnheer Wittelsthal, en diezelfde mijnheer Wittelsthal....

Daar gaat de bel.... dat zal de eierenboer zijn en moeder moet naar hem toe, dat duurt, met uitzoeken en rekenen en tellen, meestal een heele poos! De

klok slaat, het is half twee en gelukkig Woensdagmiddag. Denk eens even, dat we nu naar school moesten.... we zouden toch onmogelijk kunnen opletten.... we zouden toch zeker aldoor aan Vaders Boek moeten denken.... en aan Zaragossa.... en aan den edelen Rabbijn Salomon ben Adazja.... Dat Vader zoo iets bedenken kon en dat het een feuilleton wordt, zoo'n echt, met 'Wordt Vervolgd' eronder.... Vader is ontzaglijk knap, dat wisten ze.... laatst heeft Vader ook iets geschreven, dat in de krant moest komen, het was geen verhaal, het was een 'stuk' tegen een Professor, het was over de besnijdenis, en die Professor had er wat op te zeggen gehad. Ze hebben overal wat op te zeggen, en ze weten, zegt Vader, niets ervan af, misschien geen vijf-en-twintig van de zes-honderd-en-dertien ge- en verboden kennen ze, ze weten van voren niet dat ze van achteren leven, ze doen het maar om weer eens iets te kunnen aanmerken! Voor het stuk over de besnijdenis hebben ze elk een stuiver van Vader gehad, voor het overschrijven.... om de beurt een bladzij..... op hun mooist,.... er waren een boel vreemde en moeilijke woorden in, soms stond een woord er heelemaal niet, daar was enkel de ruimte voor open gelaten.... 'Als je goed nagaat, heeft Vader nu vijf beroepen....' Vijf....? Ja, vijf! Want ten eerste is Vader sjoumer van het Rabbinaat.... voor de boeren die de koosjere kaas moeten maken. Daar gaat Vader rond, en hij komt op onverwachte tijden, om te zien of ze geen wrongel voor de kaas gebruiken.... want wrongel is uit een kalvermaag.... en je mag natuurlijk geen vleesch met melk vermengen. Daarom is treifene kaas dan ook treife.... Nu hoef je niet te vragen, hoe de Opperrabbijn Vader vertrouwt, zonder Vader aten de menschen

in de stad, aten zij-zelf misschien treifene kaas! Ten tweede is Vader Vertegenwoordiger, in het opkamertje achter den winkel van Zadok Krant, die nu dood is. Daar staan de kisten met de mooie en gewone tefilles en magsouriem[1], de doozen met dure en goedkoope talleisiem[2], met fijne en daagsche 'arbang-kanfous'[3], de pakjes witte en gekleurde hafdolo-kaarsen[4] die de menschen elkaar cadeau willen geven, en die ze dan bij Vader komen uitzoeken.... Vader is geen winkelier, Vader is vertegenwoordiger...., en het is Vaders tweede beroep en daardoor heeft Vader ook zijn derde beroep gekregen. Want sinds Zadok Krant is gestorven, houdt Vader voor de oude juffrouw 'de boeken bij.' Die boeken hebben niets te maken met boeken die je schrijft, je ziet ze liggen op de toonbanken in de winkels, ze zijn heel dik, met figuren op sneê, met roode en blauwe lijnen, met verschrikkelijk veel cijfers. Zulke boeken worden niet geschreven, maar 'bijgehouden' en dat doet Vader voor juffrouw Krant, dat is Vaders derde beroep.

Ten vierde is Vader nog Secretaris. Soms moeten ze met brieven naar den rijken mijnheer Israëls en antwoord wachten. In het open hokje, dat Vader liet, schrijft hij dan: 'I. Israëls, Voorzitter.' Maar Vader schrijft veel mooier! Zoodat Vader vier beroepen had en er nu vijf heeft!

Daar is moeder met de schaal vol eieren. Nu weten ze al wat er vóór alles gebeurt: ze moeten moeder helpen uitrekenen of moeder ditmaal eens den eierenboer of dat de eierenboer Moeder weer beet heeft gehad. Nooit hooren ze Vader zoo lachen, als om

1) Verschillende godsdienstige boeken.
2) Bidkleeden.
3) Vierhoekig kleedje.
4) Uitwijdings-kaarsen.

moeder met den eierenboer en Vader zegt, dat de boer altijd moeder bedot, maar Moeder houdt vol dat ze even vaak hem bedot. Voor de laatste twee centen van de gulden het kleinste ei uit de mand op den koop toe, en dan nog weer even gauw drie kleine voor twee groote ruilen.... zoo goochelen ze met elkaar.... en erg goed rekenen kan Moeder niet, dat hebben ze al vaak genoeg gemerkt!

Nu kun je toch zien, hoe Moeder ook aan niets dan aan Vaders boek kan denken, ze gaat zonder meer de eieren naar de keuken brengen. Moeder, is het schrijven van een boek eigenlijk een Beroep? Met de schaal in de hand staat Moeder stil.... Waarom vragen ze dat? Omdat ze willen weten of Vader nu vijf beroepen heeft, inplaats van vier? Vier? Alles wat de mensch doet, noem je nog geen beroep. Sjoumer zijn is een ambt.... het is zelfs bijna een bediening! En een boek schrijven is.... nu, een ‘beroep’ is het in elk geval niet. Dus Vader krijgt er dan ook geen geld voor? O ja, dat wel, dat hoopt Moeder tenminste heel erg, het zou zelfs verschrikkelijk zijn, als Vader er geen geld voor kreeg, Vader krijgt er stellig geld voor.

Veel geld, moeder, en heeft Vader dat vanavond in zijn zak, als Vader thuis komt?

Moeder komt halfweg terug, zet de schaal op tafel en blijft er bij staan.... Dat is nu juist precies de groote vraag..... of Vader geld meebrengt en hoeveel. Er moet eerst nog iets afgerekend worden. En met wien dan wel? Met mijnheer Wittelsthal, want hij is dezelfde van wien ook de magsouriem en de talleisiem hooren.... Wat nu.... en hooren die dan soms niet van Vader? Neen, want dan was Vader winkelier, maar omdat de kisten, de pakken en de doozen in het opkamer-

tje achter de winkel van Krant van mijnheer Wittelsthal hooren, daarom is Vader vertegenwoordiger. Maar wie krijgt dan het geld, mijnheer Wittelsthal en Vader niet? Mijnheer Wittelsthal krijgt het meeste, maar Vader krijgt ‘commissie’ -, zoo heet dat. Vader ontvangt eerst het geld van de menschen.... Ja, natuurlijk.... en dan stuurt Vader het dadelijk aan mijnheer Wittelsthal. Waarom trekt moeder nu zoo'n vreemd gezicht, als weet ze zelf niet of ze lachen of bedroefd kijken zal? Gaat het dan zoo niet? Meestentijds wel.... maar een enkelen keer laat Vader het eerst wat oploopen.... want dat sturen bij kleine beetjes is dikwijls te lastig.... daarvoor heeft Vader ook niet altijd tijd, met Vaders vele beroepen.... en zoo heeft Vader nu juist den laatsten tijd gedaan en het was zelfs nogal hoog opgeloopen.... en daarom weet Moeder niet of Vader nog wel iets mee naar huis krijgt van het geld voor het Boek, als alles uitgerekend en afgerekend is! En daarom wou Moeder maar dat het alvast half zes was.... Hè ja, zij ook! Mogen ze Vader van de boot gaan halen? Ja.... en als Vaders koffertje zwaar is, dan kunnen ze gerust gelooven dat Vader nog wel geld in zijn zak heeft ook.... Maar niet dadelijk laten merken, dat Moeder ze al zoo veel van alles heeft verteld....

Wanneer je uit de smalte van de steile glooiïng - tusschen de hooge tuinschuttingen van de groote huizen om den hoek - uit het straatje komt, zie je dadelijk altijd breed-uit het water en het water is altijd mooi en geeft een heerlijken, frisschen reuk van zich af. Aan de koperen glanzen op de plooien van het water, aan de diepe kleur van den toren, die rondom in de zon staat, zie je dadelijk, dat de dagen al korter worden, dat het nu al naar den avond gaat.

Zoo dadelijk zal je de klok half zes hooren slaan en even daarna zal de boot om den hoek voorbij de zwemschool te voorschijn komen en zullen ze hem zien. Tusschen de glibberige ronde steenen van den schuinen hoogen wal bloeit nog het paarse kaarsjeskruid, met zijn slappe, zachte blaadjes, je vindt het nergens dan daar, je kunt het plukken als je met je buik over de steenen ligt, je hoofd hangt dan naar beneden en een ander houdt je bij je beenen vast... Gauw over de sluis, eer hij open gaat.... den hoek om, de laagte in, daar is de steiger, nu ruik je het water pas goed en telkens even komt uit de verte de houtlucht van de haven naar je toe, maar je moet het niet opzettelijk willen.... Kom je pardoes alsof je er moet zijn, met groote stappen den steiger opgeloopen, dan kan je je gemakkelijk verbeelden, dat je met de boot gaat, dat je uitgaat. Met de boot van zessen, hè? En vanavond met de boot van tienen terug! Och, waarom dan maar niet meteen met de laatste boot, met de boot van elven, als je het voor het zeggen hebt? O, het zal wel eens eenmaal werkelijk gebeuren, dat ze 's avonds in donker over het water komen, in de verlichte boot! Als je je bukt, zie je door de naden tusschen de planken het water, zilver krioelt over zwart, je hoort het zachtjes smakken tegen de paaltjes aan. Zit daar aan den overkant niet juffrouw Krant boven den winkel voor het raam? Ze hebben ineens medelijden met oude juffrouw Krant. Sinds haar mans dood is ze alleen en dan nog bovendien woont ze het verst van de andere Joden af, er woont er geen een op dezen weg en de overigen allemaal dicht bij elkaar, bijna in een kring.... het is haast alsof ze er niet bij hoort, alsof ze buiten de kilte woont....

De boot! Rook kwam boven de verre boomen uit.... nu vaart hij den hoek om, en is nog onzichtbaar, nog even.... nog even.... en je ziet hem.... kijk.... dwars-uit komt hij naar het midden geschoten.... rakelings dat sleepbootje voorbij.... het gaf een schreeuw van angst. Hij vaart voor de zon uit en lijkt zwart, hij keert de voorsteven naar den steiger en lijkt ineens wel niemendal, zoo kort en smal, hij neemt een zwenk en wordt weer langer en breeder.... hij gaat daar nu dadelijk fluiten.... dan worden ze den steiger afgejaagd.... dan komen de hekken ervoor, de mannen houden ze al klaar en kijken wel al leelijk over hun witte pijpen, maar zeggen nog niets....

Zag je dat? Eerst kwam de rook uit de pijp en toen hoorde je het pas! Eraf.... eraf.... ja, hoor, we gaan al, we zijn al weg.... een man rolt zwarte vaten aan, het rommelt als donder, en twee kantelen groote witte kisten om en om, dat het stof uit de planken vliegt, pas zelf op je voeten, zulke mannen kijken niet uit.... Je ziet de menschen al aan het dek, je hoort de boot stampen en stoomen.... nu ineens niet meer.... nu moet de kapitein iets door de spreekbuis naar beneden geroepen hebben.... hij drijft zonder het minste geluid.... hij drijft zoetjes naar den steiger toe.... alles aan hem wordt elke seconde grooter en duidelijker.... hij doet nu geen moeite meer.... uit is de reis.... en een klein half uur mag hij rusten, wordt in dien tijd leeggehaald.... wordt weer volgeladen.... en is dan de boot van zessen geworden....!

Dag Vader.... dag Vader! Draagt Vader het koffertje zwaar? Och, hoe wil je dat nu zien! Al zat het ook vol met lood, kon je het nog aan Vader niet merken, zoo'n sterke man... De menschen gaan de loopplank over en komen tusschen de hekken door. Vader

geeft zijn kaartje aan den oudsten man, gelukkig, al drie achter elkaar hebben het hunne aan den dikkop gegeven.... Dag Vader.... dag Vader! Wie mag Vaders koffertje dragen? Beurt om beurt, maar manvolk gaat vóór. Hij pakt het blij en gauw van Vader aan en achter Vader om vragen haar oogen en antwoorden de zijne.... ja, het is zwaar, het is kolossaal zwaar....! Dus.... dus.... dus....!! Maar ze mogen niets vragen, zelfs niets blijken laten. De dikke prop van vanmiddag zit er plotseling weer, alsof ze alles nog eens moet over-vragen, aan Vader.... Vader weet alles precies.... Vader heeft toch zelf het boek geschreven....

Ze zegt niets, kijkt enkel in de schuinte omhoog naar Vaders gezicht.... Dat is Vader, die een boek geschreven heeft.... die zich in den ouden tijd en in een verre stad heeft verplaatst... En denk eens aan Vaders verschillende beroepen.... o, wat is Vader knap!

Tot den grutter op den hoek mocht hij het koffertje dragen, daar blijven ze nu staan en hij geeft het haar over. Was het erg zwaar? Ja, als Vader het zelf vráágt.... ze krijgen allebei een kleur en schieten allebei in den lach.... Vader lacht ook.... en ze loopen verder. En of het zwaar is, het hangt aan haar hand.... heerlijk, zoo alle drie naar huis, naar Moeder te gaan, tusschen de vreemde menschen door.... En Vader weet toch niet precies wat zij weten, maar zij weten ook niet, wat Vader weet, dat zij weten....

Nu gaan ze de glooiïng in de smalte tusschen de tuinschuttingen af, nu zijn ze in de kalmte van hun straatje en bijna thuis. Doodstil ligt het water in de slootjes, aan weerszijden van het bruggetje, doodstil en groen en lijkt wel zoo dik als erwtensoep. Moeder staat op het stoepje en tuurt.... en tuurt.... maar ziet ze niet en zij zien Moeder allang, ze is ook

een beetje kippig. Dag Moeder.... dag Moeder.... ha, nu wuifde ze eindelijk terug. Even naar Vader gekeken.... en dan met een pijnlijk gezicht, want zóó vreeselijk zwaar speelt ze nu maar dat het is, het koffertje een eindje de hoogte in. En of Moeder het begrijpt.... o, ze lacht.... ze lacht....

Nu hoef je niet te denken, dat Vader er dadelijk over begint, zoodra ze in huis zullen zijn. O neen.... bij Vader gaat alles zijn geregelde gang. Hoed en jas op de kapstok en Moeder krijgt een zoen. En dan is altijd de eerste vraag: 'Brieven of Boodschappen?' Je hoort het Vader al vragen, als je er maar alleen aan denkt.... Heeft Vader het ditmaal gevraagd? Ze zou er op letten en heeft het toch niet gedaan. Vader heeft het koffertje op tafel gezet en ze staan erom heen.... en Moeder kijkt Vader aan en vraagt met haar oogen.... aan Vaders gezicht kun je niets zien.... het zou ineens evengoed naar als blij kunnen zijn, wat Vader te zeggen heeft.... alleen.... het koffertje was toch zoo zwaar! Ze zien Moeders gezicht duidelijk al angstiger worden, haar mond gaat open.... En....?

'Elf....' Wat klinkt dat stroef en droog.... ze kijken naar elkaar, ze kijken naar Vader, ze kijken naar Moeder.... hè, Moeder ziet heelemaal bleek....

'Elf stuivers....?' Moeder zegt het zoo zacht alsof ze het schier niet uitbrengen kan. Ja, het zou ook wel heel weinig wezen.

'Elf Gulden....' het klinkt weer precies even effen.... maar ze beseffen het opeens. Het is louter voor de grap, dat Vader zoo praat, dat Vader zoo doet! Want kijk maar naar Moeders gezicht! En ja, nu lacht Vader zelf ook, en zij ook. Ja, Moeder, wij wisten het al dadelijk, want voel ook eens even hoe zwaar dat koffertje is....

Het dubbeltje

Twee maal is ze nu de heele kermis rond geweest en heeft toch niet haar dubbeltje uitgegeven. Het steekt nog altijd diep in haar gesloten, vochtig heete hand, even heet en vochtig als haar hand, zoodat het erin lijkt versmolten, maar knijpt ze de vingers stijf dan voelt ze de karteltjes in haar vleesch. Er lokt zoo ontzaglijk veel dat ze zou kunnen koopen, ze durft niet het een boven het ander kiezen, nu ze voor het eerst van haar leven een heel dubbeltje bezit voor zich alleen, om in één middag op de kermis te besteden, precies zooals ze wil

Vader kwam thuis en vertelde dat juffrouw Krant met haar zuster, bij haar te gast, een grooten rijtoer wil gaan maken, en een van hen twee mocht in het rijtuig mee.... haar broertje won het lot.... hij sprong dadelijk weg.... en zij bleef aan tafel, de vuisten onder het hoofd.... toen viel met een smakje het witte propje als uit de lucht voor haar neus, ze keek op en zag de kamer leeg, ze pelde gauw het propje uit en maakte een heel-nieuw, een fel-zilver dubbeltje los, dat lag zoo in eens bloot in haar hand.... dat kwam van juffrouw Krant, voor de eene, die afloten moest.... Ze is de deur uit en naar de kermis gedraafd en nooit leek de weg zoo lang en nooit sprongen de verlokkingen zoo uit elke kraam naar haar oogen toe.... en iederen keer was ze bijna besloten.... ging haar hand de hoogte in, knipten haar vingers open.... een paar maal had ze al bijna gewezen.... naar den langen rooden kersenstok.... naar het blauwe gazen builtje over zilveren en gouden knikkers spannend.... naar

een grooten, nieuwerwetschen, glanzend-gekleurden, bont-gevlekten bal, die als kamfer ruikt en waar binnen-in de kleine korreltjes schuifelend dansen, als je ermee balt, naar het noga-blok in zijn wikkel als zilverig water.... maar telkens ritste er een duizel door haar heen en ze trok haar hand weer terug.... want ze dacht eraan dat ze niets meer zou kunnen koopen als ze eenmaal dat eene had gekocht. Soms had de koopman of de koopvrouw - ze steken hoog achter hun uitstallingen uit, en kijken scherp op de menschen neer! - met haar oogen al meegekeken, met haar hand al meegewezen, dan liep ze maar gauw weg en dorst er eigenlijk niet goed meer komen....

Ze heeft toen eerst, achter het Stadhuis, een heele poos voor de stoomcaroussel staan kijken, die is als een hoog en groot, een zacht-sidderend paleis van zeegroen en zilver, van hemelsblauw en rood en goud boven de andere spullen uit, je staat ervoor en voelt jezelf heel leelijk en heel klein.... het rommelt er alsof het dondert achter de golvende roode gordijnen.... die splijten zwierend uit elkaar en het rommelen komt luid naar buiten toe en je kijkt een gelige, rossige schemering in en je ziet woeste, groene leeuwen, angstwekkend groote bruine paarden, die stormen met koppen omhoog naar voren, die rennen door gelige en rossige schijnselen donderend op je af.... dan vallen de gordijnhelften weer dicht en je wordt van wat binnen gebeurt niets meer gewaar dan een dof gestommel, als rommelpotten in een donderbui.... tot je telkens opnieuw weer schrikt van dien angst-wekkenden gil.... dien hoor je overal, ook 's avonds laat in bed, zoolang de kermis duurt.... maar dichtbij is het vervaarlijk.... dan lijkt de wereld rondom

één groote trillende gil.... die naar alle kanten gaat, die van alle kanten komt, en zelf sta je daar midden-in....

Ze mag niet in de stoom-caroussel en ze durft er ook niet in, maar voor haar dubbeltje had ze erin gekund! Daarom is ze dan ook kalm blijven staan, al zat die dame nog zoo kwaad naar haar te kijken, over haar toonbank van rood-en-goud, tusschen de flappende gordijnen in.... Een spiegel was vlak achter haar, zou ze eigenlijk weten, dat iedereen die langs gaat haar rug ziet, haar breeden boosaardigen rug? Ze heeft ook een breed, boosaardig gezicht.... maar de weg is vrij, wat dacht ze wel.... en telkens heeft ze haar dubbeltje geknepen.... Ten leste is ze weer weggegaan, naar de kramen op de Koemarkt terug en heeft toen eerst bijna een doosje kleurkrijt.... en daarna bijna een groot zacht stuk groen-en-rood suikerspek en eindelijk bijna een muziektol gekocht -, het was er zoo een, waarvan de toon verandert onder zachte klapjes van je vlakke hand - maar telkens op het laatste oogenblik roetste dat duizeltje door haar hoofd en ze heeft haar hand teruggetrokken.... Ze is er wel een beetje moe van geworden.... en wil nu maar liever gaan kijken, waar je niets koopen kunt...., het dubbeltje in het heete holletje van haar vuist geeft een rijk gevoel door haar heele lijf -, ze is blij dat ze het nog bezit, het is alsof ze veel gevaren veilig is voorbijgegaan. Koekhakken.... als ze maar mocht. Al blinkt het bijltje nog zoo scherp.... maar meisjes mogen niet.... jongens en boeren alleen.... en kijk je te lang, dan lachen ze je al uit, of jagen je weg.... de hakblokken maken met elkaar een zijstraatje, gezellig en niet druk, dwars tusschen de groote kramen door -, dat is de passage voor wie

naar het postkantoor moeten, het is voorschrift, of je zou zeker maar voor elken brief de heele Koemarkt over moeten gaan! Boven op het witte blok legt de man het dunne vierkantje gele koek, dat klapt een geluidje als was het uit zeemleer gesneden en dan met meel dun overstrooid.... drie slagen zijn al het minste.... want rukken is valsch.... en bleef de laatste keep net eventjes maar onder den bovenrand, of hangen de helften nog met een koeken draadje aan elkaar.... dan moet die boer of die man betalen en dan lachen de anderen en schuifelen na het stilstaan en spuiten het bruin van hun pruim waar het vliegen wil....

Kijk je uit dit hakblokken-straatje naar links en naar rechts, dan zie je voorbij de openingen de menschen gaan -, één stroom in de schaduw, en één stroom in de zon.... Het is altijd dezelfde stroom en het zijn altijd andere menschen.... de mannen hebben papieren roode rozen, de vrouwen kauwen onder het praten en slepen de kinderen met zich voort. De kleintjes zwaaien rateltjes, dofgeel, dofrood, dofgroen.... de blaas-toeters, dik-gezwollen, lijken den grooten uit de puilende monden gegroeid.... ze deinen zacht, er sprieten lichtfonteintjes uit, strakgespannen glanzen ze.... totdat zij ze leegloopen laten.... hooggillende slinken ze dan in een oogenblik en knakken neer en hangen als stomme frommels van de stokjes af -, het heerlijke van zoo'n toeter is wel, dat je altijd opnieuw kunt beginnen, zoo vaak je maar wil, dat je altijd weer dat strakke, felle glanzen van geel of rood of paars, die zilveren lichtfonteintjes, dat lange fluiten zelf te voorschijn roepen kunt. En wacht je wat, dan is het telkens weer als nieuw.... Links is de schiettent en rechts is Jut, je kunt ze hier allebei

hooren. Het knallen komt van rechts en soms volgt dan gebrom, een roffel kort en dof, een neuzig muziekje, dat ophoudt, eer je het recht hebt gehoorde.... links vallen de doffe dompen.... en het meet-ding vliegt omhoog langs de schuddende paal.... een zwak geknetter.... die kan het, die gaf kracht!.... daar komt het roetsend weer afgeslierd....

Ze kan bij allebei wel eens gaan kijken. Dik staan de menschen voor de schiettent opeen en praten zacht.... die jonge boer, met een blauwe roos op zijn zijden pet, die heeft al voor meer dan twee gulden verschoten en nog altijd legt hij kwartjes neer. En hij schiet zoo goed, zeggen ze. Hij-zelf zegt geen woord, kijkt niet op en niet om, staat er maar bij met een onverschilligen mond -, zoo doe je ook op school, als je geprezen wordt, alsof het je niet schelen kan. Nu vult de juffrouw opnieuw zijn geweer, met een draaimachientje, razend gauw, de kolf aan haar knie.... en ratelsnel praat ze in een taal, die niemand verstaat, naar een andere juffrouw, naar een donkeren jongen man tegen den muur en ze lachen alle drie, de juffrouwen hard, de man alleen met zijn gezicht, zonder geluid. De menschen buiten luisteren, al verstaan ze niets en wachten en kijken naar binnen, zij ook.... Elk ding daar binnen hangt nu onbeweeglijk stil in den schemer tusschen de grauwe wanden, en het strakke, roode achterdoek, de snoeren witte pijpen dalen, stelen omlaag, van de zoldering neer en gaan in bochten weer op aan draden zoo dun dat het is of ze losjes zweven.... de stijve soldaat over zijn trom, de orgelman langs zijn langen neus kijken elkaar strak-lachende aan, die zijn het moeilijkst te raken, de ronde, witte punten zitten in hun oog, daar middenin moet je je kogeltje mikken....

dan komt er een plotse roffel, een korte muziek.... ze hebben hun handen al klaar.... maar verroeren nog geen vin....

De juffrouw heeft het geweer gevuld en geeft het den boer en keert zich om en lacht achter haar hand tegen den donkeren jongen man, die houdt met een wijden gaap zijn eigen lachen in, zet zich op van den muur en gaat, zijn rug naar de menschen, meer naar achter staan....

Zie nu, hoe de jonge boer den kolf tusschen wang en schouder tilt, zie hoe hij rondkiest, wat hij mikken zal.... hij mikt den soldaat, maar schiet nog niet.... ernstig kijkt hij... zijn vinger kruipt langzaam, als uit eigen beweging, naar den trekker toe.... iedereen is stil.... de man in de tent geeft de meisjes een wenk, dat ze niet meer lachen mogen.... en stokstijf staan ze plotseling, de handen in de zakken van hun prachtige boezelaars, goud op rood geborduurd.... en de man kan toch onmogelijk hun vader zijn. Knap.... daar sloeg het kogeltje ergens tegenaan.... en even blijft het stil.... schoot hij nu ditmaal mis.... de man in de tent bukt zich om wat op te rapen.... en meteen..., ze schrikt ervan.... zoo plotseling als die soldaat daar aan het roffelen sloeg.... hij staat er heelemaal van te schudden.... en het lijkt wel of hij nu echter lacht, maar dat kan natuurlijk niet.... Het gulden mandje blinkt.... vol goud en zilver, vol rood en groen.... het laat een zwaaiend glansspoor in de schemering.... nu heeft hij al vier medaljes aan zijden strikjes op zijn jas.... hij doet wel weer alsof het hem niet kan schelen.... maar dat gelooft geen mensch, de jongens en mannen die geen geld hebben om te schieten, kijken jaloersch en vol ontzag....

De platte, stijve tronies van orgelman en trommel-

soldaat hollen aan weerszijden met haar mee, de snoeren witte pijpen dansen voor haar uit in de blauwe lucht... en loopt zij hard, dan gaan ze ook harder...., en ze loopt hard, want ze wil nu maar voor haar dubbeltje den allergrootsten blaastoeter koopen, ze zal een gele nemen, die blinken in de zon, als strakgespannen goud.... ze zal den toeterman aan het eind van de kermis wel bij de zuurkraam vinden, daar staat hij meestal, met de ballonnen-vrouw en den molentjesman.... het verlangen spant haar borst, ze loopt rechtdoor de kramen langs en kijkt er geen meer in, ze ruikt ze wel, de heele kermis ruikt naar koek en zand en verf en een paardestal.... Wat valt er nu ineens naast de poffertjeskraam te zien.... zooeven was daar niets, waar nu die heele klomp van menschen staat. Klank van zang kwam er bovenuit.... maar nu hoor je den draaimolen weer en het blazen en fluiten, het ratelen en toeteren, het lachen en roepen... Ze heeft zich al tusschen beenen en lijven naar voren gedrongen en staat in de eerste rij. Een ronde plek is midden-in leeggelaten, een stuk van de straat, maar ineens tot een pleintje gevormd.... een pleintje dat er nooit eerder was.... en midden op dat pleintje staan een man en een vrouw te zingen. Rondom de menschen met ernstige gezichten, monden vol aandacht en groot-open oogen als waren ze van de kermis ineens in de kerk geraakt.... Geen wonder! O, zingen hoor je genoeg als het kermis is, liedjes-mannen loopen overal rond en meiden zonder hoed met bruine gezichten en strooachtig haar, waaruit hun groote oorbellen bungelen.... ze breken telkens hun zangen af om met harde, rauwe stemmen centen te vragen.... ze duwen de menschen hun rammelende bakjes haast tegen den neus en loopen ze na en

zwaaien hun bundels liedjesbladen, die je voor drie centen koopen kunt.... Maar dit is heel ander zingen en dit zijn heel andere menschen.... en hun lied is pas recht anders.... niet lawaaiig en rad en wild.... niet lijzig en saai.... treurig en teeder en langzaam is hun lied.... en zij zijn oud.... ze zingen twee-stemmig ... ze zingen in het Duitsch! De man kijkt onder het zingen naar de menschen, nu den een en dan den ander kijkt hij aan, maar je ziet het alleen als je goed op hem let, want zijn hoofd beweegt hij niet, alleen zijn oogen, die kijken groot en donker diep uit zijn hoofd, onder zijn voorhoofd vandaan, waaraan de dikke wenkbrauwen hangen..., dik is ook zijn baard, zwart bij de ooren, tot grauw onder den mond.... hij leek op het eerste gezicht kwaad en norsch, maar al gauw zie je beter.... hij is niet kwaad en niet norsch, alleen maar ruig en donker en oud.... gelukkig voor die lange, bleeke vrouw, want hij is natuurlijk haar man. Waarom kijkt ze aanhoudend naar boven in het blauw, terwijl ze zingt.... hoe houden haar oogen dat uit -, de hare zouden dadelijk gaan tranen. Plotseling komt het antwoord tot haar in een fluistering: de vrouw is blind! Ze keert zich om en kijkt omhoog.... zou die dame ze dan kennen? Ze praat heel zacht om het zingen niet te storen maar achteruit schuifelend kan ze alles verstaan. Het zijn geen gewone kermismenschen.... ze zouden eenmaal rijk zijn geweest.... niemand weet wat er met ze is gebeurd.... maar jaren al reizen ze de kermissen af, en de heele wereld trekken ze door.... Hoe teeder en droevig klinkt toch dat lied.... je vergeet dat je op de kermis staat, je vergeet dat het kermis is.... en de menschen rondom vergeten het allemaal, je ziet het aan hun gezichten.... telkens is het anders, hun stem-

men komen samen en gaan weer uiteen en zoeken elkaar weer en vlechten zich om elkaar en vloeien ineen.... donker en zwaar is zijn stem, maar de hare klaar en hoog, die ijlt smachtend als haar oogen naar boven toe, als vroeg ze iets dringend en vurig, maar zoo droevig tegelijk.... zeker weet ze wel al dat ze het toch niet krijgen zal, dat het toch niet gebeuren kan.... Bleek en heel mager haar gezicht onder den zwarten doek, ze is langer dan haar man en houdt de witte handen voor zich op haar rok ineengevouwen. Kijk je naar haar gezicht, dan smelt alles binnen in je tot heet en vochtig medelijden.... want ze is oud.... ze is bleek en blind.... ze heeft zeker geen huis.... maar kijk je naar haar witte, stille handen.... dat is nog erger.... dan scheurt er iets in je.... dan krampen de gloeiende tranen en dat wil ze toch niet, midden tusschen de menschen.... maar ze zou wel willen weten wat dat aan die handen wezen mag.... Hooguit zingt de blinde vrouw boven haar man die kleiner is, die lager zingt, ze zingt met haar oogen naar den hemel, ze zingt tegen den hemel op. O, wat mag ze toch wel zoo smachtend smeeken.... iets dat ze weet dat toch niet gebeuren zal.... kan geen mensch het haar geven.... kan niemand het voor haar doen? Haar man zal wel goed voor haar zorgen, ze is ouder dan hij en ze is blind.... hij leek alleen maar kwaad en norsch.... hij is het niet.... Ze krijgt ineens een kleur dat haar oogen gloeien.... zij keek naar hem, en hij keek naar haar.... en hij lachte.... maar nu kijkt hij van haar weg, en ze beeft ervan....

Het zingen is uit.... maar er blijft geen stilte, geen oogenblik.... de kermis is weer overal, van alle kanten golft het leven, de draaimolen belt dichtbij.... en uit de verte gilt de stoomcaroussel.... de schorre loot-

jesbaas schreeuwt: ‘maakt partij, jongelui, maakt partij....’ Waar is het lied, dat zooeven nog klonk... waar voer het heen, het teedere, mooie lied van hun twee stemmen samengevlochten....? O gemeen, gemeen, nu lachende weg te sluipen, leelijke, wreede menschen, nu de oude man in zijn witte, bloote hoofd rondgaat met den grooten hoed. Eenzaam bleef de vrouw, midden op het pleintje, dat al haast geen pleintje meer is, eenzaam staat ze en wacht en beweegt zich niet, het bleeke, blinde gezicht naar den hemel en de droevige handen tegen haar rok. Menschen golven om haar heen, kijken nieuwsgierig, gaan voorbij.... al meer sluipen er weg.... waarom hebben ze nu weer zulke leelijke gezichten, waarom lachen ze als hun kinderen hard door hun toeters blazen naar de blinde vrouw.... hoe kwam alles zoo op slag te veranderen?

Nu is hij de meesten al langs geweest.... nu komt hij naar haar, hij ziet haar, hij lacht! O, ze wil alles goedmaken, ze wil alles geven.... al haar leden beven.... haar heete hand gaat open en het dubbeltje valt in den hoed.... stralend ligt het op de bruine korst van halfjes en van centen.... ze keek den man niet aan, maar hoorde toch zijn stem in een zacht gebrom dat ze niet verstond.... toen tilde een golf haar in de hoogte over de menschen heen en eer ze haar hand aan haar jurk had drooggewreven, waren ze allemaal weg....

Natuurlijk is ze er heengeloopen, dat kan anders niet zijn.... maar ze was vervuld.... en daarom lijkt het zonderling, dat ze nu ineens aan den anderen kant van de kermis, voor de galanterie-kraam staat. Ze zag het nog niet eens, maar merkte plotseling dat ze midden in een rozige zeeplucht stond. Er knetterde

iets vlak bij haar oor en twee kleine jongens dansen van den lach, omdat ze zoo schrok. Nu ja, ze stond in gedachten, zoo bang is ze anders niet uitgevallen. De dunne kruitdamp prikkelt haar neus, maar niet onbehaaglijk. De eene jongen laat den ander zijn schietgeweertje zien. Het is nieuw, het heeft een dubbeltje gekost, met een doosje kruit op den koop toe.... Een dubbeltje, dat had zij dus zooeven ook kunnen koopen, dat had zij dus nu ook kunnen hebben.... met een doosje kruitjes erbij.... en ze heeft het zelfs niet gezien. Zou er een kraam van zijn of zou een man ze loopende verkoopen?....

Het beste is, nu maar naar huis te gaan, wellicht is haar broertje teruggekomen, zoodat ze van den rijtoer hoort. Door een zijweg ben je gauw van de kermis af en op het Spreeuwenpad en daar moet je de kermis wel vergeten, zoo stil staat er het licht tegen de kleine groene huisjes aan, zoo vredig ligt het in de tuintjes en over de muurtjes fluweelig bruin en oud. Een zoete, frissche wind is opgestoken, hij komt van het open straat-eind haar uit het groen tegemoet en ze loopt er vol tegen in met haar gloeiende gezicht, de oogen gesloten dat hij de heete leden streelen mag, haar ooren vult hij met zacht geruisch. Bij elken stap blijft verder de kermis achter, de geluiden sluiten zich samen tot een al-verflauwend gejoel, eerst het toeteren en roepen, dan het schieten, eindelijk het klaarklankig gebel gaan stil-aan onder en verloren.

Hier waar een raam vooruitspringt voorbij de deur, in dit van zon verzadigd hoekje wil ze even tegen den muur gaan staan, naar den wind haar gezicht gekeerd, de oogen verzonken in het gloeiend goud van een perkje aan den overkant.... een zoetheid

doorvloeit haar om al die stilte, om het licht en den wind, maar ze kan nergens aan denken.... ze voelt zich tot overmaat toe vervuld van wat ze niet begrijpt en ook niet te begrijpen zoekt.... ze sluit de oogen, het goud neemt ze achter de leden mee.... ze opent ze weer, en rondom isde volheid van het lachende licht. Er schimmert wel hier en daar een gezicht achter een donker-blikkerend raam, maar over straat gaan geen menschen.... de kippen maken zoete, kleine geluidjes, het lijkt dat ze half slapen en toch zijn ze dan juist klaar wakker en vol aandacht voor wat ze zoeken in den grond.... Al doffer de kermis, als of hij onder je in mistige diepten verzinkt, nu je zelf niet verder gaat....

Aan alle dingen is iets te begrijpen, ook aan het licht en aan den wind.... alleen maar.... zij begrijpt het niet.... ze weet ook niet waarom ze hier is blijven staan.... Uit het effen, diepe kermisgemurmel schiet in pijlen en flitsen geluid.... ze hoort het beter dan daareven en toch luistert ze er niet naar. Ze luistert naar niets.... nog even staat ze en voelt zich dan weer anders worden.... gedachten aan gewone dingen duiken op en gaan open.... niet langer week en deinende-wijd, maar vast en klein-zichzelf is ze nu weer, ze denkt aan huis en wil erheen, ze wil van den rijtoer hooren en wat ze onderweg in het rijtuig hebben gehad.

Ze gaat weer in het licht, tegen den wind, ze gaat een paar stappen en blijft staan.... haar adem stokt halfweg en kruipt weer in haar borst terug en spant haar borst en duwt haar keel naar boven.... haar oogen staren in de kleine, ronde blikkering, midden op een gelen klinker, aan haar voeten, open onder de zon, maar ze bukt zich niet om het op te rapen. Het

blikkeren doet het grooter schijnen, en onder haar kijken lijkt het in zilveren glanzing uiteen te vloeien.... Ze kreeg het niet dadelijk beet toen ze zich ten leste bukte, stijf stonden haar vingers en grepen opzij.... maar nu heeft ze het, het ligt op haar open hand en ze kan het van dichtbij bekijken.... Er is geen wereld meer om haar heen.... niets dan een leegte vol ontzaglijk suizen en zij daarin met zichzelf, met niets dan met zichzelf heel alleen.... Het kan toch onmogelijk hetzelfde dubbeltje wezen? Dat ligt in den hoed van den ouden man en hij ging een anderen weg uit met zijn blinde vrouw en hier kwam niemand dan zij-zelf.... O neen, het is hetzelfde dubbeltje niet, het hare was nieuwer, fel-nieuw, met waaiertjes van strakken glans, zooals een hooge hoed ze heeft, en karteltjes zoo scherp dat ze nepen. Het is een ander dubbeltje.... er is een wonder gebeurd.... ze gaf haar dubbeltje weg.... en dit lag aan haar voeten en keek stralend naar haar op.... Er is om haar.... met haar een wonder gebeurd.... ze wordt heelemaal gloeiend.... ze wordt heelemaal ijl... ze wordt heelemaal bang.... Het is hier plotseling zoo uittermate stil.... als er nu eens iets ontzaglijks te gebeuren stond.... als er nu eens een teeken geschiedde.... zooals er in de Tora staan..., teekenen tot belooning, teekenen tot straf, teekenen voor den twijfel, teekenen voor het gemor, teekenen die als vermaningen van een almachtig en altijd-gespannen gadeslaan de daden der menschen volgen als op den voet.... gestalten boven de toppen der bergen, schaduwen uit de dalen, schijnselen aan den nachtelijken hemel.... flitsen in het blauw.... waarboven.... waarboven.... Het stolpt hoog over haar hoofd, ze zou er om niets ter wereld in opzien durven.... Waar is het Oog,

dat haar gadeslaat? Ze beweegt even het hoofd, haar oorschelp schept den wind, het ritselt, het fluistert en fluit vlak bij haar, in haar, en haar hart springt bonzende op.

De wereld is weer om haar en is met haar, strak van spanning; donkere ramen, lichtbekleede muurtjes, grauwe putten.... ze wachten met haar in een wonderbaarlijke verwachting, ze staan als verzonken, als met adem ingehouden, wetende zich in dezelfde aanwezigheid, wetende zich gadegeslagen door hetzelfde dat haar gadeslaat.... Ze staat verstard, binnen-in sidderend, wachtend een geluid, een geluid, een flits.... een aanraking, het is haar als ligt ze bloot en open, tot in haar diepste onverborgen.... de verwachting stijgt.... en dan niet meer, blijft suizelend op zijn hoogste hoogte en begint geleidelijk weg te vloeien.... Er gebeurt niets.... er is licht en wind en kirrende kippen. Er is alleen het dubbeltje. Het zal... toch wel.... een gewoon dubbeltje zijn? Ze opent bevend haar hand.... het ligt in haar hand.... er is niets bijzonders aan.... het koningshoofd met de gladde wang tusschen de jaartalhelften.... de cijfers aan den ommekant.... ze houdt het tegen de lippen, ze houdt het onder haar neus.... het ruikt gewoon, het voelt gewoon, het is gewoon. En plotseling breidt zich zwellend een verblijding in haar uit, heelemaal door haar heen, tot in haar hoofd, haar voeten, haar vingertoppen.... ze bezit weer een dubbeltje.... ze is weer rijk.... de dag is voorbij.... maar morgenzalzenaar de kermis gaan en zich een schietgeweertje koopen.

Visites-maken

Ze loopen, met Vader, over de Koe-markt naar Sjoel, in den vroegen morgen, ze loopen in de stilte door een licht dat al geen schemering, maar ook geen zon nog is, het is het laatste van de schemering luchtig gemengd door het eerste van de zon, als het grauwe grutte door het witte tarwemeel, wanneer Moeder pannekoeken bakt. De torenklok meldt kwart voor zes, nu klimt daar dadelijk de zon boven den rand van de aarde uit en laat zich zien en ziet ook zelf weer alles ruim rondom zich na den nacht terug. De goudgrijze schemer scheert van laag uit langs de steenen, de straat lijkt, leeg, wel eens zoo breed, de huizen staan met oogen toe, de wind is weer het eerste op en speelt alleen en danst in het rond en krijgt je in het oog en neemt je te pakken bij je hoofd en schijnt je hoofd met aaien in het ruime, koele boven je te teekenen, zoodat je het klein en rond voelt staan op je lijf....

Als had het geregend, zoo glimmen de stammen, zoo druipt het uit de boomen, elk rijst gelijk de kaars uit kandelaar, uit het midden van een ronde vochte plek, den jongen wind is dat te zwaar, hij krijgt er nauwelijks beweging in, het loof ritselt zwak, het roert zich telkens even, en sneller hoor je dan als zaten ze elkaar achterna, de droppels ploffen. Bij den tuin van kweeker Doets, daar zou je op regen willen zweren, het bosch van hooge dalia-struiken ligt als een natte warrel binnen tegen het hek dooreen gezegen, tot boven in staan de bonte en roode en witte bekertjes vol dauw.... Het tokkelt op de harde,

natte bladeren, het tokkelt overal in den tuin, het tokkelt helder en gesmoord, het tokkelt dichtbij en ver.... het kleinst geluid ligt in de stilte bloot, je hoorde een hark, maar zag den tuinman niet, de hark hield op, nu kijkt hij zeker uit een hoek verbaasd wat zoo vroeg in den morgen menschen doen op straat, hun allerbeste kleeren aan.

Met open deuren wacht daarginds de Sjoel en door het leege licht zie je de menschen als zwarte figuren komen.... er is nu haast geen grijs meer in het goud, alleen een blonde, tintelende mist. En werklui staan van den overkant te kijken.

Dit is het lichte herfstbegin.... de zomer glipte weg.... de kermis is de grens.... de scheiding ligt er middenin, zooals een scheiding tusschen landen in rivieren ligt.... worden de kramen opgebouwd, dan sta je nog in den zomer vóór de grens, worden de kramen neergesloopt, dan sta je in den herfst, over de grens.... je denkt er niet aan, zoolang de kermis duurt. En daarvóór komt het heelemaal niet in je op.

Maar nu ineens.... zoo ga je naar den winter toe. Ver, ver.... aan het einde van een langen dagenweg, daar zie je hem en hij kijkt om een hoek.... nog lang niet.... maar je gaat er nu toch heen....

Hier is het geweest! Hier stond het allemaal bijeen, hier drong de volte, dagen lang, van hier uit zwol rumoer dat tot de verste paadjes reikte.... nu klinken hun stappen in de stilte op, want er is niets dan de wind en de natte ritselingen en eenzaam wandelen hun voeten voort.... en alles voer als droom voorbij je oogen....

De dag bloeit buiten in een gouden murmeling, een kalme, weeksche dag.... Welig en fluweelig als

een abrikoos is het licht, hardheid van geluiden, scherpten van daklijnen smelt het tot mollige rondheden af. De klok slaat elf, ze hooren het en zien het aan, nu ze uit de Sjoel naar buiten komen. Uren stond er de kilte, klam als kelderlucht in kaarsenschemer om ze heen, verstramde hun gebeente, kroop als pijn bij hun leden op, nu dragen ze hun lijven den zonneschijn in, ze zuigen de warmte, ze drinken de warmte, ze baden zich in het fluweelig licht en Vader wrijft zich de handen om deze mooie Rousj-Hasjono.

Vader blijft bij Moeder, die ook al niet Sjoel-kwam, niet ziek, maar een tikje sukkelig is Moeder en zij moeten, uit Vader en Moeders naam, drie visites gaan maken, ze moeten bij Elie Heilbron, bij juffrouw Krant, bij mijnheer en mevrouw Israëls nog-vele-jaren gaan wenschen. Ze willen eerst naar Heilbron gaan, het is er altijd op Jomtouf gezellig, vol visite, er wordt gelachen, want er zijn geen kleine kinderen, er wordt aldoor gegeten, je krijgt er veel. Het kan eraf, Heilbron is rijk, de deftigste menschen van den Breeden-weg koopen bij hem hun vleesch, en hij woont er ook zelf, tusschen de mooie huizen. Alweer later, de dag is gevorderd tot bij twaalf uur als ze in de zon het huis uit komen. Is het niet, wanneer je je hoofd rechtop draagt tegen een luwen wind, of je er duidelijker de rondheid van voelt? Ze vergat dat vanmorgen te vragen, toen ze met Vader over de Koemarkt liepen naar Sjoel. Ja -, maar het is zoo. En heb jij dat ook, als je iemand strak aankijkt in het voorbijgaan, alsof je dat gezicht van die ander met je meeneemt, terwijl je verder gaat? Neen, je ziet het vlak voor je uit! Neen, je draagt het wel degelijk mee aan je eigen hoofd!

Zouden ze boterkoek bij Heilbron krijgen? Ruik je de meloen uit den open winkel van Komein? Kijk.... de kleur van die peren is als het licht van dezen dag.... en over de druiven, als een stijve greep stuiters zoo dik, en dicht bijeen, ligt de dauw van vanmorgen. Bij Doets stonden om elf uur de dalia's alweer recht overeind, de bonte en roode en witte kokertjes tusschen het groen warm en zacht fluweelig, als had geen water ze ooit aangeraakt, met bijen in-en-uit, de harde bladeren droog-glanzend in de zon.... wat vond jij mooier? 's Morgens vroeg.... ja.... ik ook!

Heb jij ooit Heilbron op Sjabbos of Jomtouf hooren vloeken? Neen, hij vloekt alleen door de week, maar dan ook verschrikkelijk. Ja, er is geen mensch in de kille die zoo vloekt, maar ook geen mensch die zoo veel voor anderen doet. Hij heeft ook een vriendelijk-lachend gezicht en een breeden mond en het kale van zijn hoofd is net zoo rood als zijn heele verdere gezicht, dat zie je bij niemand dan bij hem, zoo'n roode maan in een uitstaanden krans van glinsterend dun wit haar. Neen, geen maan, want een maan is plat.... eerder een halve roode kaas.... Neen, geen halve.... dat loopt te hoog en wat voor gek gezicht zou dat zijn!

Ze hebben hem geen van beiden ooit echt hooren vloeken, want in den winkel en in de kamer doet hij het niet op het ergst, maar in de werkplaats tegen zijn zonen en zijn knechts.... en bij het minste foutje dat ze maken, scheldt hij ze voor frotter haurik.... voor gammer.... voor asjmedoi.... voor gotspeponum.... voor verschwartstenar.... Hij is voor niemand bang en laat zich van niemand wat zeggen, ‘Jullie kunt me allemaal....!’ De rest zeg je niet na. Hij balt zijn vuisten naar den hemel, als hij recht kwaad wordt

en schudt met zijn lijf.... ‘oei.... oei.... oei.... mijne sonniem....’ zoo roept hij ramp en plaag over zijn vijanden af en het mooie is.... hij heeft ze niet.... want niemand neemt Elie Heilbron zijn vloeken kwalijk.... want wat geeft hij niet weg. Toen Vader ziek was, weet je wel? Biefstuk en zwezerik en van het krachtigste dat maar voor soep bestaat. Toen Vader later kwam betalen, was hij den opschrijf kwijt en toen Vader zei dat Vader het zelf zich nog best herinnerde, is hij maar weer gaan vloeken. Zou hij tegen Abraham durven vloeken? Waarom niet, het is toch zeker ook zijn eigen kind, net zoo goed als Ies en Barend, net zoo goed als Roos en Schoon? Ja, het is zijn eigen zoon, maar Abraham is ook een heer en heeft boven een eigen studeerkamer en is ontzaglijkknap.... in wiskunde.... in Hoogere Wiskunde zelfs.... wat dat is kun je niet weten en niet begrijpen.... en hij is meestal niet thuis, en is hij al thuis, dan zie je hem nog niet, hij blijft op zijn kamer, ook als er visite is.... neen, dat begrijp je verkeerd, juist als er visite is.... hij heeft al snorren ook, en ze hebben hem nooit gesproken, enkel even gezien, als de glasdeur open stond, terwijl ze in den winkel waren, maar hen zag hij niet. Hij gaat nooit door den winkel, altijd door het tuinpoortje het huis in en weer weg. Ies en Barend helpen in de slagerij, en Ies probeert zijn Vader na te vloeken, maar zijn vader wil het van hem niet hebben. Tegen Roos en Schoon vloekt hij ook, maar niet zoo bar, omdat het meisjes zijn. Tegen zijn vrouw vloekt hij nooit, zij vindt het toch al erg genoeg, en heeft het hem lang genoeg probeeren af te leeren....

Kan iets zoo wonderlijk zijn, als plotseling van de zonnige straat in den donkeren winkel achter de neer-

gelaten jaloezieën te belanden? Buiten was een vreedzaam murmelen in gouden licht, een reuk van bloemen, natte bladeren en fruit, een zoete koelte om je hoofd.... en hier ineens die diepe, stille schemering.... een lucht van zeep, die toch niet heel en al den vleeschreuk bande, een kilte van vochtigheid, want alles is gisteren deugdelijk geboend en nog niet heelemaal gedroogd. Nu ze zoo even hebben gestaan, rijzen de dingen die ze kennen tot leven uit den schemer op, klaar straalt het blinkende wit der servetten, die luchtig gespreid de hakblokken tot Sabbath-tafels maken... van open beesten, van vleesch en worst geen spoor en nergens ook een mes te zien.... met de haken, en de riemen, de bijlen en slijpsteenen zijn ze onzichtbaar weggestopt.... een vochtigheid welt uit den schoonen vloer.... als verborgen water blikkeren de ramen zilver en zwart tusschen de witte latten van de jaloezieën door. Je zou zeggen.... het is hier nu nog stiller en reiner dan op Sjabbos en alles dat aan het daagsche werk herinnert, nog verder weggeborgen, in nog volkomener vermomming.... in nog dieper afzondering staan de dingen omdat de Jomtof twee volle dagen duurt.... en je verbaast je bijna dat ze den koe-kop boven de binnendeur daar gelaten hebben.... die brak het laatste uit de schemering.... met zijn bolle, wilde, witte oogen, onder vreesaanjagende rimpels, met zijn norschen woesten snoet. Je moet er onder door om in de kamer te komen.

De trage klepel klopte vier of vijf geluiden uit den belle-wand, de stalen veer schommelt nog zachtjes na, maar er is geen mensch gekomen.... ze hebben het achter niet gehoord.... ze schreeuwen en lachen zelf zoo hard. Hier, midden in dit vierkant schemerige stilte, sta je tusschen twee luide, lichte levens in, het

murmelend vreedzame buiten in hel gouden licht, en de jolige Jomtof-pret achter de deur, die naar een smal gangetje en verder naar de kamer voert. Kijk je tusschen de latten door, dan zie je alles wat buiten gebeurt, je ziet de menschen langs de ramen gaan, ze strijken hun stemmen, hun lijven voorbij den rand en hebben geen flauw idee dat hun ooren en oogen zoo vlak-bij ze zijn, midden in de straat rijden karren, trekken glanzende paarden in kalmen draf de blinkende rijtuigen voort.... en aan den overkant zie je den kleinen snoepwinkel als voor het eerst, omdat hij anders inspringend naar achter tusschen twee rijke huizen voor het oog schier verloren gaat. Nu bekijk je hem als een afzonderlijk ding en ziet de witte krullen opgaan naar den groenen top en ziet het raam en al het lekkers dat er achter ligt en door de open deur de vrouw achter de toonbank staan. Ze hebben nooit eerder het winkeltje zoo duidelijk opgemerkt en zoo aandachtig bekeken dan nu ze, naast elkaar gebukt, uit den schemer door de witte jaloezieën turen. Maar is het niet vreemd, als je goed beschouwt, dat zulke groote dingen als heele huizen door zulke kleine spleetjes kruipen? Keek je ooit naar een boom of een wolk door het gaatje dat blijft als je je hand knijpt tot een vuist, maar niet heelemaal dicht, een gaatje als een speldeprik, een gaatje dat je zelfs niet ziet, als je je vuist bekijkt. Neen, zeg maar zelf.... lijkt het niet van buiten of onze vuisten stijf gesloten zijn? Dat is dus nog heel wat kleiner dan de reet van de jaloezie. Buk je nu naar het raam.... de vuist in het eene oog.... en het andere oog dicht.... je ziet den snoepwinkel tot het bovenraampje toe, je ziet het links en rechts tot aan de regenpijpen.... tot en met de regenpijpen.... Begrijp

jij eigenlijk hoe zulke groote dingen door zulke kleine gaatjes je oog kunnen binnen kruipen? Neen.... het is een groot wonder.... en wat moet je eigenlijk zeggen, dat de dingen kleiner lijken of dat ze wezenlijk kleiner worden in de verte? Weet je dat je ook door een speldeprik zooveel kunt zien? Een rood stuk dak.... een groenen boom.... een halven hemel! Ja.... en hoe groot is heelemaal je eigen oog, als je nagaat.... en de grootste dingen komen erin! Ze komen erin.... en toch zie je, ook weer met jezelfde oogen, dat ze groot zijn.... He, je moet er je voorhoofd van afvegen.... van het bukken en de verwondering.

Stt.... gewoon doen - daar komt nog meer visite aan.... het zijn mijnheer en juffrouw Geleerd -, Rebecca Koltof heet zij van zichzelf.... stug en zuur is mijnheer Geleerd en gierig is hij ook.... heeft makkelijk hier om lekkeren boterkoek te loopen, bij hen valt nooit iets dan droge biscuit te halen. Wie zou nu dadelijk van achter komen, Roos of Schoon? Wie vind jij liever, Roos of Schoon? Ze zijn allebei lief en ze zijn allebei dik.

‘Zoo, jullie hier ook?’ ‘Ja, wij zijn in plaats van Vader en Moeder gekomen!’ ‘En sta jullie hier allang?’ Ze kijken elkander aan. ‘Neen, pas....’ Boven hun hoofden klepelt debel, aan den schuddenden ijzeren band.... ze staan nu met den rug naar het raam en ineens klinkt het lachen en praten van achter veel harder, net als wanneer je onder het zingen met je vingers in je ooren zat en dan ze plotseling eruit wegneemt.... de dikke Roos komt vlug het gangetje door, ze praat in de open deur en lacht nog achterom en iemand uit de kamer roept haar in een dikke wolk van lachen antwoord na.... ze gaat natuurlijk het eerst naar de groote

menschen toe, ze wenschen elkander nog-veel-jaren, nu komt ze ook naar hen en zij wenschen ook nog veel jaren.... onder den koe-kop door komen ze het nauwe gangetje in en Roos sluit de deur en leeg en eenzaam blijft de winkel achter. Een Jomtof-walm door het heele huis van kippensoep en fruit en warme taart.... mergtaart misschien, ze hebben toch het merg maar voor het nemen!

Ze zitten in de kamer vol menschen die lachen en praten aan het raam, ze luisteren en kijken naar buiten, over het water, dat is als een breede, een blauw-gouden glanzende baan, waarover geen roering, geen rimpeling gaat onder de blauw-gouden lucht. Stille, bonte boomen in de tuinen aan den overkant, de groen-en-witte schuitjes lijken van papier, voorzichtig boven-op gelegd. Er bloeit een rand van dalia's op het achter erf, over den waterkant, want juffrouw Heilbron houdt van bloemen, ze staan omhoog en naar de zon geheven, hel fonkelend rood lijkt tegen het blauwe water aan te rusten.

Ze hebben iedereen een hand gegeven en iedereen nog veel jaren gewenscht; er staan nu groote glazen limonade, er liggen dikke gele stukken boterkoek op schoteltjes naast ze in de vensterbank, - Roos en Schoon presenteerden hun ook en daarom vinden ze ze lief, juffrouw Heilbron geeft kinderen uit de trommel met haar eigen hand, alleen de groote menschen mogen nemen, maar ze is toch evengoed aardig. Gedurig hebben de menschen pret, hun lachen en praten gaat door elkaar, en verwart zich en komt weer in orde, het rechte van wat ze bedoelen kunnen ze toch niet te pakken krijgen, maar het is om iets van Roos en Schoon, want iedereen kijkt naar hen en zè lachen het hardst, hun wangen glimmen,

de gouden kettinkjes op hun japonlijf schudden mee, ze lijken wel veel op elkaar, maar Roos is de oudste, de dikste, de kleinste, de donkerste, als ze lacht is ze precies haar vader. Ze luisteren scherp als Levie Heilbron praat, maar hij schijnt werkelijk op Jomtof niet te vloeken. Ouden Manus Manus hadden ze bijna niet herkend in zijn mooie nieuwe pak, hij zit ook in het hoekje tusschen kast en schoorsteen in en ze zeiden als tegen een vreemde 'nog veel jaren, meneer' - tot hij ineens met kleine oogjes zat te schudden van het lachen. Iedereen ook buiten de kille noemt ouden Manus Manus bij zijn vollen naam, en niemand weet precies waarvan hij leeft, maar druk heeft hij het in geen geval want je kunt niet over de markt komen of langs de kade bij de booten gaan zonder hem tegen te komen. Hij maakt met iedereen een praatje en krijgt van iedereen een sigaar, die stopt hij eerst in zijn zak en dan gaan ze thuis in een kistje -, heeft hij dan later zelf eens visite - want hij is toch in elk geval 'balboos' en zijn vrouw heet dikke Es en het ziet er netjes bij ze uit - dan presenteert hij uit dat kistje, groote en kleine en lichtbruine en donkerbruine, alles, zegt Vader, ligt er door elkaar, alles wat hij weken lang op straat heeft ingezameld! Zoo weet je nooit wie-zijn sigaar je rookt. Hij heeft een gezicht alsof hij alleen aan malle dingen denken kan en nam nu in dien korten tijd zijn derde stuk boterkoek. Die pakt hij van de schaal. Daar moet je toch maar weer groot-mensch voor zijn. Als zij nog een tweede stuk krijgen, zullen ze het voor vanavond thuis bewaren, want Moeder heeft dit keer niet veel gebakken.... Maar ze mogen niet met opzet lang blijven om twee keer gepresenteerd te worden. Het is hier anders prettig genoeg.... de

roode dalia's, het strakke glanzende breede water, de bonte boomen aan den overkant, de heele wijdopen wereld voor hun oogen uit buiten het raam, de ‘simge’ van den Jomtof binnenskamers, de lekkere reuken, kippesoep en warme taart, op straat het daagsche leven, hier het verborgen feest....

En Heilbron houdt de menschen tegen als ze willen gaan, de mannen moeten blijven tot de middagsjoel, dan gaan ze allemaal tegelijk, dan heb je meteen al Minjan! Hoor hem nu schreeuwen, commandeeren.... in den witten glinsterkrans van haar zie je zijn kale maan nog rooder zwellen.... want Moos en Meijer Weijl, de vrienden van Barend en Ies, zijn opgestaan.... en ze lachen verlegen.... ze moeten nog verderop, nog meer visites maken.... maar hij wil het gewoon niet hebben.... zou hij.... zou hij.... nu misschien toch nog vloeken gaan....? maar ze zitten alweer en Roos schenkt in en Schoon gaat rond met trommel en schaal en komt ook bij hen en ze kijken elkaar even aan en bedanken.... want dat moet. Maar Heilbron heeft het zelf gezien.... en een God-zal-me-liefhebben vloog al half uit zijn mond.... eer tante Naatje sjt kon zeggen.... hij vloekt nu niet, maar ze moeten nemen, neen, hij deelt.... zijn dikke hand grijpt in de schaal en legt er twee voor elk neer op hun leege schoteltjes. O, het is hier altijd zoo volop Jomtof.... en al praat je niet mee.... al versta je niet alles.... al begrijp je niet goed.... je zit zoo lekker en je ziet wat ieder eet-en-drinkt en hoeveel ieder neemt en je kijkt naar hun kleeren en naar hun gezichten en naar hun heele doen-en-laten, en naast je staat je boordevolle glas, je rijkbeladen schoteltje en buiten bloeien de bloemen over het water, het rood straalt tegen het blauw.... de bonte boomen aan den over-

kant.... de zon.... maar stadig loopen de uren van den dag, je ziet, je voelt aan alles dat het later wordt en bijna is het tijd voor middagsjoel....

Tegen den middag is het licht van kleur verschoten, er vallen lange, bleeke stilten in, de horizon trekt dichterbij en uit de aarde welt de nieuwe dauw. De dag bloeit uit.... Zoo is van ieder ding dat heerlijk was de tweede helft, zoo is ook elke Sjabbos na de middagsjoel, maar over dezen middag ligt een glans, omdat de Jomtof overnachten blijft en morgen-ochtend weer zal zijn als de ochtend was!

Ze wachten na het bellen op den stoep, naast den gesloten winkel, en leunen aan de lauwe gladde deur en vangen uit de verte vleugjes haangekraai en zien de straat in zachte ronding naar het water glooien, waar bij den steiger aan het eind de boot op weggaan ligt, en hooren van ver-weg een andere boot en snuiven in den wind vanwaar hij komt, en zeggen niets en tuimelen bijna achterover in het portaaltje, maar houden gauw hun schateren in, want juffrouw Krant is in het Owel-jaar....

De kamer is een witte overvloed van licht, na engen schemer op de trap.... tusschen het open witte licht buiten en het besloten witte licht binnen staan de ramen, helder en dun, fijn overspreid met de kanten gordijnen.... wit licht straalt van het witte kleed dat over tafel midden in de kamer ligt, en ze moeten het in het voorbijgaan naar hun stoelen even aaien, zoo mooi en glad als het is, hun toppen tasten naar de strakke, koele bloemen, die in het keeren van hun hoofd geleidelijk van grijs tot zilver opengaan.... Een stille Jomtof is het hier.... maar juffrouw Krant is heel blij dat ze kwamen. Sinds haar man stierf, sinds

Vader haar boeken bij-houdt voor haar, komen ze vaker dan vroeger, men moet de rouwbedrijvenden toch troosten.... In de Sjiwwe zijn ze ook menagem-owel geweest en hebben haar eenzaam zittend op den grond gezien, ze treurde alleen, want kinderen zijn er nooit geweest en hij was de laatste uit zijn eigen huisgezin. Vader kwam 's avonds kaddisj zeggen: hij liet geen eigen kaddisj na. De sjiwwe ging voorbij, toen kwam de sjlousjiem, ging ook voorbij, nu brandt alleen het kleine licht, dat blijft het heele jaar, en wordt daarna nog ééns elk jaar ontstoken, zoolang zij leeft, dan is het uit, dan wordt hij niet meer op de aarde herdacht....

Het was een tafeltje vol bonte vaasjes, gekleurde popjes, blauw en rose porceleinen beestjes, waar nu alleen het lichtje staat, een lang goud peertje recht op kleine steel omhoog en bloot in het witte kamerlicht, op het tafeltje wit-gedekt en verder leeg en onder zijn portret. Haar oogen gaan door de kamer dolen.... en sporen de vaasjes, beeldjes, porceleinen beestjes op.... ze zoeken elk en vinden ze een voor een, elk op een vreemde plek. Zullen ze, als het Owel-jaar voorbij is, weer op hun oude woonplaats bij elkander komen?

Het is een stille, bleeke Jomtof hier.... geen warme lekkere etenslucht, geen koek of drank, geen spat, geen kruimel op het witte kleed, niets dan het zwarte magser, waaruit ze las.... misschien is er den heelen dag nog niemand geweest! En toch voel je den Jomtof wel en duidelijk zelfs.... en juffrouw Krant draagt al is ze alleen, haar mooie zijden japon, met de lange kanten over haar witte handen, met het goudbewerkte plooisel om den hals, en onderuit haar glanzende beste bandeau hangen haar prachtige bellen en haar

witte zakdoek ligt tusschen haar handen in haar schoot. Ze zit bij de tafel en ze praten - zoo hoort het ook, niet dadelijk presenteeren! - ze heeft eerst naar Moeder gevraagd en toen moesten ze opstaan en zich omkeeren om hun nieuwe goed te laten zien en ze moesten vertellen of ze allebei met Vader vanmorgen sjoel zijn geweest en of ze op joum-kippoer vasten zullen.... en nu zitten ze stil en zeggen eventjes niets.... en nu gaat ze zeker dadelijk naar de kast. Ze zitten een heel eind hooger dan de straat, dat is alleen maar hier.... ze zien de boveneinden van de huizen in het witte licht, ze zien op de schuiten die over het water komen, en alles lijkt anders dan als je beneden bent.... zoo veranderen altijd de dingen naar waar je staat en nooit raak je aan de wereld uitgekeken.

Ruischend komt juffrouw Krant overeind uit haar stoel, maar blijft nog staan. ‘En wie zijn er alzoo vanmorgen opgeroepen?’

Vader! Vader ook....! En dat is waar, en wat heerlijk is dat om te mogen zeggen: ‘Vader heeft aan u ook een miesjebeirag gemaakt en....

Ze zeiden het gelijk en hielden dan gelijk hun stemmen in en slikken allebei en kijken elkander aan.... hij is een jongen, hij moet het verdere maar zeggen! ‘En Vader heeft ook aan uw man een maskar-ne-sjomme gemaakt.’ Ze tilt den grooten, witten zakdoek naar haar oogen.... ze zit met den rug naar het portret en het tafeltje toe, maar zij precies er tegenover.... en hij kijkt uit den zwarten, ovalen rand, met groote oogen kijkt hij de kamer in, hij kijkt over het lichtje, hij kijkt op het lichtje neer, hij kijkt naar alle kanten tegelijk.... het gouden peertje rilde en stond weer stil.... het leek alsof er iemand tegen

ademde.... ze keert maar gauw haar hoofd af naar het raam.

'En wil jullie Vader bedanken?'

Ja, zeker....! Ze gaat naar de muur-kast achter-in de kamer en zij met hun oogen gaan mee, eerst streek ze even door den spiegel heen, de sleutel knapte, de grijze deur sprong uit den grijzen wand, oranje gloeit de kamer in, hun oogen in -, de volle schaal komt op het witte kleed te staan, de bolle vruchten rollen, log vanhetsap, en trekken vurige strepen over het wit. Nog gaat de kast niet dicht -, ze neemt er koekjes uit en suikers vol likeur.... ze heeft van alles voor den Jomtof in-gekocht, maar dit jaar niets gebakken....

Wat ze doen komen? Wat hun boodschap is? Ze komen niets doen, ze hebben geen boodschap, het is toch Jomtof. Van het lage breede tuinpad tusschen schaduwgroen kijken ze naar de hoogte waar het meisje staat, recht en dun, in wit en zwart, de glimmende schoentjes naast elkander op den bovensten blauwen rand; precies midden in het vierkant staat ze en rond en boven haar de deftigheid van het huis en achter haar het lange breede open van de gang, tot aan de groene schijnselen uit den tuin. Ze zijn beteuterd, willen eigenlijk maar weer weg, want dit is ze nog nooit overkomen. Dat ergens op Jomtof gevraagd wordt, wat je doen komt en wat je boodschap is.... Overal waar je komt.... de deur gaat open en je bent al in huis.... je bent al in de kamer en je wenscht nog veel jaren en je ruikt den jomtof, je voelt den jomtof.... en niemand die je vraagt wat je komt doen en wat je boodschap is, want de Christen-dienstmeisjes die bij Joden wonen, weten het immers net zoo goed....

Ze draaien dralend voor den hoogen stoep, op het tuinpad, tusschen het schaduw-groen.... ze komen een visite maken.... Vader heeft het gezegd.... maar ze durven dat niet het meisje overbrengen. Aan weerszij van de deur zijn ramen, boven ook, een heele rij, voor allemaal dezelfde gordijnen, en allemaal dicht en allemaal stil.... geen bewijs van leven, geen bewijs van Jomtof wordt je gewaar.... maar plotseling kijkt een groot en streng gezicht vlakbij ze aan, dat sprong ineens uit den muur, dat steekt uit het huis, in een gouden lijst achter helder glas, naast het linksche raam steekt het uit.... en ze staan nog stijf in hun schrik, dan is het al weg, het waterheldere glas weer leeg in de ronde, gouden lijst, het is een spionnetje....

Het meisje praatte achter zich terug de groendoor-schijnselde leegte in, ze moeten binnenkomen. Ze zien hetzelfde groote, strenge gezicht, het staat nu boven op een blauw-satijnen japon en wacht in een open kamerdeur, het is een vreemde dame, het is mevrouw Israëls niet.... ze laat ze langs zich in de kamer gaan, ze perst de rollen van haar onderkinnen op haar kraag, om op ze neer te zien.... maar juffrouw Krant heeft juist gezegd dat ze zoo netjes zijn! Ze kennen mevrouw Israëls bijna niet en vinden haar niet lief, maar nu ze haar achter in de kamer zitten zien aan het verste raam, ontloopen ze vlug de blauw-satijnen dame en gaan naar haar toe en geven haar een hand, en willen ook nog-veel-jaren wenschen, maar er kwam geen geluid uit hun monden vandaan. Meer menschen zitten in de kamer, ze keeren zich naar een hoek waar ze ritselen hoorden, ze gaan op de groote witte kranten af en blijven staan en wachten tot de gezichten erboven komen en geven dan

den heer en de dame een hand -, het ‘nog-veel-jaren’ denken ze erbij, want ze durven geen geluid meer geven, want niemand spreekt een woord, alleen de blauw-satijnen dame met mevrouw, maar wat ze zeggen kun je niet verstaan. Een heer ligt op de canapé, ze willen naar hem toe gaan, maar hij slaapt.... er vloog een sst.... zoo scherp en boos, als hadden ze kwaad in het zin, ze schrikken ervan en schamen zich en voelen hun ooren gloeien. Ze zitten, op twee mooie blauwfluweelen stoelen naast elkaar, ze zitten een heel eind van de ronde, witte tafel af, - je ziet geen pooten, zoo laag hangt het kleed - ze zitten een heel eind boven den grond en moeten de beenen bengelen laten. Haar eene schoen sloeg even tegen de sport, die is in glanzende figuren prachtig uitge sneden, die lijkt op het duurst taai-taai.... de blauw-satijnen dame hoorde het en kuchte en keek haar aan, nu houdt ze de beenen stijf bijeen en voor zich uit en durft zich niet bewegen. De kamer breidt zich groot en schemerig om ze uit en het lijkt hier veel later dan buiten. Een spiegelkast glimt als uit de diepten op maar is dichtbij, de schilderijen blikkeren, verder weg. Ze zouden graag eens rond-zien, maar het geeft geen pas. Ze voelen stijf en zwaar de stoelen onder zich - dat zal wat zijn om die aan kant te zetten, zooals toch moet - ze voelen geen leuning en ze voelen geen grond, ze zouden net zoo goed hoog boven de aarde in een leege ruimte getild kunnen zitten, maar niet eraan denken of je zou duizelig worden, ze zitten stijf en ze kijken stijf voor zich uit en ze voelen hun gezichten gloeien en hun voeten koud. Kijk.... midden op tafel.... midden in het wit.... een stukje van een regenboog, rood en purper, oranje en groen.... en kijk.... daar nog een.... en daar nog

een.... en een heeleboel! Waar komen die vandaan.... wie strooide over de tafel stukjes regenboog? Ze ziet het al.... ze vallen uit de kroon.... die aan de lage zoldering boven tafel hangt.... de zware kroon van groote, wonderprachtige kristallen, ze hoeft zich bijna niet te roeren, alleen onmerkbaar maar haar hoofd, en vat hem heel-en-al in het oog.... één zware vracht.... één massa glans en blikkering van zilver, zwart en kleuren-fonkeling.... van snoeren door elkaar en pijlen, schijven, punten, pegels allerhelderst ijs. Het is de Licht-Kroon.... als je die nu 's avonds eens mocht zien.... Wat zijn ze rijk.... wat moeten er kisten vol met geld staan, hier in huis!

Wat vroeg mevrouw? Hoe laat of Moeder ze thuis verwacht.... hoe laat ze eten moeten? Ze hoeven niet meer te eten, het is al na-den-eten, en het hindert niet precies hoe laat ze komen, als ze maar voor zessen binnen zijn. Dan is toch het nog volop licht.... Ze kijken elkaar aan. Er was toch niet iets geks in wat ze zeiden? Wel neen, de heer en dame met de kranten zullen om wat anders zachtjes lachen! Hun gezichten worden toch nog warmer, hun ooren tintelen.... je kunt het niet zeker weten! Het is weer stil.... het is in de kamer tenminste stil.... maar niet in het heele huis. Daareven, toen ze spraken met mevrouw, hoorden ze boven zware stappen dompen, de lichtkroon rilde en tinkte zacht.... nu hangt de lichtkroon stil.... en zijn de stappen stil.... maar dof en donker mompelen vangt aan en breidt zich uit en vult het huis.... en krimpt weer in en keert als tot zichzelf terug.... Daar boven zit iemand.... en die ‘oort’.... of die zegt tillem.... of leest zijn magser of den Talmoed overluid.... en wat een buitengewoon vroom mensch moet hij zijn, die dat thuis doet op

Jomtof, die dat doet buiten de drie keeren Sjoel.... En die buitengewoon-vrome man, dat is mijnheer Israëls, want ze kennen zijn stem! Er zijn wel vrome menschen in de kille, maar zoo geen een.... op jomtof, en alleen!

Waar kwam die luide gaap vandaan? Het kraakte.... er wentelde iets zwaars.... de heer op de canapé wordt wakker.... hij komt overeind.... hij zit overeind.... voorover en zijn handen hangen tusschen zijn knieën af.... hij smakt of hij dorst heeft en kijkt naar hen. Ze hebben hem niet 'nog-veel-jaren' gewenscht.... moeten ze eigenlijk niet opstaan? Hij is al zelf overeind.... hij komt naar hen.... maar neen, hij gaat naar het raam.... en neemt de blauw satijnen dame mee.... ze staan bij de spiegelkast... en zijn stem bromt als een bij.... en hij haalt de schouders op. Het is weer stil.... je hoort alleen mijnheer Israëls 'ooren'.... het zwelt weer aan en vult het huis en krimpt weer in.... er blijft toch wat van in de kamer hangen. De dame is bij de spiegelkast gebleven, de heer ging naar mevrouw Israëls en wijst haar iets door het raam.... er flitste een bliksem, dat was de spiegeldeur, een diepte opent zich vol wit en zilver, glas en porcelein, ze kiest eruit en tilt het weg en zet het over het donker tusschen kast en tafel op het witte kleed.... de blauw satijnen arm tast in de kast en keert.... een blaadje, glazen, karaffen, zilveren trommels.... Ze kijken toe, hun hoofden gloeien boven de stijften van hun beenen en hun lijf, zij durft de sporten van haar stoel niet met de hakken raken, ze voelt zich zitten op het stroef fluweel, als zat ze eraan geplakt, als kon ze niet meer los - dat maakt haar heelemaal ineens benauwd.

De blauw-satijnen dame grijpt de karaffen om hun

hals en vraagt aan ieder wat hij wil, maar niet aan hen, dat moet ook niet, het is ook wijn en drank, de jongere dame prensenteert en zet voor hen op schoteltjes voor elk twee schuimpjes neer. Ze kijken ernaar, maar ze zitten te ver van tafel af, ze zouden moeten opstaan om erbij te komen, ze zouden ze ook niet durven eten.... met schuimpjes kruimel je zoo licht. Ze zijn allemaal dichter om de tafel gekomen.... en de tafel staat vol.... is het nu Jomtof.... voel je nu Jomtof? Neen.... het is evenmin Jomtof als toen de tafel leeg was, de eene heer sliep, de anderen kranten lazen. Het is zeker familie, die over Jomtof kwam.... lijken ze op elkaar.... wel neen, maar ja, toch wel.... Van de blauwe dame zie je aldoor haar hoofd apart.... dat komt omdat je het zoo zag apart in het spion. De vierkante zilveren trommel werd op een stukje regenboog gezet.... waar is dat nu....? Hoe grappig.... hoe vreemd.... het zit nu boven op de trommel.... een beetje verbogen.... een beetje vervloeid.... en toch hetzelfde stukje regenboog.... En de andere.... waar zijn de andere? Die vind je op de gekste plekken van het zilver en het glas!

Zou mijnheer Israëls-zelf niet komen, gaat niemand hem roepen? Neen, iedereen zit en het ‘ooren’ gaat door.... het zwelt en vult het huis, het daalt en komt weer tot zichzelf terug, maar gaat toch door het praten heen en boven het praten uit....

Gelukkig.... ze kwamen zonder tuimelen van hun stoel en op hun beenen. ‘We moeten nu naar huis....’ Ze kijken naar de schuimpjes op de schoteltjes, door gaatjes in het gaaf zie je het brokkelig-zachte binnenin. Als iemand zei dat het mocht, konden ze ze best meenemen en buiten opeten. Maar niemand schijnt te zien dat ze er nog staan....

De rijkdom van mijnheer Israëls

Vandaag is juffrouw Content er weer. Ze zijn opzettelijk een anderen weg naar het Joodsche school gegaan om haar van de boot te zien komen en daarna de prettige zekerheid mee te dragen dat ze haar om twaalf uur thuis zullen zien zitten, aan de tafel vol knipsels met haar borst vol spelden gestoken.... Andere Zondagochtenden mijden ze dien weg, hij loopt tusschen de twee groote kerken in en is op dat uur vol menschen. Die zien eruit als waren ze zoo uit doozen gepakt en daarna in hun geheel nog eens afgestoft.... ook de helderste zon toont hun gezichten en kleeren en hoeden en schoenen zonder smet en hun boek glanst onder hun stijven arm en de meeste menschen hebben als ze zoo naar de kerk gaan, onpleizierige gezichten. Hun eigen daagsche goed voelen ze in die Zondagsche zon en onder die scherpe oogen schooierig -, Moeder zou ze 's Zondags ook wel wat netter laten gaan, maar Vader wil het niet hebben en daarom gebeurt het natuurlijk ook niet, Vader zegt: kleeden zij zich voor onzen Sjabbos beter? Vader heeft gelijk, maar prettig is het niet en ze loopen maar liever naar het Joodsche school achterom, daar is het dan nog zoo stil, als woonden er geen menschen....

Ze hebben juffrouw Content van de boot zien komen, ze wuifde uit de schaduw van achter de sluis, daar stond ze, omdat ze moest wachten, daar stond ze een beetje in de hoogte, klein en smal en oud met haar kleine, lachende, oude gezicht en onder haar arm klemde ze een dik, bruin pak tegen zich aan. Ze konden niet op haar wachten.... er gleden nog zooveel hooge

bruine zeilen in een rij achter de eerste aan, het ging maar langzaam voort, je zag ze nauwelijks vorderen en eer ze allemaal door zijn, gaat de sluis niet dicht.... Het hinderde ook niet... ze wisten dat ze er was, en zijn toen gauw naar 't Joodsche school gegaan, maar nog was ze de tijd ontloopen en ze hebben gehold dat ze er heelemaal bezweet van zijn....

Want het is overdag nog warm en de warmte lijkt zoo laat in den herfst haast zwaarder dan 's zomers te wegen, Vader zegt: het komt van alle vocht. De dauw die je 's morgens met vloeiende tintjes van een bijna-uitgewischten regenboog omhoog ziet dampen, blijft maar laag aan de aarde, die maakt de lucht zoo zwaar. Het schoollokaal is domp en vochtig, hoe buiten het weer ook mag zijn, het is aan den schaduwkant tegen de sjoel gebouwd en ruikt het heele jaar door naar turf en oude boeken.

Het speeluur rekt zich lang en loom, omdat mijnheer Prijs vandaag weer hoofdpijn heeft, ze liggen met hun drieën languit in het gras, zij-zelf, haar broertje en Elie Prijs, ze liggen in den hoek die de hooge, grijze muur van het fijne school tegen het lage afdak van den houtstapel maakt, ze liggen op hun buiken en hun armen, de hoofden naar elkaar toe, de voeten in de hoogte en als er een neerploft klinkt het dof, omdat de grond zoo vet en vochtig is: het afdak heeft een rand en als de regen voorbij is druppelt het lang nog na in dien hoek.... daardoor komt het, dat het gras er het hoogst is, het krachtigst ruikt en dat er zooveel bloemen tusschen staan. De jongens praten, ze rukken grasjes dat het knapt, ze praten over de les van het laatste uur, ze vinden Simson een grooten gammer zij zouden er zoo dom niet ingevlogen zijn.... Zij praat niet mee, ze plukt van elke soort een bloem

en voegt ze tusschen duim en vinger tot een klein bouquet. Hoe elke bloem de kleur van de andere anders maakt, de kleur van het bouquet....! Het blauw van eereprijs, het rood van klaver, purperen wik.... ze neemt ze een voor een eruit.... bekijkt wat overblijft.... en voegt weer in.... en kijkt.... en ziet het telkens anders worden....

Het raadsel van Simson.... hoe het was? Ze spraken dus vlak naast haar door.... en even luid als straks.... en ze verstond geen woord.... als was ze weggegaan zóó heelemaal niemendal.... wat is dat vreemd... en ze zou haar verwondering wel willen houden.... maar de vraag. Was het niet iets van bijen en een leeuw, van kracht en zoetigheid? Ze lachen allebei.... ja, zóóveel wisten ze ook.... maar hoe precies.... hoe vroeg hij het precies? Ja.... hoe precies....? Maar ze praten weer samen en laten haar los.... Nu weet ze wat, nu zal ze iets moois gaan maken.... een bloemtuil zooals je ze in de tuinen ziet, in groote steenen of kurken manden, waar midden-uit de groene, gladde sprieten over de bloemen heen in hooge bogen hangen.... Ze plukt het allereerst laag aan den grond satijnig breede grasjes uit, ze voegt ze tot een bundeltje aaneen.... en hoe dat dadelijk lijkt.... naar alle zijden vallen ze in boogjes uit.... Die mooie roode klaver komt nu eerst, dat is een roos, en zelfs de blaadjes zijn als rozenloof.... de blauwe eereprijs verbeeldt de zoetig-riekende, waarvan ze den naam niet weet, de madelieven groeien tot margrieten.... een zilverigste graspluim.... is spirea.... de wik lijkt nergens op.... maar moet erbij, hij maakt de kleur zoo vol, zoo rijk, zoo echt.... hij is de eerste en eenige die ze ooit in het speelveld vonden.... met doovenetel vang je niet veel aan, de grove bladeren hou-

den de bloemen schuil.... maar stil.... je knijpt ze voorzichtig, met je nagel, bij de stengel af.... de bloemen staan alleen en bloot en zijn heel anders en zelfs heel mooi en lijken op gekweekte leeuwenbekken.... Je kunt dat ook met hondsdraf doen. Het wordt toch mooi... het lijkt toch echt.... een palmblad van grasjes... bogend over mooie, groote bloemen heen.... als in een tuin.... De jongens zien het nu ook en vinden het mooi en willen het even in hun handen houden.... maar neen.... de grasjes zouden verschuiven en iedereen merken dat het geen palmspriet is....!

Wat is dat gek.... wat lijken nu plotseling de boomen reusachtig.... dat komt omdat ze gras als palmblad, klaver als roos, het kleine bouquetje als een rijke tuinversiering heeft gedacht! Wat lijken die boomen groot... en de muur gaat als een rechte hooge berg vlak voor je oogen op. Hoe laat het wel al wezen mag? Ze kijken naar het smalle, duistere raam in het donker-grauwe achter van het schoollokaal... zou mijnheer Prijs in slaap gevallen zijn.... zou je vader slapen, Eli? Hij zal eens even gaan kijken. Boven het afdak heffen zich de kronen van de kastanjeboomen, die staan in rijen naast elkaar, ze zijn al geel, ze worden kaal, er vielen groote gaten in, daar schijnen de overhuizen en blauwe plekken hemel door.... voorbij het afdak zie je stam-en-al, het steegje uit, de straat vol zon. Een windje ritst weer bladeren af.... ze zinken zachtjes neer.... je hoort ze niet, nu liggen ze op de hoop, die al gevallen was. Je hoort gezang, zwaar door muziek omvat, het is nu duidelijk, dan weer flauw, de kerk is nog een tamelijk eind....

De les van Simson wordt niet overhoord, omdat mijnheer Prijs zoo'n hoofdpijn heeft, ze moeten er een opstel over maken. Heeft niet Simsons vader Mano-

ach geheeten? Ze denkt er over na en laat haar griffel langs haar tanden ribbelen en denkt aan thuis en aan juffrouw Content, die nu bij de tafel zit te naaien. Het geeft een prettige volheid binnen-in, dat ze er is, want ze is aardig, maar verder ook, ze brengt iets met zich van het leven in de groote stad.... ze kent de liedjes van de groote stad en zingt ze met haar hooge stemmetje dat een beetje beeft.... En behalve dat is ze zelfs nog een heel klein beetje in de familie.... heel, heel ver, maar wat familie is, voelt toch een beetje eigen.... Vader wist het nog beter dan zij-zelf en toch komt ze alle jaren naaien bij Moeders twee oude tantes, tante Pinnie en tante Roos, die samen-wonen sinds Oom Lijzer en Oom Aaron gestorven zijn. Ze wonen in een onderhuis, en het is er altijd half donker, ze zitten tegenover elkaar en breien en spelen kien.... zoo zitten ze al jaren, in halfdonker, in een onderhuis, midden in de groote stad. Ze zijn deftig en lang niet arm, ze hebben allerlei dingen van porcelein en ze maken aanmerking als je krom zit....

Ze moet nu toch weer iets van Simson schrijven.... Delila knipt zijn haar en hij wordt weerloos aan de Filistijnen uitgeleverd.... gemeen, valsch mensch.... Dan hokt haar griffel weer.... ineens ziet ze het groote bruine pak.... straks, als ze thuis komt, is het papier eraf, er zou wel iets voor haar in kunnen wezen....

Dadelijk na het eten is het mansvolk weggegaan en ze zijn met hun drietjes in de kamer gebleven. Moeder heeft voor de gezelligheid maar dadelijk thee gezet, het klontjestrommeltje staat erbij.... Moeder stopt kousen, juffrouw Content naait en zij-zelf moet breien, zeven naadjes boven het groene wollen teekentje,

dat moeder met de stopnaald in de kous heeft geduwd. Zoo glad en gelijk als moeder breien kan ze niet, probeert ze ook niet, maar lukt het eens vanzelf, dan is ze toch wel blij. Straks zal ze moeten passen, want wat uit het pak kwam was voor haar, een groene japon van tante Roos, die draagt nog wel eens kleur, maar tante Pinnie al jaren niets dan zwart. De gitten zijn eraf getornd, je ziet de slingerpaadjes donker over het verschoten goed, daar hebben ze gezeten en liggen nu zeker in een doos, ginds in het donkere onderhuis. Ze kan niet laten met den vinger eventjes zoo'n slingerpad te volgen.... Die leelijke moeten komen in de nieuwe jurk niet te zien, daar hoeft ze niet bang voor te zijn, zegt juffrouw Content, ze zal er mooie, zwarte tresjes over naaien! Ze was niet bang, ze dacht er niet aan, ze dacht aan de gitten en aan tante Roos en aan de doos in het onderhuis.

Juffrouw Content weet weer nieuwe liedjes ook! Eén heeft ze op een avondje gehoord, het is heel lang, maar ze onthield alleen het eerste couplet:

Als we saam naar Artis gaan,
Fijntjes en net
Een ieder blijft dan vóór ons staan
Dat lijkt ons net.
Men kijkt niet meer, naar Aap of Beer
Maar alleen wij, genieten de eer.
En dat waarom? Omdat we twee zulke groote apen zijn?
Neen mis.... omdat we twee patente, dat wij twee excellente
Omdat we twee verduiveld sjieke jongens zijn!

Je moet iemand die zingt nooit vlak in het gezicht kijken, dan word je allebei verlegen, en juffrouw Con-

tent wordt toch al zoo rood als ze hooger moet zingen dan ze halen kan. Misschien weet ze de volgende keer het tweede couplet.... en ze eindigen allemaal hetzelfde, en dat heet 'refrein'.... en dat begint bij 'En dat waarom?' En die vraag wordt op een gewonen toon gezegd.... en ook 'Neen, mis' en dan even wachten en dan zingt de heele zaal mee! De heele zaal? En het was een avondje! Maar die dame had het natuurlijk in een zaal gehoord en nu zingen ze het overal op de avondjes, omdat het het nieuwste is! Weet ze nog meer? Ja, nog iets, maar dat is niet uit een zaal....

'Lakkie, Turn en Sakkie
Die droegen elk een pakkie
Dat hadden ze gekocht op de Lijnbaansgracht op Numero acht
Want ze wisten van hun baboe, dat je daar altijd krijgt wat toe.'

Dat heeft ze van haar neefje gehoord. En nu nog eens van 'Donnerwetter, nergens netter, koopt men dan bij Jacob Bing....' Ja, hoe begint dat ook weer? Ze kijken elkaar aan. Weet moeder het misschien? Hoe zoek je toch eigenlijk iets dat je vergat in je hoofd....? Je kijkt strak voor je uit en je denkt aan niets anders en dan springt het ineens naar je toe en je weet heelemaal niet waar het vandaan komt. Ze had het net zelf ook, toen juffrouw Content ineens begon:

'Wanneer men iets wil koopen, dat goed en billijk is
Hoeft men niet ver te loopen, of men is de plank glad mis.'

Ja, ja.... zoo was het....

Maar nu stil.... juffrouw Content moet een kraagje knippen.... dat is moeilijk werk. Eerst vouwt ze een klein vloeipapieren propje onder uit haar doos open

tot een patroon.... ze legt het op de stof.... die schuift ze in de open schaar.... en niets hoor je nu meer dan de schaar.... die gaat happende rond.... met zijn wijdopen bek.... en waar hij geweest is hangt het zachte bruine goed in tweeën gespleten. Dat kan nu met geen menschenmogelijkheid ooit weer aan elkaar.... dat is nu eenmaal zoo en blijft voor altijd zoo.... dat noem je: onherroepelijk!

Moeders stopnaald ligt als een smal zilver bruggetje over het strakgespannen gat dat gaapt als een mond die niet wijder kan, het oude kopje eronder is naar haar toegekeerd en lijkt een diep, donker hol, een kelder, meer dan half onder zwarte balken schuil en schemerig wit.... moeder stopt niet, moeder kijkt hoe juffrouw Content het kraagje knipt... Nu is het klaar... uit den bruinen lap nam de schaar een grooten halfronden hap.... hij hangt nu over de stoel en het kraagje blijft op tafel achter.

De schaar ligt stil met gesloten bek ernaast. Het is juffrouw Contents eigen schaar, ze neemt altijd haar eigen boeltje mee. En maar goed, omdat ze vaak met haar naald in haar kiezen zit. Maar dan toch.... haar bruine doos op tafel.... haar zilveren vingerhoed, haar schaar, die hooren bij haar komen. Een schaar heeft een gezicht.... het gezicht van je eigen schaar is een bekend gezicht, van een andermans schaar een vreemd gezicht.... een vreemde schaar is bijna een visite! De naaidoos is zijn huis.... een vreemde naaidoos is een vreemd huis! De vingerhoed.... moeder zou den hare voor geen gouden willen missen, - en toch heeft hij maar anderhalven cent gekost. Maar moeder heeft hem al zoo lang en noemt hem ‘mijn akker en mijn ploeg.’ Altijd is hij zoek en altijd komt hij terecht.

Moeder is niet dadelijk met stoppen doorgegaan, ze bekijkt nog eens de jurk van tante Roos.... en Moeder vindt het zonde dat tante Roos hem niet vóór Rousj-Hasjono heeft mee gegeven, dan was er heelemaal geen nieuwe noodig geweest. Maar juffrouw Content vindt het zoo juist goed. Ze mocht toch wel eens een nieuwe hebben.

'En wat hebben ze van je nieuwe jurk gezegd? Heb je er visites mee gemaakt?' En of! Maar bij Heilbron zeiden ze niets.... daar hebben ze er niet op gelet, daar was het te druk.... maar juffrouw Krant zag dadelijk dat ze in het nieuw was.... en heeft haar van achter en van voor ter dege bekeken en vond die groen-fluweelen strikjes tegen de schouders zoo lief.... maar bij mijnheer Israëls was een vreemde dame in blauwe zij.... en die keek.... ja, ze weet eigenlijk zelf niet hoe die keek....

Juffrouw Content heeft eerst zitten luisteren en tevreden geknikt en lachend een 'zie-je-nu-wel' naar moeder omgekeken, omdat moeder tegen die strikjes was, maar nu zie je ineens op haar gezicht dat ze aan de jurk niet meer denkt.

'Een vreemde dame in blauwe zij bij mijnheer Israëls? En hoe zag ze eruit?'

Bijna had ze gezegd dat haar hoofd anders dan bij andere menschen zat, maar dat leek immers alleen door het spion. Of ze onderkinnen had? Ja, die had ze, en was geweldig dik.

Juffrouw Content weet nu al wie dat is geweest. Maar kent ze de familie dan? Heeft ze er genaaid? Ze hoort geen woord van wat moeder haar vraagt, ze gaat zelf met vragen door, ze wil weten wie er nog meer in de kamer waren.

Wie er waren.... ze ziet de kamer vol schemer ach-

ter 't lichtere buiten voor haar oogen opengaan.... Het was er stil.... het was er saai en mooi.... In den hoek zaten een heer en een dame achter uitgevouwen kranten.... en mevrouw zelf aan het raam.... en een heer op de canapé.... Mijnheer Israëls zelf? Neen, die niet.... die was thuis.... maar hij was niet in de kamer, hij zat boven te ooren of te laajenen.... alleen.... Waarom kijkt juffrouw Content nu moeder zoo aan. Wacht eens.... zóó hebben ook vader en moeder elkaar aangekeken, toen ze dien Jomtof-dag thuis kwamen en het vertelden, hoe ze boven hun hoofd mijnheer Israëls hoorden 'ooren'.

'Er schijnt dan toch wel iets van aan te wezen....' Wat.... waar wat van aan.... met wie.... wat is er? Weten ze het dan ook hier in de kille al? Dat vraagt juffrouw Content.

Wat weten de menschen niet.... waar komen ze niet achter.... ze wonen hier misschien heelemaal een week of zes en was het niet omdat mijnheer Israëls ergens 'voorzitter' van is, waarvan vader 'secretaris' is.... dan waren de kinderen zelfs heelemaal niet....

Een week of zes....? Wel neen, moeder, ze wonen hier langer, het huis was toch al voor de zomervacantie klaar en dadelijk zijn ze erin gekomen.... Natuurlijk hebben ze laten lernen? Moeder knikt.... juffrouw Content haalt de schouders op.... Hebben ze óók vijftien jaar geleden niet gedaan, laten lernen in het nieuwe huis.... En moeder schudt het hoofd.... En zij kijkt van juffrouw Content naar moeder en van moeder naar juffrouw Content.... Een oude geschiedenis.... zegt juffrouw Content.... maar wat dan....? Zij weten het alle twee.... en hoeven dus niet duidelijk te spreken.... naar haar waait elk woord gesloten en bedoelingsvol voorbij.... Dat ze nu heb-

ben laten lernen en vijftien jaar geleden niet... vijftien jaar geleden... keer je om, kijk een diepen zwarten koker in.... een eindweegs loopt een lichte baan, dat zijn je eigen jaren.... de jaren van je leven die je weet.... en dieper-in is niets.... zijn ze in die jaren vroom geworden.... is dat de oude geschiedenis? O neen, er moet nog meer, er moet iets anders zijn.... Hoe zulke dingen uitkomen? Wie ze het eerst te weten krijgt? Hij zal het toch zeker niet zelf hebben verteld.... bij elke vraag van moeder kijkt ze van moeders gezicht naar dat van juffrouw Content.... die mikt nu juist de draad in het naalden-oog.... je weet niet of ze iets verstaat.... Eén ding is duidelijk, dat juffrouw Content van wat er zijn mag meer dan moeder weet.... ze is nu net een boek dat je niet kent.... achter het glas van het bibliotheekje.... je hebt geen geld.... je moet maar hopen dat je het krijgt om het te huren.... dat maakt je ook zoo warm en ongeduldig.

'Er zijn niet veel die er het fijne van weten....'

Zij wèl, dat hoor je in haar stem. Maar laat ze dan dat fijne ook vertellen. Moeder bekent het al: hier weten ze niet veel. Hier gaan verhalen van gevonden geld.... dat niet teruggegeven werd.... een portefeuille bankpapier. Maar dat is niemendal.... je ziet het op het gezicht van juffrouw Content.... het ergste schijnt te moeten komen.... Ze voelt een vuurgloed naar haar wangen, een hitte naar haar oogen gaan.... wat kan er zijn.... wat zal er uit dien diepen zwarten jaren-koker komen? Vijftien jaar terug.... Juffrouw Mozes, de baker, ja, die heeft moeder wel gekend. Leeft ze nu nog? Ze is oud en bijna blind.... en zij weet alles van mevrouw. Want veertien jaar geleden is daar, in het nieuwe huis, een zoontje dood-

geboren.... die nu dus veertien jaar zou zijn geweest. Dood en te vroeg.... en moeder knikt.... dood en te vroeg.... zij vraagt zich af: wat is ‘te vroeg’?.... En allemaal dachten ze dat mevrouw ook dood zou gaan.... ja, van verdriet, dat laat zich gelooven.... en in haar kraambed moet ze het juffrouw Mozes hebben verteld....

Niemand voert een steek meer uit.... haar breikous rolde al een poos geleden op den grond en moeders stopwerk hangt scheef gezakt tegen de tafel, het open gat als een happende mond naar boven.... en het bruine goed zeeg langzaam uit juffrouw Contents handen in haar schoot....

‘Het moet gebeurd zijn.... op een Joum-Kippoer morgen, op weg naar Sjoel....’ Ze zei het zacht, bijna in fluisteren en ze knikt, knikt nog eens, knikt weer, blijft knikken tegen moeders verbijsterd staren in.... Het is toch niet waar.... dat hij op Joum-Kippoer morgen het geld vond.... en in zijn zak stak.... en in zijn zak hield.... en durfde.... dorst daarmee naar sjoel te gaan, daarmee in sjoel te staan.... onder zijn sargenes.... en voor zijn zonden vergiffenis vragen.... en berouw belijden.... met in zijn zak het gevonden geld? Het is toch niet waar.... het is toch niet waar....

‘Vijftig-duizend-gulden moet het zijn geweest....’ Hè, ze rilt ervan, zoo griezelig langzaam, zoo ijzigzacht als juffrouw Content dat daar zei! En moeder zegt het na.... vijftigduizend gulden....

Maar hoe kan iemand, hoe durft iemand geld aanraken.... geld oprapen.... geld in zijn zak hebben.... op Joum-Kippoer.... Hij was in die dagen niet vroom.... alles goed.... maar hij vastte toch.... hij ging toch sjoel dien dag? Natuurlijk! Hoe kon hij dan.... hoe dorst hij dan....

‘Vijftig-duizend-gulden moet het zijn geweest....’ In bankpapier.... je kunt het je niet denken.... En het zelfde jaar, in het nieuwe huis, daar woonden ze al voor dien tijd, daar woonden ze sinds hun trouwen.... een doodgeboren kind.... te vroeg en dood.... En al die jaren.... geen kinderen meer.... en al die jaren werden ze maar rijker en al die jaren werd mijnheer Israëls vromer.... totdat hij nu de vroomste van de heele kille is.... En voor ze trouwden en in het begin, toen was zijn vrouw de vroomste, die is hem nu lang niet meer vroom genoeg....

‘Wat moet zoo'n man wel op Joum-Kippoer voelen...’ Ja, dat zegt moeder goed! Wat moet er in hem omgaan op dien dag.... en alle dagen.... alle uren....

‘Ze leven lang niet naar hun geld....’

Hoe leef je rijker dan zij leven? Wat kun je koopen in je huis, dat zij niet hebben? Ze eten het fijnste, het lekkerste, ze eten versche zalm midden in den winter. Hij werd al rijker.... nog rijker dan die vijftig duizend gulden? Natuurlijk... Geld maakt Geld. Hoe doet het dat? Ja.... dat kan juffrouw Content zoo in de gauwigheid niet zeggen. En vromer.... altijd vromer.... met zijn eigen familie is hij al jaren kwaad.... ze zijn te vrij.... mevrouws nichtjes mogen er niet logeeren.... omdat ze op Sjabbos piano-spelen, omdat ze geen koosjeren wijn laten komen.... Hij draagt op Sjabbos nog geen paraplu.... hij vast bij iedere gelegenheid.... hij doet precies, in alles, wat geschreven staat. Het laat zich hooren.... de vraag is of het helpen zal!

Maar de tijd staat niet stil.... ze zitten leelijk hun middag te verpraten. Drie toeren deed ze boven het helgroene ‘teekje’ en moeders stopmand is nog boordevol en juffrouw Content vergat moeders heele japon.... die moet voor vaders verjaardag nog

klaar.... elk keert nu weer gauw tot zijn werk terug. En de kamer is stil... ze kijkt naar moeder, naar juffrouw Content.... ze denken er allebei over na.... moeder ziet heelemaal bleek en juffrouw Content ziet heelemaal rood, zijzelf voelt zich gloeierig.... ze denkt aan alles tegelijk... aan niets.... aan iets... aan dingen door elkaar.... en dan, zoo duidelijk, dat ze ervan schrikt, komt het gezicht van mijnheer Israëls voor haar oogen.... onder haar oogen.... tusschen haar oogen en de breikous in.... Het hoofd van mijnheer Israëls en zijn bovenlijf, boven zijn schrijftafel uit en achter hem het mooi-gekleurde mizrach aan den muur.... omdat ze dien keer zoo lang wachten moest en aldoor naar hem keek, terwijl hij las in Vaders brief, keek zonder het te weten.... Zóó zat hij, op zijn eenen arm geleund.... je zag over het zwarte keppeltje de plooien loopen naar den platten knoop, zoo was zijn hoofd gebogen.... hij las.... en aaide zijn eigen baard.... zoo zat hij toen.... zoo ziet ze hem nu.... als voor haar oogen, als onder haar oogen, tusschen haar oogen en de breikous in.... en nu.... haar vingers stokken, worden stil.... nu ziet ze duidelijk zijn gezicht veranderen, door wat ze van hem weet.... een schuldig.... verontrust gezicht... de oogen hol en diep, vol schuwheid, angst, geheim.... want wat deed hij wel niet in die eene daad; het was geld van anderen, en hij nam het.... het was Joum-Kippoer en hij raakte het aan.... het was Joum-Kippoer.... en hij stal.... en al die jaren werd hij rijker.... en al die jaren werd hij vromer.... en doet nu alles om dat ééne goed te maken.... zit boven en oort, als anderen jomtof vieren.... volgt kleine geboden zoo streng als de hoogste op.... en alles, alles is in zijn gezicht, ze ziet het duidelijk in zijn gezicht....

Ze bemerkt het ineens.... Moeder en juffrouw Content zitten alweer te praten. Samen gaan ze na.... wie wel het ware zouden weten en wie althans een deel.... en wie maar napraten.... en wie maar raden.... en hoe zoo'n zondig, zwaar geheim het eerste uit hem-zelf vandaan kwam naar zijn vrouw.... en toen van haar naar juffrouw Mozes ging, de baker, en zoo over de wereld heen.... en hoe menschen het elkaar in fluisteringen overreiken en hoe zoo iets over de wereld doorgegeven wordt, van den een naar den ander, zoodat al meer het weten.... zoodat het in al ruimer wijdten van menschen spreidt als kringen in het water en mijnheer Israëls in het midden, mijnheer Israëls de steen.... hij alleen weet alles, weet alles volkomen, draagt alles, draagt alles alleen. Maar als nu.... wat vertelt Moeder daar voor een aardig verhaal....? Dat hebben ze nooit van Moeder gehoord, neen.... het schiet haar ook maar zoo ineens te binnen. En had die kip zich niet meer dan één pluisje uitgepikt.... en maakten de laatsten ervan dat ze heelemaal kaal was door haar eigen bedrijf...? En zou het dan ook kunnen dat het van mijnheer Israëls niets dan praatjes zijn? Maar het vlekje aan de bont-geheeten koe! Nu goed.... dan iets, maar niet zoo gruwelijk, niet zoo erg....

Juffrouw Content gelooft het niet. Zeker.... de raarste praatjes loopen door de wereld rond, en zijn niet waar.... maar dit heeft ze immers zelf gehoord van Juffrouw Mozes, de baker!

Denk eens even dat het inderdaad maar praatjes zijn.... Dan krijgt hij weer zijn gewone gezicht terug.... dat komt hem toe.... Hij zat achter de schrijftafel, las Vaders brief, aaide zijn baard, zat op den eenen arm geleund, en achter hem blikkerde het glas

voor het Mizrach aan den wand.... en zij stond midden in de kamer en keek hem aan terwijl hij las.... zoo was het en ze ziet hem weer.... zooals hij plotseling voor haar oogen kwam, toen juffrouw Content het had gezegd. En zijn ander gezicht, zijn gewone gezicht, van vóór ze wist.... ze vindt het nergens weer terug, - ze kan niet anders hem meer zien dan schuldig, verontrust, met oogen vol van schuwheid, angst, geheim....

Ja, als het nu eens praatjes waren.... praatjes van jaloersche menschen.... praatjes van lui die om praatjes verlegen zijn.... ja, denk eens aan.... er valt iets van haar af.... er stroomt iets uit haar weg.... een leegte weegt, als had ze iets verloren.... Ze zal het voor geen ding ter wereld iemand zeggen.... ze zal het maar stilletjes voor zich houden.... hoe ze hoopt in haar hart dat het maar geen praatjes zijn.... dat juffrouw Mozes de waarheid aan juffrouw Content vertelde.... dat zij zoo iemand in hun kille hebben....

Waarom het niet mocht

O, dat breien, dat breien... Een weerzin grijpt haar als een weeë hand midden in de maag, neemt naar boven en naar onder haar lijf in bezit en slaat het achteruit in haar stoel, haar kleverige heete handen laten af van de ruige, zwarte kous, die tuimelt langs haar beenen omlaag, de losse pen rolt hem na met een zacht getink, de pluizig-gespannen draad trekt de kluw uit haar schoot op den grond, ontspant zich en zinkt als met een zucht ineen. Slap en wee, als werd je heelemaal los en vochtig, voelt de tegenzin, maar woede is anders, die kookt in je hoofd, die is heet en rap.... die stuipt als een bliksem door je lijf.... en ze zit plotseling weer rechtop, de heete handen tusschen haar knieën tezamen. Waar staat dan toch ook geschreven, verdorie, dat alle kousen voor alle jongens van de wereld door hun zusjes moeten worden gebreid.... verdorie.... verdorie.... verdorie.... wie heeft nu eigenlijk die gemeene wet gemaakt? Ze spelen toch ook maar allemaal baas over je, en ze plakken je in je stoel en duwen je dat rasperige, vieze tuig in je handen.... acht naadjes boven je teekje en als het mooi is, zelfs wel eens tien! En ga je je haasten, dan snijdt de draad in je nagel, en je rilt over je heele lijf als hoorde je zagen scherpen of een rechtgehouden griffel grissen over een lei.... of je begint van het reppen zoo te beven dat je bij het omslaan drie, vier keer de punt van de breipen mist.... en het benauwde zweet breekt je uit.... en de steken glippen tusschen je vingers weg.... knoester je die dan maar weer zoo'n beetje in, dan vallen er knoedels en kuilen, heele

‘Jacobs-ladders’ in je kous, dat mag dan ook weer niet blijven.... neen, je kunt je met breien niet overhaasten, je kunt onmogelijk je breitaak maar afraffelen, je moet breien.... hoe zegt juffrouw De Boer ook weer.... vlug en kalm en met volle attentie....

Pas op het heffen en op het minderen
Brei met lust en zing met vlijt
Vroolijkheid voegt aan de kinderen
Als de arbeid er niet door lijdt.

Wie maar steek op steek laat vallen
En met smart haar taak voltooit
Zou des levens zoet vergallen
En komt aan het einde nooit.

Dat zingen ze, onder het breien.... en moeder kent het ook al. En het eindigt: ‘Wie geen goede kous kan breien, wordt nooit een knappe burgervrouw’ Knappe burgervrouw.... knappe burgervrouw.... Neen, gerust, daar zou je het om doen.... neen, maar daar doe je veel voor om een knappe burgervrouw te worden.... knappe burgervrouw.... zeker eentje met zoo'n zwarte wollen balletjes-muts. Knappe.... knappe.... knappe.... knap-koek.... die kosten een cent en ze glimmen en hebben overal kapotte blaren en in het midden zit een amandel.... maar het smaakt meer naar een schijfje kurk of een plakje hout.

Hè, nu is ze wel weer lekker afgekoeld en gekalmeerd.... en ze kijkt eens over den rechten hoek van haar knieën, want haar voeten staan op een hooge stoof, ze ziet op den grond de kous, het lange rechte stuk dat een kous worden moet.... aan het zilveren driehoek-figuurtje met uitstekende punten.... hij lijkt wel in het water gevallen en verdronken.... hij lijkt wel van het dak gevallen en

morsdood.... hei, zeg, leef je nog.... leef je nog, slappe Tinus....? Als een heele dunne kettingbrug rijst de draad omhoog en hangt als met haren haakjes een eindweegs aan haar rok gehecht en daalt weer naar de kluw.... geef je er een rukje aan, dan.... het zeg, slappe Tinus.... hij schrikt zich dood.... maar je schrikt ook zelf.... alsof een dood beest vlak voor je voeten weer leven ging.... haar hart ging er heelemaal van kloppen. 'De drenkeling werd op het droge gehaald....' dat lees je in de krant.... één keer heeft ze het bijna zelfs gezien.... achter het politie-bureau.... je palmt met twee handen je touw.... daar komt hij.... hij sleept door het water, hij gaat de hoogte in.... hij zweeft bungelend tusschen hemel en aarde.... en je hebt hem op schoot.... ah bah.... ah bah.... het is die misselijke breikous maar....

Vier, bijna vijf naadjes boven het teekje heeft ze al, had ze al, toen ze er ineens zoo verschrikkelijk genoeg van kreeg, dat ze niet meer kon.... drie naadjes nog en ze is klaar, maar haar lijf zit vol hekel, tot hoog in haar keel.... kijk nu toch ook eens even wat een keep schuin-onder over je wijsvinger, en de glooiing naar je duim heelemaal zwart.... en door de smalle kier van het venster kruipt zoetjes een zoele wind naar je toe en aait je wangen en lijkt je naar buiten te roepen.... en buiten schijnt nu de zon, ofschoon het al October is.... en het is zoo stil.... je zoudt gewoon niet gelooven dat het Woensdagmiddag was.... Geen jongen op het pad.... ze zijn verweg en zij mag hier zitten breien.... ze zijn naar de haven, haar broertje ook.... en zij mag zijn kousen breien.... ze zijn naar de haven, want van morgen op school vertelde Meindert Kools, en die weet het, want zijn vader is balkenvlotter, dat alle kinderen

die maar willen op de ‘Haydarabad’ mogen -, die ontzaglijke Indische boot, die eergister-avond laat in donker, toen iedereen al sliep, vol ongepelde rijst de haven is binnengeloopen.... De jolletjes, waarmee de bruine mannen over het blauwe water naar den oever komen, nemen de jongens bij troepen mee terug en die mogen overal vrij rondloopen, die mogen alles zien.... en ze krijgen de brokken scheepsbeschuit bij handen vol.... Meindert Kools bracht van morgen een heele mee, dik en glad van boven en met gaatjes als matsos.... die met de boot uit Indië is gekomen.... en dan brengt een jol ze weer terug.... en soms staan ze met de bruine mannen, en vlak naast de bruine mannen, in hetzelfde schuitje....

Daar zijn ze nu allemaal heen en zij moet breien, en moest ze niet breien, dan mocht het toch nog niet, omdat het voor meisjes geen pas geeft.... En dat zou ze nu toch eindelijk ook wel eens willen weten.... waar dàt geschreven staat en wie die wet maakte, dat jongens maar alles mogen en meisjes niet.... verdorie.... verdorie.... en waarom zij dan.... verdorie.... juist een meisje moest zijn.... om kousen te breien en niet op de Indische boot te mogen.

Als je denkt dat iets strak gespannen zit.... kun je het toch nog makkelijk tot een boogje rekken.... een bruggetje wordt het teekje, nu ze het oplicht met haar pen.... het zit flink stevig.... moeder heeft het erin vastgebreid.... ai.... het komt eruit.... het is er uit.... het ligt als een klein groen slangetje boven-op de kous.... je kunt het laten omvallen en rondkronkelen.... Zou nu iemand in staat zijn om te zien wat ze vandaag heeft gebreid en wat gisteren en de vorige dagen....? Wel neen, want het teekje is immers weg.... Die ribbel.... maar dat lijkt zoo, omdat zij

het weet.... zulke ribbels zijn overal.... Hoe krijg je je teekje er weer in.... hoe doet moeder dat eigenlijk? Het rolde heelemaal naar onderen af.... tot bij de geribde boord, verbeeld je eens even dat ze dat heele stuk vanmiddag had gebreid.... de pen is een zware, lange, zilveren staaf.... die reikt ze naar de groene slang.... asjeblieft hier, groene slang.... het is een giftige zie je, je kunt niet te voorzichtig zijn.... neen stil.... het is een teekje... en hier zat het.... en ze heeft, laat eens tellen.... ze heeft acht naadjes gebreid vanmiddag.... precies haar taak.... Vast wurmen met de pen, alleen maar voor de grap.... dat het net zoo stevig zit als moeder het insloeg.... geen zweem, geen pluis, geen gaping meer waar het wezenlijk gezeten heeft.... en, zóó dicht bij de hiel, geen merkbaar verschil in de lengte van het overige deel.... Wie nu niet beter wist.... haar heele taak lijkt af.... Stil zitten laten....? Stil zitten laten en lekker wegloopen....? Moeder is bij overbuurvrouw Spoel op kraamvisite.... en ze mocht buiten gaan spelen als ze klaar was. Zoo kom je gauw en makkelijk klaar.... je hoeft niet steek voor steek en toer voor toer te breien.... je verlegt eenvoudig je teekje naar onderen.... Je kunt het natuurlijk niet altijd zoo doen, nu ja, je wilt het ook niet altijd zoo doen.

De wind blaast van den havenkant, koeler en schrieler dan toen ze binnen zat, hij heeft geen reuk, hij komt uit open klaarten en wijde ruimten, er bloeien nergens bloemen meer. Zoo is October, alles is klaar en koel, en klaar en koel schijnt er de zon doorheen uit het zware, strakgespannen blauw, en alles lijkt overal zoo ruim en wijd door de ijlheid van de boomen, nu bijna bladerloos.

Het is al niet meer vroeg, ze zal de jongens op den

thuisweg tegenkomen.... ze zal van de ‘Haydarabad’ alles hooren.... den hoek om.... en ze ziet ze vast.... maar neen.... ze loopt al op den dijk, ze is al dichter bij de haven dan bij huis.... ze ziet de schepen en het water in de laagte tot de verre bocht. Een bruine rand zoomt langs het blauwe water, de boomen maken met hun beetje loof een groot vertoon.... een goudig-groene franje is het riet.

De jongens staan er nog, en lijken bijna in het riet verzonken.... zoo hunkeren ze over het water naar de boot.... je ziet het eer je het weet - ze zijn nog niet geweest.... Of komen ze er alweer vandaan? Neen.... neen.... het duurt wel lang.... maar het gaat gebeuren.... er waren er te veel voor ééns.... de grooteren gingen voor, die zijn er nu.... en blijven maar.... je ziet ze loopen.... kijk.... Klaas Dral.... en Meindert Kools.... ze beenen langs den rand, hoog, hoog, hoog op het hooge schip.... maar komen die terug, dan mogen zij!

Ze staat en kijkt.... kijkt voor zich uit.... kijkt verder heen.... en kijkt haar weg terug.... Hoe staat ze hier ineens.... hoe kwam ze hier ineens.... ze zat daar net nog thuis.... ze wist niet.... wilde niet. Of Moeder goedvond dat ze ging? Stt.... Moeder weet van niets.... ze was ook niets van plan, ze wou hem tegemoet.... nu staat ze hier....

In stooten komt de wind het water over, droog, somber ritst het najaarsriet.... veel blauwer dan de hemel is het water, een woelig, zwaar, een bijnaangstig blauw.... dat diepten, koud en peilloos, vol geheim lijkt af te dekken.... het klotst in het riet, het botst van onder bits en kort de dikke halmen dat ze schokken, hun pluimen zwaaien bovenuit, wilder gedreven door water dan door wind.... het drijft het

trillend schuim tezaam en klutst het tot een vette, gele pap, die lillend, dieper in de halmen dringt en daar tot stilstand komt. Ze staan vlakbij, vlak achter het riet, zoo dicht ze kunnen bij de boot, ze staan veel lager dan de weg, veel hooger lijkt de stille, grijze boot en trekt ze bij van elk twee strakke oogen, bij van elk een groot verlangen naar zich toe....

Ze komen.... ze komen.... het bootje ving ze een voor een onder de groote, schuine trap.... het maakt zich los en komt nu schommelend het schommelend water over, en dijt geleidelijk in de zijden uit.... die bruine roeier heeft maar kracht.... Hoera.... Hoera.... de modder sopt, zooals hun voeten dansend trappelen.... Hoera.... hoera.... en was het eenig.... was het mooi....? Ze lachen, zwaaien de armen, toonen scheepsbeschuit... zoo'n blank stuk aan een witte hand is mooi in al dat blauw.... De bruine roeier wendt het hoofd, de witte blinkstreep van zijn tanden maakt hij bloot, hij lacht....

Nu zij.... nu zij.... pas op, de anderen eerst eraf.... ze houdt haar broertje aan zijn hes terug.... pas op.... pas op.... De grooten springen een voor een aan wal.... hun armen breiden het ritselig riet uiteen.... hun knieën buigen ze.... de modder smakt.... één glibbert.... ligt voorover op zijn buik, maar lacht.... En mochten ze alles.... mochten ze overal....? O ja.... ruim in, ruim uit, trap op, trap af.... Hoe is het er....? hoe is het er....? Een dorp, een stad, een wereld bij elkaar.... veel, veel meer dan je denken, dan je onthouden kunt.... Hoera.... hoera.... pas op.... pas op.... voorzichtig.... één voor één.... niet op den rand.... de bruine roeier sloeg zijn hand in het riet en houdt het bootje recht en keert den blooten blinkstreep

van zijn tanden naar ze op. Over den rand ineens.... hup een.... hup twee.... sprong bijna mis, je hoorde zijn hakken klakkeren.... hup drie.... hup allemaal.... en allemaal lachend, allemaal op een hoop.... en zij alleen staat aan het water, staat alleen.... De bruine roeier vaart niet weg.... zijn hand blijft in het riet.... hij kijkt haar aan.... hij lacht.... wenkt met zijn hoofd.... waarom blijft zij daar staan.... waarom vaart zij niet mee....?

Ze dacht niet meer.... ze nam den sprong.... het water spat tot tegen haar gezicht, ze staat tusschen de jongens in het enge schuitjesdiep.... rondom vlak bij is het water, woelig, zwaar en blauw.... geen handbreed van den rand, het schuitje als een kuil er in geduwd.... de schuimfiguren zijn als dungespreide sluiers.... die slinken rekkend tot hun uiterste, verstrooien zich en gaan teloor.... maar nieuwe sluiers weven zich uit flarden, die sidderen aan en zoetjes hechten in elkaar.

Het stadje wordt een vreemde stad voor haar wijdkijkende oogen.... het is als de schuifprent op het orgel van Jan Stap.... blauw water op den voorgrond, daar als hier.... en rood en wit tusschen het boomengroen.... en torens ook.... maar daar meest lager, dikker, somber-ruig begroeid.... en het wonderlijkste, mooiste, daar als hier, dat anders worden, openbreken.... het langzaam naderen.... vol in het oog zijn.... en verdwijnen.... en al dat vreemde in een stadje waar je woont.... Je hoofd verdeelt den wind, één stroom ijlt fluisterend verder langs elk oor en overal geplapper tusschen stil, strak hemelblauw en zwaarder woelig waterblauw.

De jol gaat op den grijzen bergmuur af, die breidt zich breeder, rijst al hooger.... je ligt heel laag,

heel laag, rondom in het water, in je enge schuitjeskuil, je moet je hoofd ver achterover buigen om boven het hooge grijze nog het blauw te zien.... je ziet het ver.... je ziet er tegen-aan een rij van vier, vijf donkere koppen naast elkaar, dat lijken groote chocolade-flikken, in elk de blinkend witte tandenstreep. De trap hangt af, hangt bot tot op het water neer, maar komt nu in het schuitje als een voet vooruitgeschoven.... wat ijlt hij steil omhoog, langs het morsig grijs - dat leek veel klaarder en de trap veel schuiner van den wal - wat ijlt hij steil, wat is hij smal en leuningloos, een ribbeltje.... een rij van streepjes die het blauwsel-blauwe, rag-besluierde in smalle vakjes deelen, geen ander steunsel dan die kale romp, rondals een plompe buik, die nergens houvast biedt....

Zwevende weeë leegten diep in de maag, warme knikkingen door de beenen, klukkingen in de keel en om het hart.... streepje voor streepje als loop je op water.... met niets onder je voeten.... en de beenen al zwaarder.... de leden al stroever.... het lijf al stugger, houterig van bangheid.... achter de jongens aan.... in haar ooren een groot gesuis.... doorplap-perd van den wind en het watergeklots dat al dieper zinkt en slinkt.... en langs haar rug het roepen van hoog boven waar de koppen hangen als chocoladeflikken, als donkere volle-manen onder-tegen het blauw, het roepen naar den roeier die in het schuitje achterbleef.... en de oogen, troebel, in verschietende wazigheden vooruit.... star vooruit.... want kijk je links, dan is er het bloote, blauwe water, strak naast je, vlak aan je, waar je kaal tegen aan staat, zonder scheiding of schut.... en kijk je rechts dan is er die grijze romp, die ronde buik, die geen eind heeft, die

zich uitbreidt, breed en hoog, die gesloten wand, waartegen je bang komt opgekropen.... en die lijkt je van zich af en in het water te willen stooten om dan zelf over je heen te storten.... En omhoog kijken durft ze ook niet.... en niets leeft er meer, en geen vin roert er meer aan haar dan de al zwaarder beenen, de al stroever voeten, al het overige verstold, verstokt.... tot ze dan eindelijk boven het morsig grijs van dien eindeloozen wand luchten en hemelen uitbreken ziet en haar hoofd reikt vrij in de ruimten vooruit, dan haar lijf.... en nu staat ze, verstomd, voor die nieuwe, wonderlijke bovenwereld.... waar alles blinkt en plappert.... en vlak bij haar hangen over de verschansing de mannen, waarvan ze daareven de donkere gezichten zag hoog boven zich onder-tegen het donkere hemelblauw, als volle-manen, als groote chocolade-flikken met blinkend-witten tandenstreep....

Die geweldige, achterover-hellende torens, dikker dan de dikste boom, met klinknagels als groote knoopen, in de geelbruine verf verzonken en verstompt, zijn dat de schoorsteen-pijpen.... en wat beduiden die gebogen buizen als kelen van beesten, die daaronder verborgen zitten, brekend uit den planken vloer, wijd-open kelen en wijd-open muilen, waaruit je woest geschreeuw verwacht.... en wat beduidt dit hier, dat daar, en alles met elkaar,...? Duizelingen geven haar flapperwind en flikkerzon, duizelingen zendt haar van onder-op het water.... Ze loopt maar her en der met het jongenstroepje, en niemand weet waar het eerst en wat het liefst, je moogt nog hooger, je kunt veel lager, je kunt ook over de verschansing kijken. Dan voel je hoog en wonderlijk je in die hooge, wonderlijke wereld staan.... die kwam

maar even en gaat weer heen.... dan kijk je naar wat blijft, het bierhuis aan den weg, den spoordijk en de polders over.... Je ziet de groote, donkere schaduw over het water, waarin het bootje ligt en spat en plast heel klein, heel laag, de zware schaduw die het blauwe zwart doet lijken.... en op het uiterst randje van die schaduw, in een vloeiend-vagen zoom.... je-zelf, je-zelf.... o kijk.... het schuift als je beweegt.... je bent het zelf.... zoo ver was nooit haar schaduw van haar af.... zoo eenzaam van haar los.... Maar daarvoor is ze niet gekomen....

Bruine mannetjes loopen overal rond, lijken van leuninglooze trapjes af te rollen zoo vlug, schieten achter deurtjes, boven diepten voor den dag, roepen, praten, lachen.... lijken allemaal op elkaar.... je vraagt je af hoe ze zichzelf uit elkaar kunnen houden. Dit sissen.... knetteren.... knappen, ineens vlak-bij, komt weer een ander open deurtje uit, en een warme walm, en een lekkere lucht van uien in heet vet.... daar staan er twee in wat een klein, halfdonker keukentje lijkt.... een heeft er om een lang, dun mes zijn bruine hand gevuist, hij kerft en snijdt de blanke uien, het rauwe, roode vleesch en houdt met de andere hand in vollen greep de brokjes bij elkaar.... de andere kijkt maar toe en allebei praten.... en alles gaat zoo vlug, zoo vlug, het kerven, zie nu toch dat rappe grijpen naar de peperbus, dat radde strooien, door elkander werken, en weer strooien.... en hun mond staat geen seconde stil.... aldoor dat lachen en die vreemde taal vol vreemden, diepen klank, aldoor dat tandgeblink. Wat haakt hij nu weer van den wand.... wat hangt er allemaal.... wat staat er op de plank.... wat wonderlijk gerei.... roetzwarte potjes op lage pootjes... lepels... vreemdgevormd en scheef...

het vleesch, de uien gingen in de pot, die niet meer knettert, spat en sist, domp en gesmoord te pruttelen staat.... en lekker ruikt, maar scherp, bij vleugen zoet en vreemd....

Ze heeft de jongens uit het oog verloren.... ze hoort ze loopen ergens onder zich, een stommelen, hol, alsof ze over kelderruimten gingen.... ze staat alleen en staart en soest.... waar is dit toch.... wat is dit toch.... Een wereld boven de andere uit.... een top... een dak.... ineenen weet ze het: een hoogvlakte is dit waarop ze staat, een hoogvlakte van planken, planken, planken en elke plank is breeder dan de lengte van haar voet.... de planken liggen over ruimten, de luiken dekken donkere holten af, de trappen leiden in het diepe onbekende.... en alleszamen is de boot, de 'Haydarabad' heet, die over het blauwe water zwarte schaduw slaat.... en waar het water ophoudt is het riet, de boomen, de spoordijk en het uitgeoogste land....

Een scheeve deur hangt over hoogen drempel half naar binnen open.... een waterig schemerlicht.... een zoete, zware reuk.... ze kent dat mensch.... dat lange, dunne mensch.... dat magere gezicht.... het roode pluishaar uit den zwarten hoed, in bonte zijden kleeren door de week.... de witte, bloote hals, die bolt naar voren als een krop en glooit terug in schaduwhol waarin het medaillon aan zwart fluweelen band bij elk bewegen buitelingen maakt.... en midden in de kin dien weeken, misselijken deuk, als had ze er twee.... haar mond naar voren tot een dorren, dikken knop.... ze kent dat mensch.... de tweede dochter uit het bierhuis aan den dijk, dat achter boomen diep in schaduw staat, welks ruiten onder vlaggen weggeschilderd zijn, uitheemsche, vierendeelde, rood-en-blauw-

bekruist en goud besterd, gestreept als stangen pepermunt.... aan bruine stokjes overhoeks gekruist.... Daar woont ze.... en hoe komt ze hier.... wat moet ze met dien dikken, rooden man....?

Ze keken op.... ze glipte vlug de deur voorbij.... en hoort hem dichtslaan in het slikkend slot....

Oh.... eindelijk... gelukkig... daar, den heelen anderen kant, daar rijzen ze naar boven uit een luik.... verschijnen een voor een.... nu gauw er heen.... maar gauw, ze loopen van haar af.... ze zijn den hoek al om en weg....

Er staan twee mannen aan den rand geleund, den rug naar het water en die het dichtste bij is ziet haar komen, ziet haar tegemoet.... hij stoot den andere aan, die kijkt nu ook.... de witte streep breekt uit zijn bruin gezicht, dat was zooeven strak en dicht.... ze is vlak-bij.... en voelt zich plotseling bang.... als in het donker.... als in schemer-grauwen droom.... door engten langs een afgrond.... zoodat je rug verkrimpt.... tusschen de schouderbladen.... haar beenen stokken plotseling.... maar ze moet voorbij.... ze lachen, werpen doffe, diepe klanken naar haar uit, haar tegemoet, en het vreemde is dat ze niets verstaat en toch zich gloeiend rood voelt worden.... Ze kan niet verder.... ze blijft staan, de eene, die haar het eerste zag, komt van den rand, komt naar haar toe.... zijn hand is om haar arm, hij buigt zijn lachend hoofd naar haar gezicht.... ze voelt de hitte van zijn hand.... ze voelt de hitte van zijn zoo dicht bij haar staan.... ze ruikt hem.... en wat ruikt hij vreemd en akelig-muf....

Ze denkt aan niets, ze rukt zich weg.... ze loopt.... ze loopt.... recht voor zich uit.... de heete hand knelt om haar arm.... de muffe lucht drong in haar keel....

en achter haar de doffe, diepe klanken van hun lachen....

O, weg.... weg.... weg.... naar huis.... naar huis.... het blauwe water over naar den wal.... het riet, de boomen.... huizen.... al het bekende.... maar weg.... weg.... weg.... Dáár.... dáár.... zoo vlak bij, waar ze niet kan komen, niet alleen, niet zonder hen, niet anders dan in het schuitje en met weer zoo'n man.... en honderden zijn hier.... sluipen uit elke deur.... springen van elke trap.... stijgen boven ieder luik.... en griezel, gruwel zijn ze allemaal....

Boven de hemel, rondom het water, dicht-bij de wal maar onbereikbaar als uren ver.... en zij hier gevangen, zij hier hoog boven op de hoogvlakte van planken en deuren, trappen, luiken, schoorsteenpijpen, beesten-kelen.... opgesloten, gevangen.... komt ze ooit hier weg.... zal ze ooit weer daar op den weg, tusschen de boomen loopen? Er gaat een vader met twee meisjes langs, die blijven even staan en jongens kijken uit het riet.... en mogelijk zien ze haar.... zooals zij straks de anderen zag.... Klaas Dral.... en Meindert Kools.... en ze benijdde.... nu benijdt ze die daar loopen op den weg en haakt er heen.... En nooit meer.... nooit meer....

Ze stond en keek en vatte alles in het verlangen van haar oogen.... den vasten weg.... de menschen die er gaan.... ze zag het alles, nu niet meer.... er was iets anders.... is iets anders.... Ze dacht.... ‘nooit meer.... nooit meer....’ nu weet ze het.... nu voelt ze het ineens en vast.... Dus dáárom.... dáárom mag het niet dat meisjes op de schepen komen....

Een heelen donderdag thuis

Geen half uur geleden kwam ze van de speelplaats in de school, nu staat ze boven op de stoep, de voeten even over den rand en half in het opene, alleen.... Ze kijkt, de oogen wijd, ze kijkt naar buiten en beneden en rondom de groote najaarsstilte tegemoet en in haar hoofd gaat alles dat gebeurde, nog eens over. Ze zaten nog niet recht en langzaam zonk en zakte het rumoer van binnenkomen, schoolbegin.... toen stond ineens een jongen in de deur, de oogen wijd, de mond half open, zijn arm reikte naar den meester heen.... een toegevouwen blauw papier.... het was een telegram.... de meester sloeg het uit en woorden sloeg hij bloot, en las, en plotseling is hun klas als in een stilte-kuil geploft.... het roezen rondom steeg tot helsch lawaai.... Die stilte.... het wordt wel vaker stil, ineens.... de deurknop draait, de meester schrikt, zijn hand met het krijt valt neer.... de deur gaat open, de witte gangmuur in een schemerlicht.... de Schoolopziener, met een hoogen hoed.... wat blijft er dan nog aan geluid, dat nu vervlood, wat laat je dan, en nu niet, je aan geluid ontgaan....? Ze voelt en hoort het nog, het stond als leegte om hun hoofden heen.... een oogenblik.... en dan, een klinkstap uit de verten van de gang.... die sneller werd.... en nader kwam.... de bovenmeester.... en ze praatten, overleiden.... wat was de meester bleek.... ze mochten weg, naar huis.... In andere klassen ging het leeren door, maar hunne werd er tusschen uit gesneden, de ramen open, als in het middaguur, de sponzen, krijtjes, liniaal, pas uitgehaald, geborgen, de dag ineens, als in een blik-

semvaart, aan het eind, en niet begonnen, morgen vroeg.... Een dood-geboren dag.... Zij bleef het laatst, zij heeft de week, de koude lucht woei in en stroomde uit de hooge ramen af.... en door de leege, breede gangen ging ze op de teenen heen met kloppend hart, tusschen de klompenrijen aan weerszijden, als donkere zoomen langs het patroon van blauw en wit.... de dichte deuren een na een voorbij, waarachter een jongen las, een meester praatte.... en aan de knoppen, alweer meer dan gisteren, en het dubbele van verleden week, de winterkleeren.... grauwe vanen over het blauw tot op den klompenrand.... er komen er van ver, de ochtenden zijn koud.

October raakt zijn eind.... een dag of drie.... dan staat November aan de poort van het jaar.... de late herfst voelt om je heen.... als aan je lippen voelt een koude, vochte vrucht, een groote pruim met weinig zoetheid, nagenoeg geen reuk. Als je in de zon staat, op het bruggetje bij huis.... je kijkt in het water.... boomen zijn daar niet.... je kunt gelooven dat je in den zomer leeft.... fluweelen strooken mollig licht, in zilveren randen, frisch gespring van spitse spikkels tusschen bronzen boorden, die vloeien zoet en zonnig uit.... en in de modderige luwte van de schoeiïng, uit schemer op, een gouden vonk, een zonnetje, een zomerkers.... goudgele zonnetjes de blaren ook.... maar keer je om en ga één stap, je stapt den winter in.... En 's morgens vroeg is alles ruig van nat.

De zon schijnt door de klaarten van den dag, zooals bij stil en vriezend weer door pegels aan de goot, die blikkren vuur, maar blijven ijs.

Kijk je uit September er naar toe.... wat klinkt October hard en hol en kaal en koud.... kijk je uit

Augustus naar September.... wat klinkt September laat en bruin en nat en nevelig.... kijk je uit October achterom.... dan is September honigzoet en blond, fluweelig warm en licht. Kijk je October uit, November tegemoet.... dat klinkt als ijzige regen, barre wind.... October klinkt dan stil, nog zomerachtig.... Koud is October uit September.... warm is October uit November.... het is met alle dingen zoo.... het is zooals de meester met de bakjes water deed, één koud, één warm, en een.... en een dat koud was aan de hand die uit het warme, warm was aan de hand die uit het koude kwam.

Leeg is de speelplaats, groot beschaduwd om één zonneblok.... en geen geluid, alleen.... er wordt luidop gelezen in de eerste klas, het gaat op maat, de juffrouw klapt.... wat is dat lang voorbij voor haar, wat is dat ver.... ze rilt, staat stil.... wat word je groot....! De meester van de vierde komt aan het raam, zijn mond beweegt.... hij geeft dictee.... ineens niet meer.... hij ziet haar, wenkt haar van de plaats.... waarom, ze deed toch niets.... een meester leeft niet als hij niet verbieden kan....

Niets is zoo vreemd als het veranderen dat de wereld onder schooltijd doet. Ze is de poort uit, staat op straat.... en hoort er niet en wordt er niet verwacht en mag er eigenlijk niet wezen en mag niet zien, wat allemaal gebeurt.... Half tien.... ze staat op straat.... en geen vacantie.... ook niet ziek.... een weeksche Donderdag! Achter uit gangetjes komen vrouwen en worden grooter, dikker naar de straat, en dragen kleedjes om te kloppen uit.... die blijven alle dagen thuis, den heelen dag.... En kleine kinderen om den groentekar.... ze ging een half uur geleden hier voorbij en nu alweer, terug, en het licht

is vreemd, de straat is vreemd.... en het huis is vreemd... de deur is dicht, en weet niet wat ze wil.... verwacht haar niet.... en kan er binnen iets veranderd zijn.... het voelt zoo vreemd....

Ja, ze is er weer.... Maar toch niet weggestuurd, niet ziek, niet zij alleen? Neen, allemaal... de meester kreeg een telegram.... Wat moet ze nu? Ze kijkt de kamer rond.... de stoelen staan te hoop geschoven.... het vloerkleed sâamgelicht, tot in het midden van het naakte bruine zeil... en Vader klaar om uit te gaan. Een doelloos, droef gevoel.... ze leunt aan het raam.... wat ligt het water roerloos in de sloot, te dik... te moe.... te traag.... de achterhuizen doodsch en plompen zwaar-verzakt.... misvormde spiegelingen.... geen geluid.... de tijd hokt.... en haar hart staat stil...

Wat moet ze nu? Hier loopt ze in den weg. Het beste was, ze ging met Vader mee! Waarheen? Naar Heilbron, om het sjabbosvleesch te koopen en alles voor de soep, sigaren.... loterij-lijst nazien.... en op de markt naar ouden Mousje Fles.

Er springt iets op, er breekt iets los, haar hart tikt en de tijd schiet in een vaart vooruit.... wat was dat vreemd, als zat je, in een schuitje, aan den grond, maar het water vliet weer en de schuit loopt vlot... het is Donderdag, het is markt.... weg doelloos, droef gevoel, de tijd, die hokte, loopt.... het lijkt, als vaart een tinteling van leven door de sloot.... en langs de achtereinden.

Ze kijkt naar Vader.... voor Vader is de straat en alles nu gewoon, maar zij voelt tegengezind de wereld om zich heen. Ze vat het nu: de klok van negen trekt een streep, neen beter, richt een dikken ribbel op.... daar mogen kinderen niet overheen....

Een naakte klaarte, en ze staat, ze staart....

‘Je kijkt,.... je ziet het niet.... je weet niet wat het is?’ En Roos en Schoon aan weerszij aan het raam en beiden lachend, beiden dik. De achterkamer frisch aan kant, met reuk van koffie en van meubelwas.... maar iets is afgestroopt.... maar iets is weg? Ja zeker, iets is in de wasch..., dus daarom staat het raam zoo naakt en staart het licht naar binnen, het water over, klaar en kaal. Ze hoort, veraf en buiten, karren rijden, hoeven klakken.... het is druk, het is Donderdag.... de school is droom.... ze hoort, dichtbij en binnen, Vader praten.... ze hoort het kleverig vleesch, dat neersmakt tegen het blok, dat smakt en plakt, 't is zwaar, 't is malsch, 't is Sjabbosvleesch, en Heilbron lacht, met wijde keel, en tante Na komt zoetjes sloffend in.

‘Jij niet naar school, jij zoo met Vader mee?’

Ze hoort het dreuntje van de stem nog in haar ooren na, terwijl ze kijkt.... het lijkt wel of de heele koek aan plakken moet.... Ze vallen, stapelen, loopen hoog.... Voor Roos en Schoon, voor Ies en Barend, voor Heilbron en zichzelf, voor Vader en voor haar... Ze staat aan het raam en kijkt het water over. Hier zaten ze.... en het was feest.... het was Rousj-Hasjono.... het was September.... het licht fluweelig, honig-zoet... het water jong en blauw.... nu oud en traag, nu grauwig-zilver onder neveldamp.... en schepen varen langzaam, zwaar.... het laatste boomblad, aan den overkant, is weg en stil staan er de huizen, spits, vierkant, aan het witte licht en weten niet meer wat....

Maar koffie drinken met de groote menschen, op een weekschen morgen...! De winkel uit, de gang door, komt de kamer dreunend volgestapt.... de mannen en de zonen, hun praten kaatst in het kale licht....

de heete, vingerdikke boog springt uit de bruine tuit en in de witte kopjes stijgt het zwarte snel, de melk er door, de koek op schoteljes.... zoo warm, zoo prettig, zoo ineens, zoo onverwachte een zoete soezigheid.... en nu praat tante Na.... ja, tante Na, ja zeker, tante Na.... nu luisteren.... want alle mannen, vader, zonen, knechten, staan om Heilbron heen, de beenen wijd, de koffiekopjes in de hand.... die boer dacht Heilbron te bedotten, maar Heilbron was dien boer te slim....!

Het pakje ligt in bruin papier.... de weeke ronding bergt het groote vleesch, de bobbels zijn de beentjes voor de soep.... wel drie keer, vier keer, gleed haar denken langs het zachte blauwe goed, bij Roos op schoot.... een vluchte vraag kwam op en gleed weer af, naar dieper toe of vloog in ruimten weg, of werd een zoete soezigheid, te traag voor woorden, als een zwaarte op de oogen.... nu zit het vast en wil ze ineenen weten....

Krijgt Schoon een nieuwe jurk? Of Roos? En wat een mooie.... is het zij? Ze staat naast Roos, ze voelt het goed, ze ruikt het.... nieuw goed ruikt zoet, voelt zacht, doet zoete schommeling door je leden gaan en in je keel. En Roos kijkt op en lacht.... zoo dichtbij zag ze nooit nog haar gezicht.... het lacht.... Roos vindt haar lief.... haar vingertoppen over het zachte goed, de zoete reuk, een blauwe zilverglans, het gezicht van Roos, dat lacht, vlak bij.... uit alles bij elkaar een zoete soezigheid, een lichte duizeligheid....

Is het van Grashuis, is het duur en voor wanneer....? Er komt toch nu geen Jomtof meer? Neen, het jaar is kaal en zwart, want Simchas-touro was de laatste bloem....

Nu lachen ze allebei en buigen naar elkaar, naar

haar, en fluisteren, elk bij een oor.... het goed is niet voor Roos, is niet voor Schoon.... maar is voor beiden.... want beiden hebben zich verloofd.... met broers... en neen, niet uit de Kille hier, van ver vandaan, zij kent ze niet... maar Sjabbos-veertien-dagen komen ze over, dan is het feest.... en daarvoor zijn de blauwe jurken bestemd en daarom zijn de raamgordijnen naar den wasch.... En gaan ze dan ook trouwen? Nu lachen ze allebei luid-op.... je gaat nog maar zoo één-twee-drie niet trouwen!

Het zachte goed, dat koel is aan de vingers, zilverig voor het oog en zoet onder half-open mond.... de warme hoofden, roode wangen, oogen nat van lachen, zoo dichtbij en zoo lief.... er loopt een zilverdraad de toekomst in, ze is gevraagd voor het feest....

De drukte vloeit de straten door, loopt uit en samen op de markt.... zoodat het woelen aldoor dichter, het wemelen bonter wordt, zoodat rumoer en drukte zwellen naar de wolken tot een blij geweld. Half-Zondags zijn de vrouwen, als voor de schutterij, maar er is toch een onderscheid, want dan lachen ze en praten ze, nu loopen ze zwijgend, de gezichten strak, ook als ze samen gaan.... en de oogen naar links en rechts over de stalletjes en alles schijnen ze te zien. Blijven ze staan, dan pakken ze elk ding met de handen beet en tasten rukkend overal met de vingers tusschen en rommelen alles door elkaar en fluisteren met elkaar, en kijken den koopman met harde, koude oogen aan en spreken hem met bitse, wantrouwige stemmen toe en de koopman lacht niet meer en zingt niet meer en maakt geen grappen meer, en zijn gezicht lijkt kleiner te worden.... ze heeft daar soms wel tijden bij staan kijken en merkte dan ineens

de dikte van een hekel binnen in zich aan die vrouwen.... niet altijd, op marktdag maar alleen... omdat ze dan zoo bazig en zoo redderig zijn, zoo stuursch en zuur....

De oude Mousje Fles zit op een boekenkist, hij leest, zijn baard is dik en wit, wat zou hij mager wezen zonder baard. Hij zit van de anderen af, met zijn oogen naar het plantsoen en met zijn rug naar de boeren, die staan ook met hun ruggen toe naar hem, een haag, een dubbele, drie dubbele haag van boeren, op zwaar gewortelte van dikke zwarte beenen, waarachter biggen wriemelen, schapenruggen deinen, waaruit geluid omhoog gaat van verwoede kippen, van verschrikte eenden en gelach, geklap, geroep.... de voeten schuiflen en de beenen warrelen en de heele haag beweegt.... en manden knoersen, kratten knarsen over steenen dat het koud gaat langs je rug. Zij sluiten als een donkere muur het marktzicht van de oogen af, al wat je daar te wezen weet, tot aan de dwarsstraat toe, het lintjes-wapperen, als versiering voor een feest, het blinken, stralen van de hoeden-bloemen, de tintel-kleuren van de echte.... maar het geluid komt door.... één slaat met pannendeksels dat het dreunt.... dat moest je zelf eens mogen doen!

Alleen, apart zit oude Mousje Fles, hij hoort er eigenlijk niet en had hij geen zorgen, hij zat er ook nooit, maar bleef in het warme nauwe straatje ginds, waar geleerde heeren zijn kleinen donkeren winkel binnendalen, twee trapjes af, en oude boeken koopen, die, vreemd genoeg, soms duurder dan nieuwe boeken zijn.... zelf is hij bijna een heer en zelf is hij bijna een geleerde, maar zijn vrouw is ziek en zijn dochter is gebrekkig en zijn zoon is dood, en zijn kleinzoon

wil hij laten leeren.... dat weet ze van Vader, want Vader kent hem goed en zoekt hem elke week bij zijn stalletje op.

Als met vingers, onzichtbaar en voorzichtig tippend, bladert de wind in de openliggende boeken dat ze ritselen.... met geluidjes van droog loof, en tot trillende waaiertjes staan de dunne blaadjes uit, rechtstandig naar boven, naar rechts, naar links en voegen zich tot bosjes en vallen toe en vallen af en aan, naar rechts of naar links.... en ritsen sidderend weer op.... en zoo hangt het dus feitelijk van den wind af, welke blaadjes bloot en boven komen en wat je zonder koopen kunt te weten komen, van elk boek! Ze heeft zich in het kijken daarnaar en in het denken daarover zoo verdiept dat ze niets hoorde van wat Vader en oude Mousje Fles tezamen spraken, maar ze voelt ineens zich als gewekt nu ze zwijgen en ze merkt dat ze naar haar kijken.

Een helle blauwe flits, die vloog als een vogel omhoog uit de kist, die komt over de boeken naar haar toe en ze strekt de handen uit.... het ruikt wat duf, maar heelemaal niet naar, het voelt wat klam en de bladen zitten stijf als geplakt.... ‘De Aarde en hare Volkeren’. Volkeren is toch een mooi, een warm, mollig woord.... Hare Volkeren.... de Volkeren die rondom op de Aarde wonen en die dus Hare Volkeren zijn. Maar hier leest ze ineens iets dat nog mooier klinkt: ‘De Kleine Steden in Toscane en hare Kunstschatten’.... Ook weer: hare.... hare is mooi! Het boek is groot en zwaar, ze houdt het met één hand tegen den buik en slaat met de andere blaadjes om. Er tintelen zilverigheidjes tusschen het fijne, zwarte gestreep van de prentjes, als je er lang op kijkt.... Hier menschjes klein en zwart in schaduw

van een machtig-hooge donkere poort.... eronder: Bas-relief.... en nog weer, hier paleizen, oude poorten, hoog welvend en er onder telkens: Bas-relief.... Niet vragen.... rustig bergen bij de dingen die je niet begrijpt....! ‘De Kleine Steden in Toscane en hare Kunstschatten’. Het klinkt heel mooi en diep en wonderlijk.... ‘Reizen door Sumatra’. Dat is ineens veel verder dan Toscane, je zoudt het zien, al wist je het niet.... 't is Indië, de menschen zijn er zwart en gaan er naakt. ‘Meisje uit Soeroelangoen’ Soeroelangoen heeft een mooien klank.... Tos-cane ook.... Soeroelangoen is anders.... Toscane komt ineens weer dichter bij.... Het meisje heeft een rond, groot hoofd, een dik gezicht.... wat staat ze rank en recht, wat is haar lichaam dun.... ‘Meisje’.... zoo vreemd.... zoo ver.... zoo'n heel ander wezen, en dat toch als zij en grooteren, zoo maar gewoon-weg ‘Meisje’ heet. Je zoudt er een anderen naam voor willen kiezen, maar wat?

O.... dit is mooi....! ‘De Batang-Hari en de monding van de Potar’.... staat er onder en je ziet heelemaal niets dan water, water dat breed zich breidt, water dat lang-uit zich strekt, water dat doodstil uitligt, wijd en vlak en blank, dat overal over uitligt, dat zich spreidt, naar weerszij verder gaat en niet beweegt, den heelen hemel vat en wederkaatst, water zonder rimpeling.... water, eenzaam en groot, water, machtig en verlaten, want nergens varen schepen en van menschen geen spoor. Noch bruggen, noch huizen.... alleen, ver-weg, tegen een diepe lucht van zilverig tintelgestreep twee palmen, klein, bij elkaar, één recht en één scheef, tezamen aan het water dat langs ze stroomt en waarin ze zich spiegelen. Hoe komen ze zoo ver, en zoo alleen, als uit een tuin

verdwaald, als uit een bosch verjaagd.... staan ze daar jaren aan dat water, en staren naar dat water, dat jaren staart naar hen.... zoo is dus daarginds op Sumatra de Batang-Hari en de monding van de Potar....

Leegte in haar handen, leegte in haar oogen, naakte verlatenheid in de kilte, het blijde geweld van zooeven een schril rumoer onder bleek, valsch wolkenlicht.... oude Mousje Fles trok haar lachend het boek van tusschen de vingers en borg het in zijn kist. Het leven hokt.... de schuit zit aan den grond, ze zou niet willen en niet kunnen voortloopen naast Vader, als niet vanzelf haar beenen zich verzetten, links voor rechts en rechts voor links en als je eraan denkt, is het gek, maar tegelijk.... nu ze er aan denkt, wordt weer stil-aan die zwaarte van haar weggetild en ergens binnen-in flapt een luikje open, licht en lichtheid stroomen in.... maar spijt en heimwee blijven op den achtergrond, naar de Batang-Hari en de monding van de Potar, die ze even bezat en ineens verloor.

De sigarenwinkelier op den hoek verkoopt behalve sigaren, ook suiker, koffie en thee, die zullen zeker fijner en wel duurder wezen dan bij den kruidenier, hij verkoopt ook witte drop. Witte drop is kostbaar omdat ze, zegt Vader, van Arabische gom wordt gemaakt.... ze weet wel iets van Arabië, er zijn er meer dan een en één ervan heet Gelukkig Arabië.... en dat klinkt vol en zoet als muziek en daar groeit zeker de Arabische gom, waarvan de witte drop wordt gemaakt. Katjes en stokjes en veters verkoopen ze bij vrouw Kluyt, gomballen bij Hofman, den drogist, maar witte drop, van Arabische gom, die zie je alleen hier, in een wijde, tintelende flacon, waarvan de wanden dun als een zeepbel zijn, hoog op een plank tusschen de fijnste sigaren in. Er brandt een

kacheltje, maar de deur mag openblijven, zoo is het er winter en zomer al naar je je keert, want er zijn toch nog bloemen ter markt gebracht.... Heeren en mannen loopen in, langs haar heen, en zoo vlakbij lijk je jezelf dan klein en hun praten gaat in de hoogte boven je uit.... het altijd-brandende blauw-gele vlammetje dat uit het ronde, open mondje stulpt, is het warme, lieve van den winkel, al de heeren en de mannen houden er tusschen gesplitste lippen hun sigaar naar toe....

Wie koopt er witte drop.... voor wien laat mijnheer Braat tusschen twee groote open handen den breeden tintelenden flacon kantelen en dalen van de plank en schudt de ronde blanke plakjes door elkaar dat ze rammelen tegen den zeepbel-helderen wand....? Zij kijkt de mannen en de heeren aan, kijkt Vader aan.... maar Vader heeft juist betaald, heeft pas de sigaren weggeborgen, behalve de eene die, versch-aangestoken, feestgeur spreidt.... het deksel werd er bij den tintelende diamantknop uitgelicht.... hij kantelt, in twee handen, over de bruine toonbank naar haar toe.... de heeren lachen, maken plaats.... praten tegen Vader.... ze komt dichtbij.... ze mag... ze krijgt... ze gleden af... ze reiken tot den grooten ronden mond... ze grijpt er een, die koel en week voelt.... ze staat en kijkt.... de heeren lachen.... en ze wordt heelemaal warm en steekt hem ineens in haar mond....

Op straat weer, en aan Vaders hand.... en rondzien, dingen aankijken, menschen aankijken, huizen langs gaan, door menschen aangekeken worden en onder alles door en binnen in het donker van haar mond verborgen, wat niemand weet.... die zachtheid.... zoetheid.... fluweelen streeling.... weekte en geur.... als bloemengeur.... een smaak als bloemen ruiken.... een

heerlijkheid.... de heerlijkheid en het zoete geluk van Gelukkig Arabië, omdat witte drop wordt gemaakt van Arabische gom, zoo proef je den smaak van het zoete geluk van Gelukkig Arabië.... als je stil in je zelf 'Gelukkig Arabië' denkt, terwijl de witte drop, ongedacht verkregen heerlijkheid, zoetjes verborgen ligt te smelten in het vochtige en het donkere van je mond.... Je kunt wel ademen in je eigen mond.... je lippen vast, je wangen bol en achter uit je keel de lucht.... dan worden ruiken en proeven één, dan weet je niet meer of je ruikt of proeft.... Nu lijkt wel alles wat je wenschen kon, vervuld.... en een luchtigheid tilt je.... en je gaan is als huppeling en je geluk rijst hooger dan zingen-willen, het reikt in een stilte daarboven uit. Nu moet je alleen maar eens even denken, hoe alles nu zou lijken, als je niet met je meedroeg, binnen in het vochtig donker van je mond, wat je nooit had gedacht te zullen proeven, de witte drop van Gelukkig Arabië....

Maar de ochtend ging om, de torenklok loopt naar twaalf, en wanneer het nu waar is dat 'negen uur' een streept trek, een ribbel opricht, dan zal ook 'twaalf uur' die streep moeten uitwisschen en dien ribbel neerhalen, daar wil ze nu op letten. En zie, het geschiedt! Twaalf slagen kwamen zingend tusschen de scheepsmasten door, langs pijpen en wimpels, achter pakhuizen om, want het water is hier druk, van de overkant over, en het gebeurde! Huizen en menschen veranderden op slag en ze zenden haar een goedkeuring, bijna een welkomst toe, ze mag hier nu weer loopen, eiken dag op dit uur ziet ze de straat en ziet er niets vreemds aan, ze ziet er nu ook niets vreemds meer aan.

Donker zet zich de middag in. Het werd half twee

en haar broertje ging naar zijn school en zij bleef achter, ze keek naar de klok en naarmate de wijzer klom, naderde het vreemde, de wijzer overschreed de twaalf en het vreemde was er weer, maar anders dan vanmorgen, niet alsof ze iets verbodens deed, maar alsof ze ziek is geweest en niet voor morgen school mag gaan. De hemel daalt, het huis vult zich met stilte en met schemering.... rondom in stilte en schemering staat het.... ze zou wel verwend willen worden, iets krijgen of iets mogen dat je anders niet krijgt en niet moogt.

Daar vliegt het stuiven van den grooten waterkraan door de geluidlooze leegte en ze is er al heen.... en ze weet meteen, wat ze begeert.... bij dat werk moeder mogen helpen, of beter, dat werk van moeder overnemen.... Mag het Vader, mag ze voor dezen eenen keer, nu ze thuis is, het vleesch koosjer maken? Ze weet precies hoe het moet: een uur in het water en dan overspoelen frisch en ruim en dan op de baret[1)] en met zout overstrooien en een half uur zoo laten en nog weer spoelen, het groote, roode vleesch en de kleine stukjes en de beentjes voor de soep, dat alles zijn beurt krijgt, want dan pas is het koosjer en niet al, zooals de anderen denken, wanneer het maar bij den koosjeren slager is gehaald, want dan pas is het bloed er uit, en bloed is ‘ziel’ en ‘ziel’ zult gij niet eten, zelfs niet wat van je eigen ziel naar buiten perst door de huid, als je je prikt of snijdt, in groote, donkerroode parels.... ja, waarom eigenlijk niet, Vader, waarom mag je van je eigen ziel wat verloren zou gaan niet terugnemen.... het is toch je eigen ziel, die huist in je eigen bloed? Ja, dat het

1) ‘Brett’, breede hellende plank met groote gaten voor het afdruipen van het water.

vies is, daar heeft moeder gelijk in, ze wil het ook niet doen, ze wil maar enkel weten waarom het niet mag.... De grijze teil loopt ruischend vol, van hoog uit valt de stijve straal, die is als een ijzen staaf en boort zich diep het water in en kolkt het op en woelt het om dat zilveren blaasjes samenbubbelen tot licht en tintelig schuim.... hoe fel dat neerkomt op je hand, naar alle kanten wegspat.... maar eer het water stillen kon.... daar davert weer de straal, ze trok haar hand terug, en een geweld, dat komt omdat je vlakbij staat en nergens anders op let. Roept Moeder daar? Genoeg... genoeg.... ze schrikt er van, het steeg ineenen tot den rand, het springt er dadelijk overheen. Nu moest de kraan eens niet dicht willen gaan, nu moest die waterstaat aan het neerslaan blijven.... Maar neen.... hij kroop terug in het donker, binnen het koper, tot achter den muur, 't werd stil, opeens, en het tintelende schuim vervliegt, nu het water rustig wordt.

De klok is goed voor schoolgaan, uitgaan, slaaptijd, etensuur, maar Vaders horloge mag alleen den tijd voor heilige en gewijde dingen meten.... het ligt op tafel, een zachte rondheid van zilver en glas in het rood.... ze is uit de keuken gekomen, en net als moeder heeft ze gezegd: ‘Het vleesch staat in het water, Vader.’ En Vader heeft zijn horloge uitgehaald en voor zich gelegd, het wijst tien minuten voor half drie. Is het nu tien minuten voor half vier, dan zal Vader zeggen: ‘Het vleesch moet uit het water’, want nooit zegt Moeder dat uit zichzelf, of doet het uit zich zelf, het zal dus tot het voorschrift hooren, zooals ook bij den Seider ‘de Heer des Huizes’ en hij alleen bepaalde dingen doet.... Zij zal wel telkens kijken, en wel vragen, maar wachten met doen op wat Vader zegt....

Het uur duurt lang.... stil, schemerachtig staat het huis, daar buiten alles stil en schemerachtig is, niet droevig nu, niet doodsch en doelloos, als vanmorgen, maar met bezigheid van gedachten en verwachting naar het eind, Hoe laat is het en hoe lang nog, Vader....? Ze wil nu niet meer kijken, en onverwacht zal het dan komen. ‘Het vleesch moet in het zout’. Wie had het verleden week gedacht, dat zij dat zou mogen, zij dat zou doen?

Ze beurt het tastend uit het troebele, roode, naar omhoog, je ziet geen bodem, je ziet geen vleesch, het kon een zee zijn honderd meter diep, waarin de hand verzinkt, waaruit hij opkomt, en weer afdaalt, zelf onzichtbaar wordt.... den steelnap vat ze beet en schept uit fonkel-klaren emmer en wendt en keert de eene hand en sproeit en giet met de andere, vergeet geen hoekje, hoort haar eigen adem, en diamanten druipen langs haar vingers, langs het verbleekte vleesch, gaan in de troebele, roode zee verloren met klein getinkel en geruisch en moeder staat erbij, maar vindt niets aan te merken.... En nu ligt alles bleek en vochtig uit en krijgt zijn eerlijk deel aan zout....

‘Het vleesch staat in het zout, Vader,’

Er was een orgel, er kwam een bedelman, en moeder zette thee.... dit half uur ijlde langs haar weg en zonder dat ze het voelde, maar Vaders pen staat plotseling stil en Vaders stem klinkt op: ‘Het vleesch is koosjer.’ Een kleine schok, een rilling, licht en even maar.... waarom? Om iets dat voorbij is, en iets dat begint, om een klank in Vaders stem, omdat Vader nu het horloge weer van de tafel neemt en in zijn vestzak bergt.... om alles, om niets. Haar deel aan het werk is nu volbracht, ze droogt de handen, ziet hoe moeder doet. De pan staat al te vuur en

het bleekroode vleesch gaat nu zwellen en wordt grijs en maakt het reuklooze, kleurlooze water tot geurige, krachtige, vette bouillon. Dan neemt Moeder het vleesch eruit en het wordt met zout en peper fijn en licht overstrooid, met muskaatnoot dun en luchtig overraspt en Moeder komt met de schotel bij Vader staan, dat de geurige damp tegen Vaders lorgnetglazen slaat en Vader neemt het lorgnet van de neus en kijkt en Vader zegt: het is goed. Maar dat is nog lang niet en dan is het licht op en dan is het avond en de avond wijst naar den Vrijdag heen en de Vrijdag is een vlakke vlugge weg, daar aan het einde de Sjabboslamp lonkte....

Het bedrog

De groote menschen zeggen wel dat het een aanwensel is, maar ze zeggen verkeerd. Want van een aanwensel weet je precies hoe je er aan komt, van wie je het overnam, en gebruik je dat woord, dan zie je dat gezicht en je hoort die stem. Is het een beweging of een manier van doen, dan herinner je je heel goed den eersten keer en trouwens, je voelt het wel als iets niet is van je-zelf en maar boven-op je zit geplakt! Maar dit is nooit begonnen, het is er, zoolang ze weet, als van meet af geweest, dit heeft ze ook niet van iemand overgenomen, of zelfs maar ooit gezien, maar altijd uit zichzelf gedaan, dus is het geen ‘aanwensel’. Ze noemen het ook maar zoo, om te kunnen verlangen dat ze het laat en om kwaad te kunnen worden, zoolang ze het doet.

's Zomers aan den kant van een slootje... je staat onder een boom, zoodat het boven je en rondom je en achter je zachtjes ruischt, geur komt uit het land, zon trilt door de bladeren heen en sproeit in fijne straaltjes over je nek, menschen zijn nergens, bijen dichtbij en leeuwerikken ver is al wat je hoort en jij alleen in een groote blauwe ruimte, met je voeten diep in het gras en je kijkt in het slootje.... de zon doorschijnt het tot den bodem, de planten lijken bronzig goud, ze deinen zacht, de zwarte watertorren schieten uit zwarte schaduwkuilen voor den dag in het licht, en worden zelf tot licht, de kleine beestjes trekken zilvren lijnen, kris-kras, wir-war, rechtsom, linksom, precies zooals ze gaan, en bliksem-vlug, en duizel-veel, het heele slootvlak in scherpgehoekte zil-

veren figuren, als het maar bleef, maar het is weer dadelijk weg, je tracht je die figuren voor te stellen.... dan komt het.... Of je staat naast iemand, die je lief vindt, die jou ook lief vindt, bijvoorbeeld samen over een boek of voor een winkelraam en zacht te praten en elkaar te wijzen.... dan komt het ook.... maar toch, dat is het echte ‘staren’ niet, en niet wat ze bedoelen, want je raakt niet weg, je raakt je zelf niet kwijt, juist niet, je voelt je zoet, een kieteling van uit je teenen tot je keel.... een zweving om je hoofd en je oogen lijken toe te vallen. Bij het echte staren ben je bijna weg, en toch staan je oogen dan juist wijd-open, net omgekeerd van wat je denken zou! En het gaat zoo: er klinkt iets op en verder is het stil, er klinkt iets uit de smederij, er klinkt iets klaar en vol - je zit in school, de smederij is verder tegenover - je licht je hoofd op om te luisteren, je kijkt uit het raam en merkt een tak, die zwiert langs witte lucht, boven de daken uit, je voelt de ruimten, waar die tak in zwiert, als zwollen ze in je zelf, je luistert, kijkt en voelt.... ineens niets meer.... want je bent weg, maar toch niet zóó of je voelt dat je nek zit vastgeschroefd en dat je je hoofd niet zou kunnen bewegen en je voelt ook je oogen strak openstaan, en toch is het of je slaapt, zoo'n diepe rust word je gewaar door je heele lijf, je slaapt en weet het zelf! Het duurt nooit lang, maar het moet zijn eigen beloop hebben, als een gaap. Maak je wel iets zoo woedend als een moedwillig door anderen verstoorde gaap? Tijden blijft het je bij, loop je ermee rond, als met iets dat je wou zeggen en dat je ontschoot of waar een ander tusschen kwam of waar je zelf overheen hebt gesproken, zoodat je het niet meer terugvinden kunt, een benauwde, wriemelige pranging

binnen in.... Denk je erover na, dan lijkt een staar nog in meer op een gaap dan enkel in dat ze allebei hun beloop moeten hebben: ze klimmen ook allebei de hoogte in en hebben een top-van-volkomen-rust, en dalen dan weer en je komt langzaam tot je-zelf.... tenminste als de anderen zoo goed zijn je dat te gunnen! Want Vader roept woedend: staar niet, staar niet, hou op.... en Moeder schudt aan de tafel, en de jongens trekken haar heen en weer bij den arm en dikke, kleine meester Kips komt.... maar dat is niet waar, hij kwam....! kwam zachtjes op de teenen naar haar toe, zijn hand maakte kringen in de lucht, al kleiner, dichter bij.... hij mikte en zette zijn vinger midden op haar neus en schateren klaterde uit de klas! Nu zal hij dat nooit meer doen: hij is weg! Hij is van meester bovenmeester geworden en dus ineens heel deftig en voornaam: een School-Hoofd! Hier ver vandaan: in Groningen. Jekunt hem gerust dien Groningschen kinderen gunnen, maar op het eind viel hij toch nog mee, want den laatsten middag is de deur open gegaan en dat vergeet ze nooit, al wordt ze honderd jaar: gladde, bruine doozen vol taartjes, drie voor elk, één hoog met abrikozen-gelei, één hoog met pruimen-gelei, één laag met dikken room. En terwijl ze aten - zelf at de meester ook - moest ze gedurig naar hem kijken: hij had een ander gezicht.

De nieuwe meester is.... zijn eigen broer! Dat wisten ze vooruit en ze heeft zich dus nooit anders gedacht dan een tweede meester Kips, misschien wat jonger en allicht wat minder dik en nu is hij heel lang en heel dun en heel anders en veel jonger dan zijn broer, en heel anders dan welke meester ze ooit in haar leven zag, je kunt niet eens precies zeggen waar het in zit, vriendelijk en zelfs vroolijk - ze heeft nooit

geweten dat zoo'n jolige meester kon bestaan en hij zingt met zijn mond rond en zijn borst vooruit en zijn zware stem gaat door je heen en hij speelt viool als zij zingen en niet hun eigen liedjes kent hij alleen, hij speelt ook zachte, zoete wijzen, bedroefde die dan toch tegelijk een beetje blij en blijde, die tegelijk een beetje bedroefd klinken en eens dat ze na twaalf in de gang is blijven luisteren, heeft hij haar best gezien en toch niet weggejaagd! Want deze nieuwe meester houdt van haar! Hij houdt niet het meest van Aafje Stam, met haar stijve witte vlechtjes, die zoo ‘zacht’ is - dat zei de vorige meester Kips, maar ze is gierig en ze is een kat, en als ze een liedje met la-la-la zingt, zie je haar tong op en neer gaan, o bah! - die nooit verboden wordt, laat staan in den hoek of de klas uit, deze meester houdt heelemaal niet van Aafje Stam, hij houdt van háár en dus is eindelijk gebeurd, wat ze nooit had gedacht, en zij een ‘meesters-lieveling’! Ze is het niet dadelijk geweest, maar eigenlijk ineens en toevallig geworden. De meester vroeg rond wat elk wel eens had gedaan om zijn moeder plezier te doen, en bij de meeste meisjes was het breien, vaat-wasschen, aardappelschillen, en meest niet eens waar, want ze kregen anders maar niet even op hun kop, en noem je dat dan een plezier doen? Maar verrassingen en moeilijke handwerken en verjaar-cadeau's dat telt natuurlijk wel. Wat had zij-zelf gedaan? Ze zocht en vond ineens.... Want wat is moeder toen niet blij geweest met die groote, bonte, geurige veldbouquet, die ze samen van de wandeling hebben meegenomen, wat heeft moeder er niet dagen plezier van gehad, veel meer, zei moeder, dan ooit van de mooiste gekweekte bloemen. En het was warm, ze kwamen van ver, het

was echt voor moeder, trouwens, ze hadden bij het plukken immers altijd door aan moeder gedacht en over hoe blij ze wel zou zijn, voortdurend gesproken. Dat was het dus en ze zei het ook gerust: ‘Mijn broertje en ik.... in de zomervacantie.... een mooie, groote veldbouquet!’

Beginnen met iemand uitlachen doet ze nooit, Aaf Stam, want dat durft ze niet eens, maar als een ander het eerst doet, dan moet je haar met haar valsche, hooge stem hooren gillen. Toen ook.... en wat was er eigenlijk? De meester vroeg toch naar wat je had gedaan om je moeder te plezieren en zoo was het toch. De meester zelf begreep het ook niet zoo gauw, maar toen natuurlijk wel.... omdat de een door de ander schreeuwde ‘veldbeket, veldbeket....’ En ineens, je schrok er van, werd hij rood en boos en het meest op Aaf Stam, die toch niet eens ‘veldbeket’ riep, alleen maar zoo zat te gillen van de lach. Waarom lach je....? Waarom lach jullie.... wat valt er te lachen? Ze schrokken allemaal van zijn stem en pardoes was het stil. Maar het bleef er niet bij en Aaf Stam moest zeggen waarom ze gelachen hadden,... ze deed het niet.... eerst gaf ze geen geluid en toen ineens begon ze te grienen van het huilen.... o, het snerpte je ooren in. Toen Bertus en die wou ook eerst niet.... maar de meester dreigde, zoodat hij wel moest. ‘Omdat ze zei ‘veldbeket’. ‘En wat valt er dan aan een veldbouquet te lachen?’ ‘Stadhuiswoord....’ ‘O ja, jullie kennen zeker enkel blomme plukke’, en de meester zei het zoo echt boos en zoo echt zonder ‘u’. Van toen af is dat geplaag met ‘stadhuiswoorden’ uit geweest, over-zoetjes gezegd: de bovenmeester gaf er zelf het voorbeeld van, en het is allesbehalve prettig, want je weet natuurlijk

zelf nooit vooraf wat een stadhuiswoord is, of je zou het niet gebruiken, je zou toch zeker wel wijzer zijn, dan je uit te laten lachen. Maar na dien keer heeft niemand er ooit meer iets van gezegd en de meester houdt van haar, niet dat hij haar voortrekt, o neen, daar is hij te eerlijk voor, hij houdt van haar, ze voelt het. Maar nu zullen ze thuis ook eens een gedragboekje zien, den volgenden keer, en als ze zelf maar tot zoolang haar mond kan houden, dan zal je ze eens even zien opkijken om haar cijfer voor schrijven en voor gedrag.

Dat ging ineens, dat kon ze plotseling: mooi schrijven, gelijk en langzaam schrijven, ze vindt het nu zelfs heerlijk, ze vindt nu alles heerlijk, waar de meester tevreden over is, en wat ze voor den meester mag doen. Hoe kwam ze zonder den nieuwen meester in deze dagen de schooltijden door!

Lichtlooze regendagen ruischen een na een voorbij, hun geluid is het eerste als je wakker wordt, een neuzig, eentonig snikken, en je zoudt maar liever niet op willen staan en je zoudt maar liever den dag door en den nieuwen nacht in willen slapen en morgen zou het dan weer zoo zijn; de lage, grijze hemel laat zoo gestadig, zoo gestadig en zoo onverschilligjesweg, zou je zeggen, den regen op je neervallen, de slooten zwellen maar, zwellen maar, dat ze bijna zoo hoog als de wallekanten zijn.... de heele wereld is vervuld van regengeluid, is klein, is bijna dood, leeft nog enkel in den regen, leeft in geluid en wordt nimmer stil, ook niet 's nachts en door de dikten van je slaap komt het tot je door, dat weet je 's morgens, en dan hoor je het wakker weer overal in huis en je vindt het terug in school, waar je het den vorigen middag achterliet; de lange, donkere gangen zijn er

van vervuld en echo's kaatsen zacht van overal. Wordt het nu weer droog, zegt Vader, dan zal het misschien hard en lang beginnen te vriezen.... want de winter staat voor de deur, de winter is een woestijn, je staat aan den rand van een woestijn, een echte woestijn, daar hoef je niet in, je keert, als je wilt, aan den rand weer terug, maar de woestijn van kale, koude, donkere dagen, daar moet je wel in, en daar moet je wel door, niet jij alleen, elk mensch, eindeloos ligt hij voor je erin en erdoor! Je kunt ook zoo hard als je wilt niet loopen - in de echte woestijn laat je desnoods je kameel maar aldoor draven - je loopt heelemaal niet, hij loopt door jou! Kijk nu, kijk, hoe die grijs-groene, smalle diepliggende sloot vlak voor de school, van de blinkende blazen, van de heldere regen-bubbels tintelt en leeft.... ze moet ineens even blijven staan, over het bruggetje hangen, het hoofd op de vuisten geleund. En nu komt er dadelijk een warme rust en een weeke tevredenheid, schoon haar hoed druipt en haar haren stralen, maar je kunt niet ongelukkig zijn, als je over een bruggetje hangt, als je jezelf van de wereld zoo ineens en heelemaal hebt afgesneden.... de tintelende blaren drijven door elkaar, drijven langs elkaar, stooten tegen elkaar en breken en gaan voor altijd verloren, ze breken ook wel eens vanzelf, maar dan gebeurde er toch zeker iets, dat je niet ziet, dat je niet ziet, niet ziet....

O hè, ze was weer bijna weg.... en het leek op staren, want haar oogen stonden strak. En als dan ineens de meester, zooals verleden week.... Hij schudde niet aan haar bank, zooals meester Vroom, hij draaide geen kringen door de lucht en mikte dan zijn vinger als een vlieg op haar neus, hij liet haar niet schrikken

met een ‘boek’ vlak aan haar oor, zooals meester Kwast.... maar ze voelde ineens zijn hand, een groote hand, waar warm en diep haar hoofd in verzonk, overal rondom en onder haar kin.... in het allereerste oogenblik heeft ze gerild, want het was een schrik en het was een hinder, een stoornis, een verbreking van wat zijn eigen beloop hebben moet, maar toen vloeide het ineens zoo vol en zoet door haar heen, want ze vergat alles, hij keerde haar hoofd naar zich toe - het ging moeilijk, je hoofd zit vast wanneer je staart - en keek haar lachend aan en liet haar toen weer los.... ‘Was je op reis?’ Dat vroeg hij en ze moest er zelf om lachen, zoo grappig als het klonk. En vriendelijk.... als je dat eens met de anderen vergelijkt....

Een handgeklap, dat roept, dat dwingt, dat duidelijk háár bedoelt, ze is wakker, kijkt rondom zich, staat alleen, de school ging aan, en ze heeft het niet bemerkt, en iedereen is al binnen!

Uit de open deur, van hoogen stoep waarachter het schemerig binnen, gaapt een donkere blik uit norsche trekken naar haar toe.

‘Stond jij daar weer te suffen? Ben jij weer eens te laat?’ Ze was op tijd, ze hoorde alleen door het regenen geen bel -, je zegt maar niets, het leek toch altijd: tegenspreken!

Verveling.... o, verveling...., gele kleverige verveling.... schemering.... rekenen.... regen.... echo's.... maar de meester kon er niets aan doen. De Wet hangt aan den muur, het eerste, waarop bovenmeester en schoolopziener letten. Wat stond ze daar lekker, voelde geen regen, keek naar de bobbels, die dreven, die braken, waar dacht ze aan, waar dacht ze toch weer aan, toen bovenmeester klapte en ze

schrok en wakker werd? Waar dacht ze toch aan? Ze kan het niet meer vatten. Elken keer bijna, en dan is het weer weg.... het schommelt ergens achter in haar hoofd.... het is er.... en het is er niet.... een gelige nevel.... waar dacht ze toch aan? Het was een warme gedachte.... Stil nu.... daar komt het.... daar is het: ze pakt in de lucht, het was van verleden week, toen ze staarde en de meester haar kin greep.... Staarde ze, maar nu, greep de meester nu naar haar kin. Kan ze niet? Je kunt toch ook best gaan gapen, als je wil. O, lieve hemel ja, ze begint al.... Je kijkt uit het raam en je luistert naar iets, naar den regen bijvoorbeeld, en je vat iets in het oog, dien schoorsteen bijvoorbeeld, grauw tegen grijs.... en dan groeit je hoofd op je schouders vast en je oogen staan strak, je nek zit geschroefd, een diepe rust vaart in je lijf, een dieper rust dan als je ligt, want dan denk je, dan als je slaapt, want dan droom je, maar deze rust is diep en leeg.... en nu komt de meester en pakt haar zacht om de kin. Maar het is niet waar, want ze staart niet, ze kijkt heel gewoon, ze denkt, ze weet alles, ze is niet weg, is niet ‘op reis.’ Probeeren, nog eens probeeren.... ze wil het toch zoo graag.... alles was zoo warm, toen ze stond over het slootje gebogen en ineens werd alles koud en bleef alles koud. Probeeren.... en als het niet lukt, dan kun je toch nog altijd.... doen alsof het lukt.... Gek, als je niet wilt, overkomt het je telkens en nu je het zoo vurig zou willen, blijft het uit. Soms, even, lijkt het erop, worden de geluiden schemerig en dof, lossen de muren tot vachten zich op, maar dat is het echte niet, want ze wordt er slaperig bij.... tot nu maar.... stil... zoo zitten blijven....

Een schok, een bons.... de meester noemt haar naam,

hij vraagt haar iets. Gaf ze antwoord, bewoog ze zich? Neen, ze zat roerloos neer, ze gaf geen geluid, want ze wil dat hij denkt dat ze staart en hem niet hoort, ze wil dat hij bij haar komt en met zijn hand onder haar kin haar hoofd keert naar zich toe. Doet hij het.... hoort hij nu.... Hij legt zacht zijn boek en zijn krijtje op de voorste bank.... ze ziet het alles uit een hoekje van haar oog.... ze ziet hem naar zich kijken.... nu komt hij, nu is hij bij haar, en ze voelt den wind, dien zijn kleeren maken en ruikt de zoete zeep, waarmee hij zich wascht... en zijn hand is onder haar kin.... Word eens wakker, zeg, word eens gauw wakker....!

Ze voelt het vurige rood naar haar wangen vliegen, ze durft hem niet aan te zien, ze kijkt op haar bank en houdt zich verlegen en ze knikt maar enkel, nu hij vraagt of ze 'weer wakker' is.... O berouw, berouw.... dat ze den bovenmeester, den eerste die van haar houdt, zoo gemeen bedroog, o nijpend, pijnend berouw, dat ineens haar bespringt....

Maar had ze dat dan ook kunnen vermoeden? Hoeveel maal jokte ze den vorig en meester Kips niet voor? Kwam ze te laat, dan had ze zich verslapen, of de klok stond stil of moeder had haar juist op het laatste oogenblik nog noodig.... was ze met haar bibliotheek-boek over tijd, dan moest ze zooveel breien of zoo vaak naar het Joodsche School of dacht het allang te hebben teruggebracht. Echt niet, meester? ik dacht het toch gerust! En alles met een stalen gezicht. En dien keer met het steekje in de breikous en nog wel eens een keertje daarna, niet vaak, maar dan toch meer dan eens, als het breien haar al te veel verveelde, als ze al te graag een beetje spelen wou.... Wat was ie ook laatst niet blij, toen ze mijn-

heer Pup op het Joodsche School dat van het hek van Doets had wijsgemaakt - maar haar jurk was bij het vechten zoo vreeselijk gescheurd! - en hij haar dadelijk geloofde.... Als je jokt en het lukt, denk je er niet meer aan; lukt het niet, krijg je straf, is dat voorbij, denk je er ook niet meer aan. Als je veel vergeet, en nogal eens geen zin hebt, dan moet je immers wel, of er kwam aan je akeligheid geen eind en je leven was een-en-al straf. Maar nu.... haar heele lijf is bitter van het berouw, want de meester was lief tegen haar en ze verdiende het niet, ze zat hem zoo maar gewoon te bedriegen. Hoe komt ze ooit van dat nare, zware weer af? Liefst ging ze naar hem toe en hem eerlijk de waarheid zeggen, maar dan zou hij immers niet meer van haar houden....

Oude herinneringen

Zacht-knetterend dooft de hafdolo-kaars uit in het schoteltje rozijnenwijn.... de gouden schijnselen fladderden over het spiegelend oppervlak en dat werd levend, dat werd diep.... sidderende schokjes, als snikjes, en het was weer uit, nu ligt het plat en glansloos, groezel-bruin en er drijven gele, groene, roode klompjes in, dat zijn de gestoken druppels van de hafdolo-kaars -, die is immers uit groen en rood en geel tezamen gevlochten en brandt dus met drie pitten wild en flikkerend. Het is een fakkel, het is een toorts, waarbij de Sjabbos uitgedragen wordt. De kunme, tinnen specerij-bus reiken ze elkaaar van hand tot hand, elk brengt hem even naar den neus: dat is de laatste vleug van specerij-geur, feest-geur, want daarmee is het uit, de kastdeur kraakt, en weer is het voor een week voorbij.... Maar eerst vischten ze gauw de koude, harde korrels uit het schoteltje, braken met de nagel, voorzichtig om geen glans te schaden, de lauwe, weeke tranen van de kaars - want je kunt er zoo veel moois van maken. Kneden tot ze week zijn, het rood en geel en groen afzonderlijk, draaien in lange, fijn-gebogen punten, rollen als tonnetjes, pletten tot het doorschijnend-dunne bloemeblaadjes lijken, satijnen, want zacht en slap en glanzig van de warme vingers, ribbelig van de toppen: rips-satijn.... en die dan voegen en vouwen en plakken: een tak in groene was, een ruikertje.... als het klaar is, kan het weer over, of kan het weer anders, alles bij elkaar tot een bal ineens geknepen, groen en rood en geel, uitrollen zoo dun als maar

mogelijk, streelen tot het gaat glanzen: mozaïek! Eens hadden ze een hafdolo-kaars met wit, en dat gaf, door de vingers begroezeld, de allerteerste parelkleur, maar de hafdolo-kaars met wit is in vele Sabbath-uitgangen opgegaan.... Deze is nieuw, deze is met geel.... Het sneeuwt en ze gaan met Vader uit, ze gaan een verjaars-cadeau voor Moeder koopen, in den winkel van juffrouw Krant. Plotseling toch is uitgekomen, hoe Moeder naar een ‘dejeuneetje’ snakt, kop en bord en schotel met gouden rand of bloemenversiering -, dat treft geweldig, want bij juffrouw Krant hoeft Vader niet dadelijk te betalen, omdat ze elkaar goed kennen, omdat ze iemand van de kille is....

Geen maan, geen sterren, de straat is wit, is dun en tintelig wit. De sneeuw komt van hoog uit verborgen wolken, door groote, donkere ruimten heen.... daar zie je eerst niets, maar kijk je lang en gespannen boven je hoofd, dan word je een schemerig wemelen gewaar.... de vlokken dwarrelen af, ze buitelen in het licht dat uit de winkels straalt, hun lange donkere tocht is uit en plotseling zijn ze mollig, dik en wit en maken zotte buitelingen langs de ramen en strijken duikelend naar de straat.... had een lantaarnhoofd gevoel en oogen, het werd blind en suf in dien stillen, dichten vlinderdans.... onophoudelijk en zoo vreemd: dol vroolijk en toch geen geluid.... grijzige zilveren vlokken passeeren in den half-schijn tusschen twee lantaarns, die zullen nooit in het volle licht verschijnen -, het is een toeval, hoe elk het treft.... Ze spreiden over de steenen dun en licht, ze kunnen nog geen stapgeluiden dooven, maar wel hebben ze nu al van de wereld zoo'n heel zeldzaam Kerstprentje gemaakt, waar zilverspikkels verspringen in het keeren van je hoofd.

Hoe wonderlijk zacht is vanavond het weer; flink stappend, naast Vader, in mantel en jas, hebben ze bijkans het warm gekregen, hun gezichten vooral.... maar daar is wel raad op: je heft naar de wollen vlokken je wangen, je voorhoofd, je neus.... ze vallen.... ze smelten.... kleine, koude, kriebelingetjes, je heele gezicht is nat.

Het is de eerste sneeuw, ze zijn ook maar halfweg Sint Nicolaas en Kerst.... de winkels weten niet recht wat ze zullen: sommige bleven treuzelend achter met letters, harten, suikerbeestjes -, maar andere rollen, met hun wit-bestoven feestbrood, den tijd vooruit, kijk je bij Pol en Bord om beurten de ramen in, - dan beleef je tegelijk twee feestelijkheden, die laat je naast elkander in je klinken, het voorbije Sinterklaas-gevoel zwelt in je.... je keert je om.... en het toekomende kerstgevoel zwelt.... je hoort er wel niet bij, het is een Christen-feest, maar je hebt toch vacantie, en er is zoo'n machtige blijdschap, die komt als een wind, als een warmte nog vóór hij er is naar je toe, want je ziet de witte koude, en je weet het nog van verleden jaar. Geen weken gaan zoo gauw als die van Sinterklaas naar Kerst.... het is een sprong, het is een slaap, dan óók springt de tijd.... Figuren van suiker en van chocola, vooral de chocolade poppen, glad en dun met rose en crême-suiker bekleed hebben iets wonderlijks, dat niet aan letters en aan beesten is, ze voelt dat wonderlijke als een klukken binnen in je, wanneer je er naar kijkt.... wat kan het wezen.... zijn ze achter, zijn ze lekkers en speelgoed tegelijk? Zij-zelf hebben thuis het eene kistje van Oom Elie nog bijna vol.... van de gladde, breede chocolade-reepen wordt er elken Sjabbos na sjoel een verdeeld. Vader streept met een mes heel luch-

tig zooveel keepjes als ze zijn, ze staan om de tafel en kijken; het schilfert en poedert fijntjes licht-bruin uit de spleetjes en nooit mist het of de brokken breken waar het mes streek, nog zoo luchtig.... elk dan zoo'n brok, een mond-vol, dat de randjes je wangen pijn doen, maar niet lang, want warm en zacht en roomig smelt het in je weg.... Eiken Sjabbos na sjoeltijd één en zijn de reepen op, dan is de winter ook weer bijna voorbij....

Juffrouw Krant is in tweeën..... ze is half.... ze is dubbel.... zooals je het nemen wil: boven haar daagschejapon en haar bonte boezelaar steekt haar prachtige zwarte Sjabbos-bandeau met de dikke, ronde rollen en den glanzenden bol, het zou ook niet de moeite waard zijn om die voor een paar uren af te zetten, zoo helpt ze dus in den winkel elken Zaterdag-avond. Ze zagen in de etalage een ‘dejeuneetje’ met rose rozen in hemels-blauwe linten gestrikt, het stond niet geprijsd, dan zal het meestal wel duur zijn.

‘Vader, zou moeder dat niet een prachtig “dejeuneetje” vinden?’

Waarom kijkt Vader zoo naar dien man? Waarom kijkt die man zoo naar Vader? Het is een schipper, dat zie je aan zijn bruine gezicht en aan zijn baard als geplozen tabak en aan zijn ringetjes in zijn ooren en aan zijn ruige, donkere buis. Hij is als juffrouw Krant, in tweeën of dubbel, zijn buis is vaal, en daagsch, zijn broek is glanzend blauw, is best, en wist je niet beter, je hield dien schipper voor een van hen....

Maar kent Vader den schipper en kent de schipper Vader? Even staarden ze elkander aan, toen ging in het ruige gezicht een bruine, breede mond wijd-open, er kwam een groote zingende stem, er

kwam een groote schallende lach.... en een vervaarlijke harige hand die naar Vader uitgaat en halfweg Vaders hand grijpt, die uitging naar hem.... Dus Vader en die schipper kennen elkaar.... maar hoe.... maar vanwaar.... maar sinds wanneer....? Ze trekken Vader aan zijn jas en zijn mouw, hun fluisteren kruipt langs Vaders armen op, ze zouden wel bij zijn oor willen springen omdat je natuurlijk niet zoo hard mag vragen, dat de schipper het hoort, wie hij is.... Achter de toonbank staat juffrouw Krant en kijkt en lacht met haar gezicht, zoo lachen menschen wel met hun gezicht als ze anderen zien lachen, zonder te weten waarom, zelfs zonder dat ze weten dat ze lachen, zij heeft dat ook eens van zichzelf gemerkt, nu niet, want nu trappelen en trillen ze van nieuwsgierigheid. Laat Vader dan toch ook zeggen, wie die schipper is en waar-vandaan vader hem kent.... Daar plotseling wendt zich het groote gezicht met den tabakken baard naar haar, en buigt zich over haar en ze ziet erin op. Wat is alles groot en ruig en bruin aan dat gezicht.... Of ze hem nog welkent? Neen, meneer.... neen, schipper, hoe zou ik u kennen? Heb ik u wel ergens eerder gezien? Hij schatert zijn mond wijd open en zijn oogen in rimpels schier dicht. Ja zeker, heb je mij ergens eerder gezien. Maar je was nog heel klein.... je was niet hooger dan zóó.... want het is nu zes jaar geleden.... en het was op de schuit. Niet hooger dan zóó.... en ze kijkt naast zichzelf.... niet hooger dan zóó en zes jaar terug.... Maar was ik dan toen vijf jaar.... En zat ik hoog op Vaders arm....! En kwam Vader, in donker, met mij over een loopplank geloopen.... Wat is dat ineens allemaal gek, om te lachen, om te huilen.... er scheurde iets diep in haar open, er golfde

iets in haar dat vloeit nu weer af.... Stil, stil.... één ding hield ze net nog vast.... Heb ik niet een pepermunt-bal gekregen? Hij schatert dat het davert.

Ze gaan den winkel uit, ze zullen morgen om het dejeuneetje komen, ze gaan nu mee met den schipper, mee naar de schuit! Er zijn gelukkig andere klanten binnengekomen, dat zou toch verdrietig zijn voor juffrouw Krant, alleen in den leegen winkel te worden achtergelaten.

Ze staan weer buiten en het sneeuwt.... het sneeuwt boven de witte straat en het sneeuwt boven het zwarte water.... uit hooge donkerten komt de sneeuw en gaat in lage donkerten verloren.... het sneeuwt onzichtbaar boven hun hoofden, het sneeuwt schemerig om ze heen.... het sneeuwt wit en kriewelend overal waar licht brandt, rondom de lantaarns, die langs het water groote lichte bollen lijken van dansend gestippelte om een felle kaars, langs deuren en ramen van de winkels, zoover hun schijn in het donker dringt.... ginds midden op het water ligt een schip met licht in top, het brandt maar klein, het is omflodderd van de vlokjes, die het zichtbaar maakte.... wie dat nu net uit duizenden zoo treffen mocht....

Waar gaan ze heen, waar woont de schipper? Maar... toch zeker op zijn schuit! Waar ligt de schuit? O ver.... ver weg in donker.... je kunt er alleen met een jolletje komen.... neen, je zoudt een uur langs het water kunnen gaan, en dan kwam je er ook wel... maar wie zou dat durven.... langs paden waar nergens lantarens staan. Het jolletje ligt bij den overzet man, het ligt waar niemand het stelen kan....

Waar ze nu gaan, loopen al geen menschen meer. Een pad slaan ze in, tusschen water en land, daar komen ze nooit, want het voert nergens heen dan

naar water en schepen. Je kunt je laten overzetten en komt dan vlak bij de haven terecht, maar dat mogen ze niet, de overzet-man neemt trouwens geen kinderen mee, enkel mannen die er wezen moeten. Wat daar verderop een veld vol slapende witte vlinders lijkt, is kool, waar sneeuw in plukken op liggen bleef.

Was ik er alleen bij, Vader, dien keer toen ik klein was, zes jaar geleden? Ja, want de anderen sliepen door. Jij werd wakker van het praten en je wou je bed uit.... en je wou mee....

Lag niet de schuit in de vaart tegenover ons huis? Ja zoo was het.... ze woonden toen niet hier, maar heel ver weg aan een vaart.... Weten ze daar nu nog wel iets van? Neen, ze weten nog alleen, dat ze er vroeger wel eens over gesproken hebben.... maar later niet meer, en toen ze er niet meer over spraken, toen is het ook van ze losgeraakt en het is al verder van ze weggedreven, zooals een balk die los raakt van het vlot.... en nu weten ze bijna niet meer dat het uit is geweest. Het is ook zoo schrikkelijk, schrikkelijk-lange tijd geleden: zes jaar.... en ze wonen nu al langer hier, dan ze toen heelemaal oud waren.... en toch gingen ze daar al op school.... Een heel leven hebben ze daar geleefd, en weten er bijkans niets meer van.... Maar ja.... toch wel.... was er ook niet een fiets.... en een tram met paarden ervoor.... en was ze dien avond niet in een gestreepte deken ge wikkeld.... en stond er niet een gouden hondje op het balletjestrommeltje?.... En was hij bij ons niet wat komen halen of wat komen vragen, schipper?

Hoe.... wat.... zegt u, wat vertelt u daar nu? Was u Vader iets over de Tora komen vragen?.... Maar bent u dan toch.... ik bedoel.... is dat dan toch uw sjabbesbroek?

Hij lacht, hij schudt van neen en van ja tegelijk.... is hij nu wel of niet.... en is zijn broek wel of niet?.... Vader legt het uit: de schipper is een chriften en toch heeft hij vandaag sjabbes gevierd en de blauwe broek is wèl degelijk zijn sjabbes-broek, de schipper is een Sabbathist! En Sabbathisten gedenken den Sabbath, want er staat geschreven: ‘Gedenk den Sabbath-dag, dat gij dien heiligt!’ en den Zondag vieren ze niet, maar verder zijn ze Christenen. Ze zullen nooit mee gaan naar Erets-Jisröol.... want ze zijn niet van de Twaalf Stammen, ze zijn van de anderen.... o, neen, niet heelemaal eigen.... maar toch.... niet heelemaal vreemd.... En nooit kan een Sabbathist een Jodenhater zijn.... dat zegt de schipper heel ernstig ineens, en zeker, zeker, het is ook veel!

Nu loopen ze stil, zij tweeën achter den schipper die met Vader vooruit gaat en ze kijken en ze denken. Naast ze en ver voor ze uit vangt het donkere water de witte sneeuwvlokken uit den donkeren hemel op -, en weg dan, dadelijk weg.... voor altijd en heelemaal verloren.... zijn ze dan daarvoor door donkere ruimten gekomen, zijn ze dan daarvoor uit de prachtigste diamanten steenen tezamen gesteld.... De schipper is een Sabbathist, hij droeg vandaag ter eere van den Sjabbos die mooie blauwe broek.... maar hij moet toch bij de anderen achter blijven, wanneer zij eenmaal zullen gaan naar EretsJisröol, want hij hoort immers tot de Twaalf Stammen niet.... Kun je het eigenlijk wel zeker weten? Werden niet eenmaal hun stammen weggevoerd, die nooit teruggevonden zijn, die nooit teruggekomen zijn....? Er bestaan menschen die zeggen, ze zitten achter de Noordpool en komt er ooit iemand tot aan de Noordpool, maar diezelfde menschen zeg-

gen dat God het juist daarom verbiedt en dat het juist daarom nooit gebeuren zal.... maar kon er iemand komen, hij zou er de tien verloren stammen vinden. Maar anderen zeggen.... ze zitten in China, midden in een groote woestijn.... en nog weer anderen zeggen, ze zijn sinds die dagen zwart geworden, ze zijn negers geworden. Ergens zitten ze, op de aarde, waar het nu duister is en waar het sneeuwt.... ergens midden-in of in een uithoek wachten ze verscholen.... en de vlokken gaan te loor in het donkere water en de tien stammen komen nooit terug, maar o, de schipper is een Sabbathist en ze gaan naar de schuit...! Hier is het huisje van den overzetman en hier ligt de jol.... de schipper sprong af, een doffe domp.... schemerig schommelt zijn gebogen lijf, zijn stem komt van onder op. De roodgouden lamp doorschijnt de sneeuw dichtbij weinige vlokken fel, ver-af vele vlokken flauw.... grijs het water, het steigertje en levend als van stekelbaarsjes: de sneeuw! Alle geluid stommelt onder tegen het schuitje, alle geluid stommelt hol over donker water, als vogeltjes piepen de riemen.... de roodgouden gloed blijft achter in donker en verkrimpt. Je zou bang kunnen zijn, maar niet met Vader en niet met den schipper.... rondom overal is het donker, boven is het donker, schemerig wemelt de sneeuw, kleeft aan den rand, en ze zitten vlak naast elkaar en ze zeggen geen woord. Je ziet het water flauw, je hoort het duidelijk, en van ginds komt weer een koolland naar ze toe, dat een veld vol slapende witte vlinders lijkt.... Glijden doen ze nu, de riemen zwijgen.... klukkend vallen er druppels van af.... waar glijden ze heen...? Daar klinkt iets uit donker omhoog, dat zelf ook donker is, maar de eenige ster aan den hemel ver-

licht het.... dat is ook geen ster, het is de lamp in de mast, waar de levend-geworden sneeuw omhenen danst....

Een gouden poort staat voor hun oogen in de groote duisternis.... ze keerden en dit is het schip en dit is er het raam van, dat over het donkere water henen-licht, Flauw-grijs en levend als van stekelbaarsjes zou alle water zijn, wanneer er lampen over schenen, maar achter dien eenen strook ligt het in donker verborgen slapend tot eindeloos ver weg....

Hoog ligt het schip en ze willen het liever niet uit het water beklimmen, het zou gevaarlijk zijn. De jol legt aan, en waar zijn ze nu....? O ja, om hier te komen hadden ze meer dan een uur moeten loopen, maar over het water ging het gauw; te land moet je de wegen volgen, te water maak je de wegen zelf! Hooge boomen grijpen de sneeuw in zijn val door de duistere ruimten, vangen haar vast aan hun kale takken en uit is dan de reis, die in de wolken begon, je oogen kunnen, het donker in, de witte strepen volgen tot misschien wel heelemaal den top.

Een harde, droge, warme hand trekt ze uit de diepte op naar den wal en ze hebben onder de voeten weer vasten grond. De gouden poort schijnt achteruit het water over, die is nu weg, maar hier zijn drie, vier blankverlichte venstertjes, vlakbij een duister deurtje, dat nu plotseling opengaat.... en meteen is het schemerig vierkant doorspikkeld van dikke vlokken, in geluidloos joelen.... honderden, duizenden dringen op, en andere vliegen in driftige vlucht de lantaren tegemoet, alsof ze zich koesteren wilden aan de vlam, ze kleven vast tegen het glas en koelen den schijn. Hooger rijst de lantaarn tot een gezicht met turend geknepen oogen in het roodig licht verschijnt.... ‘Wie zijn daar allemaal, wie breng je mee?’

Uit donker gromt iets, dreigend, diep, en uit dat grommen schiet ineens een rasperig, schor en snel gekef, dat kleine echo's uit de verte, over het water roept.... Maar de schipper gebiedt en het keffen wordt weer grommen en het grommen neemt af, langzaam, weerbarstig.... hij beet ze zeker in de beenen, als hij maar dorste staat hij daar niet, is hij dat niet, dat donkergrijze vlokkige, bewegende, boven den rand van het dek...? O, plotseling.... ze zit op Vaders arm, hoog.... ze voelt om zich heen de gestreepte, warme deken, ze leunt haar wang aan Vaders hoofd.... en achter haar is de kamer in het verre huis.... waar ze eenmaal woonde..... het verwoelde bed, toen moeder haar uit de dekens tilde.... en de klok tikt.... en voor de brandende lamp knijpt ze haar oogen die zeer doen.... en er was een geel behang.... en de loopplank zwiepte.... het sneeuwde niet.... wat dreef er toen toch op het water.... wat rook ze toch.... en ja, zoo was het, zoo was het precies.... roodgeruite gordijnen... gouden hoepels om de witte bloempotten heen.... een groene tafel met een bont gestreept kleed.... een gouden hondje op de balletjes trommel. Ze weet weer alles.... alles weet ze tegelijk.... het host en dringt plotseling door elkaar in dat donkere binnen van je lijf, waar alle vreemde dingen gebeuren.... het is daar een volte.... de kamer.... het huis.... de kade naar de vaart, de hellende plank.... en bijna wist ze wat er dreef in het water en wat er zoo rook.... en nu is alles weer weg.... maar de schippersvrouw heeft ze herkend nog voor ze haar zag! Als had ze hier gisteravond zoo, op vaders schoot, gezeten.... en er liggen zes jaar tusschen toen en nu en ze is groot.... en ze woont hier.... en ginder is dat huis, waar ze toen woonden.... Ze hebben er zoo lang niet over

gesproken, het leek uit ze losgeraakt, van ze weggedreven, en toch is het er allemaal nog!

Staat nog daarginds dat huis aan de vaart?

Het is een wonder, zooals ze alles nog kent van dien eenen keer....

Ja, natuurlijk staat nog het huis daarginds aan de vaart.... En waar heeft de schipper al die jaren gevaren? Overal waar je maar te water komen kunt. En overal kennen ze menschen, ook ginds, ook hier.... en hadden ze eerder geweten dat ze hier woonden, dan waren ze zeker een eerdere keer gekomen... Maar nu toevallig, omdat ze elkaar zagen in den winkel van juffrouw Krant. Zij kwamen er een dejeuneetje voor Moeder koopen en de schipper een nieuwe suikerpot, want hun oude is stuk....

Rondom de tafel zitten ze nu allemaal en voor allemaal een kopje koffie op het bontgestreepte kleed. De schippersvrouw vroeg naar moeder en nu praten de groote menschen samen en zij beiden met elkaar, en ze zien in elkaars oogen hoe ze dat oude, dat verre, dat lang geleden in ze losgeraakte en toen weggedrevene, hoe ze het zoeken, hoe ze ernaar grijpen over die zee-van-tijd, over die zes lange jaren heen.... zoo precies lig je op je buik over het water, gevaarlijk-ver, zoo reik je je hand naar het draadje, dat nog op het water ligt, dat nog droog is, maar al nat begint te worden en dan zinkt, want het draadje ontglipte je en je scheepje zit eraan en het dobbert op de golfjes, en bijna ben je het kwijt.... en bijna zie je het nooit weer terug.... dan ineens voel je het tipje tusschen je vingertoppen, het krimpt binnen in je palm.... maar je hebt het... met dat eene kleine tipje heb je het.... en nu sleep je het naar je toe en het water briescht en het is dichtbij en het is weer van jou....

Dat langgeledene van toen, in het stadje aan de vaart... ze ziet en voelt en weet wel alles tegelijk, maar niets afzonderlijk.... een zwellende volte binnen-in, want alles holt er en joelt er en dringt er in donker dooreen.... als waren het menigten menschen, maar geen één met een duidelijk gezicht, of allemaal met den rug naar je toe. En telkens een zacht knijpen, een druk om je maag.... dat is dan weer iets dat je daar hebt gedaan of beleefd, maar je weet niet wat.... en zóó precies reik je naar den tip van dat draadje, tot je het vat....

'We gingen er op de bewaarschool.... En.... en.... er lag een plank schuin tegen den blauwen band.... en daar schopten we tegen aan.... en dan wolkte het stof....' en o, ze hoort het nog, het dompe holle doffen dat hun schoenen deden.

'Maar Vader.... was er niet.... was er op die bewaarschool geen juffrouw met lange, grijze krullen...?' De schippersvrouw slaat de handen ineen. Wel jongetje.... hoe je dat nog zoo weet....! Er was zoo'n juffrouw.... en het was een deftig mensch.... en ze was van voornamen kom-af en het was juffrouw Marsjol... ja een vreemde naam, een Fransche naam.... Ze was ook van Franschen kom-af.... en droeg daarom haar haren zoo oud-modisch....

'En is die juffrouw er nu nog? Of is ze in al dien tijd stok-oud geworden en gestorven?'

'Neen, ze leeft nog, maar ze is niet meer daar, en niemand weet waar ze wel is.'

Ineens is de schipper stil.... hij weet iets van die juffrouw Marsjol.... je ziet het aan zijn gezicht. Ze durven het zelf niet vragen, maar ze hopen dat Vader het vragen zal.

Wat is het erg.... wat is het erg! Zoo'n deftig mensch

met gladde, grijze krullen aan elken kant naast haar gezicht, met een deftige japon, een zwart zijden schortje met breede, fijne kant... en dan in de gevangenis gezeten....! Heeft ze.... o God, ze zal toch niet hebben gestolen, ze zal toch geen moord hebben gepleegd.....?

Nu lacht de schipper even, maar dadelijk is zijn gezicht weer donker en strak. Neen, juffrouw Marsjol heeft niets leelijks of slechts gedaan.

Niets leelijks of slechts en toch in de gevangenis? De schipper schijnt er liever niet over te spreken.... maar hij wil toch óók niet, zegt hij, dat ze denken.... ze heeft op de bewaarschool kinderen toegelaten die niet ingeënt waren.

Maar is dat dan zoo erg.... en zetten ze je voor zoo iets ook al in de gevangenis? Misschien wist ze het niet eens!

Ja, ze wist het wel. Want ze was.... nu spreekt de schipper weer meer tegen vader, maar ze hooren natuurlijk alles even goed.... ze was herhaaldelijk gewaarschuwd. En deed het telkens weer. En ze is achter haar rug om aangeklaagd door iemand.... maar van dien man wil de schipper niets zeggen, want hij is dood.... en toen is ze ‘gevankelijk weggevoerd,’ O.... wat klinkt dat verschrikkelijk: ‘Gevankelijk weggevoerd.’ En niemand heeft daarna meer iets van haar gehoord.

Maar waarom was dat nu eigenlijk zoo erg? Dat ze kinderen op school liet die niet ingeënt waren?

Omdat er een wet is, die het verbiedt!

Ja dan.... ja dan.... dan moet je weer eerder vragen, waarom deed ze het dan....?

‘Omdat er een hoogere Wet is....’ Zoo begon de schipper en ze keken op om de klank van zijn stem, toen

zweeg hij, nam zijn kopje en drinkt het nu leeg. Ze denken. Ze denken zich naar die school.... ze komen al dichter terug bij die school. Er was nog een andere juffrouw en die was heel lang en die heette.... die heette....

‘O zeg, weet jij nog dat jij....?’

‘O zeg.... weet jij nog dat ik....?

En allebei lachen. Precies tegelijk, zooals je met je hoofden tegen elkaar stoot als je tegelijkertijd naar iets bukt onder de tafel.

Wat moeten ze lachen.... wat moeten ze lachen.... Er was een heele lange en een heele korte.... die was eigenlijk nog geen groot mensch.... en ze droegen hem aan armen en beenen naar de kleine klas.... ‘omdat ik brutaal tegen die lange was geweest’.... ‘ja, en toen werd je voor straf verlaagd’.... ‘en ik wou niet loopen’.... ‘ja, en toen hebben ze je aan armen en beenen door de klas gedragen....!’

‘O, je lijkt soms net niet wijs als je vijf jaar bent!’

‘Ja, maar wacht eens even jij! En jijzelf dan.... met dat feest....?’

Ja stil.... van dat feest heeft ze dadelijk geweten.... Er was een feest.... stil.... stil... of het ontglipt haar weer.... Ze ligt op haar buik over het water van dien langen tijd en grijpt naar het fladderend draadje met uitgestrekten arm....

Het was een feest van.... van.... neen vader, niet zeggen, want ik ken het liedje.... het komt er al aan.... het komt er uit de verte al aan.... naar mij toe.... het rijst uit donker.... en als ik het liedje zing, dan weet ik ook wat het feest is geweest.... en het liedje is als een samenspraak.... iets als ‘Zoo laat nog, Jacob, in de buurt’, maar gezongen. Neen toe, Vader, niet helpen.... neen schipper.... neen juffrouw, en jij

ook niet.... Het is er al.... ze heeft het draadje beet.... ze haalt hetscheepje naar zich toe. ‘Zal ik het zingen?’ Ze lachen en wachten. Haar stem trilt, maar dat kan haar nu niet schelen.

Wel, wat een menschen daar op straat
En groen aan alle deuren
Wij allen in een feestgewaad
En Vaderlandsche kleuren,
Wij lezen en wij schrijven niet
Wij zingen thans het hoogste lied
Waarom zou dat gebeuren?

Maar Jan, weet gij dat nu nog niet
Hebt gij dan niets ervaren
Waarom dat alles hier geschiedt
Wil ik u thans verklaren
Dat in de kleine stad Edam
Het eed'le Nut tot aanzijn kwam
Was gisteren honderd jaren!

Ze is net zoo goed zelf als de anderen verbaasd, dat ze het zoo heelemaal vlot heeft kunnen zingen. Want weet u nog wel Vader, en schipper en juffrouw..... en jij weet het natuurlijk.... dat ik het eigenlijk niet eens mocht kennen? Neen, ik mocht het niet kennen, ik mocht het niet zingen, want ik hoorde immers bij de kleintjes. En die zongen.... die zongen.... neen, stil nu, ik weet het al.... ik heb het al....

Wij kleintjes zingen ook een lied
Al zijn we dan zoo knap nog niet
Dat wij dit feest begrijpen....

Maar dat wou ik niet zingen, want ik begreep het best. ‘Dat in de kleine stad Edam, het eed'le Nut tot aanzijn kwam, was gisteren honderd jaar.’ Dat was het.... en dat begreep ik toch net zoo goed!

‘En toen heb je stilletjes.... en weet je nog wel die heer?’

‘Die heer....? O ja.... ja, die nam me er tusschen uit.... en die zette mij achter een stoep, in een hoek.... want het was buiten.... want ik zong toch dat andere lied.... met mijn oogen stijf dicht.... en o, dat giert zoo gek door je ooren als je wat anders zingt tusschen de anderen door.... het was een heel andere wijs.... en die heer kwam stilletjes achter mij.... en die nam me er tusschen uit...’

‘En van de tractatie heb je niets gehad....’

‘Neen.... maar achteraf werd er toch nog een opgerolde prent met een grijs strikje en een groot stuk koek voor mij thuis gebracht!’

Als ze klaar zijn met lachen, staat de schipper op en gaat naar een hoekkastje boven een bank en neemt er iets uit en komt er mee naar de tafel terug, en reikt naar weerszij, aan Vader en haar elk een fotografie. Ze ziet het dadelijk: het Feest. Vlaggen, neerhangend of opwapperend, in hun beweging als gegrepen en voor altijd zoo vastgehouden.... vlaggen, die de huizen tegenover elkaar, elkaar lijken toe te reiken, zoodat ze midden in de straat elkaar kruisen, een warreboel van zwarte en witte banen, in alle richtingen doorsneden, achter elkaar om, boven elkaar uit, onder elkaar door.... en onder dien hemel van vlaggen heel beneden in de lange, rechte, smalle straat, de menschen piep-klein tusschen hoog-opgaande huizen, die ook wel lijken zwart-en-wit geblokt boven deuren en rondom ramen en onder langs goten, want hoeveel donkerder lijkt op een fotografie de donkere en hoeveel lichter de lichte steen! Ver weg zie je een eerepoort, waaruit kleinere vlaggetjes steken en alle menschen gaan daar heen of

komen vandaar terug. Het is mooi, het is als levend, het is de fleurige volheid van een Feest... en toch spijt het haar dat ze niets van die straten herkent.... Daareven meende ze alles van dat voorbije leven in zich te voelen, het zat besloten in die wemelende volte binnen in, als menschen zonder duidelijke gezichten, maar die ze zou hebben herkend en bij den naam genoemd als ze zich hadden omgekeerd. En toch niet.... toch niet... want dit is vreemd, het kan bijna niet dat ze hier ooit in haar leven is geweest.

'Maar wat is dit dan, Vader, waar is dit dan eigenlijk?' Dacht ze dat het daarginds het stadje was? Neen, het is Edam.... want de schipper is in Edam geboren en heeft in Edam het Feest gevierd en heeft uit Edam de fotografieën mee-genomen. O.... maar dan is het goed en wil ze de fotografieën graag nog eens bekijken....

De schipper heeft ze weer in het hoekkastje geborgen en Vader is opgestaan. Liggen ze nog lang hier met het schip? En zou er gelegenheid zijn dat ze samen bij Vader en Moeder op visite komen? O ja, laat dat gebeuren mogen, eer ze weer weggaan, wie weet waar heen, wie weet voor hoe lang.... en wie weet in hoeveel jaren ze elkaar dan niet terug zullen zien. Ze moeten Dinsdag vertrekken en willen Maandag komen. Dan gaan ze nu naar huis om Moeder alles te vertellen en omdat Moeder anders ongerust worden mocht. De schipper zal ze met de jol weer over het water brengen....

De voet van den ijsberg

De stilte in de klas is van ademloos luisteren zwaar. Je hoort wel telkens den regen buiten tot luider en schriller hagel verspitsen, maar je let er niet op en je kijkt niet, als anders bij zoo iets, elkaar even aan. Er glijdt ook wel eens een voet van de zandige plank en bonst tegen den vloer, maar het stoort je niet, want je voelt en je hoort aan het geluid, dat het juist door die volheid van aandacht bij ongeluk gebeurt. Ze luisteren met ooren en monden naar den meester en al hun oogen gaan met de zijne samen en met den langen stok die uit zijn vuist steekt van en naar de plaat voor het bord. Daar heeft zich, door meesters vertellen, een wereld vol wonderbaarlijk leven opengevouwen.... de schemer-blauwe donkerspiegelende ijsgetorenten kaatsen van voor de klas hun kilten naar je uit, je voelt hun reusachtige hoogten en grootten op je wegen, als stond je ervoor, als stond je eronder en de ijsberen, met hun schuddende koppen, waaruit de roode tongen hangen, sluwe oogen, traag en log in hun witte vacht, gluipend uit spleten, loerend achter harde, gladde vlakken om, die maken je schier bang.... een ijzig-koude, groene zee breidt zich breed-golvend naar achter uit, tot aan den horizon.... tot diep in de bleeke schijnselen van wat aan den hemel uitstraalt als een reuzenwiel, uitwiekt als vlerken van wondervogels, de machtige vreemde stralingen van het Noorderlicht, die de groene zee en de schemerblauwe ijsgestalten, die de heele hemel vervult van bleekte en bang ontzag.... en zelf sidder je mee in al je leden.

Plotseling begint buiten de toren twaalf uur te slaan. Nu al? Wat gauw al... Vandaag heeft niemand op de klok gewacht, niemand naar het uur van twaalven uitgekeken.... wonderlijk.... wonderlijk.... vindt ze onder alle voorbije Woensdagen van alle vergleden jaren er nog wel één dat het ook zoo was? De klok begon en het was nog stil.... en de laatste slagen kun je door het roezen en stommelen al haast niet meer hooren. Hoe komt dat altijd zoo ineens.... en wie begint ermee.... je kunt het niet zeggen, het springt overal tegelijk uit vandaan, zooals alle kleine korreltjes tegelijk als de droge zaaddoos barst.... Maar in hun klas.... het wonder gaat door, het wonder groeit.... in hun klas is het doodstil gebleven. De meester heeft even op zijn horloge gekeken en toen naar het raam en toen naar de deur.... en toen ging zijn stok weer naar de plaat voor het bord.... Een tooverstok....! Hij raakte het kleine schip achter in de groene zee en het schip kwam los, kwam naar voren, het schip begon te groeien, het schip leeft.... zijn binnen komt open en het is vol doodsangstige menschen. Want daar.... daar.... waar het groene overklaard is van die vreemde bleekten.... daar komt de IJsberg aan.... En het schip is klein.... maar het is toch van hout en van ijzer en van staal. O ja.... het is stevig en het is taai en het is rank.... het kan stortzeeën doorstaan, het heeft, op zijn tocht hierheen tegen huizen-hooge golven geworsteld, daar is het doorheen gekomen, tot het nu in de groene stilten van deze IJs-zee toeft.... maar de IJsberg is sterker dan stortzeeën en golven, dan het sterkste schip, hij kraakt de schepen, zooals wij noten kraken.... en de mast valt in scherven en het schip breekt in brokken, in splinters en tusschen brokken en splin-

ters rollen de menschen eruit en in de ijzige, groene diepten gaan ze reddeloos verloren. Het behoeft maar even, met zoo'n glasharden, gladden, donkerspiegelenden wand het schip te raken en het kraakt en alles is voorbij.... Ja, meester.... ja.... maar het schip is er toch nu nog zoo'n heel eind van af.... wel zes, zeven breede golven, tot waar de blauwe berg als vastgeankerd ligt.... hij drijft.... maar hij rent toch niet door het water als een hollend paard..... De meester lacht heel even.... ze hoeft zich niet zoo bang te maken, zij is toch zelf niet op het schip.... dan weer ernstig. Wat je ziet van den ijsberg is bij lange na de heele berg niet, het is er maar een klein stukje van... van elken ijsberg zit het grootste deel onder zee... en dat groote deel ziet niemand, zoodat niemand ook weet naar welke richting het reikt en of er misschien scherpe riggels, vinnige uitsteeksels aan zijn, en tegen dat verborgen onderzeesche deel stooten zich de schepen in één minuut, in één seconde te kraken als een noot....

Ineens houdt de meester met vertellen op, zijn stok zinkt neer, hij luistert naar iets dat uit de verte komt, en ze luisteren ook en merken het ineens: wat is het stil in school, alle klassen leeg, alle anderen weg, de eenzame stap, dien ze kennen, wekt overal in de leege gangen echo's op: stap en echo's zwijgen tegelijk voor hun deur, een hand draait den knop, duwt een eindweegs door, ze zien het norsche gezicht met den grauwen baard, de opgetrokken schouders wrikken zich scheef in de smalle spleet, en niets zegt de bovenmeester, hij kijkt alleen, naar den meester, naar de plaat tegen het bord, langs hun aller tot hem geheven gezichten, naar de ramen, met hun dicht zilver bekleedsel van regenloovers, zijn oogen, veel feller-

blauw dan je verwachten zou in zijn bleek en grauw gebaard gezicht keeren na hun ommegang weer naar den meester terug, hij trekt de deur mee in zijn verdwijnen, de stap vangt weer aan en versterft, met de echo's, naar de diepten van de school.

Zou het niet mogen.... zou het verkeerd zijn.... zou de bovenmeester gedacht hebben dat ze daar zaten voor straf....? Hij houdt ze anders zelf wel voor het minste-geringste.... De meester heeft den stok al in den hoek gezet.... en nu is er niets dan een leeg zwart bord waar zooeven de ijsgetorenten rezen uit groene, koude zee, omslopen van sluwe, witte beren.... die gansche diepe, bleek-doorschenen wereld, het Hooge Noorden, waar het heele jaar in één langen nacht en in één langen dag is verdeeld....

Leeg en nat liggen de breede blauwe treden, van hemelkaatsingen verdiept onder haar voeten uit, zij staat op de bovenste en maakt langzaam haar mantel vast en kijkt naar het huis tegenover, het is het huis van den bovenmeester en de meid neemt een roode kool en de juffrouw - ze is een juffrouw, maar de vrouw van het Hoofd van de Fransche school is een mevrouw - de juffrouw kijkt lang en recht tusschen de lange, rechte gordijnen naar buiten. Het lijkt in de voorkamer al stikdonker, in de achterkamer dringt een zilverig regenlicht, dat komt uit het land.... je ziet het, doordat de tusschendeuren openstaan.

Die andere wereld.... en ze blijft staan en ze kijkt rond.... die is er ook, die is maar niet enkel op de plaat.... die is er echt.... je kunt er heen.... aan hier en aan dit zit die wereld vast, het is dezelfde aarde, het is ergens.... het is achter den gesloten hemel, het is ver en diep de zilverige regenkimmen in.... Waar....

waar.... waar is het Noorden? Hier daalt de zon, als er zon is, ginds komt ze op.... dan moet het Noorden daar zijn... den kant uit van het station.... en het park voorbij.... en eindeloos verder dan de landen.... Neen.... je moet het zoo niet denken.... niet langs spoorwegen.... niet langs lijnen, niet met treinen, zoo moet je het niet denken, dan voel je te goed dat je er onmogelijk kunt komen, zoo wil ze er ook niet komen.... maar rechtstreeks dáár dien bleeken hemel in.... en zwevende verder.... door nevelen.... en zoo naar het Hooge Noorden.... om alles echt voor je oogen te zien!

Maar geleidelijk aan, nu ze dichter bij huis komt, verdwijnen de groene zee en de schemer-blauwe getorenten, de ijsberen, de walvisschen, het schip, het Noorderlicht.... alleen de Voet van den IJsberg blijft en schijnt heel op zichzelf iets afzonderlijks en iets bijzonders te gaan beteekenen.... ze moet voortdurend aan den onderzeeschen voet van den IJsberg denken. Waarom....? Misschien omdat hij voor het schip zoo gevaarlijk en zoo verraderlijk is...? Neen.... want nu ze haar denken overbrengt tot het schip, begint dat gevoel van iets bijzonders aan den IJsberg dadelijk te verflauwen.... en komen leegte en lichte onvreê, juist als bij het balzoeken, als ze eerst een tijdlang al dringerder ‘warm’, ‘warm’ riepen, en dan ineens weer ‘koud’. Dan ook ben je de kluts kwijt. Het schip heeft er dus zeker niets mee te maken, maar wèl zij-zelf! Zij-zelf heeft iets met den Voet van den IJsberg te maken.... ze voelt den Voet van den IJsberg in zichzelf, als iets van zichzelf... Thuis willen ze natuurlijk weten, waardoor ze zoo laat is. De meester vertelde.... zoo mooi! En moesten we eigenlijk niet weer eens ‘Nova-Zembla’ op zol-

der spelen....? Het oude loophek onze hut of ons schip.... de grauwe plankenvloer rondom de zee, waaruit we met de hengels groote visschen halen? We mogen toch wel alle jassen van den kapstok tot visschen maken.... en koek en melk en een appel-met-suiker-en-kaneel voor proviand? Nu dadelijk, vanmiddag? O ja, vanmiddag, dadelijk, ineens!

Moeder lacht.... het mag wel.... alleen, er zijn zoo maar in de week geen appels in huis. O, laten wij dan alsjeblieft, voor dezen eenen keer, een grooten zuren van een cent mogen halen, want hol je een kleine uit om te vullen met suiker-en-kaneel, dan houdt je niets over dan de schil en die wordt dan zoo bitter en zoo taai als een zool.... om het hol in een groote blijft nog een dikke laag en daar dringt dan het zoet van de suiker in door met den geur van de kaneel.... en laat Moeder dan ook, alsjeblieft, voor dezen eenen keer, uit het toetje een handje vol krenten en rozijnen geven, want de overwintering duurt maanden en als ze dan niet genoeg visschen vangen, of de visschen zijn te tranig en taai.... Van de visschen gesproken.... is de hengel in orde? Neen, die staat in het schuurtje.... maar terwijl zij den appel haalt, zal hij voor den hengel zorgen en dan boven al vast alles klaar maken gaan....

Dat ze nu ook zoolang wachten moest...! Al die aardappels en roode kool.... ze gunt zich geen tijd om juffrouw Heilbron te groeten, maar is toch blij dat ze haar bij Moeder in de kamer ziet, nu heeft Moeder ook plezier -, de groote menschen schijnen zich net als de kinderen Woensdagmiddag een beetje vrijer te voelen.... Een reus van een appel, een pracht, zie je wel, zie je wel....? Ze holt de trappen op, dat het stommelt in de middagstilte.... waar ben je dan....?

Ah bah! Nog niet eens terug.... en nog niets klaargelegd.... zeker nog aan het klungelen in het schuurtje.... nu ja, de groote trek kwam van haar, maar hij beloofde toch, hij beloofde toch, en later had hij zelf ook wel zin, toen ze den appel en alles mochten hebben. Is dat regen of zweet op haar gezicht? Het is allebei, ze is koud en ze gloeit.... dan maar zitten, even rusten van dat hollen, hij zal nu toch wel dadelijk komen. Op de bovenste tree, je voeten één lager, je kniëen tot aan je kin, je vuisten in je dichte oogen, dan rust je zoo lekker, dan ben je ook zoo heelemaal van jezelf, en dicht bij jezelf, dan ben je zoo prettigalleen, en tegelijk niet alleen, want beneden zitten Moeder en juffrouw Heilbron te praten. Wat maak je eigenlijk altijd met je lijf, met je armen en je beenen, met je neus en je mond, en met alles, als je goed beschouwt een heidensch lawaai -, want zit eens even werkelijk stil, en dadelijk worden duizenden geluiden duidelijk.... het regent buiten maar zacht en toch hoor je het ineenen sproeien en ruischen.... nu is ook de trap wel vlak aan den muur, al zie je het niet, want nergens een venster. Wat wordt het binnenshuis al vroeg donker.... December ook, Sint-Nicolaas voorbij! Hoe vreemd voel je toch jezelf zoo ineengevouwen zitten, op de bovenste tree, je knieën tot je kin en je vuisten in je dichte oogen en overal dat grauw van muren en trap, en de grauwe gordijnen onder in het portaaltje, voor het donkere hol, dat eens een bedsteê was en waar nu oude rommel geborgen wordt.... en rondom je en achter je de troebele, stoffige schemering.... Heeft hij misschien den hengel uitgeleend, is hij hem dan nu gauw ergens vandaan gaan halen? Alles wat op zolder klaarstond, zooeven, waren de schoteltjes met suiker en kaneel,

met rozijnen en krenten, die heeft Moeder dan zeker zelf bovengebracht.

Kijk nu.... ineens.... de heele plaat breidt zich uit voor haar gesloten oogen.... duidelijk in de kim de machtige stralingen van het Noorderlicht, en de ijsberen en het blauwe getorente, met zijn spitse pieken, zijn schaduwschemerende holen en donkerspiegelende gladde vlakken.... en nu voelt ze in zich den Voet van den IJsberg weer.... Ze is alleen, ze is in halfdonker, ze is met zichzelf diep weg voor allen verborgen hier boven aan de trap, en ze zit zóó ineengedoken, dat ze zelf de rondheid voelt van haar rug, bollend in de leege, stoffige schemering die door het groezel-beslagen zolderraampje binnenkomt.... De Voet van den IJsberg is binnen in haar.... het is haar eigen verborgen leven.... het is het toegeslotene achter haar gewone leven dat niemand kent of maar vermoedt. Het kleine stuk dat boven water uitsteekt.. wat de menschen van haar zien, en wat ze ziet van zich zelf... want meestentijds is dat onderzeesche deel ook voor haarzelf verborgen. Je kunt toch maar niet droomen, wanneer je wilt, je bent toch ook goddank, niet altijd bang! Ze weten natuurlijk allemaal dat ze bang is, want ze wordt er genoeg mee geplaagd -, gisteravond nog, omdat ze niet voorbij het steegje van Loerie Bitter dorst, omdat er zoo'n naar geweld uit naar voren kwam.... toen is ze terug gegaan en heelemaal omgeloopen! - ze weten ook dat ze vaak benauwd droomt, want dan heet het immers dat je niet goed genachtlajend hebt of maar twee keer in plaats van drie keer ‘Sjemang’ gezegd, maar daar ligt het niet aan, want daar past ze wel op, je was toch zeker wel mal, als je er met zoo weinig af komen kan en trouwens, goed nachtlajenen moet je vanzelf....

Wanneer je zoo eens over je droomen denkt.... ziedaar de Voet van den IJsberg! Want waar is ze in haar leven geweest? Nooit echt ver, en altijd naar dezelfde plaatsen en hoe vaak heelemaal? Dan natuurlijk, alle dagen, van huis naar school, en terug, en het Park, en om boodschappen.... Dat is het kleine, zichtbare deel van den IJsberg. En nu hoeft ze niets te doen dan maar stil te zitten.... nu hoeft ze niet eens te denken aan de gruwelijke gebeurtenissen, aan de afzichtelijke gezichten, aan het wreede en benauwde en van wat allemaal in droomen gebeurt, nu hoeft ze alleen maar voor zich te halen de donkere straten, waardoor je gaat, de vreemde steden, die je ziet, de wijde wateren waarop je vaart.... zoo, zonder eenige moeite en duidelijk en scherp, als was ze er nu, en één voor één, als zat je een prentenboek te bekijken.... en deze is al zoo lang geleden, misschien een jaar of langer en daar kan ze toch zoo vaak ze wil in terugkeeren: hooge zwarte huizen, over diep, donker water hellend, een lange waterstraat, een hoek om en weer een waterstraat, weer hooge zwarte huizen hellend erover, grauwe, gesloten gordijnen, tot boven toe.... en gezichten.... gezichten overal tusschen die gordijnen.... maar daar niet aan denken.... een hoek om, weer een donkere waterstraat.... en nergens straten van steenen en de huizen hebben geen deuren... Of je droomt van Hoorn en Enkhuizen en dat ze vlak bij elkaar zijn, enkel een kleine zee ertusschen, daar kijk je met gemak overheen.... vertel dat eens een ander, en ze vinden het niemendal, laat een ander het jou vertellen, het beduidt niemendal.... maar in den droom.... er is een donkerte aan alle dingen en een vreemde stilheid.... het gewoonste, waarvan je droomt, van een trein,

van een gebouw, van een toren, een weg, een schuitje in een kanaal.... o, maar dat is ook zoo benauwd, dat hellingen al steiler, en gangen al smaller worden, dat trappen zich kronkelend in de dikten van muren wringen.... soms begon het heel gewoon, het wordt gaandeweg erger, het wordt als met sprongen erger, het verandert ineens.... je gaat bijvoorbeeld in een klein huis, en er komt geen eind aan de kamers, het is een paleis.... je zoudt denken, nu heb je een prettigen droom.... neen.... er is toch immers aan alles dat stille en dat gluiperige donkere.... je loopt en komt niet verder, je gaat over straat in je hemd, je struikelt bij elken stap.... je zinkt een afgrond in.... ploft op den bodem.... neen, je ploft niet.... je bent zoo licht en zoo los als meel.... en het allerergste is dat gluiperige aan gewone dingen. Wat kun je ook droomen jarenlang onthouden.... straten in de stad, waardoor je toch meer dan een keer bent gegaan, huizen die daar staan en die je kent.... je moet altijd even zoeken, even denken.... en langzaamaan stelt het zich dan samen in je herinnering... maar een droom, dien je één keer droomde.... dat lage zwarte huis met toegespijkerde ramen midden in een schemerland... en een koe die loeit... en niets meer... en ineens staat daar een mannetje dat je nergens vandaan hebt zien komen.... dat allemaal is er in eens en tegelijk... daarvan vergeet je niets... dat staat voor je oogen als een prent.... en je hebt het blad maar om te slaan....

Is de gang zoo nauw geworden dat je niet meer kunt ademen, dat de grauwe, koude wanden je raken.... of kun je niet meer bij die helling op.... of zie je peillooze diepten, waar je een vlakken weg verwachtte... of knik je door je beenen zooals je vlucht voor die

dolle koe.... je liep in een heele menigte menschen en opzettelijk pikte hij jou er tusschen uit.... en je valt er bij neer.... en hij heeft je.... dan word je wakker.... en je weet dat de koe er niet is en de afgrond niet en niet de helling, waar je noch verder op, noch af kon komen, en niets van de dingen die je droomde.... maar toch is er iets, dat om je heen hangt, in de kamer, in je bed, dat geen oogen heeft en toch naar je loert, en geen vorm en dat toch vlak om je is en tegen je opdringt, je durft geen lid van je lijf verroeren, je zou voor geen geld uit bed durven komen.... en als je zoo bent, pas wakker geworden uit een naren droom.... en alles nog door elkaar.... en zoo lam en verward.... en niet weet in welke wereld je hoort.... O, ze voelt het in haar voeten, den lauwen griezel en ze beweegt ze over de treê beneden die waarop ze zit en misselijkheid overkomt haar, en haar handen zijn nat van haar klamme gezicht.... Hè, het was of ze bijna weer droomde.... en wat werd het donker in dien kleinen tijd....

Hij komt niet met den hengel.... hij vergeet haar, laat haar in den steek, is met zijn vriendjes gaan spelen.... ach, het hindert al niet meer.... waar dacht ze toch aan? Aan droomen.... neen, want daarvan schrok ze niet op.... ze voelde het aan haar voeten, voelt het nog alsof haar voeten misselijk werden.

Wie zou je gelooven, als je zoo iets vertelde, wie zou ze het trouwens durven vertellen? Droomen vallen uiteen zooals een stukje uitgebrande turf dat je wrijft verpoedert tot asch tusschen je vingers, wanneer je ervan vertelt.... ze kijken elkaar aan.... is dat alles, is dat om zooveel drukte van te maken....? Ze hebben gelijk, je voelt het zelf, de griezel loopt tusschen je woorden vandaan.... je woorden zijn als een

zeef... het ware, het akelige gaat er allemaal door.... maar dit is geen droom.... Ze weet zeker dat.... en toch wil ze er niet over spreken.... maar als ze het op straat had gevonden, als ze het had gezien.... is zien dan zekerder dan voelen? O neen.... neen.... Ze kan haar voeten niet stilhouden nu ze eraan denkt.... aan den lauwen griezel, haar voeten worden er misselijk van....

Het lag achter in haar bed.... ze strekte ineens de beenen, ze had al een tijdlang geslapen.... en toen raakte ze het aan.... en het was.... het was een gladde, bloote, lauwe voet, een voet zonder teenen, een voet waar geen been aan zat en die niet tot een lichaam hoorde.... die lag diep achter-in haar bed onder haar dekens, dien heeft ze aangeraakt! Dien heelen verderen nacht heeft ze met de knieën tot de kin getrokken als een bal stijf en star van stikkenden angst en misselijken afschuw gelegen en de heele bedstee, en de stilte en donkerte rondom, alles stond vol met het doffe bonzen en stooten van haar hart, dat leek soms een stap uit de verte.... Veertien dagen liggen er nu overheen gestapeld, en ze is den gladden, lauwen griezel niet meer onder de dekens tegengekomen, maar elken avond rijst de afschuw op, wanneer ze de dekens openslaat en haar bloote beenen eronder schuift en niet weet, waartegen ze stuiten zullen.... en o, als ze 's nachts dan wakker wordt.... en als het eens een gladde, heete hand was die haar om den enkel greep, eensklaps, in haar slaap.... een voet kan niet grijpen, maar is toch haast nog erger.

Nu zit je in den middag aan tafel met de anderen.... en niemand weet van den voet, want over zoo iets spreek je niet, want ten eerste lachen ze je maar uit en ten tweede durf je het niet noemen.... het mocht

bij je zijn, achter je stoel, het mocht plotseling in iets anders veranderen.... en vaak heb je samen pret.... ineens denk je er aan en dat niemand dan jij alleen het weet. En dan voel je het onderzeesch-verborgene van den IJsberg, binnen in je....

En al het andere.... Dat je bevend als versmolten in vrees uit elke gesloten deur een gestalte verwacht, achter ieder stilhangend gordijn een hand die zoekt en grijpt, dat je je oogen maar bij je houdt, om niet overal waar je kijkt aan de muren, tegen de zoldering vreemde, starende oogen te ontmoeten, dat je soms dagen je niet alleen voelen kunt, maar altijd onzichtbaar omringd, geluidloos omlispeld, opgemerkt, gadegeslagen, als met spottenden vinger nagewezen.... dat elk geluid voor je-alleen bedoeld is, naar je toespringt, tot je uitgaat, met een verborgen boosaardige beteekenis.... dat je 's middags in de kamer, je zit bij de tafel, je denkt aan niets, je leest, en buiten regent het, maar plotseling kraakt er ergens iets.... ineens ben je warm en onrustig.... je kijkt naar de deuren, ze zijn als daareven, gesloten, stil.... maar erachter voel je iets leven.... en nu zullen ze dadelijk een van twee openspringen.... en uit de gang, uit de keuken zal Iemand of Iets binnenkomen en tegenover je aan tafel gaan zitten.... 's Avonds durf je naar de donkere voorkamer niet gaan, want je zult er, in de kille stilte, de Iemanden of de Ietsen in een zwijgenden kring rondom de tafel zien zitten, in je eigen huis zijn ze.... de lange witte, en de korte bruine, die blauwe borstrokken breien, met breede, wreede monden, geleund tegen een gelen muur.... de witte doen je sidderend smelten van vrees, de bruine schreeuwen van benauwdheid.... En je komt in de winkels en op visite en op straat en nie-

mand weet iets, en in de uitgestrektheden van je droomen, en met de gestalten van je angsten ben je moederziel-zalig-alleen.... zooals de Voet van den IJsberg zich eindeloos uitstrekt onder het kleine stuk dat uitsteekt, diep in de groene zee....

God.... God.... een schok sloeg door haar heen, als een slag op haar hoofd.,.. haar beenen werden heet en als lam.... haar lijf ijskoud en star.... en hoe stoot dat hart.... dat hart.... het doet pijn.... het doet overal pijn.... weeïg water welt van onder in haar mond.... dreunen, dreunen door haar hoofd.... daar ging een stap.... daar ging, achter haar, één enkele stap.... en was weer uit en stond weer stil....

En nu is het ergens midden-op zolder, achter haar rug.... en het kijkt naar haar.... het is overal.... het vervult de lucht, achter haar, om haar, boven haar.... en ze kan niet vluchten.... want dan moet ze opstaan.... en als ze roert, grijpt het toe.... grijpt haar tusschen de schouders... strijkt haar langs het hoofd.... kruipt onder haar armen.... maakt zich kenbaar.... en wat ze nooit heeft gezien, zal ze dan eindelijk zien.... en wat ze nooit heeft gevoeld.... zal ze eindelijk voelen.... en de vrees van zooveel nachten, van zooveel schemerdagen.... de ergste vrees zal dan zijn vervuld.... en ze zal dood blijven waar ze zit.... Ze kan niet vluchten.... de trap is steil, de wanden zijn grauw.... en alles leeft.... in alles is plotseling leven gevaren. Iets blies er adem in, en nu ademt alles.... ademen de grauwe gordijnen onder aan de trap voor de diepe, donkere bedsteê-kast, ademen de muren.... naast haar, aan weerszijden, achter haar, boven haar en ze zit erop.... want halfweg onder de trap zijn de donkere kastjes links en rechts vervuld van die Aanwezigheid.... geen geluid meer, na den

eenen stap.... enkel die groote, zware, beklemmende adem, in-ademing, uit-ademing van het leven dat eensklaps in alles is opgestaan.... even tevoren dood, grauwe muren, gordijnen, trappetreden....

Achter haar weet ze den leegen, grauwbeschemerden zolder breiden.... ze weet hem, ze vat hem in zijn geheel achter haar dichte oogen, ze voelt hem tot in de verste hoeken.... als was hij in haar.... ze voelt den ruigen, grauwen schoorsteenromp, die breed uit den vloer komt en hellende opklimt en smal door het dak steekt, er is een deurtje in de schuinte, dat zit met stijven wervel van buiten dicht.... maar een wervel kan ook wel van binnen open.... O.... en haar maag is ineens als van koud water zwaar.... ze voelt de kasten, de lange, smalle, grauwe deuren.... het zijn wel plankenkasten, maar Iemanden of Ietsen... Ze voelt den donkeren hoek, waar het raampje geen schijnsel brengt.... op een bleek stuk muur zijn vreemd gevormde gele vlekken, spitse, zotte, dolle figuren.... brokken van gezichten, oogen, handen.... en letters, die niemand kent.... Je durft er nauwelijks met je tweeën, laat staan alleen naar kijken.... en overal die adem, één adem van alles te zamen, omdat alles één werd door dat ééne, in dien éénen stap....

Moeder.... Moeder.... Vader.... God! Help Moeder.... help Vader.... help.... het komt naar haar toe.... het stapt, het draaft, de planken bonzen.... het kwam... en ze gleed van de tree.... doet dat botsen en bonken haar eigen hoofd.... komt er geen eind aan die trap.... moet het zoo blijven.... moet het altijd zoo blijven.... een plof, een schok door alles heen.... een pijn.... en haar hoofd valt op zij.... en stil.... en uit.... en dood.... Moeder.... en wie is dat.... wie is dat.... o het is juffrouw Heilbron.... ah bah.... waar komt

ineens dat akelige warme bloed vandaan.... Snuiten... in dien grooten, schoonen witten zakdoek.... neen, niet snuiten.... snuiven aan dat fleschje.... neen, niet snuiten en niet snuiven.... hoofd achterover.... zoo maar stil zitten.... plat in het donkere portaaltje.... zoo maar met rug en achterhoofd tegen de onderste treden leunen, beenen wijd uit, neen, hier, een kussen.... juist.... en nu zacht, nu zacht.... Ze tasten langs haar beenen.... hun handen klimmen langs haar armen op, ze drukken vingertoppen overal over haar hoofd.... lekker.... lekker.... neen, nergens pijn.... neen, dan is er zeker ook niets gebroken.... dan is ze zeker niet dood.... niet aan stukken.... heelemaal heel.... Wat nu weer.... Boter op dien bult.... ah bah.... zoo'n kluit vet in haar haren.... Ja, asjeblieft een beetje eau-de-cologne op den zakdoek.... maar dat vochtige... kleverig-vochtige, dat aan haar vingers plakt... is dat bloed....? Enkel maar water....? En hoe komt het dan zoo kleverig en rood....?

Waarom loopt Moeder nu langs haar de trappen op.... God.... Moeder.... Moeder.... Wie huilt daar ineens, wie huilt daar toch zoo.... wie wordt er nu door elkaar geschud? 'Leelijkerd.... leelijke, slechte jongen.... je zusje van de trappen te duwen, ze had wel dood kunnen zijn....' Maar wel neen, moeder.... hij duwde mij niet.... hij deed niets, hij was er niet eens... hij had mij heelemaal vergeten, in den steek gelaten, we speelden niet, het was.... 'Geef hem maar een flink pak slaag.' Waarom roept juffrouw Heilbron dat nu naar boven? Hij deed toch niets.... Waar zat hij dan.... waar komt hij eigenlijk ineens vandaan? Ze kan niet praten, ze is veel te gloeierig en te suf, en de groote zak doek zit voor haar mond.... ze kan alleen het hoofd naar Moeder keeren, luis-

teren wat Moeder tegen juffrouw Heilbron zegt.... O.... was hij het.... had hij zich op den zolder verstopt?... Eerst die eene stap.... en toen plotseling bonkend naar haar toe.... om haar aan het schrikken te maken.... en ze is in een vaart van alle trappen gevallen.... ze kwamen op het spektakel af.... en nu ligt ze hier.... in het portaal, vlak voor de grauwe gordijnen, maar dat hindert niemendal meer, want moeder en juffrouw Heilbron zijn er bij.... en trouwens, de gordijnen zijn gewoon, alles is gewoon.... want hij was het toch immers maar! En hij staat boven zoo vreeselijk te huilen.... want hij denkt zeker dat ze dood is.... Toe dan Moeder, toe, vertel hem nu toch dadelijk dat ik echt niet dood ben....

Eenmaal zal het zwarte zand.....

Den heelen nacht door heeft de storm gewoed. Het huis hield hem maar met moeite buiten. Je hoorde, je voelde hoe hij schuifelend, sluipend zwakke plekken zocht.... hoe hij dan aangerukt kwam, rammende dat alles trilde en kreunde.... hoe hij weer aftrok, zuchtend van uitputting, grommend van kwaadaardigheid.... en even later weer opzette.... hoe elke vezel van het huis zich sidderend spande om hem te keeren.... hoe hij dan weer opvloog tegen de boomen om aan hen zijn woede te koelen dat geen huis hem inlaten wou.... Want boomen staan ongeborgen weerloos, dag en nacht, door winter en zomer heen, en hoe moeten ze verademen in het morgenlicht, na uren in donker mishandeld te zijn....

In den flauwen gloor van dezen morgen keken ze neerslachtig neer op de geknakte takken rondom hun stam.... met groote gaten in hun daken geslagen, de heele hemel open en bloot.... Op uit de diepten van den horizon, de een achter de ander, al meer, al meer, rijen onuitputtelijk, pijlden de flodderige, losse wolken omhoog, en stormden als razenden den hemel over, in zijn volle breedte, op naar den hemeltop en weer neer, tot ze wegdoken in den anderen horizon, als riep ze daarheen tot zich de wind, wiens boodschaploopers ze zijn.... en in hun haast verloren ze stukken van zichzelf, die zichzelf ontrafelden en dan vervloden naar alle kanten de ruimten in. Half hoog de hemelhelling een doordringend zilverlicht: de verscholen zon! In dat scherpe zilverlicht gingen ze naar school, door den storm, maar

van storm in den morgenstond houdt ze eigenlijk wel, na storm in den nacht.... je loopt erin, je kunt ertegen vechten, je hebt licht en menschen om je heen en nimmer zoo schrikaanjagend als in donker is bij dag zijn stem. Ook bleef het droog, en het was niet eens koud die eerste uren van den dag.... maar tegen den middag slorpte een bijna-nacht lijk donker het kwijnend zilverlicht op, er joeg een angstaanjagend joelen door de ruimten en plotseling braakten de zwarte luchten regenstroomen uit.

In de morgenuren stond ongenaakbaar de school in het windrumoer, geen vreemd gerucht kon zich in zijn eigen adem mengen.... maar de wind is gekeerd en nu lijkt het wel of overal scheuren en spleten zijn, er waren koude stroomingen onderlangs de beenen, er vallen kilheden uit de ramen neer, tochten wapperen om de hoofden, rillen tusschen de schouderbladen -, en de kachel gaat wel vervaarlijk te keer, maar zonder veel warmte te geven. Het is alsof je de helft van je kleeren had uitgelaten, zoo huiverig en als bloot steekt je lijf in de schemerige leegte boven de banken uit. Ze zaten nog geen kwartier, toen sloeg met hartopjagend bonzen de glazen tochtdeur stuk en een poos lang viel nog telkens een scherf op de steenen rinkelend te bersten. Net waren ze daarvan wat bedaard of er bonsde, met echo's door de heele school, een losse blind of een zolderluik ergens tegen aan en ineens werd het door gangen en op trappen een gelach en geloop van groote jongens, door de meesters uitgezonden om overal grendels en klinken en sloten en wervels te voorzien, en nadien kwamen er geen groote geluiden meer en is er verder niets gebroken, maar van overal piept en kreunt en flappert en zaagt het aanhoudend. Ze heb-

ben allemaal even slecht ge-hoofd-rekend en ze zijn allemaal even blij dat het rustige lees-uur gekomen is. Beurtelings staat er een les en een vers in het leesboek, beurtelings hebben les en vers een prentje -, gisteren lazen ze een les zonder prentje, - voor vandaag is nu een vers met een prentje aan de beurt. Het ligt voor haar, het heet: ‘Goeden Nacht,’ en ze leest alvast de eerste regels:

> Zwijgend spreidt de nacht zijn kleed
> Over woud en dreven....

Nu is ineens de storm, nu zijn ook de onrustige geluiden ineens veel verder van je af.... ‘Zwijgend spreidt de nacht....’ en iets in je wordt dadelijk glad en warm naar omlaag gestreken.... Bij ‘woud en dreven’ kun je dadelijk droomen gaan. ‘woud’ is een mijmerwoord en ‘dreven’ kun je niet anders dan als zacht-glooiende verten denken. Dat zou allemaal zoo wezen, ook al was er geen prentje bij. Je ziet er trouwens geen woud en geen dreven op, enkel een dorp, heel klein, want rondom een hoog spits torentje enkel wat huisjes, laag en plat. Hoog in den hemel een smalle sikkel-maan, die ligt als achterover op zijn rug gekanteld. Alles nachtzwart en blinkwit.... je hebt meer van die prentjes, ze hebben geen lijnen, ze hebben geen grijs. Het hoort duidelijk bij den derden regel: ‘Alles rust, van lief en leed in den slaap ontheven.’ In die lage huisjes, rondom den spitsen toren.... in die huisjes achter de toegesloten vensters.... in hun bedden met hun oogen dicht.... Hoe stil is daar die nacht.... een zomernacht zeker, want een vogel fluit. Vooraan op het prentje zit de vogel, hoog op een tak, die reikt inktzwart de hemelruimten in, die steekt sterk en dik uit de knoest

van een stam dien je niet ziet, en er spruiten twijgjes af, en inktzwart is het gebladerte en inktzwart is de vogel en blinkend-blank zie je een streepje van de ruimte, tusschen de helften van zijn snavel, die open staat. Want hij zingt.... of hij fluit.... hij zit aan het uiteinde van den tak, tusschen de laatste bladeren klemmen zijn pootjes, hij zit als middenin den hemel boven een groote ledigheid, en rondom is een groote ledigheid, hij zit heel alleen en zingt.... Wie is hij? Waarom zingt hij? Wat zingt hij? Hij zit hoog, hoog boven de aarde, boven dat slapend dorpje uit, het prentje toont hem grooter dan den toren. Waakt hij over dat dorpje? Waakt hij over de wereld? Waakt hij over de menschen die rusten 'van lief en leed in den slaap ontheven,' in de kleine zwarte huisjes, rond den spitsen toren heen? Zou dat dorpje ergens zijn....?

Ze hoorde niets, maar ze voelt ineens om zich heen een zacht geroes dat haar betreft, ze kijkt op en kijkt den meester in het gezicht.

'Zat je een beetje te slapen?'

'Neen meester, ik.... keek naar het prentje.'

De meester kijkt nu zelf ook naar het prentje. Ze zou willen vragen of de meester denkt dat die vogel zingt of enkel maar zijn snavel open heeft, ze voelt haar mond vol van de woorden.... maar het kan al niet meer.... ze moet lezen. Ze kreeg geen standje en geen straf, de meester wees haar de beurt:

> Eenmaal zal het zwarte zand
> Als de nacht ons dekken
> En geen lieve vriendenhand
> Uit den slaap ons wekken....

Al zachter, al heescher hoort ze haar eigen stem, zwaar komen en volgen de woorden:

> Sterveling, vermoeid van krachten...

‘Kan niet hooren, meester....!’

Ze houdt op, ze hoeft niet om te zien om te weten wie zich daar over haar beklaagt, het is roode Bertus Lap, met zijn witte oogharen en zijn sproeten en hij doet het om te treiteren.... maar het mag, je mag klagen als je niet hoort, dan moet de ander maar luider lezen, ze doet het zelf ook, als Aaf Stam leest en van bedeesdheid geen geluid durft geven -, omdat ze aan Aaf Stam zoo een hekel heeft. Nu zal ze over moeten lezen.... en ze zal het niet kunnen.... ze zal het niet kunnen.... want zooeven al dansten de letters, kantelden dik en scheef, met trillerige zilverrandjes en haar oogen voelen van binnen koud, zooeven heet... Ze kijkt van haar boek niet op, wachtend wat de meester gebieden zal, maar verneemt geen geluid dan het bladerend zoeken in zijn boek. En plotseling is de storm weer vlakbij, als over een wit veld kwam hij nader.... een vlaag.... je ziet de boomen zwiepen als werd er aan gerukt.... even.... en de regen heeft zich tusschen binnen en buiten gesteld, heeft alles onzichtbaar gemaakt en het loeit in de kachel.... en iets roods vliegt achter het regengeschimmer de ramen voorbij, klettert op straat kapot.... een dakpan die naar omlaag werd gesmakt!

‘Zoek allemaal op.... les drie-en-twintig.’

Neen, maar.... wat gaat er nu gebeuren, dat de meester het halve boek overslaat? Ze waren nauwelijks met ‘Goeden Nacht’ twee keer rond geweest. Les drie-en-twintig, achter in het boek! En wat kan het zijn? Geen die het weet, want zóó ver durft niemand ooit stilletjes vooruit te lezen. Enkele boeken zijn tot zoo ver zelfs nog niet opengesneden. Heb jij het...? Heb jij het al....? Elk die er is, schiet ineenen in den lach, om wat hij op het prentje ziet: een gebroken

kan, een omgevallen koekepan.... een dikke poes, die niet weet waar het eerst naar toe, en wat het liefst, de vette worst of de dikke plas melk. ‘Dom Antje en knap Lijsje’.... neen, maar dat zal me zoo wat zijn! Wie daar de eerste beurten van krijgen.

Nu zit toch die Aaf Stam al een uur met haar vinger in de hoogte en geen woord zal ze zeggen, eer dat de meester naar haar kijkt en haar vraagt wat ze wil, al moet ze nog zes uur wachten, al zat ze zoo den heelen dag, want ze ging nog liever dood dan dat ze praatte voor haar beurt of iets riep door de klas. En toevallig keek de meester juist al tijden haar kant niet uit. En nu zit ze daar maar, met haar vinger in de lucht en haar hoofd een beetje in de hoogte, zoodat haar witte vlechtjes juist telkens in en uit den rand van haar boezelaar kruipen.... en haar voorburen en haar naaste buren en haar achterburen stooten haar aan ‘meid, wat moet je toch, wat moet je toch?’ maar ze zegt niemendal, want je mag immers niet babbelen in de klas! Trijntje Boer durft eindelijk roepen ‘Meester, Aaf Stam wil u wat zeggen.’ ‘Zoo Aaf, en wat heb je dan wel?’ ‘Kan niet hooren, meester!’ ‘O, daar heb je dien schreeuwer ook weer.’ Maar de meester heeft het zelf niet verstaan. ‘Zeg het nog eens Aaf.’ ‘U slaat twaalf lessen over, meester!’ Neen.... maar o.... maar o.... maar o, dat zal de meester zeker zelf niet weten. ‘Dank je wel, hoor Aaf.’ Is dat lachen.... ze snikte ineenen het uit.... en haar wangen zijn nat van de tranen....

De glazen kooien van de straatlantaarns lijken met gouden vonken rondom in brand te staan, ze zijn zoo nat, ze vangen en breken en kaatsen eindeloos de vlam; zeker om de menschen die buiten zijn wat op te wekken, heeft Hoorn ze vandaag zoo vroeg

aangestoken, want eigenlijk donker is het nog niet. Je ziet nog duidelijk de menschen aan de ramen zitten, je zoudt nog heel goed onderscheiden tusschen de witte en de zwarte strepen van het Arbang-kanfou en zoolang dat kan, is het geen nacht.... Zullen de boomen nooit tot rust komen? Hoeveel uren gaat dat nu al, van gisteravond af.... De hoogste takken hebben het het ergst te kwaad. De hemel is een grijze brei, een dunne soep van grauw en geel en waterig wit. Daar op het bruggetje moet wat te kijken zijn, twee jongens, die twee andere tegenhouden en roepen, wenken, ze is er bij, tuurt in de sloot, een zwarte rat zwemt in het zwarte water vlak langs den kant en keert en zoekt en zwemt terug, ontduikt een steen, en kruipt een hol in, en is weg....

Ze draagt iets in zich, weet niet wat, dat zoet en smartelijk welt, dat gelijktijdig troost en nijpt.... je kunt het nog geen denken noemen, het is wel in haar maar ze heeft het niet, ze ziet het niet, nog niet.... het komt dichtbij.... maar je moet het niet willen, hoe meer je het wilt, hoe min je het krijgt, je moet niet willen, je moet erop wachten, je moet naar dingen kijken, aan dingen denken, maar zorgen dat je het niet uit het oog verliest. Het komt.... het zwelt, het zoete nijpen is nabijer, voller.... en plotseling weg, omdat ze het weet: het is de vogel. ‘Alles rust, van lief en leed in den slaap ontheven.’ De maan, de hemel, slapende huisjes rond een kleinen toren.... de vogel waakt.... hij fluit, zijn kopje omhoog.... O ja, maar.... ‘Eenmaal zal het zwarte zand, als de nacht ons dekken.... en geen lieve vriendenhand, uit den slaap ons wekken’ Omdat je dan dood bent.... omdat je er dan niet meer bent.... Ze blijft plotseling staan.... er was iets, dat ze bijna

wist, dat ze bijna kon grijpen.... je hebt wel eens op een schijf geschoten, altijd trof je rondom de roos en nooit erin, maar eenmaal.... eenmaal.... de pijl raakte even en viel er weer uit.... Ze was zelf die schijf en een pijl raakte haar, midden in de roos, en viel er weer uit.... één seconde heeft ze iets geweten en nu weet ze het niet meer....

Wat hebben ze een pret gehad op het Joodsche school! Eerst wou het gas niet aan.... en mijnheer Prijs had de luiken al dicht.... en het leek in donker of het spookte, maar met zoovelen ben je natuurlijk niet bang.... omdat de storm zoo loeide en gierde achterom de sjoel en in de snijdingen.... en toen heeft mijnheer Prijs een pak kaarsen laten halen.... en ze hebben ze in de gaten van de inktkokers gestoken.... en o, je had die schaduwen op den muur moeten zien.... van het waschbakje, van de gas-armen.... van mijnheer Prijs zijn hoofd.... en toen mochten ze eerst met hun eigen handen schaduw-figuren maken.... en mijnheer Prijs maakte zelf met zijn handen een kauwend konijn en een happende visch.... en toen heeft hij grappen vertelden verhalen.... die wel meer dan honderd jaar geleden zijn gebeurd, maar toch echt gebeurd.... en eindelijk.... eindelijk heeft hij Elie uitgestuurd om drie ons vijgen en elk heeft er anderhalf op zijn deel gehad.... Onderweg naar huis.... o maar moeder, als we dat zeggen, mogen we nooit meer 's avonds uit wanneer het waait: er viel zoo maar pardoes voor onze voeten een stuk van een schoorsteen uit de lucht.... en een hoeden dat we vliegen zagen.... en dan was er een paard.... en bij de sluis.... en.... en.... en.... maar o, het is er altijd nog en ze voelt het voortdurend, dat kleine prikje, waar de

pijl haar even raakte, die toen weer losliet en viel. Het is weer nacht en rukkend ramt de storm het huis en is het zoo of verbeeldt ze het zich maar dat alles siddert en dat er ergens iets rinkelt... ze ligt op den rug en houdt haar handen in haar nek gestrengeld en als ze haar oogen sluit, ziet ze den vogel.... Wat zat hij daar toch trouw met zijn kopje omhoog.... en hoe kan een vogeltje over slapende menschen waken, en toch was het alsof hij het deed.

> ‘Zwijgend spreidt de nacht zijn kleed,
> Over woud en dreven....’

Dat is enkel droom en mijmering, en je zoudt er ook wel van kunnen huilen, maar zonder pijn. Dat andere.... dat andere

> Eenmaal zal het zwarte zand
> Als de nacht ons dekken....

Dan ben je dood.... en je bent weg.... je bent er niet meer.... het zwarte zand dekt je.... als de nacht.... en onder in het zwarte zand is een kist.... de kist zit in de aarde als een pit.... de aarde klemt.... in de kist is het donker.... dat kan niet anders.... in dat donker, in die kist ben je zelf.... er is een deksel vlak boven je gezicht en boven op het deksel is het zwarte zand, als de nacht... En dat gebeurt niet maar misschien.... maar vast.... vast.... vast.... zal dat eenmaal zoo gebeuren.... als er iets heelemaal zeker is, dan dat.... dat je eenmaal zoo liggen zult, in een kist, een deksel vlak boven je gezicht.... in een graf, midden in het zwarte zand.... en je borst zal niet op en neer gaan.... je oogen zullen niet rondom zich zien, en je zult je handen niet voelen strengelen achter in je nek.... Daar is het.... daar treft haar de pijl midden in de roos.... iets dat groot en vaag om haar bewoog als

de schemerige schaduwen van reusachtige vlerken.... zet zich dicht en donker vlak op haar hart.... ze zit overeind, leunt op haar eenen arm, staart het donker in.... ze heeft het altijd geweten en nooit voor nu geweten, want nooit voor nu gevoeld, dat ze zeker eenmaal dood zal zijn, dat eens wat ze als 'ik' en als 'zelf' voelt leven en ademen en denken, uit de wereld verdwenen, en in een graf geborgen zal liggen.... maar nu weet ze het.... nu is haar heele wezen niets dan alleen dat weten.... binnen in zich voelt ze een vreemd, licht dreunen.... omdat haar hart bijna stilstaat en alleen nog maar trilt.... het kruipt langs haar slapen.... een kilte breekt haar voorhoofd uit. Leeft ze nog wel.... en zou het zoo zijn.... is het dit.... Ze legt haar hand op haar hart en voelt het als van heel diep bonzen.... dat zal dan niet meer zoo zijn.... ze knijpt, het doet pijn.... maar dan.... kan dat dan, kan dat dan.... dat je eenmaal geen pijn meer voelen zult? Eenmaal.... eenmaal.... 'Eenmaal zal het zwarte zand....' Je vindt het in je boek.... en je leest het.... en je hoort het anderen lezen.... en het doet wel even iets in je bewegen.... maar niet diep en niet bang en niet echt.... want je begrijpt het niet.... O, iedereen spreekt erover, en iedereen denkt dat hij het weet.... en niemand weet het.... en ook zij-zelf heeft het nooit voor in dit ooglik geweten. 'Eenmaal zal het zwarte zand.' 'Eenmaal zal het zwarte zand....' het is al niet meer hetzelfde.... het is er nu al niet meer.... de pijl viel uit de roos.... en het zware dat op haar hart zat, dicht en stil.... wiekt enkel nog maar op schemerige, grijze vlerken om haar heen....

'Eenmaal zal het zwarte zand, als de nacht ons dekken....' Ze denkt het.... en nog eens en weer opnieuw,

ze sluit de oogen en laat het haar lippen langzaam prevelen.... want dat vervaarlijk-gruwelijke, maar ook zoo geweldig-wonderbaarlijke zou ze nog eenmaal willen voelen.... maar het komt niet terug. Het komt niet, als je roept... het komt.... zou het ooit in haar weer komen? Zal ooit de pijl die roos van haarzelf weer raken, zal ooit dat dichte, zwarte haar hart weer omvatten.... zal ze ooit weer wezenlijk weten, dat ze eenmaal in een graf geborgen liggen zal? Misschien in jaren niet meer, misschien haar leven lang niet meer.... en is dit niet het wonderlijkst van al dat wonderlijk is: je moest het eigenlijk geenoogenblik van je af kunnen zetten, omdat het zoo nijpendgruwelijk is, omdat het zoo zeker eenmaal gebeurt.... het moest je eigenlijk aanhoudend kwellen.... je moest het nooit vergeten.... en in plaats daarvan.... je begrijpt het niet eens.... en je hebt de grootste moeite eraan te denken en het ook maar één oogenblik wezenlijk te weten!

Op schaatsen

Moeder heeft permissie gegeven, Vader mag op het ijs. Als je dat nu aan vreemden vertelt, die denken zeker: Moeder is over Vader de baas. Maar natuurlijk niet. Of ze denken, dat Vader wel graag wil, maar niet kan schaatsenrijden. Evenmin, want Vader reed immers in zijn jonge jaren de grootste tochten mee! De waarheid is deze: Moeder is bang. Voor ijs, voor water, voor lucifers, voor alles is Moeder bang. Ook voor kinderdieven en voor moordenaars. Alleen voor onweer niet. En vóór hun trouwen heeft Vader moeten beloven, in zijn leven nooit meer te zullen schaatsenrijden. Al die jaren hield Vader woord, dat spreekt vanzelf.... maar nu is er een wonder over de wereld gekomen, waar alle kranten vol van staan, waar alle menschen over spreken.... het vriest al meer dan zes weken aan één stuk door. En iedereen wist wel dat zulke winters bestonden - er is zelfs een leeslesje dat heet ‘Een ouderwetsche winter’ en dat eindigt ‘Men at Paasch-eieren op het ijs’ - maar niemand geloofde dat ze ooit nog zouden komen. Het leek zoo iets als bijvoorbeeld de plagen van Egypte. Het vriest wel eens een week.... de dooi valt in, duurt ook een week.... het vriest weer op, het dooit opnieuw.... zoo ga je dan den winter door. Maar ditmaal! De menschen snuffelen in oude kranten, ze lezen er oude boeken op na en wat vinden ze....? deze winter is de hardste, de langste, de koudste van allemaal. Moeder zegt: als jullie het later je kinderen vertelt ze zullen het nooit willen gelooven: er is een kermis op het ijs.... een draaimolen, een

poffertjes-kraam en een met koek. Paard-en-wagen draven dwars er over, ze hebben gewoon de bruggen niet meer noodig, ze rijden van West naar Oost tusschen de bruggen door en de bruggen liggen voor mal, de menschen glijden onder ze door en ze leunen tegen de pijlers aan, om uit te rusten of hun neus te snuiten, precies waar anders het water zoo woelig en zoo griezelig onder de groote zwarte schaduwen ligt! Je moet maar niet meer vragen hoe dik of het ijs is, liever hoeveel water er nog staat; als een put en zoo donker ook, was het gat, waaruit de visscherlui de spieringen naar de hoogte haalden, bij tienen, bij honderden - wat raken ze ook niet benauwd in dat dunne laagje water onder dien geweldigen ijsvloer opgesloten en snakken naar adem en kwamen allemaal op die ééne opening af - diep als een put was het gat en de uitgehakte blokken stonden er omheen, als de Hunnen-bedden op de plaat in school, schier zoo hoog als je-zelf! Want ze stonden er bij en ze keken ernaar en ze zagen de zilveren spieringen spartelen aan de lange lijn, die kwam uit de diepe put en met hen stonden er heel veel anderen om heen. Anders in den winter hoor je vragen of je vraagt het zelf, 's morgens en 's avonds ‘vriest het nog?’ of ‘dooit het al?’ al naar wat je het liefste zoudt willen, niemand neemt nu meer die woorden in den mond, je weet al niet beter of het hoort zoo. Eenmaal zal het natuurlijk wel weer gaan dooien, over maanden.... je bent benieuwd, wanneer! Vader mag nu ook op het ijs, maar Moeders permissie was daarvoor niet voldoende, want een gelofte is ook iets van je-zelf en daarom heeft Vader twee centen aan een arm mensch gegeven en nu is het in orde en kan Vader gaan. Hun was nooit iets

verboden, maar ze hadden geen schaatsen en begeerden ze ook niet. Schaatsenrijden is een van die dingen, waarnaar je niet kunt verlangen, voor dat je ze hebt, omdat je niet kunt weten hoe het is, voor je het hebt gedaan.

Bij Bot heeft Vader de schaatsen gekocht en het zijn beste, en Vader heeft er verstand van. Echte rijders rijden óók liefst op oude, echte rijders gebruiken óók gewone touwtjes, Vader zal het toch zeker wel weten! En al had je de stijfst gesnoerde riemen, wie pas begint, verliest toch elken keer een schaats -, bij echte rijders bungelen de schaatsen zoo los, dat zij ze uitschoppen kunnen -, nu, je mag vader gerust gelooven.

Verleden week Woensdag-middag zette Vader ze op de sloot en nu weten ze al hoe heerlijk het is, hoe los en luchtig je je-zelf op schaatsen voelt en hoe je ooren en wangen gaan gloeien, zoodat de wind, dien je rijdende vangt - een scherpe wind zeggen de kniezers - een heerlijke verkoeling geeft. En je staat rechtop, je borst vooruit, je voeten naast elkaar en je glijdt en je glist en je zwenkt tusschen anderen door en soms val je ook wel, maar je moet zoo weinig mogelijk glijden, zegt vader, echte rijders breken den slag niet af, glijden is kinderwerk, en je staat in de sloot zoo grappig laag, als was je weggezakt in de diepte tusschen de huisjes en groentetuintjes eerst, midden in het witte land daarna.... de molens steken er stram boven uit alsof ze zelf bevroren waren. Maar zit niet te lang op den kant, hoe prettig je rust, hoe prettig je zoo uitrustend samen kunt praten over de dingen dichtbij en over de kraaien, de sneeuw, de dorpen verder-op.... zit niet te lang, want de warmte waait van je af en je wordt zoo stijf als iets.

Van Vrijdag-middag af was het over Sjabbos heen gedaan; je begrijpt wel niet goed waarom, want je noemt het rijden, maar je kan het ook loopen noemen.... afgeloopen.... het is nu eenmaal ‘megalle Sjabbos’ en dan helpt er geen praten aan. Zouden in Duitschland de menschen op Sjabbos mogen schaatsenrijden, omdat het daar ‘loopen’ heet? Nu is het Zondag en ze hebben vrij van het Joodsche School en rijden al van vanmorgen op een van de verste slootjes, wel ver van huis maar het ijs is er zoo mooi en heerlijk dat het gaat - zou wel iemand raden die ze zoo zweven ziet dat ze het nog geen week geleden leerden?

Jammer alleen dat er in het later worden algedurig meer groote Zondagsche jongens komen. Een bluf! Een schreeuwen.... een bereddering.... een ruwe drukte.... en een vaart dat ze hebben, en schrille geluiden dat ze met de ijzers maken en een ruimte noodig, liefst zeker de heele sloot.... Zeg maar niemendal, of ze gaan nog schelden en treiteren je weg, wijk maar tijdig uit, want ze rijden je van de schaats, ze vegen je gewoon uit den weg, pas op, of je ligt meteen tegen den kant. Komen ze je achter op.... zóó zijn ze nog aan het andere eind, zóó hoor je het grille krassen en joelend oe-oe-en vlak achter je, en je voelt het met je heele rug, als stompen in je lenden en je bent ineens heelemaal beverig en bangelijk en wiebelig en wankelig.... het ijs lijkt veel gladder en je kunt er niets meer van. Hoor nu.... hoor ze nu brullen, de branieschoppers, die achterste met zijn bruine broek is de grootste pestkop van allemaal, die slaat opzettelijk beenen en armen om zich heen in de gekste bochten om je bang te maken.... ai.... daar glijden zijn beenen onder hem vandaan, schieten naar

voren.... en daar smakt hij tegen het ijs en daar ligt hij, hoog in de lucht vliegen zijn schaatsen op, je ziet de ijzers blinken, nu vallen ze terug, en alles dreunt. Lekker.... lekker.... lekker.... was hij meteen maar doodgevallen.... Zijn kameraden reden eerst door, schreeuwden alleen achterom, maar nu hij liggen blijft, komen ze terug, staan om hem heen.... o God, hij is toch niet werkelijk dood? Komt dan zijn bloed op hun hoofd, omdat zij het een oogenblik wenschten? Wel neen, vooruit, hij leeft alweer!

Hè.... kan nog iemand anders zoo als Vader in de handen klappen? Net zoo doordringend en precies op dezelfde manier.... langzaam, klap voor klap, vol duidelijke bedoeling, als een roepende stem, maar luider dan een stem en verder reikend? Zoo klapt Vader 's avonds als ze binnen moeten komen en ze hooren het de heele buurt over waar ze ook spelen en wachten geen oogenblik en zetten het op een loopen naar huis. En kan nu een ander ook al zoo klappen.... en wie wordt er geroepen, wie bedoeld.... niemand geeft antwoord, niemand bindt af of rijdt naar den kant.... ze kijken om.... maar het is ook heelemaal niet een ander, het is Vader zelf, daar staat Vader op den kant! Zou Vader er al lang staan en ze hebben zien rijden en hoe goed ze het al doen?

‘Hebt u ons zien rijden? En moeten we nu al naar huis? Is het al etenstijd?’

Thuis, in de kamer, één ding alleen dat ze dadelijk zien, en waarop hun oogen gevestigd blijven, als was de kamer overigens leeg: tegen het kastje geleund, een hooge, dikke stok, met een paar geweldig groote schaatsen er aan, schaatsen met riemen en gespen. Van wie hooren die? Waarom kijkt moeder zoo raar.... is het Jantje-lacht of is het Jantje-huilt? Wat

Vader? Wat Moeder....? Zeg het ons gauw. De kamer staat plotseling vol met iets.... een plan.... de klok tikt verwachting.

‘Denken jullie dat je wel op schaatsen naar mijnheer Krant zou kunnen komen?’

‘Naar mijnheer Krant? En mijnheer Krant olewesjolem is dood. En als hij leefde.... wat zou er dan aan zijn? Een eindje van niemendal....

‘Mijnheer Krant olewesjolem heeft Joël geheeten -, maar Vader bedoelt Emanuel Krant, zijn oudste broer.’ Die vroeger ook hier heeft gewoond? Die gedroogde pruimen en fruit en olijven en zoutevisch verkoopt? Die zijn heele pakhuis vol amandelen en zijn heelen zolder vol appels heeft? Maar die woont hier nu toch al lang niet meer. Die woont toch veel te ver.... daar kom je met de boot of met het spoor. Daarheen op schaatsen? Zij met hun beidjes? Vader meent het niet! Ligt zelfs wel tot zoover het water dicht? O ja, het water ligt overal dicht, door het heele land. Meren, rivieren, plassen, ringvaarten, de zee.... er is nergens een druppel water meer te bekennen.... en overal is het ijs even sterk. Neen, aan het ijs ligt het niet -, als zij maar kunnen en maar durven.

Het is om je aan de tafel vast te houden. Hoe vinden ze den weg....? O.... o, gaat vader mee, gaat vader met hen? Aan den stok....? Wanneer? Vandaag? Nu? Dadelijk? Na het eten? Na het brood-eten. O, eten we niet warm? Zeker voor moeder gemakkelijker, en niets erg, aan warm eten verlies je op Zondag niet veel, valt toch na het Sjabbos-eten altijd af. Dus... dus vandaag nog komen we in het dorp en in het huis van Emanuel Krant.... Maar vanavond in donker.... want er is geen maan? We gaan met den trein terug.... en van dien kant af heb jullie nog nooit

in den trein gezeten. Neen, want als we gingen, was het met de boot. Maar er varen al zes weken geen booten meer....

Glijden is kinderwerk.... maar daar dadelijk onder de brug door, dan mag het, dan kan het niet anders en voorbij de brug is de ijskermis uit en zijn er ineens geen witte tentjes met vlaggetjes meer en geen banken in stroo om aan te binden en geen dwarsbaantjes, waarover de kinderen uit de glooiende sneeuwen tuinen komen naar de groote baan, naar het ruw gereden plein tusschen de kraampjes in. De brug voorbij loopt één breede, wit-grijze streep over het zwart-grijze ijs, dat naar weerszijden zich tot de kale, onbewoonde oevers breidt, die streep wordt naar de verte scherper en smaller en gaat eindelijk de bocht om verloren. Glijden is kinderwerk.... maar wat zullen ze aanstonds hun knieën voelen. Groot en donker en gebogen gaat Vader voor ze uit en zij-zelf met hun-beitjes achteraan.... ruimte aan den stok was er nog wel voor zes, ze zullen niet licht in elkanders schaatsen slaan, toch altijd voorzichtig zijn. Vader voelt het dadelijk als ze haspelen en den slag verliezen, dan telt Vader een-twee, een-twee, tot het krassen weer gelijkmatig gaat. Dat voel je, maar wil je het hooren, dan moet je je spitsen, zooveel geluiden.... een echte kermis, je vergeet den winter, je vergeet het ijs. Orgels, oliebollen, papieren rozen, schietgeweertjes en kijk.... kijk, daar verderop de hunnebedden van ijsblokken, met de visscherlui er omheen gebogen en mannen en jongens die mee in de gaten kijken, om elken put een donkere zwerm die glijdende wriemelt en telkens maakt zich een los en rijdt weg.... dat is dan ineens precies of je een kikker ziet zwemmen.... is het niet vader, dat een

kikker eigenlijk net doet met zijn achterpooten of hij schaatsen rijdt?

Wat een overgang, vóór de brug en er achter. Hier is de ijskermis uit, hier wijken de huizen van den oever af, en weldra zijn er geen huizen meer, breiden zich links en rechts de sneeuwen landen. Ver, voor ze uit, achter wolken als over de breedte toegevouwen dunne dekens hangt de zon in den hemel paarsig te kleumen.

Neen, nu hoeven ze zich niet meer te spitsen, om hun schaatsen te hooren krauwen, maar zoo eenzaam als het leek na de glijdende kermisvolte achter ze rijden ze op de grijzig-witte baan toch niet. Menschen komen ze krassend achterop, hoor, hoe ze zich reppen, halen ze in, suizen ze voorbij, menschen komen ze door de bocht tegemoet.... en nu ligt de gasfabriek alweer achter ze.... naakt, grauw, vol droefgeestige schaduw het groote zwarte plein dat tusschen de zwarte gebouwen naar het water glooit.... en daar komen de pakhuizen aan. Ze staan aan den rand van den bevroren stroom, en hun groene luiken zijn dicht en hun zwart brandt in de witte sneeuw, die achter ze breidt en waaruit de lichtere molens steken, molens en pakhuizen in winterslaap.... En daar heb je het afgelegen, eenzame heerenhuis, zwaar ommuurd, in een boomenkrans, en uit een der bovenramen gloort een roodgouden lamp -, het is als een huis uit een verhaal, maar wat kom je op schaatsen toch gauw uit den weg!

Boem.... als Vaders rug niet zoo stevig was.... als vader minder vast op de beenen stond, dan lagen ze nu alle drie plat op het ijs. Is er iets met je schaats of lag er iets op het ijs? Vader heeft het al gezien, zijn hakkebandje knapte midden-door, en in eens stond

zijn schaats dwars onder zijn voet. Neem hem dan nu maar af en houd je been in de hoogte en daar bij dat schip is de wal nogal plat en dan maken we je schaats weer in orde. Maar hoe kan dat, vader, hoe komen we over dat hobbelige, knobbelige zwarte, over dat vreeselijk breede naar dat schip? Houdt het ons daar wel, vader, is het daar wel sterk genoeg? Vader heeft gelijk. Het is precies hetzelfde ijs, maar toch, die witgereden baan vol blinkende krassen en waar menschen rijden, heen en terug, lijkt een veilige weg.... op dit hobbelige, diep-donkere voel je plotseling dat je boven op water staat, dat koud en duister onder je is en waarin je verloren gaat, als het ijs je voeten begeeft. Want vader is vlakbij en zou je toch niet kunnen redden, je schiet eronder weg.... Ja, maar het breekt niet, kijk, want wat zitten die witte dubbeltjes en kwartjes niet diep en daaronder is nog weer ijs en denk eens aan de 'hunnebedden.' Hier zouden ze toch ook wel spiering kunnen vangen, hier toch ook zou een bijt lijken op een diepen put. Vader heeft gelijk.... maar je buik wil niet mee.... die houdt je krimpend en krampend terug en in je leden zit geen lenigheid meer, stokstijf als staken steken armen en beenen en je voeten stokken en het ijs is glad en stroef tegelijk en elken keer schiet je bovenlijf naar voren, je beenen geven niet mee, en het scheelt maar een haar.... o bah, wat is dat akelig! En vader rijdt er maar over heen, en vaders schaatsen ribbelen, of het niets is.

Het bruine schip ligt stijf ingevroren tusschen het grauwe, doode, kortgesneden riet, nooit in je leven kan je zoo dicht bij een schip, de bruine buik steekt vooruit in het sneeuwig oever-ijs, de bruine zijden loopen naar onder te zamen, een schuin dak, scha-

duwend over een vloertje van donker, hard, gladspiegelend ijs, je zou eronder kunnen kruipen. Maar liever niet, ze staat er liever naast en houdt haar hand om den rand. Wat ligt het stil, en als dood, het bruine schip, en heel en al verlaten en vader denkt, ook zeker leeggehaald, alles dat niet nagelvast aan dek zat tot zelfs de mast werd weggenomen. Het schippersgezin is nu ergens aan wal onder dak, bij familie, in een warm huis.... en het schip lieten ze eenzaam achter in ijs en sneeuw en hier ligt het nu, verlaten, o arm schip.... Ze knijpt haar hand om den rand en moet gauw even met haar mouw langs haar oogen vegen. Klaar.... en knelt hij nu niet.... zit hij nog wel zoo goed als daareven?

Nu kijk je maar niet links en niet rechts, en gaat je neus achterna tot de witte baan terug.... ziezoo.... ja, nu moeten de beenen weer eventjes wennen, weer los-gereden worden. Ze rijden al weer los.... het loopt wel los.... hoe grappig.... bedoelen de menschen dat? Ver weg al achter ze het schip.... het eenzame schip, dag schip!

Kijk.... links voor ze uit.... tusschen de witte velden in. Vlaggen in een schuins-verkorte rij, als vlak achter elkaar, aan malle, korte stokjes uit de sneeuw. Dat lijkt natuurlijk enkel zoo. En menschjes als dikke dwergjes zonder beenen, die glijden langs den witten rand, langs andere dwergmenschjes heen, die boven op den rand staan kijken.... Dat lijkt ook alleen maar zoo.... ligt die sloot of die vaart dan zoo diep? Ja, het is een kanaal, en er staat niet veel water in, maar wèl flink breed. Een bocht om en de vlaggetjes wijken vaneen en hun rij rekt zich veel langer en veel opener, je ziet nu duidelijk wat er gaande is: een hardrijderij. Wat een korte baan!

Dat zou je nog tegenvallen, denkt Vader. Misschien is het wel weer een spekrijderij. De arme weduwen en de arme menschen krijgen dezen winter lekker veel. Weet-je dat er voor vrouw Buis een half mud aardappelen en tien pond gort en twee zijden spek gewonnen zijn? Drie jongens en twee heeren hebben voor haar gereden.

Het wordt nu gaandeweg weer voller op het ijs, een kleine baan bocht langs de groote om en je ziet aan den eenen kant weer huizen en tuinen en wit-gemutste koepeltjes en steigertjes en schuitenhuisjes. Effen dof-grijze ijsvloertjes schemeren tusschen de latten, maar de schuitjes? Die werden tijdig droog gehaald, ze zouden anders kapot gevroren zijn, een groot, sterk schip kan daar veel beter tegen. Er branden al lantaarns, groote, bleek-gouden spikkels in schemer en sneeuw, de dorpsstraat loopt met het water mee. Je zoudt nu zoo, door elk steegje, langs elk slootje, als je wou, in eens midden tusschen de huizen en de menschen van die vreemde straat kunnen loopen. Waar kwam je uit? Daar bij de kerk, zie je het torentje niet? En dan loopende terug. Doen? O neen, Vader, alsjeblieft niet.... we gaan toch nog veel verder door!

Weer een bocht.... en een brug onder door.... en de baan krimpt weer samen, smaller en grauwer, de oevers wijken verder van elkander af, aan den overkant is allang niets meer dan grauwe verlatenheid en sneeuw.... sneeuw.... witte velden, met bevroren slooten als zwarte lijnen er door heen, maar ze zijn te smal, het ijs is er slecht en er rijdt daar geen mensch. Huizen, tuinen, steigers, schuitenhuisjes laten ze in het schemerdonker achter zich.... zijn we al op de helft, Vader? Ja, al even erover heen....

Al minder menschen.... minder lichte.... al minder praten ze ook zelf.... ze hooren hun schaatsen krassen, ze hooren hun magen rommelen. Soms knikt je knie of een been wil ineens niet mee.... en ongemerkt weg heeft zich de zon laten afzakken tot bijna op de sneeuw.... je weet dat daar de zon is, maar je ziet alleen wat geel en wat paars achter wolken als opgerolde dekens in den horizon opgestapeld.

Lichten vooruit.... wimpelgekrinkel.... zwart gekriel om tentjes-blanke... vlaggetjes-bont... een heel figuur van witte baantjes over het wijde, donkergrauwe ijs.... ja, maar we zijn er nog niet en de leste loodjes.... Hier zijn de beide oevers bebouwd, lang en grauw staan lage pakhuizen, zwaar, vervaarlijk rijzen de hooge muren van fabrieken op, hun torens staren tot ver over den verstijfden stroom.

Het huis en de winkel van Emanuel Krant staan niet aan den weg, die meeloopt met het water, maar in de breede binnenstraat, die het dorp op een stadje doet lijken, omdat er echte mooie, groote winkels zijn. Wat sta je stram ineens op den kant, je schaatsen af, je beenen als stokken, je voeten gek-plat en zoo kaal, maar tintelig-warm.... je loopt en voelt geen straat, je zolen slapen, zelf slaap je bijna ook.... het suist door je ooren en wat een honger.... Wat een tocht en ook niets te vroeg.... kijk nog eens even over het ijs, voor we in de binnenstraat gaan.... net voor donker aangeland.... want kijk.... van alle kanten komen de menschen terug.... in risten zweven ze aan.... heele rijen staan gebukt hun schaatsen af te binden.

Het huis is warm en licht, het ruikt naar appels, dat wisten ze vooraf, het ruikt naar koffie, dat is een verrassing, een verkwikking, een hoop.... het ruikt naar erwtensoep.... dat hebben ze niet durven droo-

men.... Rusten.... maar niet te dicht op het vuur.... en een kop heete, sterke verschgezette koffie.... ook voor hen.... heerlijk.... je oogen dicht, je soezerige hoofd erover, je neus erboven.... je twee handen om de kom.... en heet, en heerlijk zoet.... en ineenen klaar wakker! Rusten... en alles vertellen... aan Krant en aan zijn vrouw, aan Naatje en aan Rebecca, aan Meijer en aan Izak.... en geen van zes weten wat ze hooren, dat zij dat hebben gedaan.... Dan de groeten van heel ver.... van waar ze langs de lange, witte baan over het ijs zijn komen rijden.... tot ze nu hier zijn.... in dit huis.... de groeten van Moeder, en van juffrouw Krant, want die is hun zuster en hun tante en zoo is het of je allemaal bij elkander hoort. Dan voor het raam, de grooten schemerend om de tafel en de menschen langs zien gaan door het vroolijk licht van de winkels, want in de straat is het avond, lachende, roodwangige menschen.... hun stappen klinken, hun schaatsen kletteren... Dan naar den warmen appelen-zolder, waar het ruikt of je binnen in een grooten appel zit.... Dirk de knecht en Meijer en Izak helpen met sorteeren.... maar zoo rap als zij kun je het toch niet.... en je oogen worden alweer zoo zwaar.... en je hebt nog altijd zoo een honger.

Dan weer beneden in de groote, lage, warme kamer, waar om de groote, ronde, witte tafel een kring van stoelen wacht en borden ronde-dansend om de lamp, dampend naar de vlam, kaatsend zijn goud.... diepe borden, vol tot den rand.... dikke stukken glimmend-bruine worst, en zachte, grijze blokjes vleesch tusschen erwtenschilletjes als groenig-zilveren parels en ronde pijpjes prei.... Je moest hier kunnen blijven slapen, maar Moeder dan? Neen, gekheid.... maar het is nog lang geen tijd.... ze kunnen

eerst nog voor zichzelf een zakje met appels vullen.

De sneeuw blinkt rondom in het donker op.... het ijs verlaten, dichtbij en ver, de menschen allemaal naar huis. Een volte op het perron.... en bijna niemand of hij draagt zijn schaatsen om zijn nek of in zijn hand. Hoor, hoor, de trein.... hij rommelt over de brug.... hij zwiert door de bocht.... hij komt.... hij is er.... hij staat stil.... En alle wagens vol.... uit alle ramen licht.... Hier, Vader, hier.... voorzichtig, wat een stap uit donker op.... wij drieën zijn het eerst.... zes.... zeven.... acht.... en nog een.... en de tiende.... geen plaats, meneer.... hier vol, juffrouw... het is alsof je in een kelder roept. Klap.... klap.... van achter op, al luider.... hun coupé.... voorbij.... en klaar.... Stamp-vol en lekker warm.... de heele wereld is op schaatsen uit geweest, zij óók, het net ligt vol.... de hunne net zoo goed.... en iedereen vertelt en Vader lacht.... praat mee....

De trein rijdt voort en buiten licht de sneeuw. Elk venster werpt een gouden vierkant uit....